

ivane j avaxiSvil is saxel obis Tbil isis saxel mwifo universiteti

zurab gaiparaSvil i

saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebis
kul turul -msofi mxedvel obrivi safuZvl ebi

istoriis doqtoris (Ph.D.) akademiuri xarisxis mosapovebl ad
warmodgenil i disertacia

special oba _ saqarTvel os istoria

samecniero xel mZRvanel i
istoriis mecnierebaTa doqtori,
profesori qeTevan pavl iaSvil i

თბილისის
უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

2010

Sinaarsi:

Sesaval i - - - - -	1
Tavi I. heral dikis zogadi mimoxil va - - - - -	4
\$ 1. heral dikis ganviTarebis evol uciuri etapebis zogadi daxasiaTeba - - - - -	4
\$ 2. gerbis Semadgenel i nawil ebi - - - - -	15
\$ 3. heral dikuri ferebi - - - - -	20
\$ 4. araheral dikuri figurebi - - - - -	23
Tavi II. heral dika rogorc damxmare saistorio discipl ina - - - - -	25
Tavi III. qarTul i heral dikis wyaroTmcodnebiTi baza da istoriografia - - - - -	28
\$ 1. wyaroTmcodneobiTi baza - - - - -	28
\$ 2. istoriografia - - - - -	45
Tavi IV. heral dikis pirvel i niSnebi qarTul sabeWdavebze - - - - -	52
\$ 1. sabeWdavis da gerbis urTierTmimarTebis sakiTxisaTvis - - - - -	52
\$ 2. qristes kvarTi sabeWdavze da gamorCeul obis idea - - - - -	54
\$ 3. "Sekvra_gaxsnis" Zal mosil eba - - - - -	71
Tavi V. vaxtang VI-is kul turul -msofi mxedvel obrivi kursi _ „Rerbi anu niSani“ - - - - -	76
Tavi VI. anTimoZ iveriel i da qarTul i heral dika - - - - -	84
\$ 1. ruminel i saekl esio mama saqarTvel odan - - - - -	84
\$ 2. anTimoZ iveriel is heral dikuri memkvidreoba - - - - -	88
\$ 3. heral dikuri paral el ebi - - - - -	107

Tavi VII. kvarTi “gerbebis saerTo krebul Si”	116
Tavi VIII. saqarTvel os uaxl esi istoriis gerbebi	131
\$ 1. Tbil isis saxel mwifo universitetis gerbi	131
\$ 2. mxedari saqarTvel os respubl ikis gerbze demokratiul i da social isturi mmarTvel obis epoqebSi	138
\$ 3. saqarTvel os saekl esio siombol ika _ sapatriarqos gerbi	146
daskvna	156
il ustraciebi	165
gamoyenebul i literatura da wyaroebi:	203

Sesaval i

Znel i saTqmel ia, gerbi, rogorc araerTbunebovani movl ena, artefaqti, adamianis moRvaweobis romel aspeqts ufro moWarbebul ad Seicavs: gerbs mecnierul i moRvaweobis produqtad da mecnierul i kvl evis obieqtad miicneven, amave dros, mas xel ovnebis nimuSadac Tvl ian da zust istoriul dokumentsac uwodeben.

kul turis Zegl Ta Soris iSviaTad moinxeba gerbiviT rTul i fenomeni, romel ic masaviT mecnierul i sizustiT, mxatvrul i saxeebiTa da rTul i niSan-simbol oebiT inaxavdes fasdaudebel , xSirad Znel adamosacnob, informacias.

im dros, rodesac gerbebisa da heral dikis ganviTarebis erT-erTi mTavari xel Semwyobi faqtori - j varosnul i l aSqrobebi evropul i civilizaciis yvel aze mZl avri Sej axeba iyo iudaistursa da isl amur civilizaciebTan, ra pozicia ekava maSin bizantiur civilizacias, mediatoris, monawil is, wagebul isa Tu gamarj vebul is?!

Tu gerbis warmoSobisa da ganviTarebis Zl ieri winapiroba, evropul social ur garemosTan erTad, iyo sabeWdavi (aRmosavl ur, bizantiur civilizaciaTa produqti), mainc ratom iqca gerbis samSobl od dasavl eTi evropa? rodis SemoiWra igi bizantiur civilizaciaSi, da Sesabamisad saqarTvel oSi, da ram Seuwyo xel i am garemosi mis damkvidrebas? romel Zl ier kul turul dinebasTan da energiaTa mimoqcevasTan gvaqvs saqme im areal Si, romel sac dasavl eT evropul -bizantiuri civilizaciebi moicaven? ra rol s TamaSobs qristianul i religia heral dikis ganviTarebis xel Sewyobis Tval sazrisiT? am gl obal ur kiTxvebze amomwuravi pasuxis gacemas mraval i gamokvl eva da Sroma dasWirdeba. me Sevecade, qarTul i kul turis magal iTze, gamomekvl ia am Tval sazrisiT saintereso ramdenime sakiTxi da gameanal izebina is kul turul -msofi mxedvel obrivi safuZvl ebi, roml ebmac gansazRvra saqarTvel oSi heral dikis ganviTareba.

heral dika, zogadad, msofi io kul turul i memkvidreobis uaRresad saintereso segments warmoadgens, romel mac simbol oTa eniT Semoinxaxa

saxel mwifoTa, qal aqebis, sagvareul oTa Tu adamianebis istoriisa da moRvaveobis umniSvnel ovanesi faqtebi da movl enebi. qarTul i heral dika Cveni kul turis is nawil ia, romel ic evropul -qarTul kul turul dinebaTa urTierTobis Sedegad ganviTarda. am gavl enis Sedegad kidev erTxel gamovl inda qarTul i kul turis unari: miiRos da SeiTvisos ucxo civilizaciis saukeTeso miRwevebi ise, rom ar dakargos sakuTari TviTmyofadoba, _ am Tval sazrisiT, vfiqrob, aqtual uria qarTul i gerbSemoqmedebis saukunovani procesis Tval is midevneba da saTanado daskvnebis gakeTeba.

naSromSi zogadad mimovixil e heral dikis ganviTarebis evol uciuri gza dasavl eT evropaSi da misi, rogorc kul turis dargis, Seqmnis safuZvl ebi; saero da sasul iero heral dikis saerTo da ganmasxvavebel i niSnebi. Seviswavl e qarTvel kaTol ikosTa sabeWdavebi, rogorc heral dikis niSnebis mqone artefaqtebi da kvl evis Sedegad davaskveni, rom qarTul i heral dikis niSnebi Cndeba sasul iero pirTa sabeWdavebze.

qarTul i heral dikuri memkvidreobidan gamovarCie, Cemi azriT, saetapo mniSvnel obis ramdenime artefaqti da, maTi Seswavl is magal iTze, gavakeTe ganzogadebul i daskvnebi saqarTvel oSi heral dikis warmoSobisa da ganviTarebis mizezebze, maT rol sa da mniSvnel obaze qarTul i kul turisa da saxel mwifoebriobis ganviTarebis saqmeSi.

sakval ifikacio naSromSi Cem mier, faqtobrivad, pirvel ad axal i kuTxiT warmocinda bagrationTa gerbis SeqmnaSi ruminel i saekl esio moRvawis anTimoz iveriel is roli, amasTan dakavSirebiT, Seviswavl e da qarTul samecniero mimoqcevaSi Semovitane anTimoz iveriel is moRvaveobis iseTi sfero, rogoric aris heral dika. pirvel i qarTul i gerbebis nimuSebis anal izis Sedegad, gavakeTe daskvna, rom maTi Seqmna gapirobebul i iyo qarTul -evropul kul turaTa Sexvedrisa da gavl eniT. bagrationTa gerbze kvarTis simbol os datanebis da amoRebis qronol ogiis gacnobis Sedegad, gaazrebul iqna ruseTis imperiis saTanado heral dikuri institutebis mier am konkretul SemTxvevaSi gacxadebul i ideol ogiuri safuZvel i.

pirvel ad qarTul istoriografiaSi Cem mier Seswavi li da mecnierul ad ganzogadebul iqna pirveli qarTuli universitetisa da saqarTvel os sapatriarqos gerbebi, moxda maTi bl azonireba da Seqmnis msofi mxedvel obrivi safuZvl ebis gaanal izeba.

qarTuli gerbebis Sesaxeb arsebul i samecniero literaturis, saarqivo masal ebisa Tu gamoqveynebul i wyaroebis, sagazeTo statiebis gaanal izebisa (heraldikis istoriografiuli da wyarotmcodneobiti bazis mimoxil va sakvalifikacio nasromsi warmocinebulia calke Tavis saxiT) da artefaqtebze dakvirvebis Sedegad momca SesaZlebi oba, dameskvna, rom saqarTvel osi heraldikis ganvitareba evropul-qarTul kulturaturTierTobis Sedegia da mas zogadqarTul, saxel mwifoebriw faseul obebze dafuZnebul i msofi mxedvel oba ganapirobebda.

Tavi I. heral dikis zogadi mimoxil va

\$ 1. heral dikis ganviTarebis evol uciuri etapebis zogadi daxasiaTeba

heral dika Seiqmna sakuTriv evropul , SeiZl eba iTqvas, evropis aramarTI madidebel i nawil is istoriul -kul turul garemoSi. misi SeTvisebis procesi xangrZl ivad mimdinareobda danarCeni civil izaciebis (gansakuTrebiT bizantiuris) mier, magram es ar niSnavs imas, rom igi zogadad kaTolikuri religiis niSans atarebda. heral dika saero feodal Ta, raინdTa (mogvianebiT dabal i social uri fenebisac) yofis ganuyofel nawil ad iqca da saeklesio cxovrebis atributadac Camoyal ibda.

niSanTa da embl emata gansxvavebul i sistemebiHyovel Tvis da yvel gan arsebobda, magram embl ematikis gansakuTrebul i forma _ heral dika dasavl eT evropaSi feodal uri urTierTobebis Camoyal ibebasa da ganviTarebasTan erTad Seiqmna. heral dikis naTel i da xatovani xel ovneba Caisaxa ekonomikisa da kul turis dacemis epoqaSi, romelic evropaSi romis imperiis damxobis Semdeg dadga. feodal izmis warmoSobisa da memkvudreobiti aristokratiul i sistemis ganviTarebasTan erTad, gerbebis gaCenas ramdenime faqtori ganapirobebda, maT Soris pirvel rigSi aRsaniSnavia feodal izmis sazogadoebriv-ekonomikuri formacia da j varosnul i omebi.

msoflio istoriografiaSi aRiarebul ia, rom gerbebi X saukunidan Cndeba, Tumca moRweul i pirvel i gerbebi, roml ebic sabeWdavzea gamosaxul i da mimagrebul ia dokumentze, XI saukuniT TariRdeba. mkvl evarTa nawil i Tvl is, rom gerbebi pirvel ad sabeWdavze gaCnda, mogvianebiT ki _ iaraRsa da samosze. heral dikis arseboba eWvs aRar iwvevs j varosnul i l aSqrobemis Semdgom. yvel aze adreul i nimusia frangul i naxati minanqarze Jofrua

pl antagenetis safl avidan (gardaicval a 1151 w.): gerbis farze l aJvardis fonze datanil i oTxi oqros l omi.

ingl isis pirvel i mefe, visac piradi gerbi hqonda, riCard l omgul i (1157-1199) iyo. mis sam heral dikur l eopards iyenebda Semdgom mTel i ingl isis samefo dinastia.

j varosnul i omebi (1096-1291 ww.) evropis istoriaSi mTel i epoqis momcvel ia. am omebma evropisa da aziis mraval i kul trul i Sris SeqmnaS Seuwyes xel i. j varosnul i l aSqrobeci, rodesac dasavl eT evropis aznauroba, raindoba, erTi wminda ideiT anTebul i, ufl is safl avis gasaTavisufl ebl ad aRmosavl eTisken dairazma, gerbebis ganviTarebis erT-erT impul sadac iqca.

SesaZl ebel ia, j varosnul omebTan heral dikis warmoSobis mWidro kavSiri imiT aixsneba, rom gerbebis masobrivad gamoyeneba swored am perodSi daiwyo, ramac saWiro gaxada simbol uri gamosaxul ebebis mowesrigebul i sistemis, rogorc komunikaciis saSual ebis, Seqmna. gerbi erTgvari gamosacnobi niSani iyo, rol mel ic misi mfl obel is Sesaxeb garkveul informcias Seicavda da roml is garCeva Soridanac SeiZl eboda. XII saukunidan meomris abj ari sul ufro rTul i da mraval ferovani gaxda. muzaradma mTl ianad dafara raindis saxe. Tavad meomari ki Tavidan bol omde Sej avSnul i iyo. niSandobl ivia, rom mcire gamonakl isis garda, abj ari erTi tipis iyo da amis gamo, raindis amocnoba ara Tu Soridan, axl o manZil idanac ki SeuZl ebel i xdeboda. am viTarebam misca biZgi gerbis, rogorc amosacnobi niSnis, masobriv gamoyenebas. TandaTan farze gamosaxul embl emas daemata sxva sagerbo niSnebi, romel Ta saSual ebiT raindebs erTmaneTis amocnoba Sori manZil idan an gacxarebul i omis dros mtvris buRSic ki SeeZl oT.

heral dika rom j varosnebis mier aRmosavl eTis qveynebis dapyrobecis epoqaSi aRmocenda da daixvewa, amas uamravi heral dikuri terminis aRmosavl uri warmoSobac adasturebs. eWvgareSea, rom j varosnul l aSqrobecTan aris dakavSirebul i gerbis ori detal is: nametisa (igive l ambrekenis) da burl etis warmoSoba. evropel i meomrebi mwvel i sicxisgan

Tavdasacavad, arabebis mibaZviT, qsovil is naWers iyenebdnen, romel sac Tavsas da mxrebze ifarebdnen da Tavze aql emis dagrexil i bewviT imagrebden. arabul i samosis TiTqmis dRemde SemorCenil i am el ementebidan momdinareobs heral dikuri l ambrekeni da burl eti.

j varosnebi dapyrobil qal aqSi romel ime saxl is dakavebisas mis karze sakuTar gerbs aWedebden, raTa danarCeneni meomrebisaTvis mieniSnebi naT, rom am saxl s ukve patroni hyavda. wmin da miwidan Camotanil i farebi iTvl eboda xSirad erTaderT damadasturebel sabuTad, j varosnul omebSi daRupul i aristokratul i gvaris memkvudreobis dasamtkicebl ad. maSasadame, evropis feodal Ta umravl esobis erT adgil ze (ufl is safl avisken mimaval gzebze) Tavmoyra, j varosnul i l aSqrobobis internacional uri xasiaTi, erTmaneTis amocnobis aucil ebl oba, sakuTari individual obis prezentabel oba, SeiaraRebis Taviseburebani da aRmosavl uri civil izaciis siaxl eTa SeTviseba iqca heral dikis warmoSobisa da damkvudrebis mZl avr biZgebada.

gerbis formirebaSi aranaki eb didi roli iTamaSa agreTve ra indTa turnirebma, roml ebic j varosnul l aSqrobobamde adre gamoCnda evropasi (svaraudo IX saukuneSi). turnirebs formal izebul i xasiaTi safrangeTsi XII saukuneSi mieca, aqedan gavrcel da igi mTel evropasi, roml is kul turis ganuyofel nawil adac iqca. daundobel i, sisxliani orTabrZol ebidan TandaTan turnirebi sanaxaobrivad momxibvl el Teatral izebul warmodgenebad gadaiqca, sadac ufro mniSvnel ovani gaxda formal uri mxare, orTabrZol as ki pirobiTi xasiaTi mieniWa. turnirSi gamarjvebul ebis saxel ebi SeqondaT special ur nusxebSi, raTa STamomavl obas ar daviwyeboda maTi vinaoba. menestrel ebi asparezobaTa gmirebs simRerebs uZRvni dnen. turnirebze daswrebis ufl eba mxol od warCinebul i gvaris warmomadgenl ebs hqondaT.

SeiZl eba iTqvas, rom turniris mTavar el ements warmoadgenda gerbi, romel ic misi mfl obel is keTil Sobil ur warmomavl obasa da sagvareul o ierarqiaSi mis adgil s adasturebda. heral dikis mcodne pirebs, herol debis, warmodgenil gerbze SeiZl oT yvel a saWiro informaciis amokitxva.

herol debi iyvnen ofical uri pirni, roml ebic acxadebdnen turnirebis dawyebas, SeimuSavebdnen misi warmarTvis ceremonias da Tval yurs adevnebdnen wesrigs, axcadebdnen orTabrZol as da masSi monawil eTa saxel ebs. am yovel ives sagangebo ganaTI eba sWirdeboda. herol ds kargad unda scodnoda im keTil Sobil gvarTa geneal ogia, roml is warmomadgenl ebic monawil eobdnen asparezobaSi, unda SesZI ebodaT, rogorc aRiniSna, raindebis gerbebis wakiTxva.

gerbebis simravl is gamo, mal e saWiro gaxda am sferoSi garkveul i wesrigis damyareba. herol debis mier sistemaSi moyvanil i codna gerbebis Taobaze, gerbis Sedgenisa da maTi wakiTxvis Sesaxeb SemuSavebul i saerTo principebi da wesebi safuZvl ad daedo gerbmcodneobas, igive heral dikas.

terminis "heral dika" etimol ogias ramdenime interpretacia moeZebneba. SesaZI ebel ia igi gvianl aTinuri ("heraldica" sityvidan: heraldus _ macne), an germanul idan (Heeralat _ veterani)¹ momdinareobdes.

heral dikis frangul i termini "blazon" germanul idan "blasen" (naRaris cema) momdinareobs. rodesac raindi miuaxl ovdeboda turniris barriers, igi naRaras Cahberavda. amis Semdgom gamodioda herol di da, turniris msaj is moTxovnisamebr, raindis gerbs xmamaRI a aRwerda. sityvidan "blasen" momdinareobs frangul i "blasonner", germanul i "blasoniren", ingl isuri "blazon", espanuri "blasonar", da rusul i "блaзониpовать", rac yvel a enaze niSnavs gerbis aRweras. herol debis mier SemuSavebul i terminol ogia, romel sac special istebi dResac iyeneben, efuZneba Zvel frangul sa da Sua saukuneebis droindel l aTinurs. termini "gerbi" qarTul Si rusul idan Semovida (SecdomiT miCneul iqna, rom es termini, "l ogikis", "gramatikis" da mist. msgavsad, berZnul idan iyo da, axal i berZnul is gavl eniT, qarTul enaSi did xans "gerbis" nacvl ad ixmareboda "Rerbi", rogorc "l oRika",

¹ swored ase uwodebdnen Sua saukuneebSi germanaSi saxel ovani warsul is mqone uSiSar adamianebs, visac turnirebze sapatio stumrebad da msaj ul ebad iwvevden, maT turniris wesebis SemuSaveba da raindobis wes-Cveul ebebis dacva eval ebodaT.

"Rramatika", "traRedia"). rusul i "rep6" pol onuri si tyvis "herb" (memkvidre, memkvidreoba) gavl eniT damkvidr da.

gerbis xel ovnebam da kul turam udidesi adgil i daikava dasavl eT evropis qveynebis social ur-pol itikur cxovrebaSi. XII saukunidan herol debi ingl isSi gansakuTrebuli pativiT sargebl oben. aq XIV saukunidan eduard III-is mier daarsebul i heral dikuri kol egia ("The College of Arms") dRemde arsebobs. 0

individual uris paral el urad Sua saukuneebSive Caisaxa da ganviTarda saqal aqo da korporaciul i, maT Soris, saekl esio gerbebi. qal aqis xel osnebi da vaWrebi gaerTianebebis Sedegad iuridiul organizaciebs afuZnebdnen da miSTvis qmndnen gerbs. aseT SemTxvevebSi xSirad farze ama Tu im xel obis mTavari samuSao iaraRi (CaquCi, saafTiaqo saswori da sxv.) daitaneboda. droTa ganmavl obaSi imdenad moduri gaxda amgvani saqme, rom gamdidrebul i moqal aqeebi daukiTxavadac ki qmndnen gerbebs, roml ebsac saerTo araferi hqondaT heral dikis mTavar principebTan da, ra sakvirvel ia, romel Tac oficial uri statusi ar gaaCnda. saqme iqamdec ki mivida, rom safrangeTis xel isufl ebam gerbebis gacema saTanado anazRaurebis fasad daiwyo da Cinovnikebma saval debul o xasiaTic ki misces "heral dikur aReb-micemobas". XVII saukunis bol osTvis, dawesebul i gadasaxadis Sedegad, saxel mwifo xazinam udidesi Semosaval i ki miRo, radgan uamravi raodenobis gerbi daregistrir da, magram aman safrangeTSi gerbis mniSvel oba mkveTrad gaufasura. msgavs movl enebis adgil i hqonda bevr sxva qveyanaSic.

saqal aqo da saxel mwifo gerbebis safuZvel i xdeboda feodal Ta sabeWdavebi, roml iTac dokumentebis utyuaroba mtkicdeboda. feodal is sagvareul o gerbi gadadioda jer misi kuTvnil i cixe-simagris, xol o Semdgom _ miwis beWdebze.

axal i qal aqebisa da saxel mwifoebis Seqmnisas, drois moTxovnisa da iuridiul i normebis Sesabamisad, saWiro xdeboda gerbebis Seqmna, romel Tagan zogi TavadznaurTa sagvareul o tradicias ki ar efuZneboda,

aramed masze gamosaxul i simbol uri niSani asaxavda adgil obriv RirsSesaniSnaobas, istoriul movl enas, qal aqis meurneobis romel ime ZiriTad dargs, da sxv. saukuneebis ganmavl obaSi saganmanaTI ebl o dawesebul ebebic iyenebdnen heral dikur niSans. universitetebi ZiriTadad damaarsebel Tagan iRebdnen gerbs.

evropul i heral dika gerbebs cxra j gufad hyofs:

1. Armoiries de la souverainite - monarqTa gerbebi, roml ebic amave dros maTi mmarTvel obis qveS myofi saxel mwifos gerbebad gvevl ineba;
2. Armoiries de pretention - xSirad ama Tu im saxel mwifos monarqebS TaviantT pirad, saxel mwifo, ol qebisa Tu provinciebis gerbebsi SeaqvT im teritoriaTa gerbebi, roml ebzec pretenziac axadeben, roml ebsac fl obdnen maTi winaprebi da miuxedavad dakargvisa, mainc aqvT memkvudreobiTi interesebi da pretenziebi;
3. Armoiries de concession - rodesac siuzereni Tavis gerbs "Cuqnis" romel ime pirs raime gansakuTrebul i damsaxurebisatvis, e.i. vasal s ufl ebas aZl evs, Tavis gerbis farSi Seitanos senioris gerbis faris raime figura;
4. Armes de communaute - sxvadasxva sasul iero da sasul iero-raindul i ordenebis, saarqiepi skoposo, universitetTa, korporaciaTa da sxva gerbebi;
5. Armes de patronage - xSirad iseT pirebs, romel Tac raime Tanamdeboba ekavaT (marTavdnen ol qebs, seniorTa cixeebs da sxva), TaviantT pirad, sagvareul o gerbebsi SehqondaT iseTi embl emebi, roml ebic gadmoscemdnen maT upiratesobas, ufl ebas da Rirsebas sxvaTa winaSe;
6. Armes de Famille - piradi sagvareul o gerbebi, roml ebic memkvudreobiT gadadioda gvarSi;
7. Armes d'alliance - gerbebi, roml ebic aRniSnavdnen naTesaur kavSirebs, anu rodesac erTi gvari sagvareul o qorwinebis an sxva raime gziT ukavSi rdeboda meores, amis Sedegad ki gerbsi SehqondaT am movl enis

არმნი სწელი ფიგურები, ანუ ერთ გერბსი მეორე გერბის რომელიმე ფიგურა გადადიოდა;

8. Armes de succession - რაიმე მიზეზით გერბი შეიქმნა გადაცემულიყო არაპირდაპირი გზით და მინიშნობა სრულიად სხვა ადამიანს. ასეთ შემთხვევაში ხსირად ხდებოდა, რომ იგი აქლად მინიშნული პირის კუთვნილი, ტრადიციულად არსებული გერბის შემადგენელი ნაწილი გახდებოდა. ასეთ შემთხვევაშიც აუცილებელი იყო უმარესი ხელისუფლის ნებართვა;
9. Armes parlantes - ისეთ პირთა გერბები, რომელთაც დამსახურებისთვის თავადაზნაურის ვოდება მიიღეს, მემკვიდრეობით არ ჰქონიათ ჰერალდიკური ნიშანი, ამიტომ ახალ მინიშნულ გერბზე ისეთი ემბლემები შეჰქონდათ, რომელიც იმ მოვლენას ასახავდა, რის გამოც დამსახურეს ეს ვოდება (აფრიდონიძე 1997: 13).

იმ ვყვენების, სადაც სათანადო ჰერალდიკური ინსტიტუტები არსებობს, გერბების მინიშნობა დრესაც გრძელდება. იურიდიული ფირმები და ორგანიზაციები გერბის მოპოვებას ცდილობენ, რადგან დასავლეთ ევროპულ და ამერიკულ საზოგადოებაში ჰერალდიკური ნიშანი დრესაც საიმედოობისა და სოლიდურობის ნიშნად ითვლება.

ჰერალდიკამ განვითარების გარკვეული ეტაპები გაიარა. ევროპაში ჰერალდიკის განვითარების ისტორიას ხუთ პერიოდად ყოფენ:

- I. შუამნა _ XII საუკუნე. ამ ეპოქას ახასიათებს მხედრის იდენტიფიკაციის ნიშანი. სინაარსობრივად იკმნება პრიმიტიული გერბები.
- II. კონსოლიდაცია _ XIII საუკუნე. ამ ეპოქისთვის დამახასიათებელია პრიმიტიული მემკვიდრეობითი გერბები. ასპარეზზე გამოდიან ჰეროლები.
- III. განვითარება _ XIV-XV საუკუნეები. ამ ეპოქაში ცნდება პირველი ტრაქტატები, ნორმები, ვესები. ჰერალდიკის პრინციპების დაცვას მკაცრად აკონტროლებენ ჰეროლები. იკმნება სამფო გერბები.
- IV. დეკადანსი _ XVI-XIX საუკუნეები. ამ ეპოქაში გადავარდნილიყო იურადრება ეყვევა ტექნიკურობას, იხვევება ბლ აზონირება. რთული გერბების ეპოქაა.

V. Tanamedroveoba _ XX saukunidan. am periodisTvis damaxsaiTebel ia mkacri wesebis aRdgenis mcdel oba. samefo gerbebis sferoSic ki vawydebiT ukanonobas, Cndebian moyvarul ebi (I uisi 1990: 27).

heral dikis periodebad dayofas safuZvl ad evropaSi mimdinare istoriul -kul turul i procesebi udevs. Suasakuneebis sazogadoebis kardinal uri struqturul i cvl il ebebi naTI ad aisaxa kul turasa da xel ovnebazec. daiwyo central izebul i saxel mwifoebis formireba, qal aqebis momravl eba da gaZl iereba, am qal aqebis maRal i social uri wris warmoSoba, vaWarTa da xel osanTa fenebis gaCena, agreTve sasaxl is karis aznaurTa _ raindobis institutis gaZl iereba. ganaTI ebis, xel osnobisa da teqniki miRwevebma, rel igiur-dogmatizmze dafuZnebul ma msofl mxedvel obam da Semecnebis SesaZl ebl obis gaZl ierebam xel i Seuwyo goTikis ganviTarebas dasavl eT evropaSi XII-XVI saukuneebSi. goTikis ideol ogiasa da kul turas feodal ur-saekl esio safuZvel i hqonda. goTikuri xel ovneba upirvel esad rCeboda daniSnul ebiT sakul to da TematikiT _ rel igiuri xasiaTis. swored es ganapirobebda kul turis dargebSi azrovnebis simbol ur-al egoriul formebsa da pirobiTobis el ementebS _ mxatvrul xerxebSi.

istoriul i movl enebis kval obaze Camoyal ibebul i msfl mxedvel oba da, Sesabamisad, Seqmnil i gamomsaxvel obiTi stili aisaxeboda dasavl eT evropul heral dikazec, roml is ganviTarebis meore da mesame periodi swored goTikur epoqas emTxveva. heral dikaze gansakuTrebul zegavl enas axdenda XVIII saukunis dasawyisidan evropul pl astikur xel ovnebasa da literaturSi damkvidrebul i rokokos stili, roml is safuZvel s safrangeTSi absol utizmis krizisi da masTan dakavSirebiT, arsitorkratiul fenaSi hedonisturi ganwyobil ebis gaZl iereba warmoadgenda. daxvewil i, natifi, Tumca siRrmiseul gancdasa da ideal ebs mokl ebul i xel ovneba zustad asaxavda sazogadoebriv msofl mxedvel obas, roml is mTavari faseul oba gmirobis, moval eobisa da pasuxismgebl obis nacvl ad, gal anturi artistizmi da udardel oba iyo. kul turis dargebSi Zl ierdeboda bunebrivi formebsgan distancireba da Teatral uri,

warmosaxviTi samyrosken l tol va, rac ganapirobebda gamomsaxvel obiTi formebis dekorisken da sirTul isken gadaWarbebul swrafvas.

qarTul mecnierebaSi istorikosma T. asaTianma moaxdina heral dikis ganviTarebis istoriis periodebad dayofa da sami ZiriTadi etapi gamoyo. "pirvel i _ nacional uri (XVII saukunis meore naxevidan, XIX saukunemde), meore _ evropul -rusul i (XIX saukune da XX-is dasawyisi) da mesame _ respubl i kur-sabWouri (XX saukunis 20-iani wl ebidan moyol ebul i)" (asaTiani 2002: 92).

bunebrivia, saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebis safexurebi ar emTxveva evropul s. gerbi CvenSi maSin gamoCnda, rodesac evropaSi mas ukve Tavisi evol uciis sami periodi gavl il i hqvnda.

qarTul i heral dikis ganviTarebis l periodi saqarTvel oSi e.w. "mcire aRorZonebis" epoqis ukanasknel etaps emTxveva, rodesac gansakuTrebiT Zl ierdeba daSl il i saxel mwifos aRdgenis, qveynis ekonomikisa da kul turis gadarCena-aRdgenis tendenciebi. Tuki ioane batoniSvil is "kal masobis" mixedviT vimsj el ebT, SeiZl eba davaskvnaT, rom am periodSi saqarTvel oSi heral dikis xel ovnebis safuZvl iani codnis niSnebi ukve arsebobda. "kal masobis" mixedviT, naTel i xdeba, rom im droisTvis gamoCndnen gerbis mkeTebel i xel osnebic.² gerbi, evropul is msgavsad, aq ganmartebul ia, rogorc wodebisa da pativis niSani, romel ic ferebisa da faris nakveTebisgan Sedgeba. gerbis mTavar el ementebs Seadgens gviringvini,

² „ese xel ovnebai... aris samgvარი, ese igი: აკაგები, ანუ ბეშდებია და რერბია მომტხრელნი, მეორე _ ოკრომუედელნი, რომელიც გამოიყვანენ მათა ზედა სახეთა... ხოლო მესამე არიან კვის მურელნი და ხის მტილელიცა“. აკვე გამოტვილია ის სამუსაო იარაგები, რომელთა სასულიერო მნიშვნელობა ხელის ოსნები ნამუსევრებს: „ხოლო ხმარობენ ესე გვართა ხელ ოვნებათა სინა იარაგთა, რომელთა რკინისაგან მნიშვნელობა სხვადასხვა გვართა მუვეტიანთა კალმებთა და აგრეთვე სატილითა იარაგებთა და სამოსელთა ჯალიბთა, დანებთა სხვადასხვა გვართა და მაგართა თეზაფებთა, რომელთა დავრითა ჯიტი ამოსამს მათთა, და ესრეთვე აკვს სხვადასხვა გვარნი ცარხები ამა ხელ ოვნებისათვის სამუსაონი. ხოლო ხელ ოვნებისა ამის მასალად იხმარებენ: ოკროსა, ვერცხლისა, სპილენძისა, ტიტბერსა, კალასა, თუიასა, რკინისა, ხეთა კვათა სხვადასხვა ცარცთა და ჯვალთა სპილენძისა და თევზის კბილთა და პირუტყვთა რეგბსა, ბარას ჯვალთა, და ესე ხელ ოვნება არს მრავალ გვარი“ (იოანე 1936: 239).

porfiri da saxeebi, romel Tac monastris winamZRvris gerbze cvl is mitra (gvirgvins), mantia (porfiris magivrad), ekl esiis saxe. „kal masobaSi“ l akonurad gadmocemul ia imdroindel saqarTvel oSi rogorc saero, ise saekl esio gerbis Seqmnisa da gamoyenebis wesebi.³

"kal masobaSi" motanil i cnoba uaRresad saintereso informaciis Semcvel ia. rogorc aqedan irkveva, gerbisa da heral dikis ganmartebanic, roml ebic saqarTvel oSi gamoiyeneboda, evropul cnebebs Seesabameboda.⁴

³ "Jamsa amas arqimandritidam brZaneba mouvida bersa, romel raodenime xati ekkl esiisaTvis miyide da amasTan Rerbica momiWrevine, romel nica arian saWiro Cvendao.

...Semdgomad warviden aqaqTan Rerbisa mosaWrel ad. da ra ixil es aqiqi, moikiTxa diakvanman da rqvaK

_ Zal giZs Reral dikisa xel ovnebisa moqmedeba?

aqaqi: me ege l eqsi ara uwyi, arca sparsta ena ars da l eqsi, qarTul ad mi brZane, ra gnebavs?

ioane: Rerbi minda momiWraT Cemis winamZRvrisaTvis.

aqaqi: me ufro daxel ovnebul i var beWdebis moWrisa da radgan Rerbi gnebavs, magisi fasi meti iqneba.

maSin zuraba: ufal o aqaqo, Tqven ggoniaT, rom didebul isa vistvisme gaWreindebdes Rerbsa, rom momindes sxvadasxva saxeni da gvirgvinni, skiptra da porfiri da daSvre didxans, winamZRvrisTvis unda da imaSi iqneba an erTi, an ori magal iTi mosaWrel i.

aqaqi: miTxariT, ra unda mouWra, magal iTad?

zuraba: kunkul i, bartyul a da anafora, radgan beria.

aqaqi: maTneviT amas Sina, mi brZaneT _ winamZRvars viTari ni Sniani Rerbi mouWra?

ioane: gvirgvinis magier qmeniT mitra da zed saukuno mamis Tval i gamosaxeT sxivebiT. garSemo SemoZRudeT mantiiT da Suazed ekkl esia gamoiyvaneT da saxel i winamZRvrisa da arqimandritobisa TiTo asomTavrul is asoTi da amasTan erTi Rerbi mec momiWeriT" (ioane 1984: 340)

⁴ "ioanem: Reral dika ars hswavl a RerbTaTvis, romel ica aswavebs gansxuaebasa yovel Ta ukuei nawil Ta RerbebTasa, da, saxel dobri, TviTeul ad wodebasa saxel Tasa aswavebs mas SesabamieriTa wodebiTa.

aqaqman: raisa gul isxma hyofT Tquen saxel iTa ama RerbisaRa?

ioanem: Rerbi arian niSanni xarixsisa da pativisani, warmodgenil ni ferebTa da nakveTebTagan farsa zeda anu gul sa zeda mis Rerbisasa gansxuaebisaTvis gvarTa, anu STamomavl obaT, da sakuTarTA adgil Ta da qveyniurobisaTa" (ioane 1991: 237).

sabeWdavis gamoyeneba kacobriobis istoriaSi gacil ebiT Soreul i warsul idan iwyeba, vidre gerbis. ase iyo saqarTvel oSic. "kal masobis" personaJebi beWdebsa da gerbebs Soris paral el is gavl ebiT saintereso daskvnas gvTavazoben:

"aqaqman: rai sargebel da anu rai saWiro arq Cuen qarTvel TaTvis qonebad Rerbisa, vinaidgan beWedsa vxmarobT Cuen, TiTqmis srul iad aziel ni?

ioanem: ufal o, Senc kide aziuri Wkua ggonia, Torem didad da mravl isadmi ars saWiro da sargebl ovamica, miT rameTu keTil Sobil i rameTi ukui kaci Tanamdeb ars codnad misa amad, romel igi aZl evs mowmobasa aznaurobasa Tvisisasa. igi

rogorc irkveva, XVIII saukunis meore naxevisTvis saqarTvel oSi, ukve gerbebis boZebis tradiciasTan erTad, bl azonirebis teqnikasac fl obden. amis magal iTad gamodgeba magal iTad erekl e II-is mier TavadarRuTaSvil ebisTvis 1783 wel s sagvareul o gerbis miniWebis sigel Si gerbis aRwera.⁵

saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebis periodebs ZiriTadad mainc safuZvl ad daedo saxel mwifoebri vi damoukidebl obis sakiTxi da ara kul turul mxatvrul i stil i, Tumca, erTi mxriv, qarTul i heral dikis pirvel periods da, meore mxriv, evropul is II-III periodebs Soris paral el ebis gavl eba mainc SesaZl ebel ia. saqarTvel oSi swored am dros Seqmnil gerbebsi ikveTeba rel igiuri Tema da wina pl anze modis simbol ural egoriul i xasiaTi. es saxel mwifoebri vi politikisa da imdroindel i qarTvel i sazogadoebriobis msofl mxedvel obis kargad morgbul i gamomsaxvel obiTi formaa, romel ic efeqturad gamoxatavs saqarTvel os "mcire aRorZinebis" epoqis sul iskveTebas.

meore periodis xasiaTs ganapirobebs rusul heral dikaSi mimdinare procesebi, radgan qarTul sinamdvil esTan dakavSirebul i gerbebi qarTul heral dikur Semoqmedebad ver CaiTvl eba, am periodSi Cven SegviZl ia, davakvirdeT ruseTis imperiul i politikis gavl enas qarTul i warmoSobis mqone gerbebeze.

T. asaTianis mier SemoTavazebul i periodizacia efuZneba qarTul i gerbebis warmoSobis mizezebis swor anal izs, Tumca XXI saukunis dasawyisidan saqarTvel oSi iseTi intensivobiT ganviTarda saxel mwifo

ganasxvavebs yovel sa mdgomareobasa missa da igi aCvenebs STamomavl obasa gvarebTasa" (ioane 1991: 238).

⁵ "fari vercxl is adgil iT, zeda mas droSa anu bovarayi, viTarca niSani spaspetobisa, romel saca zeda gamosaxul ars xati yovl ad-wmidisa RmrTisa dedisa, romel saca upyries sityua igi saukunosa mamisa, Zei Tvisi. qveSe xatisa Soris ars ganpyrobel mkl avi xml iTa marj vniv, viTarca cxadmyofi gvarobiTisa simxnisa maTisa, da marcxniv fari pirqve mdebare da mas zemoT swored dadgmul i Subi. da yovel i ese aris dagvirgvinebul zemo saTavadosa gviringviniTa" (saistorio 1945: 25).

gerbSemoqmedeba (magal iTad mxol od samxedro segmenti gamodgeba), rom, al baT mizanSewonil i iqneba, qarTul i heral dikis ganviTarebis periodizaciaSi meoTxe, postsabWoTa, etapic daematos.

\$ 2. gerbis Semadgenel i nawil ebi

G gerbi gamomsaxvel obiTi xel ovnebis rTul i nawarmoebia. Mmisi Semadgenel i nawil ebia:

1. fari;
2. gvirgvini (titul arul i gvirgvini da qudebi);
3. muzaradi;
4. muzaradis qimi;
5. burel eti;
6. I ambrekeni;
7. faris mtvirTvel ebi;
8. mantia;
9. zonrebi;
10. devizi;
11. komporter i.

fari (ecu) gerbis mTavari el ementia, romel sac SeiZl eba, hqondes sxvadaxva forma. gerbze datanilia yvel a is figura da feri, romel ic Seicavs informacias gerbis mfl obel is Sesaxeb.

frangul i fari

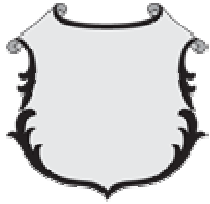
espanuri fari

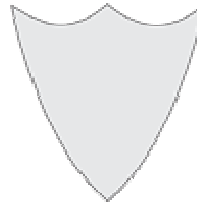
normanul i
fari

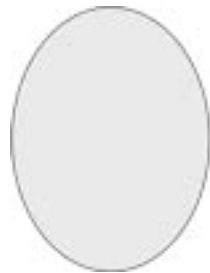
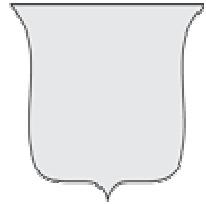
pol onuri
fari

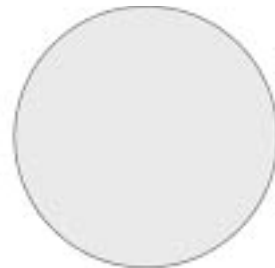
germanul i fari

ingl isuri fari

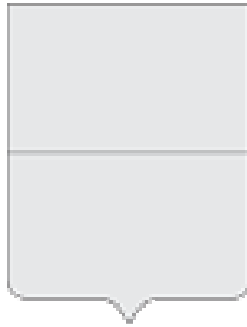

oval uri (ital iuri) fari

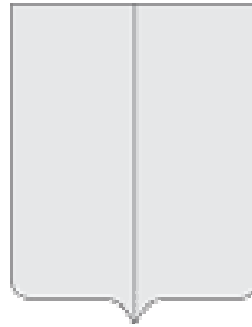

mrgval i (aRmosavl uri)
fari

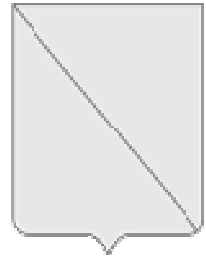
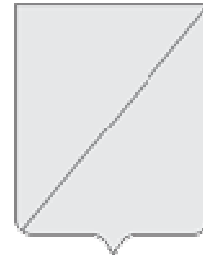
fari s marj vena mxare mayurebl is marcxena mxares Seesabameba, marcxena ki _
marj venas. fari Seizl eba iyos mTI iani an ramdenime nawil ad gayofil i.

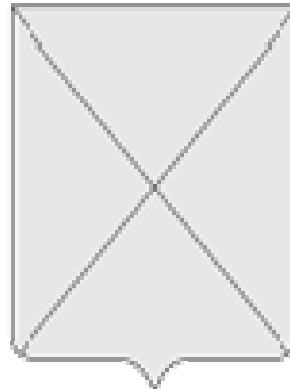
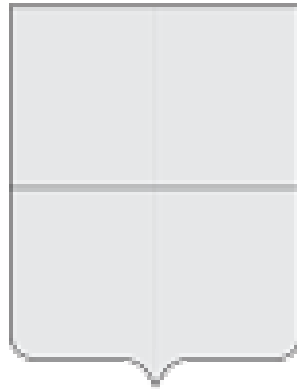
gadakveTil i

gakveTil i

CaWril i marcxni dan da
marj vni dan

oTxnawil i ani fari

(am principi T kidev randenime nawil ad SeiZl eba faris gayofa)

faris aRwera marj vni dan iwyeba. amitom yvel aze sapatio figurebi ganl agdeba marj vni v da zeda nawil Si.

gvirgvini (la coronne) gerbis is nawil ia, romel ic upirvel esad gansazRvavs, Tu ama Tu im social uri ierarqiis romel safexurze dgas gerbis mfl obel i. satitul o gvirgvinebi gansxvavdeba qveynebis mixedvi T. uaRresad saintereso a ioane batoniSvil is "kal masobaSi" sagerbo gvirgvinebis kl asifikacia: "gvarTamebr maTisa, yovel i ukue xarisxi anu gvarianoba meqonars gvirgvinisa Tvisisa, ese igi: 1) gvirgvini imperatorisa, 2) mefisa, 3) gvirgvini kurfirskisa, 4) gvirgvini mTavrisa anu ercRercORisa, 5) RercORisa, 6) markizisa, 7) Rrafisa, 8) baronisa, 9) Tavadisa, 10)

aznaurisa; egreTve: 11) xontqrisa, 12) yaenisa da sxvaTa didTa xel mwifeTa kitaisa, indisa, abaSisa da sxvaTa. asreve ars xarixisa gamo patriarXTa, papisa, mRvdel mTavarTa sazogadod da arqimandritTa" (ioane 1991: 139).

Mmuzaradi (les casque) adreul saukuneebSi sabeWdavebze xSirad faris gareSec ki iyo gamosaxul i. muzaradi mxol od mamakacTa gerbebeze gamoiyeneboda, Tumca evropasi zogjer qal aqebis, an korporaciebis gerbebezec Cndeboda, gansakuTrebuli damsaxurebis gamo, mefis mier miniWebuli jil dos saxiT.

muzaradis qimi (le cimier) muzaradis Tavze moTavsebuli figuraa, romelic raindis gamorcevis damatebit saSual ebas warmoadgenda.

burel eti (le bourelet) _ dagrexili qsovil isgan damzadebuli sartyeli muzaradze.

I ambrekeni (les lambrequina) _ muzaradis zeda nawilidan CamoSvebuli feradi l entebi, Tavsaburavi, romel sac meomrebi aRmosavleTSi mwveli mzisgan Tavdasacavad ifarebdnen.

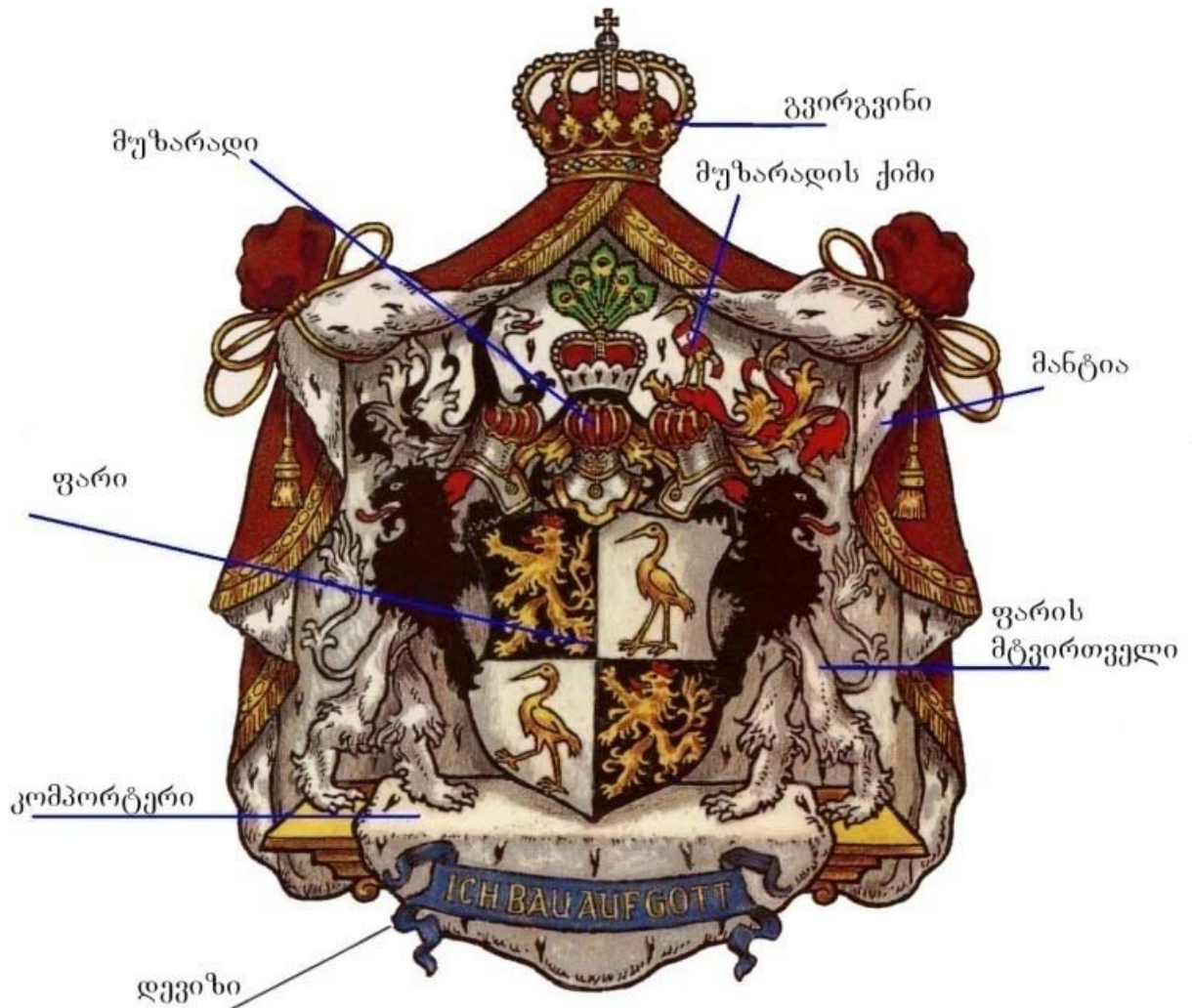
faris mtvirTvel ebs (figures attenats) gerbis fari ukaviaT. es figurebi SeiZl eba ganasaxierebdnen adამიანებს, angel ozebs, cxovel ebs, frinvel ebs, fantastikur arsebebs. faris mtvirTvel ebi alegoriaa raindTa saWurvel TmtvirTvel ebisa, romel Tac turnirebze Tavianti patronis fari gamohqondaT.

mantia (le mantile) _ monarqis sadResaswaul o mosasxami Tavdapirvel ad mefeTa gerbebeze gamoisaxebeda, mogvianebiT sxvaTa gerbebezec gavrצל da mantiam karvis forma turnirze raindTa dasasvenebi ad gaSili karvis gamo miiRo.

zonrebi (la cordeliere) Tavdapirvel ad yvavil wnul ebs warmoadgendnen, roml ebic fars garSemo evl ebodnen.

devizi (Le devise) gerbis faris gareT moTavsebuli warweraa, roml is wesi mkacrად არაა gansazRvuli. mizanSeuwoni ad iTvl eba farze warweris gakeTeba. Ddevizad SeiZl eba gamoyenebuli iyos sityva, an fraza, romel ic gerbis mfl obel is Sesaxeb damatebit informacias Seiკავს.

komporteri (comporter) faris mtvirTvel Ta sayrdens warmoadgens.

\$ 3. heral dikuri ferebi

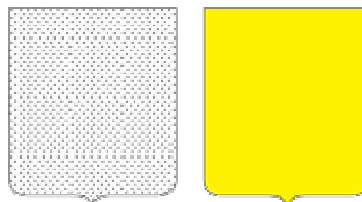
heral dikuri ferebis gamosaxvis sami j gufi arsebobs: I iTonebis, minanqrisa da bewveul is. pal itra Sedgeba Svdi ferisagan (ori I iTonisa da xuTi minanqris).

gerbze fers simbol uri mniSvnel oba aqvs, Tumca aqve unda aRiniSnos, rom ar arsebobs erTiani mkacri sistema, romel ic daicavda heral dikur ferebs sxvadasxvagvari interpretirebisgan. amas xel s uwyobs gansxvavebul i ganmartebebi, roml ebsac sxvadasxva wyaro gvTavazobs. "arsebobda heral dikur ferTa simbol uri ganmarteba, roml is Tanaxmadac, isini garkveul zneobriv xasiaTTan asociardebodnen. kol ombieris, varenis, ansel mis da sxva avtorTa uZvel es naSromebsi ferTa aseT ganmartebas mTel i Tavebi eZRvneba" (zagaSvil i... 2006: 23). dReisTvis ferTa simbol uri mniSvnel obebi ramdenadme regl amentirebul ia, Tumca ama Tu im feris erTmaneTisgan gansxvavebul i interpretaciac arsebobs. ase magal iTad, wiTel i simamacis, vajkacobis, siyvarul is, agreTve brZol aSi daRvri i sisxl is simbol oa (eqskursi 2005). wiTel s aseve siyvarul is, simamacisa da didsul ovnebis (zagaSvil i... 2006: 23), meomris an martvil is, samxedro Zl ierebisa da sul grZel obis (fl ior 1995) simbol od ganmartavs zogierTi wyaro.

heral dikuri ferebis graviurebze gadasatanad, anu Sav-TeTri gamosaxul ebiT, XVII saukunidan ital iel i herol dis s. petra-sanktas mier special uri sistema iqna SemoRebul i.

I iTonebi:

oqro (yviTel i feri) -
simdidris,
samarTl ianobisa da
didsul ovnebis simbol o.
grafikul ad wertil ebiT
gamoisaxeba.

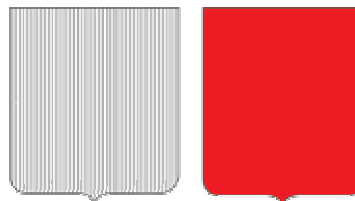

vercxl i (TeTri feri) -
 sisufTavisa da
 ucodvel obis simbol o.
 grafikul ad StrixebiT ar
 gamoixateba, anu figura
 iRebeba TeTrad an
 nacrisfrad.

Tavdapirvel ad mxol od oTx i feri gamoiyeneboda _ wiTel i, I urj i,
 Savi da TeTri. mogvianebiT daemata mwvane, yviTel i da mewamul i. yviTel i da
 TeTri adre oqrosa da vercxl isgan damoukidebl ad gamoiyeneboda.
 gansakuTrebul i heral dikuri feria bewveul i _ yaryumisa da ciyvis.

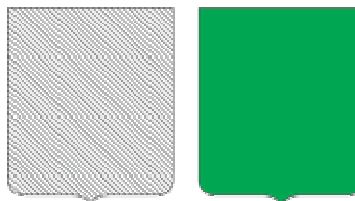
wiTel i – gambedaobis, vaJkacobis,
 sul grZel obis, samxedro Zl ierebisa
 da martvil obis simbol o.
 grafikul ad vertikal uri
 StrixebiT gamoisaxeba.

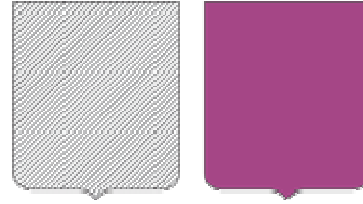
I urj i _ sil amazis, simsubuqis,
 WeSmari tebis, Semwynarebl obisa da
 sidiadis simbol o. grafikul ad
 horizontal uri xazebiT gamoisaxeba.

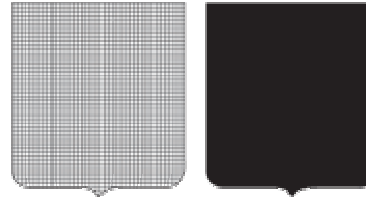
mwvane _ imedis, sixarul is, baraqis
 simbol o. grafikul ad marj vni dan
 diagonal uri StrixebiT gamoisaxeba.

mewamul i _ Rirsebis, Zal isa da simdidris simbol o. grafikul ad marcxnidan diagonal uri Strixebi T gamoisaxebeba.

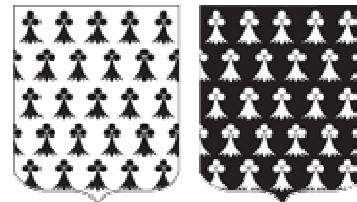

Savi _ sevdis, keTil gonierebis, morÇil ebis simbol o. grafikul ad an srul iad Savi saRebavi T an perpendicular arul ad gadakveTil i Strixebi T gamoisaxebeba.

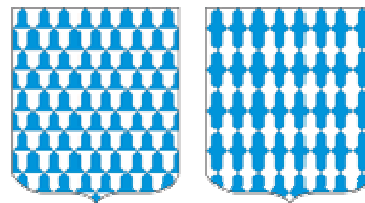

bewweul i:

yaryumi _ Zal aufl ebis simbol o. grafikul ad vercxl is mindorze mofenil i bol ogafarToebul i j vrebi T gamoisaxebeba.

ciyvi _ grafikul ad l alvardisa da vercxl is muzaradebi T gamoisaxebeba

gerbze yvel a el ementis arseboba saval debul o araa, magram faris gareSe gerbi warmoudgenel ia. "im SemTxvevaSic ki, rodesac gerbis faris forma mkafiod ar aris gamosaxul i, igi mainc igul isxmeba. yvel a danarÇeni el ementi gerbis garegnul morTul obas warmoadgens, Tumca unda aRiniSnos, rom isini xSirad didi informaciis matarebl ebi arian" (afridoniZe 1997: 11).

farze datanil i gamosaxul eba an feri sagerbe figuraa. fari SeiZl eba iyos martivi an ramdenime nawil ad dayofil i. heral dikuri wesebis mixedviT dayofil i faris Seferil nawil ebs heral dikuri figurebi ewodeba.

\$ 4. araheral dikuri figurebi

gerbze xSirad gamoisaxeba adamianis yofiT cxovrebasTan dakavSirebul i sagnebi, cxovel ebi, frinvel ebi, mcenareebi, agreTve fantastikuri arsebebi, _ es yovel ive araheral dikuri figurebia. araheral dikuri figurebi sam j gufad iyofa:

1. bunebrivi (les figures naturelles)
2. gamogoni l i (les figures chimerigues)
3. xel ovnuri (les figures artificielles)

pirvel j gufSi erTiandeba material ur samyarosi real urad arsebul i sagnebi da arsebebi, meore j gufs ganekuTvneba, fantastikuri sagnebi, xol o mesameSi _ xel ovnebis, arqiteqturis, xel osnobis sagnebi.

gerbebze figurebi arareal isturi, stil izebul i saxiT gamoisaxeba. gamomsaxvel obiTi xerxebi epoqebis mixedviT icvl eboda. heral dikuri stil i arqiteqturul i stil is kval dakval viTardeboda. XIII-XVI saukuneebSi heral dikam SeiZina goTikuri stil i, Semdgom _ barokos stil i, XVIII saukuneSi ki _ rokokos stil i.

saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebis damoukidebel i etapi imdenad xanmokl e iyo, rom aq heral dikuri gamomsaxvel obiTi xerxebis gradacia ver moeswreboda. qarTul ma kul turam evropidan heral dikis mza kl iSe miRo, romelic adgil obriv istoriul -msofl mxedvel obriv Sinaarss moergo. damoukidebl obis periodSi Seqmnili qarTul i gerbebi ar gamoirCeva heral dikuri da araheral dikuri figurebis siWarbiT. Tumca bagrationTa pirvel ive nabeWd gerbze Cndeba gerbSemoqmedebaSi cnobili iseTi popul arul i figura, rogoricaa l omi.

l omi _ cxovel Ta mefe, aseve misi nairsaxeoba _ l leopardi, erT-erTi yvel aze Zveli heral dikuri simbol oa. j er kidev ingl isis mefe henri I (1070-1135 ww.) Tavisi faris ornamentSi iyenebda l omis gamosaxul ebas. pirvel xanebSi heral dikuri l omebi sakmaod primitiul ad, detal uri

srul yofis gareSe gamosaxebodnen. amave dros l omi l eopardisgan ar gansxvavdeboda – orives gamosaxavdnen wagrZel ebul i formiT, l oms ar hqonda fafari. maT Soris gansxvaveba iyo da rCeba ara zool ogiuri niSani, aramed _ heral dikuri, amitomac l eopardi, rogorc cal ke heral dikuri figura, ar arsebobs. kl asikuri heral dikuri l omi unda idges ukana fexebze da Sebrunebul i iyos profil Si. Tu l omi sam TaTze dgas, xol o Tavi ki mayurebl isken aqvs Sebrunebul i, mas l eopards uwodeben (Tu aseT l eopardis Tavi profil Sia warmodgenil i, igi l eopardiseburi l omia). saxiT mayurebl isken momziral l oms l omisebur l eopards uwodeben.

sagul isxmoa, rom XVIII saukunis dasawyisSi, roca CvenSi Cndeba pirvel i nabeWdi gerbebi, am sagerbe figuris orive saxeoba gamoisaxeba qarTul heral dikaSi. "samociqul oSi" (1709 w.) dabeWdil bagartionTa gerbis faris mtvirTvel ebi l omebi arian (dganan ukana TaTebze da Tavi profil Si aqvT), xol o "parakl itonSi" (1720 w.) dabeWdil gerbze faris qvemoT, komporteris funqciiT, gamosaxul ia l eopardi (dgas sam TaTze da Tavi mayurebl isken aqvs moqceul i). es mcire detal i imis damadasturebel ia, Tu ra swori formebiT viTardeboda saqarTvel oSi heral dika, rac udaod kidev erTxel evropul kul turasTan mWidro kavSiris mimaniSnebel ia.

Tavi II. heral dika rogorc damxmare saistorio discipl ina

heral dikis, igive gerbmcodneobis, rogorc damxmare saistorio discipl inis mizania gerbebis Seswavl a, roml is meSveobiT is axerxebis naTel i mohfinos ama Tu im kul turis, saxel mwifos istoriul i etapebis nakl ebad cnobil aspeqtebs, srul yos istoriul i anal izis procesebi da mkvl evari miyvanos obieqtur samecniero daskvnebamde. heral dika aseve gerbis Seqmnasa da misi gamoyenebis tradiciasac gul isxmobis. mas embl ematikis Semswavl el discipl inaTa j gufs miakuTvneben. terminebis „gerbis“, „embl emisa“ da „simbolos“ erTmaneTTan mWidro kavSirSi ganxil vis gareSe xSirad Znel i gasagebi xdeba heral dikis sakiTxebi. simbolo niSania, romelic qaragmul ad miანიSnebs (asaxavs) raime saganan movl enas (magal iTad, mtredi _ mSvidobis simbolo); embl ema _ es simboloa roml is mizania sagnis ara abstraqtul i gageba, aramed am simboloa indiadiual uri an koleqtiuri patronis miniSneba (amis magal iTad uamravi sawarmosa Tu firmis niSani gamodgeba); gerbi embl emas miekuTvneba, romelic gamoirCeva imiT, rom misi Sedgena, gamoyeneba, samarTI ebrivi statusi dadgenilia istoriul ad gansazRvrul i, gansakuTrebul i wesebiT.

X saukunesi dasavl eT evropasi gaCenili gerbi Semdgom saukuneebSi gavrצל da evropis TiTqmis yvel a qveyanasa da social ur fenaSi. Seiqmna sasul iero pirebis, moqal aqeebis, qal aqeebis, koporaciebis, saxel mwifoebis gerbebi. Suasakuneebis bol os heral dikaSi SemoiRes SezRvudvis garkveuli samarTI ebrivi wesebi. Tavadznauroba cdil obda, zogadad heral dikis Tu vera, gerbis gansakuTrebiT sapatio figurebis gamoyeneba mainc sakuTar privilegiad eqcia. saxel mwifosac surda, heral dika sakuTari kontrol is qveS moeqcia. es tendenciebi farTod aisaxa swavl ul Ta traqtatebSi, romlebic, exebian ra Suasakuneebis cxovrebis heral dikur da social urkul turul aspeqtebs, mxol od heral dikur Txzul ebebad ver CaiTvl eba. kanonmdebl obasa da, gansakuTrebiT, praqtikaSi mkacri wesebi ver damkvidrda. heral dikaSi mainc dauwereli kanonebi moqmedebda.

zogradad arsebobs saerTaSoriso heral dikuri wesebi, magram xSirad es normebi, qveynebis mixedvit, gansxvavdeba erTmaneTisgan. aRniSnuli migvaniSnebs im faqtze, rom nacionaluri heral dikis nimuSebi SemuSavdeboda konkretuli eris kul turisa da istoriis, tradiciebis safuZvel ze, romel Ta sruli yofil ad Seswavi a, faqtobrivad, SeuZil ebel ia erovnuli heral dikis gaazrebis gareSe da _piriqiT. iseve, rogorc cal ke aRebuli qveynis heral dikis ganxil va, zogadevropuli konteqstisa da urTierT gavl enis gaazrebis gareSe, SeuZil ebel ia (medvedevi 2007), radgan, rogorc aRiniSna, heral dikis samSobl od evropa iTvl eba.

gerbs xSirad uwodeben yovel gvar grafikul gamosaxul ebas, romel Sic simboluri saxiT SeiZil eba moiazrebodes cal ke romel ime teritoria (qveyana, qal aqi), iuridiuli organizacia, gvari an am gvaris warmomadgeneli pirovneba. „gerbis“ amgvari gagebisas, zogi heral dikosi emxroba im mosazrebasac, rom misi prototipebi eZebon kacobriobis kul turis gariJraJze warmoSobil ganmasxvavebel yvel a niSanSi, roml ebSic ki kul turul Rirebul ebasTan erTad SeimCneva samarTi ebriv-sakuTrebiti plastebi (arsenievi 1908: 3). amgvar niSnebs, rasakvirvel ia, gansazRvrel ad didi mniSvneloba aqvT, rogorc istoriul wyaroebს ama Tu im xal xis istoriis, eTnografiis, kul turis Seswavis Tval sazrisiT, magram mkvel varTa umravlesoba gerbs uwodebs iseT grafikul gamosaxul ebas, romelic gansazRvruli elementebisgan da ramdenime, Tundac pirobitad SeTanxmebuli, magram dadgenili gamosaxvel obitixerxebiT aris Sedgenili.

rodesac jvarosnuli asqrobebsa da turnirebSi muzaradita da mosasxamit dafaruli mxedrebi izulebul ni iyvnen, raime formiT erTmaneTisgan gamorCeul ebi yofil iyvnen, amas martivad axerxebdnen, faris mkveTri ferebit SeRebvisa da muzaradze siragl emis bumbulisa Tusxvadasxva frinvelis frTis damagrebit. farsa da muzarads (gerbis umTavres elementebს) droTa ganmavl obaSi emeteboda mosasxami, gvirgvini, farismtvirtel ebi da sxva elementebi. raindTa fenis mier Seqmnil gerbebi, jer pirovnuli, xolo mogvianebit sagvareulo niSnebad qceuli,

Taobidan Taobas gadaecemoda da aRar hqonda samxedro daniSnul eba, iWreboda yofiT sferoSi. gerbebiT amkobdnen vercxl is WurWel s, faifurs, minis sagnebs, qsovil s, ekipaJebS, Senoba-nagebobebS, safl avebs, wignis ydebs, weril ebsac ki... gansakuTrebiT intensiurad gamoiyeneboda gerbebi sabeWdavebze. msofi io kul turam uamravi artefaqti Seqmna, roml is Sesaxeb informciis mocema mxol od masze gamosaxul gerbs SeuZl ia im sagnebis warmoSobis geografiul i areal is, misi mfl obel is social uri mdgomareobis, damzadebis TariRis Tval sazrisT. xSirad, gerbis yofa-cxovrebaSi gamoyenebis SemTxvevaSi, heral dika ama Tu im sagnis Sesaxeb srul iad axal monacemebs iZl eva ekonomikisa da meurneobis saferoSi, miT ufro, sameurneo kompl eqsebis transformaciis Taobaze, maTi ganadgurebisa da cal keul i sagvareul o-saoj axo sakuTrebis mfl obel Ta cvl il ebis dadgenis gziT. gerbi, rogorc gansakuTrebul i saistorio wyaro Seicavs axal mniSvnel ovan monacemebs. sagerbo eqspertizas, rogorc saistorio kvl evis aucil ebel Semadgenel nawil s, SeuZl ia social ur-ekonomikuri da kul turul i istoriis probl emaTa axl eburi gadaWra.

gerbis specifika isaa, rom igi pasportizacias ukeTebS da aTariRebs garkveul sagans, amave dros arkvevs mis mfl obel s, adgens sakuTrebis qronol ogiur TariRebs da sagani Semoaqvs samecniero mimoqcevaSi.

amrigad, gerbmcodneobas, rogorc saistorio damxmare discipl inas, ama Tu im epoqis kul turul -sameurneo sakiTxebiT dainteresebul mkvl evristvis xSirad fasdaudebel i daxmarebis gaweva SeuZl ia. gerbis swori atribucia da bl azonireba bevr SemTxvevaSi iseTi informciis Semcvel ia, romel sac sxva saistorio wyaro ver Seinaxavs. evropul i da qarTul i heral dikis ganviTarebis etapebic zustad asaxaven Sesabamis epoqebSi mimdinare istoriul procesebS da maTTan dakavSirebul kul turul -msofi mxedvel obriv viTarebas.

Tavi III. qarTul i heral dikis wyaroTmcodnebiTi baza da istoriografia

heral dikis mTavar dokumentur wyaros Seadgens erTi mxriv, monumenturi (cal keul sagnebsa Tu nagebobebze arsebul i gerbebis gamosaxul ebebi) da meore mxriv, weril obiTi Zegl ebi (farTo pl asti heral dikuri masalisa Semonaxulia qronikebSi, poemebsa da sxva epigrafikul sabuTebSa Tu nabeWd produqciaze).

Tavisi istoriul i ganvitarebis Sesatyvisad, saqarTvel oSi heral dikis, rogorc samecniero disciplinis xasiaTidan gamomdinare, misi obieqturad Seswavl is pirvel da utyuar safuzvels istoriul i wyaroebi warmoadgens. heral dikis wyaroTmcodneobiTi baza pirobitad dasaSvebia, or jgufad daiyos: qarTul i da rusul i wyaroebi. es ganpirobebul ia imiT, rom qarTul i heral dikis ganvitarebis periodebi Ziritadad emTxveva saqarTvel o-ruseTis mraval mxrivi istoriul i urTierTobebis etapebs. warmodgenil TavSi cal-cal ke gavaSuqeb Cem mier dajgufebul wyaroebis.

\$1. wyaroTmcodneobiTi baza

a). qarTul i wyaroebi.

naSromis momzadebisas gansakuTrebul i daxmareba gamiwia buqarestis mecnierebaTa akadmiaSi dacul ma im saarqivo dokumentebis aslebma, romlebic ruminel ma kol egebma momawodes.

kvlevisas visargebl e saqarTvel os sapatrjarqos arqivis, saqarTvel os saxel mwifo saistorio arqivisa da xel nawerTa erovnul i centris, agreTve saqarTvel os S. amiranaSvil is saxel obis xel ovnebis saxel mwifo muzeumisa da iv. javaxiSvil is saxel obis Tbilisis saxel mwifo universitetis muzeumis fondebSi dacul i masal iT. saintereso kol eqcia aris dacul i saqarTvel os s. janaSias saxel obis saxel mwifo muzeumis gliptkis fondSi, o. getlingis arqivSi, sadac Tavmoyril ia ruseTis imperiis didgvarovanTa, maT Soris, qarTvel Tavad-aznaurTa gerbebis anabeWdebi.

Cemi daskvnebi efulzeba qarTuli gerbebis Seswavl as, roml ebiC Semonaxulia Tbilisi vaxtang VI-is mier daarsebul stambasi dabewdil wignebsa Tu gvianel qarTul raritetul gamocemebze.

zogadad, heral dikuri wyaros specifikur tips warmoadgens gerbebis krebulebi⁶ da gerbTa nusxebi⁷. amgvar dokumentTagan savaraudod uzvel esad iTvl eba konrad de muris (daaxl . 1240 w.) Cliearius Theutonicorum, romel ic l eqsis formiT arweril 73 gerbs Seicavs da mate parizelis (1244-1259 ww.) qronikebis heral dikuri nawili. igi Seicavs gerbebis gamosaxul ebebsa da arweril obebs. 1250-ian wlebs miekuvneba Glover-is (inglisi) da Bigot-is (safrangeTi) „sagerbo nusxebi“ (etratebi) (medvedevi 2004).

1950 wels a. vagneris mier moxda gerbebis krebulebis klasifikaciis formulireba, maTi Sedgenis principTa mixedvit (vagneri 1956: 35).

gerbebis krebulebis Ziritadi jgufebia: „movlenata“ an „sagangebo“⁸ („событийные“, „occasional“), romel ic aertianebs romel ime erT movlenatan, lasqrobasTan, turnirtan da mist. dakavsirebul gerbebs; „korporaciuli“ („корпоративные“, „institutional“); „saerto“, romel ic aertianebs gerbebs teritoriuli nisnit (local, provincial) da cdil obs, Tavi mouyaros mteli msofilios gerbebs (general⁹); „cveulebrivi“ („упорядоченные“, „ordinary“) krebulebi, gerbmcodneobis Tval sazrisiT, gerbebs formaTa msgavsebis nisnit ajgufebis; „marginaluri“, anu aradamoukidebeli, romel ic romel ime epigrafikuli Zeglis araziritad nawils warmoadgens (magal iTad, minezingerTa gerbebi, roml ebiC il ustraciebis saxit erTvis heidelbergis xel nawers), amgvar krebuleba rigs SeiZleba mivakutvnot cventvis sayuradReboruseTis mefis al ekseis 1672 wlis „tituliarniki“, romel Sic

⁶ (rus. Гербовник, frang. da ing. Armorial, ger. Wappenbuch)

⁷ (frang. Role d'arms, german. Wappenrolle, rus. Гербовый столбец - viwro gagebit - gragnilis saxit arsebuli gerbebis erTobl ioba, farTo gagebit ki _ gerbebis krebulebi)

⁸ qarTული heral dikuri terminologiis uqonlobis gamo, SeiZleba terminebi arazusti iyos da sawiroebdes daxvewas.

⁹ franguli tradiciis mixedvit, termini general gamoiyeneba rogorc lokaluri, ise universaluri gerbebis krebulebis arsanisnad.

CamoTvl il ia am mefis mfl obel obaSi arsebul i miwebi da TandarTul i aqvs am teritoriebis simbol oebi. „titul iarnikSi“ qarTul i gerbebic aris Setanil i. amave tipisaa vaxuSti batoniSvil is saqarTvel os ruka masze gamosaxul i gerbebis gamo.

erTad Tavmoyril qarTul gerbebs pirvel ad vxvdebiT vaxuSti bagrationis mier Sedgenil kavkasiis atl asze (bagrationi 1997). vaxuSti bagrationi 1724 wel s, qveyanaSi Seqmnil i mZime politikuri vitarebis gamo, mamis, vaxtang VI-is, did amal asTan erTad, izul ebul i gaxda, ruseTSi gadaxvewil iyo da samecniero moRvaweoba moskovSi gaegrZel ebina. iq Seqmna man Tavisi geografiul i naSromebi.

pirvel i atl asi, romelic 1735 wl iT aris daTariRebul i, q. yazanis saimperatoro universitetis bibliotekaSi moxvda. 1880 wel s es rukebi kavkasiis statistikis komitetma sami TviT Tbil isSi Camoitana. 1742-1745 wl ebSi vaxuStim Seqmna saqarTvel osa da misi regionebis axal i 19 ruka da 2 genealogiuri tabul a.¹⁰

¹⁰ vaxuStis atl asTan dakavSirebiT, sagangebod unda ariniSnos 1880 wel s gazeT „droebaSi“ dabeWdil i fel etoni „Cveneburi saqarTvel os gerbi“, romlis avtoric aris iona meunargia. „am zamTarSi, _ wers avtoris, _ kavkasiis statistikur komitetma daibara yazanis universitetidam vaxuStis xel iT Sedgenil i saqarTvel os karta.

es karta, anu ufro namdvil ad rom vsTqvaT, atl asi, radganac, is wina pirvel aT, yofil a Semdgari 8 Tabaxidam, romel Tagan exl a oTx Tabax naxevariRa darCenil a, ar viciT namdvil aTysaidam uSovnia yazanis universitetis bibliotekas. zogi ambobs, es karta potemkinis bibliotekidam ergo universitetsao, magram TiTon kartidam ara sCans-ra. ueWvel ia, bol os furcl ebze iqneboda warwera, magram es furcl ebi aravin icis sad aris, es atl asi droebiT iyo gamogzavnil i Tbil isSi. yvel am didis siamovnebiT vnaxeT is, yvel as Cvengans mohgvare iman patriotul i nerwyvi da kidev erTjer movigoneT Cveni didebul i warsul i... magram am mogonebebiT aw-myos ki araviTari nugeSi ar mieca.. qarTul sazogadoebis rCeul Ta, romel Tac naxes atl asi bevri atrial es is, bevri aTval ieres, bevri izaxes: „ramSvenieria“, „ramdeni Sroma gauwevia“, „ramdeni codna hqonia“, da xel Si sigarit gaabes am atl asze darbaisl uri, brZnul i qarTul i musaifi... magram aravis TavSi ar movida gadaeRebinebinaT es atl asi da ramdenime aTi egzempliari mainc gaevrCel ebinaT saqarTvel oSi. rom gekiTx, yvel as esmoda am atl asis didi mniSvnel oba, yvel as undoda Tavisi kabinetis gasamSvenierebl ad hqonoda amisi piri. bevrs SeeZl o erTi sityva eTqva da iqve, imave wams, moekrifas 30-40 Tumani, romelic saWiro iyo am atl asis litografiit gadaRebisaTvis; magram... yvel am qebul i sifrTxile da sicume arcia CvenSi naZrax saqmes... atl asi iyo CvenSi samiode Tve da isev ukan gagzavnes ruseTSi...

qarTul i heral dikiT dainteresebul i mkiTxvel i saintereso informacias naxavs erekl e meoris mier saTavado wodebebisa da masTan dakavSirebul gerbis boZebis sigel ebze, roml ebSic moTxrobil ia ama Tu im gvaris istoria, misi damsaxureba da miniWebul i gerbis aRweril oba (ocdaSvidi 1971). saqarTvel os ruseTTan SeerTebis Semdgom gaxSirda gerbebis gamosaxul ebebi nabeWd produqciaze, sayofacxovrebo sagnebze, safl avis qvebze da sxv.

b). rusul i wyaroebi. gerbebis zogi krebul i xangrZl ivi drois ganmavl obaSi iqmneboda da ivseboda. masSi gerbi SehqondaT an aRweriT formiT, an faris gamosaxviT, _ naxatis SemTxvevaSi xan gamosaxavdnen mxol od fars, xan _ gerbs srul ad, yvel a Semadgenel i nawil iT: muzaradiT, burel etiT, l ambrekeniT, mantiiT...

qarTul i heral dikis istoriis Seswavl isas xSir SemTxvevaSi erTaderT wyaros warmoadgens mefis ruseTis droindel i dokumenturi masal a, roml is srul i sistematizacia, samwuxarod, rusul ma historiografiam ver moaxerxa im cnobil i Sexedul ebis gamo, roml is mixedviT, sabWoTa periodSi heral dika, rogorc istoriis damxmare discipl ina, sagangebod iqna ignorirebul i - social izmis epoqaSi sabWoTa ideol ogiisaTvis nakl ebad momgebiani iyo sagvareul o gerbis, rogorc erTi, gabatonebul i kl asis, yofierebis atributis Seswavl a. im periodis erTgvar meTodol ogiur ganzogadebad SeiZl eba CaiTval os sabWoTa mecnieris a. vedenskis mosazreba, rom heral dika sabWoTa istoriisTvis usargebl o da miuRebel i iyo (vedenski 1962: 31). 0ocdaaTian wl ebSi `oficial uri- istoriul i mecniereba aqtiurad cdil obda, daemcro heral dika, rasac Sedegad mohyva unikal uri gerbebis muzeumis daxurva ruseTSi, im sazogadoebebis (eqsl ibristebis, kol eqcionerebis) daSl a,

netar-xsenebul ma vaxuStma, romel sac kl iom usayvedura am nairi qarTvel ebis daudevnel oba sTqva, Turme: „me ra meTqmis, igi qveyanasa Sina iyo da qveyanam igi ver icno“ da miubrunda Tavis dausrul ebel fiqrs saqarTvel oze...” (meunargia 1880). 1997 wel s saqarTvel os mecnierebaTa akademiam Tbil isSi gamosca vaxuStis kartografiul i memkvidreobis atl asi.

romel Ta saqmianoba ama Tu im formiT dakavSirebul i iyo sagvareul o gerbebTan. amgvarma qmedebam ganapiroba heral dikis tradiciebis miviwyeba, am mimarTul ebiT warmoebul i kvl evis Seferxeba-SeCereba. Tumca aqve unda aRiniSnos, rom maSinac da mogvianebiTac, gansakuTrebiT post-sabWoTa rusul istoriografiaSi, gerbisadmi mecnierul i interesi yovel Tvis arsebobda (I ukomski, sobol eva, vil inbaxovi, borisovi da sxv.), Mmagram aswl eul ebis ganmavl obaSi dagrovil i ruseTis imperiis sagvareul o gerbebis gamosaxul ebiani dokumentebis didi umravl esoba sabol ood gauSi fravi darCa. Mmasal a ki sakmaod didi mocul obisaa.

qarTul i warmomavl obis gvarebis gerbebis Ziebisas gasaTval iswinebel ia ruseTis imperiis droindel i ramdenime dokumenturi wyaro, romel Tagan TiToeul i asobiT da aTasobiT gerbs aerTianebs; esenia:

1. feodal Ta sagvareul o gerbebi, roml ebic `srul iad ruseTis imperiis TavadznaurTa gerbebis saerTo krebul Sia- („Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи”)¹¹ oficial urad registrirebul i, _ maTi ricxvi 3127-s aRwevs (aqedan I-XX tomSia 3066 gerbi, xol o 61 gerbi damtkicebul ia droebiTi mTavrobis mier 1917 wel s).

2. Ggerbebi, roml ebic ar Sesul a `gerbebis saerTo krebul Si-, magram maTi gamosaxul ebebi SemorCenil ia ruseTis imperatorTa mier XVII-XX saukuneebSi (1917 wl amde) naboZeb sigel ebze, _ aseTi gerbebis raodenobaa 1568.

ruseTis imperiis umaRl es xel isufal Ta mier oficial urad damtkicebul ia 4695 gerbi. AmaT garda rusul heral dikaSi gamoyofen daaxl oebiT 2500-mde e.w. TviTmyofad gerbebs, romel Ta Soris rus, ukrainel , bel orus feodal ur sagvareul o gerbebTan erTad, kavkasiel TavadznaurTa gerbebic igul isxmeba.

zemoaRniSnul idan mkvl evarTaTvis SedarebiT iol ad xel misawvdomi iyo mxol od 1562 gerbi, roml ebic dabeWdil ia `gerbebis saerTo krebul is- aT tomSi 1799-1840 wl ebSi. DdanarCen tomebSi Tavmoyril i masal a bol o

¹¹ qvemoT yvel gan: `gerbebis saerTo krebul i-

dromde daustambavi iyo. cal ke kvl evis sagnia e.w. `daumtkicebel i gerbebi~, roml ebic, sxvadasxva mizezis gamo, senatis herol diis departamentSi ar aris registrirebuli da, aqedan gamomdinare, ar moxvdnen `gerbebis saerTo krebuli Si~. gansakuTrebiT rTulia am kategoriis gerbebis bl azonireba (miT ufro, Tu gerbis mxol od arasrul yofil i grafikuli gamosaxul ebaa SemorCenili) da atribucia.

Aaqve unda aRiniSnos e.w. „kavkasiuri gerbebis krebuli is- arsebobis faqti. igi, rogorc saseminaro naSromi, cnobil rus istorikossa da heral dikos v. I ukomskis, I eningradis saxel mwifo universitetis sazogadoebriv mecnierebaTa fakul tetis arqeol ogiuri ganyofil ebis aspirant vasil zenkeviCTan erTad, Cveni saukunis 20-ian wl ebSi Seuqmnia. cnobil ia, rom am naSromisTvis damuSavebul a cnobebi bagrationebis yvel a Stos sagvareulo gerbis Sesaxeb, sakmaod mozdili al bomisTvis Sesrul ebul a 300-mde gerbis naxati, dawvril ebiTi teqstobrivi masal ebiT, magram, Cvenda samwuxarod, am seriozuli heral dikuri gamokvl evis bedi dRemde ucnobia. arsebobs mosazreba, rom igi I eningradis bl okadis dros, 1942 wel s, I ukomskis pirad arqivTan erTad, xanZarma gaanadgura (borisovi 1997: 72).

umTavresi wyaro ruseTis imperiis sagvareulo gerbebis Sesaswavi ad, rogorc aRvniSneT, aris `gerbebis saerTo krebuli i~, roml is Seqmna da gamocema grZel deboda erT saukuneze met xans. masze muSaoba daiwyo 1797 wl is 20 ianvars, ruseTis imperatoris pavle pirvel is brZanebul ebis Tanaxmad. mis Seqmnaze meTval yureoba daekisra general-prokuror a. kurakins, 1800 wl idan pasuxismgebl oba daeval a direktors (herol dmeisters), senatis me-3 departamentis ober-prokurors o. kozodavlovs, xolo mis TanaSemwed gerbmcodneobasTan dakavSirebul specifikur sakiTxebSi dainiSna Cinovniki _ `vapenrixteri~ („sagerbo mosamarTle-) matvei vaganovi, romel mac Seadgina `gerbebis saerTo krebuli is- pirveli aTiti tomi.

1798 wli pirvel ianvars gomoica imperatoris Manifesti `gerbebis saerto krebul is- damtkicebis Sesaxeb, romelic am krebul s gansazRvavda rogorc TavadaznaurTa sagvareulo wodebis maCvenebeli niSnebis krebul s.¹²

manifestis mixedvit gansazRvuli iyo, rom ameridan, imperatoris an Semdgom mis STamomaval Ta brZanebis gareSe, ikrZal eboda `gerbebis saerto krebul Si- Setanili gerbebis yovel gvare cvilileba. yvela warCinebuli gvaris warmoadgenel s, romlis sagvareulo gerbi Setanili iyo `gerbebis saerto krebul Si-, TavadaznaurTa winamZRolis, an cnobili naTesavebis mier micemuli momobis safuzvelze, SeeZlo pergamentze gadaRebuli gerbis aslisa damisaRweris miReba. `gerbebis saerto krebuli- unda Senaxuliyo senatSi, sadac TavadaznaurTa warmoadgenel ebs Tavianti wodebis dasadasturebl ad SeeZloT sarwmuno cnobebis mopoveba.

sankt-peterburgSi dabeWdili `gerbebis saerto krebul is- egzemplarebi igzavneboda general-gubernatorTa kancelariebSi, saidanac guberniis Sesabamis samsaxurebs awvidnen am Zvirfas gamocemebs. magalitad, cnobilia, rom moskovis sagubernio sammarTvelom `gerbebis saerto krebul is- pirveli tomis 80 egzemplari miRo. TugavitvaliswinebT im garemoebas, rom `gerbebis saerto krebul is- tomebi meored aRar gamocemula, gasagebi gaxdeba is faqti, Turatom warmoadgens dReses gamocema mxol od mdidari bibliotekebis iSviat saganZurs.

pirveli xuti tomi imperator pavle I-is sicocxleSi momzadda, danarCeni xuti _ al eqsandre I-is brZanebit daibeWda. sul Sei qmna `gerbebis saerto krebul is- 18 tomi: I da II tomi _ 1798 wels, III da IV _ 1799 wels, V _ 1800 wels, VI _ 1801 wels, VII _ 1803 wels, VIII _ 1807 wels, IX _ 1816 wels, X _ 1836 wels, XI _ 1863 wels, XII _ 1882 wels, XIII _ 1885 wels, XIV _ 1890 wels, XV _ 1895 wels, XVI _ 1901 wels, XVII _ 1904 wels, XVIII _ 1908 wels, XX-XXI _ 1917 wels.

¹² "...восхотѣли издать собраніе Гербовъ Дворянскихъ яко знаковь Дворянскаго достоинства каждаго Дворянскаго рода" (manifesti 1993: 19).

pirveli aTi tomi daibeWda, danarCeni ki bol o dromde ar dastambul a. dedani sankt-peterburgSi, central ur saxel mwifo istoriul arqivSia dacul i.

`gerbebis saerTo krebul is- TiToeul tomSi 150-200 gerbia Tavmoyril i. Mmisi momzadebisas iTval iswinebdnen, rom `gerbebis saerTo krebul i- erTi mxriv, wminda iuridiul i, xol o meore mxriv, zeaweul i sazeimo ganwyobil ebis gamomxatvel i mxatvrul i Rirebul ebis dokumenti iyo. tomebis Seqmnisas mxatvrebi Zvirfas masal as iyenebdnen.

`gerbebis saerTo krebul is- yvel a tomSi gamoyenebul ia erTi da igive kompoziciuri principi: gverdis central ur nawil Si gamosaxul ia gerbi, Tavze aRniSnul ia gerbis mfl obel is vinaoba, xol o qvemoT ki aRweril ia gerbi da xSir SemTxvevaSi gadmocemul ia gvaris istoria. G

gerbebis fari frangul ia, Tavadebis gerbis fari Semkul ia xaverdisa da yaryumis mosaxamiT (mantiit) margal itebiT gawyobil i sami oqros rkal iani gvirgviniT, romel sac Tavze adgas Zal aufl ebis niSani - jvriani sfero, uZvel es sagvareul o gerbebeze fari upyriaT faris mtvirTvel ebs.

stamburad gamocemul tomebSi gerbebi gamosaxul ia grafikul ad, Sav_TeTri pirobiTi StrixebiT, kol ombieris sistemiT.

qarTul i gvarebis umravl esobas gerbi pirvel ad ruseTis imperiis Sesabamisma dawesebul ebebma Seuqmna, maT adre gerbi ar hqoniaT, zogs, SesaZl ebel ia, manamde hqonda sagvareul o niSnebi, roml ebic heral dikur embl emebs miekuTvneboda, magram maTi arsebobis Sesaxeb gerbebis bl azonirebisas araferia naTqvami. `gerbebis saerTo krebul Si" L dabeWdil i is gerbebi, romel Ta mfl obel ebi qarTul i gvarebis wrmomadgenl ebi arian, an dakavSirebul ni arian saqarTvel osTan, arafriT gansxvavdebian amave gamocemaSi dastambul i sxva gerbebisgan. amis sail ustraci od movitanT „gerbebis saerTo krebul Si“ moTavsebul i ramdenime gerbis aRweras:

me-4 tomSi dabeWdil ia l aSqaraSvil ebis sagvareul o gerbi (sur. 1): `fari horizontal urad or nawil ad aris gayofil i, romel Tagan zeda naxevarSi l aJvardovan mindorze gamosaxul ia marjvniv mimarTul i

oqrosferi naxevarmTvare, qveda wiTel mindorze gamosaxul ia aziur tansacmel Si gamowyobil i xmi iani mamakaci, romel sac marj vena xel Si uWiravs xel joxi, xol o marcxenaSi _ pal mis rto. fari Semkul ia Cveul ebrivi Tavadznaurul i muzaradiT, romel sac Tavze adgas Tavdznaurul i gvirgvini siraql emis sami bumbul iT. nameti wiTel ia, oqroTi gawyobil i.

sergei I azares Ze I aSqarevi warmoSobiT qarTvel i Tavadia, misi mama I azare grigolis Ze I aSqarev_bibil urovi ruseTSi saqarTvel odan, mefe vaxtangTan erTad, xel mwife imperator petre didis mefobis dros Camovida. sergei I aSqarevi ruseTSi yofnisas namdvil samoqal aqo mrCevi ad (statski sovetnik-) muSaobda. 1799 wl is 24 ivl iss mieniWa Tavadis wodeba dipl omiT, roml is asl i herol diaSi inaxeba-¹³ (gerbebis 1799 a: #140). Q

qarTul i heral dikis kvlevis Tval sazrisiT, saintereso argutinski-dol gorukebis¹⁴ sagvareulo gerbi (sur. 4), romel ic „gerbebis saerto krebuls“ me-5 tomSia dabWdil i: `fari gayofil ia perpendikul arul ad ornawil ad, marcxena nawil Si gamosaxul ia Tavad argutinski_dol gorukebis Zveli gerbi: wiTel fonze Rrublidan gamomavali vercxl isfrad Seabj ruli xeli, romel sac xmal i upyria, mis qvemoT ki cisfer fonze miwaze mdgar l oms wina TaTebiT ukavia oqros kverTxi da fari. Ffari marj vena naxevars, argutinski-dol gorukebis gvarisTvis ruseTis imperiis Tavadis wodebis miniWebasTan dakavSirebiT, miemata oqros fonze frTebgaSl il i Savi arwivi, romel sac Tavze gvirgvini adgas, brWyal ebiT ki skiptra upyria. arwivis mkerdze gamosaxul ia wmindai oane ierusal imel is Zl evamosil i ordenis jvari, roml is Suagul Si, patara wiTel farze, ikiTxeba misi udidebul esobis xel mwife imperatoris pavle pirvel is saxeli. Ffari Semkul ia saTavadznauro mantiiTa da gvirgviniT.

¹³ es da qvemoT motanil i gerbebis bl azonis araoficial uri qarTul i Targmani Sesrul ebul ia Cem mier.

¹⁴ arRuTaSvil /mxargrZel Ta

Tavad argutinski-dol gorukebis gvari, rogorc somxuri da qarTul i saistorio wignebi amtkiceben, momdinareobs sparseTis mefe artaqser-dol gorukisagan. Zvel i sparseTis samefos daSl isa da makedoniis samefos ayvavebis xanaSi somxeTSi gadmovidnen artaqser-sis STamomavl ebi, romel Tagan arSak anu arsak didi fl obda sparseTisa da somxeTis samefoebis. Mmisi STamomavl ebi, roml ebic mefobdnen somxeTSi, arSakianebad anu arsacidebad iwodebodnen. cnobil ia, rom ase iwodeboda somxeTis mfl obel i karpaniel arSakiani qristes dabadebidan 1062 wel s. karpaniel is Svil iSvil is Svil iSvil ma TanamedroveTa Soris gmirobiT saxel ganTqmul ma amirspasal arma zaqariam SemoierTa sataxto qal aqi ani da qal aqi l ori, maTive SemogareniT, xel Si Caigdo somxeTis nawil i da marTavda mas, rogorc xel mwife. igi mxol od saqarTvel os mefe giorgisa da mis qal iSvil s Tamars emorCil eboda, rogorc maTi l aSgris umaRI esi mxedarTmTavari. misi vajibic am Tanamdebobis memkvidreni iyvnen. 1250 wel s Sagin Sahis mmarTvel obis dros TaTarTa xani xudavi Tavs daesxa mas da samfl obel os didi nawil i waarTva, samagierod ki misma memkvidrem argun xanma Sagin Sahis STamomaval s mianiWa Tavisi saxel i arRuni, amitom iwerebian am gvaris STamomaval ni dResac Tavad arutinski-dol gorukebad. A am gvaris warmomadgenel ma ruseTSi mcxovrebi srul iad somexTa arqiepiskoposma ioseb argutinski-dol gorukma ruseTSi yofnisas srul iad ruseTis taxtis qveSevrdomobiT, erTgul ebiTa da SromiT, saxel mwifosaTvis gaweul i mraval i damsaxurebiT moipova umaRI esi saimperatoro wyal oba. xol o 1800 wl is 22 marts misma udidebul esobam xel mwife imperatorma pavl e pirvel ma gaiRo mowyal eba da uboZa Tavad ioseb argutinski-dol gorukis dipl omi, amit daamtkica misi Tavaduri wodeba, romel sac atarebdnen misi winaprebi, uboZa srul iad ruseTis imperiis Tavadznaurul i xarisxi da ineba, rom mas da mis gvars esargebl aT titul ebiT da amgvari wodebiT moxseniebul iyvnen. Aam dipl omis asl i inaxeba herol diaSi- (gerbebis 1800: # 6).

`gerbebis saerTo krebulo is- me-5 tomSi dabeWdil ia qarTli is Tavadebis cicianovebis¹⁵ sagvareulo gerbi (sur. 3): `fari oTx nawilad aris gayofili, pirvel nawilSi Iajvardis mindorze diagonal urad marjvena qveda kuTxidan gamosaxulia Camogdebuli wiTelidroSa, romlis zemoT marjvena mxares moCans TeTr cxenze amxedrebuli maxvilit Seiararebuli mxedari. Mmore oqrosfer mindorze faria gamosaxuli; mesame oqrosfer mindorze zeda narcxena kuTxidan gamosaxulia cisferi sartyeli, romlis SuaSi moCans aso S. meoTxe nawilSi Iajvardis mindorze oqrosfrad gamosaxulia siuxvis rqa. fari Semkulia Tavadzauris wodebisTvis gankuTvnil i mantiiTa da gvirgviniT.

cicianovebi, rogorc dadasturebulia aziis departamentis sagareo saqmeTa kolegiis mowmobis mixedvit, qarTli is Tavadebi da uzvel esi Tavadzauruli Stos warmomadgenel ebian, amJamadiqve saxloben da Tavanti arsebobis 400 wels itvlian, warmomavl obit saqartvelos uganaTlebul esi mefis asulis STamomavl ebad itvlebian. Ees gvarimoxseniebulia qarTli-kaxetis mefis erekl es mier warmogzavnili TavadTa da aznaurTa gvarebis siaSi. saqartvel odan rusetSi am gvaris warmomadgeneli Tavadi paata cicianovi Camovida, misi STamomavl ebi Tavadi cicianovebi rusetis taxts emsaxurebodnen sxvadasxva Tanamdebobaze. yovelive zemoaRniSnuli damtkicebulia aziis departamentis sagareo saqmeTa kolegiis mowmobiTa da sxvacnobebit- (gerbebis 1800: #7).

`gerbebis saerTo krebulo is- amave tomSi dabeWdil ia ambrazancovebis¹⁶ sagvareulo gerbi (sur. 2) : `fari perpendikularulad gayofilia sam nawilad, romel Tagan pirvel cisfer mindorze gadajvaredinebulia oqros xmalida msvil di. more Sav mindorze vercxli is kvarcxli bekidgas, romlis SuaSi wiTelij varia gamosaxuli, kvarcxli bekis Tavze zis frTebgasil i frinveli, mesame wiTel mindorze gamosaxulia isrebiani oqros kaparwi.

¹⁵ ciciSvilebis

¹⁶ ambrosazeTa

Ffari Semkul ia Cveul ebrivi saTavadaznauro muzaradiT, romel sac Tavze saTavadaznauro gvirgvini adgas. cisferi da wiTel i nametis sarCul i oqroa. Ffari uWiravs or meomars, romel Tagan marjvniv mdgoms xel T upyria droSa, marcxniv mdgoms ki _ Subi.

ambrazancovebis gvaris winapari petre ambrosaZe imereTisa da saqarTvel os mefis arCil is meriqife iyo, arCil ma ruseTSi gardacval ebis win, 1712 wel s, dawera sigel i, romel Sic sTxovda Tavisi taxtis memkvidreebs, petre ambrosaZe, gamoCenil i muyaiTi Sromis gamo, daej il doebinaT samemkvidreo mamul iTa da CiniT. 1722 wel s qarTvel Ta mefe vaxtangisa da dedofal rusudanis sigel iT petre ambrosaZes, mis vaJs dimitris da Zmas moses eboZaT saqarTvel oSi sofl ebi. Aam gvaris STamomavl ebs, romel Tac ewodaT ambrazancovebi, sxvadasxva Cini hqondaT da emsaxurebodnen ruseTis taxts, maT sakuTrebaSi aqvT sofl ebi. yovel ive es dadasturebul ia boZebul i sigel ebiTa da sxva cnobebiT- (gerbebis 1800: #127).

`gerbebis saerTo krebul is- me-6 tomSi dabeWdil ia dadianebs sagvareul o gerbi (sur. 5): `fari gayofil ia oTx nawil ad, SuaSi gamosaxul ia oqros jvari. Ppirvel nawil Si oqros mindorze gamosaxul ia miwaze marcxniv mimaval i verZi, meore nawil Si, wiTel mindorze, moCans TeTr cxenze amxedrebul i mxedari, romel ic SubiT gmiravs gvel eSaps. mesame nawil Si vercxl is mindorze gamosaxul ia sami xel Subi, roml ebzec gadaj varedinebul ia maxvil i da wiTel i droSa. meoTxe nawil Si cisfer mindorze gamosaxul ia wyal i da masze mcuravi afrebiani oqros xomal di. fari Semkul ia TavadaznaurTa wodebisTvis Sesaferisi mantiiTa da gvirgvini T.

Tavad dadianTa gvaris winapari samegrel os Tavadi I evan dadiani warmoSobiT uZvel esi dadianebs Stos memkvidre iyo. rodesac, xel mwife imperatoris petre didis sigel is Tanaxmad, 1700 wel s mefe arCil vaxtangis Ze Camovida ruseTSi, Tavadi I evanis vaJi _ Tavadi giorgi misi amal is wevri gaxl daT, man ruseTis qveSevrdomoba miiRo. Tavad giorgi dadianis STamomavl ebs sxvadasxva Cini hqondaT da emsaxurebodnen ruseTis taxts,

ისინი ნაბოზებ სოფლებს და დასახლებულნი იყვნენ. ეს ყოველივე დადასტურებულია კოლგის სამემკვიდრეო ცნობით, თავად დადიანთა გენეალოგიითა და სხვა აქტებით, რომლებიც ყრდნობა მოსკოვის სათავადაზნაურო საკრებულოს გენეალოგიურ ვიგნებს - (გერბების 1801: # 2).

არსებობს დადიანების სხვა გერბებიც, რომლებიც `გერბების საერთო კრების - მე-13 და მე-16 ტომებისათვისაა მოთავსებული, მათი სიმბოლიკა ოგროს სამშისი ლეგენდას ეფუძნება.

`გერბების საერთო კრების - მე-9 ტომის დაბეჭდილია გარსევანოების¹⁷ საგვარეულო გერბი (სურ. 6): `ფარის ცისფერ მინდორზე გამოსახულია ზეტიხლის რტობით მორთული ოგროს სამსხვერპლო, სამსხვერპლოს ზემოთ გადარეწებულია ადამიანის ორი სიკვამლე, რომელიც ოგროს ურდულიდან გუნდრუკი იკმევა. ფარი სემკულია სათავადაზნაურო მუზარატი და გვირგვინით, ცისფერი ნამეთის სარცული ადამიანის.

1788 წელს საკარტლოს მეფის ერეკლეს მიერ ნამდვილი სამოქალაქო მრცევისა და კავალერის გიორგი გარსევანოვისადმი ნაბოზები სიგელი შედგება: გარსევანოვის ვინაობის, როგორც მომდინარეობს თამარ დედოფლისა და მისი ტახტის მემკვიდრეთა სიგელი, კართლის უზღვევისათვის თავადები არიან, ამას დადასტურებს ვარსკვლავის საუკუნეების ნაციონალური ისტორიკოსები.

კართლის მეფე ბაგრატ მესამე, როდესაც ცაიბარა მამის ტახტი, 1027 წელს იკორვინა საბერძნეთის ხელმწიფე-იმპერატორ რომანის ასულს ენეზე, საიმპერატორო სასახლის კარის ცნობილი აზნაური ტანგაოაქოს დედოფლის სამზიტვო განჯის დეკანოზ გრიგორი გარსევანოვს საიმპერატორო კარის მიერ მიღებული აქტის პატივს, ყოფილიყო მინდა ნაწილებით, შეუფასებელი ზვირფასული სემკული რეტიმობის ხატის მცველი. მეფე ბაგრატმა მას უბოძა სამემკვიდრეო მფლობელობის სოფლები და კართლის სამეფო ტახტის აზნაურის ვინაობა. იესე და გავრილი, მათ ზმანთა გიორგისთან ერთად, სამსობლოს ვინაობის განსაკუთრებული დამსახურების გამო, დაეწივნენ განსაკუთრებული პატივითა და გერბით. გარსევანოების გვარის შტამოვლები რუსეთის ტახტს სხვადასხვა ტანამდებობაზე დასახურებდნენ. ეს ყოველივე

¹⁷ გარსევანოების

dasturdeba mosaxsenebel i sigel iTa da ekaterinosl avis saTavadaznauro deputatTa krebis dadgenil ebis asl iT garsevanovebis gvaris geneal ogiur wignSi Setanis Taobaze- (gerbebis 1816: #134).

`gerbebis saerTo krebul is- me-10 tomSi dabeWdil ia qarTvel Tavada titul is mfl obel i begTabegovebis sagvareul o gerbi (sur. 7): `fari gayofil ia or nawil ad, romel Tagan pirvel ze wiTel mindorze gamosaxul ia oqroTi aRkazmul TeTr cxenze amxedrebul i Cerqezi, romel sac mxarze udevs oqros Subi. meore nawil Si cisfer mindorze gamosaxul ia ori gadaj varedinebul i vercxl is isari, romel Ta bunebi zemoT aris mimarTul i, isrebze moTavsebul ia wiTel i fari vercxl is naxevarmTvariT. Ffari dafarul ia manti iTa da saTavadaznauro wodebis Sesaferisi qudiT.

B begTabegovebis gvari momdinareobs qarTvel i Tavadebisgan da moxsenebul ia 1783 wel s srul iad ruseTis sasaxl is kars da saqarTvel os mefe erekl es Soris dadebul traqtatSi, 1826 wel s 25 Teberval s, saxel mwifo sabWos umaRl esi gadawyvetil ebiT, begTabegovebis gvaris saTavadaznauro wodeba damtkicda" (gerbebis 1836: #107).

ganxil ul i magal iTebidan naTl ad Cans, rom `gerbebis saerTo krebul Si- mocemul i cnobebi qarTul i gvarebis istoriis Sesaxeb xSirad arazustia, sadaoa saqarTvel os istoriidan motanil i bevri faqtic,¹⁸ Tumca, miuxedavad amisa, qarTul i heral dikis kvl evis Tval sazrisiT, es gamocema rCeba erT-erT upirvel es wyarod, romel Sic, Semonaxul ia heral dikis principebis srul i dacviT Sesrul ebul i qarTvel didgvarovanTa gerbebi.

qarTul i sagvareul o da saqal aqo-samxareo gerbebi Tavsdeboda ruseTis imperiaSi gamocemul yvel a Sesabamis al bomsa Tu dokumentebis

¹⁸ magal iTad, dRemde gaurkvevel ia "gerbebis saerTo krebul Si" moTavsebul i qarTvel Tavadebad moxsenebul i xudobaSevebis gvaris vinaoba. ix.: Герб рода Худобашевых (имеретинские дворяне) (gerbebis 1836: 119) (sur. 8).

krebul Si: damtkicebul i gerbis mqone Tavad-aznaurTa siis oTxtomeul Si¹⁹, saerTo gerbebis krebul Si arSesul i saqal aqo da samxareo damtkicebul i gerbebis il ustrirebul xuTtomeul Si.²⁰

rusul i heral dikis dasabami dakavSirebul ia mefe al eksei mixeil is ZesTan (1629-1678 ww.), roml is Txovnis safuZvel zec, wminda romis imperatorma I eopol d I-ma (1640-1705 ww.) gamoagzavna moskovSi Tavisi herol dmeisteri I avreni kurel iCi. misma naSromma²¹ daudo safuZvel i rusul heral dikur I literaturas.

rogorc aRiniSna, 1722 wel s petre I-ma daaarsa herol dmeisteris kantora, magram mxol od pavl e I-is (1754-1801 ww.) Zal isxmeviT daiwyo rus TavadaznaurTa gerbebis sistemuri aRricxva, romelic qarTul i aristokratiis, rogorc ukve ruseTis imperiis TavadaznaurTa, gerbebsac Seexo, Tumca mcire iyo im qarTul i gvarebis ricxvi, romel Tac oficial urad damtkicebul i gerbebi hqondaT. XX saukunis dasawyisSi mxol od 100-mde original uri qarTul i saTavadaznauro sagvareul o gerbi arsebobda, romel Tagan mxol od zogierTma warmomadgenel ma gadaixada saWiros Tanxa, raTa ruseTis imperiis xel isufl ebisgan oficial urad damtkicebul i gerbi mieRo.

"amrigad, e.w. umaRl esad damtkicebul i gerbebi saqarTvel odan warmomdgar Semdeg warCinebul gvarebs hqondaT:

1. abamel ek-I azarevebi
2. abaSiZe-gorl enkoebi
3. ambrazancovebi

¹⁹ Описки дворян Всероссийской Империи имеющих высочайше утвержденные гербы. I-IV т. 1906 w. ruseTis saxel mwifo istoriul i arqivi. s-pb. f.1411. anaw. 2. saqme 600

²⁰ Сборник дипломных гербов российского дворянства, невнесенных в в Общий Гербовник. I-XIX т. 1896-1904 ww. ruseTis saxel mwifo istoriul i arqivi. s-pb. f. 1411. anaw. 1. saqme 68-87.

²¹ "О родословии российских великих князей и государей, поднесённое царю Алексею Михайловичу от цесарского советника и герольдмейстера Лаврентия Курелича, с показанием имеющегося, посредством браков, сродства между Россиею и восемью европейскими державами, то есть цесарем римским и королями, англинским, дацким, французским, гишпанским, польским, португальским и шведским, и с изображением оных королевских гербов, а в середине их великого князя святого Владимира, на конце же портрета царя Алексея Михайловича" (1673 w.)

4. aragvis erisTavebi
5. argutinski-dol gorukovebi (arRuTaSvil ebi)
6. bagrationebi
7. bagration-gruzinskebi
8. begTabegiSvil ebi
9. garsevaniSvil ebi
10. dadianebi
11. dadian-mingrel skebi
12. I aSqaraSvil ebi
13. I oris mel iqovebi
14. mirzaSvil i gabriel i
15. mirzaSvil i ivane
16. piradovebi
17. yorRanaSvil ebi
18. ServaSi Zeebi
19. ciciSvil ebi
20. wul uki Zeebi
21. xudobaSevebi
22. j avaxiSvil ebi (dJavaxov)
23. j avaxiSvil ebi (Jevaxov)

1917 wl is revol uciis Semdeg, bunebrivia, saqarTvel oSi, iseve, rogorc mTel i momavali sabWoTa imperiis teritoriaze, sagvareul o gerbSemoqmedeba praqtikul ad srul iad Cakvda." (asaTiani 2002: 39).

gamosaxul ebas rom gerbi vuwodoT, amiTvis heral dika ramdenime mkacr moTxovnas ayenebs: upirvel esad igi Sedgenil i unda iyos heral dikis principebiT, unda atarebdes memkvidreobiTobis niSans da damtkicebul i iyos saamisod ufl ebamosil i pirisa Sesabamisi organos mier.

Sua saukuneebSi, heral dikis ganviTarebis garkveul etapze TandaTan Camoyal ibda saerTo stereotipebi da sagerbo samarTl is l okal uri normebi da, amasTan erTad, gaCnda misi regl amentaciisa da dacvis social uri institutebi.

XV საუკუნიდან დაიწყო მეფეთა მიერ გერბების ბოჰების პრაქტიკა, ამ დროიდან განვითარდა ჯერძოდ გერბების სუვერენის ემბლემის ასახვის ტრადიცია.

გერბების უმთავრესი წილის გასვლის შემდგომ გაჩნდა პირველი სამეცნიერო ნაშრომები ჰერალდიკაში. ერთ-ერთი უძველესია 1320 წელს ციურიხში შედგენილი "Zürcher Wappenrolle". ყველაზე ადრეულ ნაშრომად, რომელიც ჰერალდიკის პრინციპებზეა გადმოცემული, ითვლება იტალიელი იურისტი ბარტოლომეო მონოგრაფია "ტრაქტატი ნიშნებისა და გერბების შესახებ" ("Tractatus de insigniis et armis", 1356 წ.). ბარტოლომეო, რომლის ფუნდამენტურმა ტექსტებმა ჰერალდიკურ-სამართლებრივი ტვალსაზრისით, დასაბამი მისცა ჰერალდიკის ჰეროლდთა საკმარისი განსაზღვრებისადმი, ვერცხვითი სამართლის კონტექსტში გააზრებას, გერბების შემკვრისა და დამტკიცების უსებების დეკლარაციებისა უპირატესობა მანიუალურ გერბებს, რომლებიც ბოჰებულა ან დამტკიცებულა მონარქის მიერ. XV საუკუნიდან მრავალ ჯერჯერობაში სცადეს გერბების ტვისუფალი ამიშების უსების სეკულარული ბოჰებისა და დამტკიცების უსებით.

ამ ბოლო დროს გამსაკუთრებით პოპულარული გახდა გერბების დამოუკიდებელი (ე.წ. ტვისუფალი გერბები, ლეგენდური დასაბუთებით ვინაპრების თავადური უმთავრესი ტაობაზე) ამიშება საკარტველი ოსი. ამგვარი მიდგომა ჰერალდიკისადმი უფრო ეპოქის სოციალურ კლასატარებს. ნიშნობლივია, რომ ტვისუფალი გერბებისადმი ასეთი ლტოლვა XX საუკუნის 20-იანი წლების კარტული მიგრანტული სუბკულტურის დამახასიათებელი ნიშნობლივია.

ჰერალდიკა სუა საუკუნეების დასაწყისით და სუა ევროპაში შემკვნილი ემბლემატა სისტემაა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ერთი მხრივ, ტვისებური უსები გამსაკუთრებით პირადული ტუკოლექტიური ნიშნების (უპირველესი გერბისა) გაფორმებისა და გამოყენებისა და მეორე მხრივ, ამ ნიშნების დეკორატიული, რეპრეზენტატიული და იდენტიფიკაციური ფუნქციების მართებობა. ტვისუფალი (ტვისუფალი) გერბებს, დეკორატიული ობის გარდა, ორიდანარცენი ფუნქცია არაა აკრძალული. ტუმცა მათი პატრონები უვინარესად პირველი ორი ფუნქციის უმთავრესად კმარა მათ. როდესაც გვარის, ტაობის

makrokul turisaTvis damaxasiTebel i individual izmis warmocenis mcdel oba aseTi Seuferebel i xerxebiT vl indeba da igi ar iTval iswinebs am formaTa gamovl enis organul kanonebs, amiT xazs usvams arsisgan gaucxobis moments. axal garemoSi adaptirebis mZime procesebis fonze, efemerul i Rirsebebis mogonebiT fsevdowarsul is SeTxzvisa da TviTdaj erebis gziT social izaciis mcdel obis magal iTebad SeiZl eba CaiTval os XX-XI saukuneebSi saqarTvel oSi (aramarto saqarTvel oSi, ufro masStaburad – ruseTsa da mTel postsabWoTa sivrcesi) Tavisufal i gerbebis Seqmnis faqtebi. Cveni kvl evis areal s scil deba amgvvari xasiaTis gerbebi.

amrigad, qarTul i da rusul i wyaroebis SedarebiTi anal izi damexmara, gamekeTebina daskvna, ra kul turul msofil mxedvel obrivi safuZvel i edo qarTul i heral dikis ganvitarebas sxvadasxva periodSi. rogor aisaxa saxel mwifoebriv-politikuri vitareba samamul o gerbSemoqmedebis iset umniSvnel ovanes simbol oze, rogoric aris ufl is kvarTi. qarTul da rusul wyaroebSi dacul ma heral dikurma nimuSebma kidev ufro gaamyara Cemi Sexedul eba wmindagiorgis, rogorc saxel mwifoebriv-simbol uri metaforis, arsebobis Sesaxeb xangrZl ivi drois ganmavl obaSi. saarqivo dokumentebis wyal obiT, Sesazl ebel i gaxda, Tval i gamedevnebina qarTul i kul turis umniSvnel ovanesi artefaqtebis: pirvel i qarTul i universitetisa da saqarTvel os sapatrjarqos gerbebis Seqmnis SemoqmedebiTi procesebisTvis da kidev erTxel mivsul iyavi im daskvnamde, Tu ra Rma istoriul -kul turul i da rel igiuri pl astebis Semcvel i SeiZl eba iyos heral dikuri namuSevari.

\$ 2. istoriografia

sakval ifikacio naSromze muSaobisas, SeZl ebisdagvarad, gul dasmiT gavecani da davamuSave qarTul i gerbebisadmi miZRvnil i TiTqmis yvel a samecniero gamokvl eva Tu publicisturi statia.

heral dikuri xasiaTis pirvel qarTul naSromad unda CaiTval os ioane batoniSvil is (1768-1830) Txzul eba „kal masoba“. samwuxarod, saqarTvel os

ruseTTan SeerTebis Semdgom, iseve rogorc Seferxda original uri gerbSemoqmedebis ganviTareba, aseve Sewyda analitikuri mecnieruli xasiaTis kvle va, romelic sakutriv qarTuli heraldikis problemebis Seswavl as mieZRvneboda.

rac Seexeba rusuli historiografiaSi Seqmnil heraldikur nasromebs, maTi avtorebi ama Tu im kuTxiT ganxil avdnen qarTuli warmomavl obis gerbebsac, rogorc rusuli heraldikis Semadgenel nawils.

qarTuli gerbebiT dainteresebuli mkitxveli gverds ver aveli 1855 wels sankt-peterburgSi gamocemul cnobili rusi mecnieris a. I akieris fundamentur gamokvlevas rusuli heraldikis Sesaxeb (A. Лакиер, Русская геральдика, Москва, 1990), romelic, evropuli da rusuli heraldikuri memkvidreobis safuzvliani kvlevisas, avtoris mier ganxilulia qarTuli warmomavl obis gerbebic, zogadad mimoxilulia saqarTveloSi heraldikis istoria. nasroms imave wels sakmaod kritikul adgameurmauri brose (Несколько замечаний Академика М.Н. Броссе на книгу г. А. Лакиера Русская Геральдика).

ise CaiaramTelmasabwota epoqam, rom qarTuli historiografiaSi ar Seqmnila met-naklebad mnisvnelovani gamokvleval heraldikaSi, romelic monografiulad Seiswavli da qarTuli gerbebs. amis fonze Zalze sayuradRebo iyo sara barnavelis seriozuli samecniero Txzulebi qarTuli droSebisa da sabewdavebis Sesaxeb (barnaveli 1953), (barnaveli 1965), romlebic saintereso nasromebs warmoadgens ara mxolod veqsilologiisa da glitkisi, aramed qarTuli heraldikis sferoSi.

xangrZilivi intervalis Semdgom, 1980 wels, qarTulsa da rusulenebze daistamba mixeil vadbol skis²² wigni „saqarTvelos heraldikuri

²² mixeil vadbol ski 1899 wels varSavaSi, mefis armis generalis ojaxSi, daibada. ojaxis peterburgSi gadmosvლის მერე მალე მამა გარდაეცალა. მან განათლება მიიღო ბარონ სტილიცის (სემდგომსი მუხინას სახელობის) სახელმწიფო სკოლაში და მოგვიანებით დაამთავრა სამხედრო სკოლა. სახელი და მიწა გამოართვეს, დედა გარდაეცალა. "რადიციები მაკავსირებს მე ბოლშევიზმთან? _ ვერა იგი ახალგაზრდობის დროს Sesaxeb მემუარებში, _ მსობლიური სახლის გაპარტახება, თუ ის, რომ მე მათთან ადვილად დავისეფარება ვერხედი?.. მე ვიცი, რომ ვერტვებოდა რეპლიკური ბრძოლა და ვერხედი მოვინარმდეგე ბანაკს, ამიტომ ვერხედი არა

simbolika", romelic qarTuli heraldikuri masalis Sercevisa da klasisicirebis pirveli cdaa. avtorma SeZlo, araxolod samecniero wreSi, aramed sazogadoebis farTo fenaSi gaeRviZebina interesi qarTuli gerbebisadmi. m. vadbol skim jer kidev sakuTari wignis dastambvamde gamoaqveyna ori werili, romlebic pirvelad Tezisebis saxiT Camoayaliba Tavisi mosazrebebi gerbmcodneobisa da qarTuli heraldikis Sesaxeb. avtoris Tval Taxedvit, heraldikam Cvens droSi damoukidebeli mecnierebis saxemiiRo, romlis Seswavis obieqti farTovdeba xalxuri da sakulto simbolikis Seswavis gziT. am mimarTul ebit unda warmoebdes Zieba heraldikuri gamosaxulebis im pirveladi wyaroebisa, romlebic ueWvelia, uzvel esi damwerlobis _ ideologramebis, ieroglifebisa da piqtogramebis dros warmoiSven kacobriobis ganvitarebis gariJraZe (vadbol ski 1957).

sainteresoa, Tumca sadao, saqarTvel oSi heraldikis ganvitarebis qronologiuri dasabamis Sesaxeb vadbol skiseuli mosazreba, romlis Tanaxmad, qarTuli heraldika mxolod saqarTvel os ruseTTan SeerTebis Semdeg warmoiSva imave safuzvelze da wesiT, rogoriTac igi ruseTSi arsebobda, magram aqve SeniSnavs, rom am periodis saqarTvel os heraldika ar SeiZleba ganvixilot, rogorc mTlianad rusuli gavlent

mxolod dedacemis anderZs, aramed vxdebodi mTel i Cemi warsulis renegati... Tu Tavisdroze sxvis tyavSi CavZveri, gul wrfelad Tu aragul wrfelad, me Cavidine veraguli saqciel ara mxolod sabWota xalxis, aramed sakuTari Tavis winaSe" (vadbol ski 2004). axalgazrda m. vadbol ski pagonebdaZrobil Zvel Sinel Si gamowyobil i witel i armiis StabSi gamocxadda. eWvit Sexedes, magram rogorc ki gaiges, rom mxatvari iyo, datoves da lozungebis, pl akatebis, transparantebis xatva daaval es. isic muSaobda samoqal aqo omis bol omde. 1924 wl idan m. vadbol ski Camovida kavkasiaSi da sicocxlis bol omde TbilisSi icxovra. igi SekveTit xatavda portretebs, duqnebs. misi grafikuli naxatebi da karikaturebi xandaxan Jurnal-gazetebSi ibeWdeboda, xSirad fenda istoriul Temaze Seqmnil namuSevrebs.

m. vadbol skim Sekriba qarTvel TavadaZnaurTa gerbebi, amistvis man kolosaluri Sroma gaswia. arsebuli saistorio wyaroebis mixedvit, scada saqarTvel oSi daviwyebuli heraldikis gamococxleba. misi mdidari saarqivo memkvidreoba daculia saqarTvel os uaxlesi istoriis saxel mwifo arqivSi (suisa 170). mixeil vadbol ski 1988 wels gardaicvala. rogorc Tavadwerda "Cemisuli ufro istorias ekuTvnode, vidre Tanamedroveobas, me vgrZnobdi da mesmoda ufro warsulis, vidre Tanamedroveobis... me sxva epokis adamiani viyavi" (vadbol ski 2004).

warmoSobil i. saqarTvel oSi aucil ebel i gaxda gerbis mxol od is garegnul i forma, romelic dasavl eTsa da ruseTSi iyo miRebul i (vadbol ski 1960). vadbol skis miaCnda, rom vaxuStis mier Semonaxul i droSebisa da gerbebis simbol ika WeSmaritad adgil obrivi, qarTul ia. am simbol oTa daTariReba XVII-XVIII saukuneebiT, misi azriT, arc iyos savsebiT zusti, Sesazl ebel i iyo am simbol oTa fesvebis ufro Sors gadatana (vadbol ski 1960).

didi xnis ganmavl obaSi heral dika mainc rCeboda istoriis damxmare discipl inaTa: numizmatikis, sfragistikisa Tu veqsil ol ogiisadmi miZRvnil i gamokvl evebis danamatad. amis fonze mainc xandaxan gamoCndeboda saintereso gamokvl evebi, roml ebSic seriozul i mecnierul i daskvnebi keTdeboda qarTul i gerbebis Sesaxeb. aseTi iyo Jurnal "sabWoTa xel ovnebaSi" dabeWdil i arqeol og guram l orTqifaniZis statia "qal aq dioskuris monetebis motivebis sesaxeb" (1962 w.), romel Sic ganxil ul ia ServaSiZeTa gerbi.

istoriis sxva damxmare discipl inebSi Seqmnil i gamokvl evebi dagvexmara heral dikis rogorc mecnierebis adgil is gansazRvraSi aqedan gamomdinare, uaRresad nayofierad mimaCnia qarTul numizmatikaSi, sfragistikaSi, fal eristikaSi Seqmnil i saintereso naSromebis Seswavl a. damuSavbeul iqna: g. dunduas da T. dunduas „qarTul i numizmatika“ (Tb. 2006), T. dunduas „kol xeTi, iberia da pontos samefo numizmatikuri masal ebis mixedviT“ (Tb., 1993), „saqarTvel o da dasavl eTi numizmatikuri masal ebis mixedviT“ (Tb., 1995), „qarTul i eTnokul turul i evol ucia da dasavl eTi numizmatikuri masal ebis mixedviT“ (Tb., 1997); d. kapanaZis „warsul is macneebi“ (Tb., 1965), qarTul i numizmatika (Tb. 1969); m. anTaZis „saqarTvel osa da Turqetis urTierToba XV-XVIII saukuneebSi numizmatikuri masal is mixedviT“ (Tb., 1982); g. l orTqifaniZis da g. geraZis „narkvevebi qarTul i numizmatikis istoriidan“ (Tb., 2007), m. l orTqifaniZis “saqarTvel os saxel mwifo muzeumis gemebi. naw. 2 : armazisxevsა da baginetze aRmoCenil i gl iptikuri Zegl ebi, naw. 3. saqarTvel os teritoriaze mopovebul i gl iptikuri Zegl ebis katal ogi“ (Tb., 1958; 1961), “Zvel i

saqarTvel os gl iptikuri Zegl ebis korpusi" (Tb., 1969); q. j avaxiSvil is "urbnisis naqal aqaris gl iptikuri Zegl ebi" (Tb., 1972), a. baqraZis „masal ebi qarTul i sfragistikis istoriisaTvis : katal ogi (Tb. 1988), n. j avaxiSvil is „qarTul i fal eristika (j il doTmecniereba)" (Tb., 1995), „qarTul i bonistika (qaRal dis safasTmcodneoba)" (Tb., 1996), „saqarTvel os demokratiul i respubl ikis bonebi (1919-1921)" (Tb., 1998), „daj il doeba Zvel saqarTvel oSi" (Tb., 1998). qarTul i ekl esiis istoriisa da saqarTvel oSi mimdinare rel igiur procesebSi garkvevaSi didad dagvexmara mTavarepiskopos anania j afarizis mraval tomeul i „saqarTvel os samociqul o ekl esiis istoria", q. pavl iaSvil is „saqarTvel os marTI madidebel i ekl esia 1917-1921 wl ebSi" (Tb., 2000), misive „saekl esio gl obal izaciis istoria kavkasiaSi" (Tb., 2008). Seviswavl e qarTul presaSi gamoqveynebul i weril ebi, romel Ta didi umravl esoba XX saukunis 90-ian wl ebSi saqarTvel os saxel mwifo gerbis Secvl is sakiTxs eZRvneboda. am statiebis Sesaxeb qvemoT meqneba saubari.

XX saukunis 90-ian wl ebSi saxel mwifo gerbze msj el obis kval dakval aqTual uri xdeboda dedaqal aqis simbol oebis Temac. q. Tbil isis xel mZRvanel obam gadawyvita Tbil isis gerbis, simbol uri gasaRebisa da droSis Seqmna da saqal aqo sabWos aRmaskomis Senobis win Tbil isis gerbis aRmarTva. am faqts gamoexmaura arqiteqtori simon kinwuraSvil i da Seecada, daesabuTebina, rom Tbil isis heral dikuri niSnebi, Tavisi mxatvrul i RirsebiTa da Sesrul ebis oSTATobiT, namdvil ad maRal i donisani arian, Tumca Tavisi daniSnul ebas ver Seasrul eben da saWiro iyo, naCqarevi gadawyvetil eba ar mieRoT (kinwuraSvil i 1998).

Tbil isis gerbisa da droSis Sesaqmnel ad gamocxadebul konkurssa da mxatvar emir burjanaZis mier Seqmnil i gerbis eskiZs exmaureboda I ado vardosaniZe, romel ic winadadebas ayenebda, saqarTvel os ssr mecnierebaTa akademiasTan Seqmnil iyo saqarTvel os qal aqebis heral dikis sakoordinacio komisia, romel sac unda uzrunvel eyo heral dikisa da veqsil ol ogiis ZiriTadi principebis SemuSaveba. avtori gasaTval iswinebel faqtorad Tvl ida imas, rom Tbil isis gerbi „cariel adgil as" ar Seiqmneboda. XIX

saukunis Tbiliss hqonda gerbi, romelic carizmis periodSic qarTul simbol oebis Seicavda. es iyo ruseTis imperiaSi SemoRebuli „franguli“ moxazul obis orad gayofili sagerbe fari, romlis zeda, TeTrares sveticxovlis sqematuri gamosaxul eba amSvenebda, xolo qvedas, Iurjs _ jvari vazisa. asea Tu ise, XIX saukune Tbilisis istoriisaTvis amosagdebi furceli ar iyo... amitomac saWirod Tvlida, rom gaTvaliswinebuli yofiliyo imdroindel heraldikis elementebi, amit gamoixateboda memkvudreobitobis idea, romelic heraldikaSi Tavistavad metad faseulia (vardosaniZe 1989).

gansakuTrebit nayofieri iyo istorikos Tornike asatianis naSromebi, gamoqveynebuli rogorc samecniero krebulebSi, asecalke monografiabis saxiT (asatiani 1999 a), (asatiani 1999 b), (asatiani 2001). manve 2002 wels daicva sakandidato disertacia Temaze “qarTuli gerbmcodneoba anu herakdika”, romelic amave wels wignad gamosca.

heraldikis sakiTxebis intensiurad ikvl even istorikosebi mal xaz afridoniZe (afridoniZe 1997), (afridoniZe 1998), (afridoniZe 2004) da daviT kl diaSvili (kl diaSvili 1997), (kl diaSvili 2001 a), (kl diaSvili 2001 b), (kl diaSvili 2003).

boloperiodSi istorikosma mal xaz afridoniZem wignad dastamba Tavisi mravalwliani naSromi, romelic monografiuli siRmiTa da masStabit aris gadmocemuli heraldikis istoria, misi fil osofiuresTetikuri Sreebi da istoriuli safuzvlebi.

qarTul heraldikas, evropul Tan da rusul Tan Sedarebit, bunebrivia, sakuTari Taviseburebani axasiaTebis. istoriuli ganvitarebis xasiaTidan gamomdinare, qarTulma gerbmcodneobam ver moaswro originaluri heraldikuri literaturis, dasavl eTevropulis adekvaturi l eqsikis SemuSaveba. saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdgom, faqtobrivad, Sewyda qarTul enaze heraldikuri literaturis, gerbebis arweris saWiroe. amitomac dRes qarTul enaze ar arsebobs araxolod rTuli heraldikuri struqturebis, aramed calkeuli heraldikuri terminebis srulyofilad

gadmocemis Sesazl ebl oba. mit ufro, rom heral dikuri l eqsika dasavl eTevropul Tanamedrove enebSic ki ukve arqaul pl asts warmoadgens. aqedan gamomdinare, gansakuTreb iT dasafasebel ia qarTvel i heral dikosebis (T. asaTiani, m. afridoniZe, g. zagaSvil i, m. cibaZe) Sroma, romel ic qarTul i heral dikuri terminol ogiis Seqmnas emsaxureba.

Cems naSromSi gaSl il i msjel oba eyrdnoba zemoaRniSnul mkvl evarTa naazrevs. maT mier Catarebul i kvl evebisa da samecniero debul ebaTa urTierTSej erebis safuzvel ze, saSual eba momeca zogierTi debul eba axl eburad gameazrebina da Cemeul daskvnebamde mivsul iyavi. aRniSnul is gamo, srul i pasuxismgebl ob iT SeiZl eba iTqvas, rom winamdebare naSromi da misi avtori, dasmul i probl emis kvl evisas miRweul i Sedegebis gamo, val Sia qarTul i heral dikis sakiTxebis mkvl evarTa winaSe.

gansakuTrebul i madli eri var bedis, rom sadisertacio Temaze muSaobis procesSi momeca Sesazl ebl oba, Sevvedrodi saqarTvel os kaTolikos-patriarqs uwmindessa da unetares il ia meores, roml is rCevam udidesi daxmareba gamiwi a winamdebare naSromze muSaobaSi.

Tavi IV. heral dikis pirvel i niSnebi qarTul sabeWdavebze

\$ 1. sabeWdavisა da gerbis urTierTmimarTebis sakiTxisaTvis

Zvel saberZneTsa da romSi, iseve rogorc sparsel ebTan, egiptel ebTan, midiel ebTan Tu sxva uZvel es xal xTa kul turaSi xSirad vnaxavT iseT universal ur simbol oebS, roml ebic regul arul ad gamoisaxeba monetebze, medal ionebze, beWdebze. uZvel es qal aqebS TavianTi simbol oebi hqondaT. magal iTisTvis gamodgeba korinTo (pegasi), aTeni (bu), pel oponesi (ku), samosi (farSavangi), rodosi (vardi)... es simbol oebi sabeWdavebzeC gamoiyeneboda... mogzaurobdnen simbol oebi qveynidan qveyanaSi, gadadiodnen mamidan Svil ze... weril obiTma dokumentebma araerTi cnoba Semogvinaxa embl emebis gamoyenebisa da maTi memkvidreobiT gadacemis Taobaze. swored aseT cnobebze dayrdnobiT cdil obdnen Sua saukuneebSi gerbis warmoSobis dakavSirebas amgvar simbol ur niSnebTan. amas argumentad emateboda feris simbol ikac, romel ic romsa da bizantiaSi saxel mwifoebrivi kul turis sibrtyeSi ganxil eboda. heral dikis warmoSobis erT-erT winapirobad mkvl evrebi sabrZol o iaraRze simbol uri mniSvel obis mqone niSnebis gamosaxvasac asaxel eben, Tumca tomis bel adis an razmis meTaurTa embl emebis gerbebtan dakavSireba gaumarTI ebel ia.

sabeWdavi, rogorc arte-faqtI, kacobriobis istoriis uSores warsul idan iRebs saTaves. gerbis warmoSobas didi xnis ganmavl obaSi pirdapir sabeWdavebs ukavSirebdnen. sabWdavi da gerbi bevri ramiT hgavs erTmaneTs. orive maTi mfl obel is nebis gamomxatvel ia; orives garkveul i statusis mqone mfl obel i atarebda. beWdebis gansakuTrebul obas ganapirobebda ara mxol od Zvirfasi l iToni, risganac iyo damzadebul i, aramed masze aRbeWdil i gamosaxul ebac. es beWdebi xSirad memkvidreobiT gadaecemodaT da maT weril obiT dokumentebS beWdavidnen, riTac kanonier Zal as aniWebdnen da damaj erebl obas hmatebdnen maT. sabeWdavi sayovel Taod cnobil i da ucvl el i unda yofil iyo. romis kanonebis Tanaxmad,

sasamarTI os aqtebi da sxva garigebis oqmebi beWdiT unda yofil iyo damowmebul i. beWdis gayal bebisgan dasacavad uamrav xerxs mimarTavdnen. gansakuTrebul i mniSvnel obis mqone dokumentebze sabeWdavis dasmas xSirad erTgvari ritual ic Tan axl da. process eswrebodnen sasaxl is karze miRebul i da gavleniani pirebi. sagangebo sabuTis beWdiT dadasturebisas ki xSirad sasul iero pirebs, Tavadznaurobis warmomadgenl ebsa da mosamarTI ebsac iwvevdnen. beWdis mfl obel i sagangebod icavda beWeds, raTa igi sxvas ar gamoeyenebina. xSirad gardacvl il mfl obel s gadatexil sabeWdavebs atandnen safli avSi (am wess iyenebdnen papebis dakrZal visas). Tu sabeWdavi daikargeboda, an Seicvl eboda, an ki, misi mfl obel is nebisamebr, sxvas gadaecemoda, es faqti saqveynod cnobil i unda gamxdariyo. sabeWdavis gayal bebisgan dasacavad X saukunis dasawyisidan gamoiyeneboda ormxrivi beWdebi, roml ebsac zonriT hki debdnen dokumentebze. sabeWdavis amosatvifri masal is gamZI eobaze iyo damokidebul i, ramdenad did xans gaZI ebda gamosaxul eba. Zveli roma el ebi bul as (I aT. bulla - burTul a; gvian I aT. _ beWedi, dokumnti beWdiT) tyviisagan amzadebdnen. aqedan modis amgvari beWdebis saxel wodeba: tyviis burTul ebs jer zonars uyridnen, Semdeg ki gamosaxul ebas amotvifravdnen.

saqarTvel oSi arsebobs rogorc aRmosavl uri (aziuri), iseve dasavl uri (bizantiuri) warmoSobis mdidari gliptikuri memkvidreoba.

uZveli qarTul i beWdebi XV saukunidan gvaxvdeba: es aris 1470 wl is qarTI -imereTis mefis bagratisa (1466-78 ww) da 1479 w. al eqsandre kaxTa mefis (1476-1511 ww) beWdebi (baqraZe 1978: 15).

cnobil da gamoqveynebul saqmeTa Soris uZveli Zegli, romel saczed beWedi aqvs, amil axoris ximSa maridel -abazaZis Sewirul obis wignia. igi 1405 wl iT TariRdeba. gamomceml is s. kakabaZis azriT, zed dasmul i yofil a ori beWedi, EerTi _ sparsul i da meore _ qarTul i. Aam cnobaze dayrdnobiT, iv. javaxiSvili fiqrobda, rom uZveli qarTul i beWedi jerjerobiT kerZo piris iyo (javaxiSvili 1926: 69). yvelaze Zveli warweriani qarTul i beWedi, romel ic dRemde amokitxulia, aris bagrat

mefisa da sakaTol ikoso didi sworkuTxa beWedi, romel ic 1470w. sabuTSi gvxxvdeba (baqraZe 1978: 31).

sabeWdavisა da gerbis urTierTmimarTebisas, azrTa mraval gvarobis miuxedavad, erTi cxadia: sabeWdavebi yvel aze ufro xSirad iyenebdnen mfl obel is gerbis gamosaxul ebas (igul isxmeba aseTis arsebobis SemTxvevaSi). imis mtkiceba ki, rom gerbi sabeWdavidan warmoiSva, myari ver iqneba. kul turis ori dargis: gliptikisa da heral dikis warmoSoba erTmaneTze ar iyo damokidebul i, magram erTmaneTis ganviTarebaze ki udavod didi gavl ena iqonies.

§ 2. qristes kvarTi sabeWdavze da gamorCeul obis idea

sabeWdavebze qristes kvarTis gamosaxvis mecnierul i anal izisTvis sagangebod unda SevaCeroT yuradReba qarTul i gliptikuri xel ovnebis Tval saCino Zegl ze _ damenti kaTol ikosis sabeWdavze.

XXI saukunis daswyisSi wm. saba ganmwmdel is monastris winamZRvars arqimandrit mama evdokimoss istorikos i. gagoSiZisTvis ucvenebia qarTul warweriani sabeWdavi _ wawvetebul i diskos formis (msxl iseburi moyvanil obis) spil enZis firfita, romel sac ukana (zeda) mxares, SuaSi mokl e cil indrul i saxel uri hqonia mirCil ul i.

kveTil i kompoziciis centrSi aRmarTul ia sveti, roml is zedapirze gamosaxul ia spiral uryl ortebiani vazi. sveti dgas wal kotSi (samoTxesi), romel ic miniSnebul ia svetis orive mxares gamosaxul i xviara mcenareebiT; amasTan, marj vena mcenaris xveul ebSi ori frinvel i zis, niskartebiT svetisken miqceul i, marcxena mcenaris ZirTan ki didi zomis yvavil i _ vardia amokveTil i. KsamoTxel moqceul ia oTxkuTxa CarCoSi, roml is zeda marj vena kuTxe rkal uradaa mokveTil i.

svetisa da KsamoTxisl qves gamosaxul ia safl avSi gansvenebul i qal i, Tavit marj vniv mkerdTan mitanil marcxena xel Si mas kvarTi upyria.

sveticxovl is zemoT, kartuSSi (figurul CarCoSi) Casmul ia xel ebaRmarTul i ufl is saxe, kuTxovani SaravandiT, da mis or mxares TiTo

qarTul i mTavrul i aso: KRL da Kb, rac, iul on gagoSiZis azriT, unda wavikiTxoT, rogorc _ KRvTaeba.

svetis marcxniv dgas wm. nino jvriT xel Si, marjvniv ki aseve Saravandiani qal i, vedrebis pozaSi, i. gagoSiZis varaudiT, _ wm. Nana dedofal i. orive wm. dedis zurgs ukan TiTo wiwvovani xea gamosaxul i wawvetebul sadgarebze, rac, al baT, goraks aRniSnavs, marjvena sadgarSi tol mkl ava j varia amokveTil i, marcxniv ki, wm. ninos ukan, wiwvovani xis zemoT gumbaTiani ekl esiaa gamosaxul i, Tumca gumbaTze mosal odnel i jvris nacvl ad samTiTasebur figuras vxedavT. wm. dedebis Tavebs zemoT, ufl is gamosaxul ebiani kartuSis orive mxares TiTo tol mkl ava j varia dasmul i. aseTive jvari zis kartuSis zemoTac, sabeWdavis gamosaxul ebiani zedapiris wetSi.

sveticxovl is aRmarTvis scena SemosazRvrul ia CarCoTi, romel ic sabeWdavis zedapiris kides gasdevs. CarCos zeda wetSi Caweril ia qarTul i asomTavrul i KqL da misgan marjvniv iwyeba da qveviT grZel deba qarTul i asomTavrul i warwera _ maTes saxarebis me-16 Tavis me-19 muxl is bol o winadadeba: "romel i ganhxsenat queyanasa zeda xsnil iyos igi caTa Sina".

qarTul warweras CarCos naxevarze meti ukavia da misi bol o orwertil is Semdeg uSual od iwyeba berZnul i warwera, romel ic qveidan zeviT aris mimarTul i. am warweris bol o sityva CarCos SigniT, ufl is gamosaxul ebiani kartuSis Tavzea moTavsebul i... berZnul i warweris amocnoba Wirs. erTi ram ki ueWvel ia: berZnul i warwera ar aris citata saxarebidan, e.i. qarTulis Sesatyvisi ar aris.Mmetnakl ebi al baTobiT TiTqos irkveva sityva: ΔΕΜΕΤΙΟΣ, ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΔΑ ΙΒΣΡΗΣ (demetiosi, kaTol ikosi iberiisa), magram aqac bevri ram saWoWmanoa.

saflavSi mwol are sidonias qveS, CarCos zemoT amokveTil ia oTxi arabul i cifri _ sabeWdavis damzadebis TariRi hijriT: K1072, rac Seesatyviseba gristianul i wel TarRicxvis 1661/1662 wel s.

berZnul i warweris Sinaarsisa da am TariRis SepirispirebiT Sesazl ebel ia, gakeTdes daskvna, rom sabeWdavi ekuTvnoda kaTol ikoss

domenti III-s, romel sac saqarTvel os sapatraroqo saydari epyra 1659-1676 wl ebSi.

wm. saba ganmwendel is monastris es sabeWdavi aris S. amiranaSvil is sax. saqarTvel os xel ovnebis saxel mwifo muzeumis saganZurSi dacul i (sainventaro # 3202) domenti III kaTol ikosis kuTvnil i sabeWdavis (sur. 9) oreul i, romel ic mTis broli isgan aris gamoWriLi, magram misi zedweril ebi, gamosaxul ebani, sabeWdavis zedapiris forma da zomac ki praqtikul ad identuria spil enZis zemoaRweril i sabeWdavis; damzadebis TariRic erTi da igive uzis orive sabeWdavs. am ori sabeWdavis gamosaxul ebebi mxol od umniSvnel o StrixebiT gansxvavdeba erTmaneTisgan.

TviT faqti ori erTnairi sabeWdavis arsebobisa mTel rigjerjerobiT upasuxo kiTxvebs aRZravs. vin da ra mizniT daamzadebina oficial uri sabeWdavis dublikati da rogor moxvda saqarTvel os kaTol ikosis sabeWdavi iudeis udabnoSi, roca cnobil ia, rom domenti III wmin da miwaze arasodes yofil a? _ svams kiTxvebs iulon gagoSiZe. misi mosazrebiT, darwmunebiT SeiZleba iTqvas, rom mTis broli is sabeWdavi dedania da pirvel adi, xol o spil enZisa - misi piri, Tanac damzadebul i qarTul is ucodinari an sustad mcodne xel osnis mier (gagoSiZe 2003).

kaTol ikos domenti III-is saqarTvel os xel ovnebis muzeumSi dacul i sabeWdavi vercxl isaa. Sedgeba ori erTmaneTTan mwverval ebis mxridan SeerTebul i waxnagovani wakveTil i piramidiseburi sxel isgan. erTi piramida ufro dabal ia, fuZeebisaken orive gazneqil ia. MmaRal i piramidis fuZe msxl iseburi moyvanil obisaa da warmoadgens sakuTriv sabeWdavs, igi amokveTil ia vercxl Si Casmul mTis broli ze. Ddabal i piramidis fuZec sabeWdavia. is, brtyel ia, amokveTil ia vercxl Si Casmul mrgval i formis TiTberze.

sabeWdavi detal urad aRweril i aqvs istorikoss, saqarTvel oSi gl iptikisa da sfragistikis erT-erT pirvel mkvl evars sara barnavel s, rogorc domenti II-is sabeWdavi (barnavel i 1965: 123).

sabeWdavi didi zomisa. mTlianad misi simaRI e udris 9,4 sm; msxl iseбри qvemo zedapiris sigrZe 5 sm-ia, sigane _ 5,2 sm; mrgval i zedapiris diametria 5,0 sm.

eqsponati xel ovnebis muzeumisaTvis 1923 wel s central uri-samecniero arqvidan gadmouciaT, rogorc anton kaTol ikosis sabeWdavi.

marTI ac, xel naweri sabuTebis mixedviT, dadgenilia, rom sabeWdavi ekuTvnode anton pirvel sac da anton meoresac. Aam sabeWdaviT dabewdil i dokumentebi, roml ebic gacemul ia kaTol ikosebis anton I-isa da anton II-ის მერ, dacul ia saqarTvel os saistorio arqivsa da xel nawerTa erovnul centrSi (barnavel i 1965: 124). magram arsebobs amave bewdit damowmebul i ufro adrindel i sxva dokumentic, romelic, dimitri baqraZis მერ Sedgenil sabuTebis krebuls warmoadgens (xel nawerTa erovnul i centris sabuTi # 2855-3037 Sd/5162 S), 632-e gverdze Cans I uqze gakeTebul i anabewdebi zemodasaxel ebul i sabeWdavis orive mxridan da mel niT Sesrul ebul i arasrul i suraTi msxl iseברי zedapiridan. Aaqve, axl os rusul ad aris warwerili: „эта самая печать католикоса Николая” (citata motanilia "qarTvel mefeTA weril ebidan ruseTis mefeebisadmi ucxour enebze 1639-1770 wl ebSi", gv 126-129. ix.: barnavel i 1965: 142). am wignSive moTavsebul ia saqarTvel os kaTol ikosis nikol ozis werili ruseTis patriarq ioakimesTan. sabuTis bol os dasmul ia msxl iseбuri bewedi.

AaRniSnul i dokumenti inaxeba moskovSi, saxel mwifo istoriul i muzeumis xel nawerTa ganyofil ebaSi. sabeWdavidan arebul i TabaSiris anabewdis Sedarebam nikol oz kaTol ikosis sabuTis anabewdTan, daadastura, rom es erTi da igive sabeWdavia (barnavel i 1965: 125). magram sabeWdavi damzadebul i Cans ufro adre, radgan masze gakeTebul i warwera kaTol ikos domentis asaxel ebs. nikol ozis winamorbedi ki kaTol ikosi domenti mesame SeiZl eba yofil iyo da ara domenti meore, rogorc amas wers s. barnavel i (Tumca iqve uTitebs, rom domenti ekl esiis saTaveSi 1660-1676 wl ebSi edgao, anu im wl ebSi, rodesac armosavl eT saqarTvel os kaTol ikos-patriarqi iyo domenti III, maSasadame, s. barnavel i swored domenti mesames gul isxmobs).

am sabeWdaviT dabeWdil i wyal obis wigni, romel ic daTariRebul ia 1672 wl iT, gacemul ia damenti III_is mier (xel nawerT: # 1689 Ad). Uufro adrindel dokumentebSi, damenti III-is winamorbed kaTol ikosTa sabuTebSi, es sabeWdavi ar iZebneba.

eWvgareSea, rom am sabeWdavs ramdenime kaTol ikosi iyenebda, anu igi memkvidreobiT gadaecemodaT ekl esiis meTaurebs XVII da XVIII saukuneebSi. amasTanave, aRsaniSnavia is garemoeba, rom kaTol ikosebs amis garda sxva, sakuTari, sabeWdavebic hqondaT.

msxl isebur sabeWdavs gansakuTrebul i mniSvnel oba eniWeboda, radgan kaTol ikosebi mas sabuTis TavSi svamdnen, "bol oSi ki Taviant sxva sakuTar sabeWdavs gamosaxavdnen" (barnavel i 1965: 126). SeiZl eba amiTic aixsnas am Zegl is dublikatis (safiqrebel ia, aral egal uri gziT damzadebul is, radgan ori erTnairi sabeWdavis damzadeba principul ad ewinaaRmdegeba TviT beWdis daniSnul ebas) arseboba saqarTvel odan Sors, wm. saba ganmwmdel is monasterSi. ar aris gamoricxul i, rom mas saqarTvel os ekl esiis saxel iT yal bi iuridiul i sabuTebis Sesaqmnel adac iyenebdnen.

saqarTvel os xel ovnebis muzeumSi dacul i damenti kaTol ikosis sabeWdavis waxnagebze 12 scenaa gamoxatul i Zveli da axal i aRTqmidan. mosevadebul i miniaturebi maRal mxatvrul ad aris Sesrul ebul i. am sabeWdavis Sesaxeb monografiul i xasiaTis naSromis avtori sara barnavel i Tvl ida, rom „nakl eb sainteresoa sakuTriv sabeWdavian i nawil ebis gamoxatul ebani“ (barnavel i 1965: 136). oSTATobis doniT aRniSnul i nawil ebi ver gautol deba sabeWdavis waxnagebis sevadiT Sesrul ebul miniaturebs, magram Sinaarsobriv-ideuri Tval sazrisiT udavod gansakuTrebul i mniSvenl obis mqonea es ori gamosaxul eba.

TiTberze amokveTil sabeWdavian nawil ze (sur. 10.) gamosaxul ia naxebrad SiSveli Tavdaxril i Wabuki (sara barnavel is mosazrebiT, codvil i sul is metafora), roml sac gul ze xel ebi aqvs dakrefil i. marj vniv dgas xmal amowvdil i mTavarangel ozi miqael i, romel ic gandevnis

Wabuks samoTxis karidan. codvil s Mmarcxnidan eSmaki CasWidebia da xel s hkravs j oj oxetisaken, romel sac urCxul is saxe aqvs. Wabukis Tavis zemoT gumbaTze j vardadgmul i ekl esia moCans. gamosaxul ebas warwera akravs. naxevari qarTul ia. AasomTavrul iT weria: "q. romel i SekraT queyanasa zeda, krul iyos igi caTa Sina." meore naxevarwres berZnul i warwera avsebs, romel ic, rogorc eqvTime TayaiSvil i wers, qarTul is msgavsi Sinaarsisaa (TayaiSvil i 1910: 167). Q

sabeWdavis meore mxares warmodgenil ia sveticxovl is motivi. centrSi gamosaxul ia sveti (sur. 11). mis qvemoT _ miwaSi asvenia qal i, aqeT-iqiT dganan wm. nino da meore personaji, romel ic qal s hgavs. XVIII saukunis sakaTol ikoso sxva sabeWdavebis mixedviT, romel Tac msgavsi siuJeti aqvT, SesaZl o iqneboda, dagveskvna, rom es angel ozia, magram frTebi ar uCans. svetis zemoT RvTaebis saxe aavdil i xel ebiT, figurul CarCoSi. igi qmnis svetTan erTad mesvetis cnobil i kompoziciis STabeWdil ebas. RvTaebis xel ebis zemoT TiTo0 mTavrul i asoa: **R** da **b**. qal ebis figurebis aqeT-iqiT Cans patara xeebi da ekl esia.

kompozicias naxevarwred evl eba asomTavrul i warwera: "romel i ganAsnaT queyanasa, ...Asnil iyos igi caTa Sina" (maT. 16: 19).

aqvea berZnul i warwera: "demetios kaTol ikosi iberiisa".

domeneti III-is sabeWdavis Seqmnamde ramdenime saukuniT adre saqarTvel os kaTol ikosebTan sveticxovl is gamomsaxvel obiTi formiT kavSiri aRniSnul i aqvs xel ovnebTmcode vaxtang berizes Tavis cnobil gamokvl evaSi mcxeTis sveticxovl is Sesaxeb. "me-13 saukunis pirvel naxevars miekuTvneba uZvel esi svetis dRemde moRweul gamosaxul ebaTagani: svaneTis sof. enaSSi dacul i saxareba, romel ic ydis warweris Tanaxmad, "epifane qarTI isa kaTal ikozisagan Seimko kaTol ike ekl esiisaTvis". Wedur ydaze am warwerasTan erTad figurovani kompoziciaa TviT kaTol ikosisa vedrebis pozaSi, mis win ki samsafexurian bazisze aRmarTul i Rarebiani sveti, romel sac zemoT kuburi svetisTavi aqvs. eqvT. TayaiSvil i, ra Tqma unda, savsebiT samarTli anad askvnis, rom "kaTol ike ekl esia, moxsenebul i am warweraSi _ mcxeTis kaTedral ia, xol o sveti, roml is winaSe kaTol ikosi

epifanea warmodgenil i, sxva araraa, Tu ara sveti-cxovel i". ra Tqma unda, gamosaxul eba aq pirobiTia, yovel SemTxvevaSi, svetis nagebobis Sesaxeb igi araviTar warmodgenas ar gvaZl evs. magram igi mniSvel ovania, rogorc utuari maCvenebel i svetis arsebobisa am dros" (berize 1948: 139). am faqtze dayrdnobiT, s. barnavel s miaCnia, rom XIII saukuneSic sveticxovl is gamosaxul eba kaTol ikosebTan iyo dakavSirebul i da "gerbiseburi niSnis rol s TamaSobda" (barnavel i 1965: 139). miuxedavad imisa, rom termins "gerbiseburi niSani" sizuste akl ia, s. barnavel is mosazrebas (romelic, Tavis mxriv, e. TayaiSvil isa da v. berizis mosazrebas eyrdnoba), imis Taobaze, rom mogvianebiT bagrationTa samefo gerbze gamosaxul i sveticxovl is aRmarTvisa da maSTan dakavSirebul i kvarTis Temis ideur-gamomsaxvel obiTi wanamZRvrebi ramdenime saukuniT adre moipoveba, sainteresო samecniero mignebaa. qarTul i heral dikis ganviTareba gapirobebul ia qarTul gl iptikaSi gamoxatul i mxatvrul -ideol ogiuri azrovnebiT. ufro gvianel sakaTol ikoso sabeWdavebzeC Cndeba sveticxovel is Tema (anton I-is, domenti IV-is, besarion kaTol ikosis sabeWdavebi). aq damaxasiaTebel gamoxatul ebas warmoadgens sveticxovl is l legendis siuJeti, saxel dobr, svetis daSveba bazaze.

am siuJetis mqonea domenti IV-is sabeWdavi, besarion kaTol ikosis sabeWdavi (xel ovnebis: # tf.21 g), anton kaTol ikosis sabeWdavi (xel ovnebis: # tf.21 d), ukanasknel i sabeWdavi uwarweroa, magram 1746 wel s erT-erT sabuTs (xel nawerTa: # 517 Sd) amiT beWdavs anton kaTol ikosi.

rogorc samecniero l literaturaSi aris dadgenil i, heral dikis warmoSoba sami ideis ganviTareba da urTierTserwymaa, romel Tagan cal k-cal ke verc erTi ver ganxil eba heral dikad. Tavdapirvel ad warmoiSva mxol od indivi adual uri xasiaTis mqone martivi piradi devizebi Tu embl emebi. Semdgom gaCnda sakuTrebis dekoratiul i formiT aRniSvnis idea, roml is real izeba moxda sabeWdavis, damRis gziT. dabol os, saWi ro gaxda meomarTa pirovnul i identifikaciisa da prezentabel obis saSual ebebis moZieba, rodesac saomari j avSani ukve SeuZl ebel s xdida mxedarTa Secnobas. am sami kul turul -sayofacxovrebo nakadis Serwymis Sedegad

warmsobil ma heral dikam samivesgan miRo simbol o-embl emebi da mecnierul sistemaSi moaqcia isini.

rodesac heral dikis zogad principebze vsaubrobT, ra Tqma unda, vguL isxmobT, evropasi mimdinare procesebS. ar arsebobs xisti gamyofi zRvari zogadad heral dikasa da saekl esio heral dikas Soris, magram saekl esio mizniT heral dikis gamoyeneba Tavdapirvel ad iwyeboda sasul iero pirTa Tu monastrebis sabeWdavebze piradi da sagvareul o gerbebis gamosaxviT. yvel aze adreul saekl esio beWdebze maTi mfl obel is biusti iyo gamosaxul i, maSin, rodesac imdroindel eriskacTa sabeWdavebze gamoisaxebeda raindTan keTil Sobil Tan srul i figura Sesiferis gerbian farTan erTad.²³ XIV saukunis dasawyisidan ki beWedze gamoisaxeba mxol od gerbi, heral dikuri figurebiTa da devizebiT.

uZvel esi saekl esio sabeWdavebi, ueWvel ia, mxol od individual uri xasiaTis iyo da masze gamoisaxebeda abatis an episkoposis portreti, misi sagvareul o gerbi an heral dikuri figura Tu devizi. XIV saukunidan evropul saekl esio samarTal Si gaCnda moTxovna, rom monastrebsa da ekl esiebs hqonodaT saerTo beWedi. Sesabamisad, yvel a is sabuTi, romel ic gacemul i iqneboda aseTi beWdis gareSe, baTil ad cxaddeboda. saerTo beWedTan erTad gaCnda arapirovnul i gerbis saWiroeba. saerTo beWdebi iqnen monastrebisa da religiuri gaerTianebebis gerbebad. ufro zustad, saerTo sabeWdavze gamosaxul i figurebi gadavida Sesabamis gerbebze. saekl esio gerbebis didi nawil is sagerbo gamosaxul ebebis (am SemTxvevaSi, ara heral dikuri figurebi igul isxmeba) pirvel wyaros mfarvel i wmindanebi warmoadgens (heimi 1978: 7).

²³ saintereso asociacia Cndeba giorgi III-is sabeWdavTan, romel ic daviT armasenebl is sabeWdavad iTvl eboda da romel ic 1904 wel s gel atis monastris gaqurdvisas gaitaces. mis Sesaxeb mxol od d. ermakovis mier gadaRebul i fotoebis, agreTve n. kondakovis, d. baqraZis, g. wereTl is, g. CubinaSvil isa da s. barnavel is gamokvl ebebis mixedviT SegviZl ia msjel oba. sabeWdavze gamosaxul i yofil a mxedari (wm. giorgi) mdgomare, fariTa da SubiT xel Si.

imdenad, ramdenadac qarTul i gl iptikuri xel ovnebis umniSvnel ovanes Zegl Si _ domenti kaTol ikosis sabeWdavSi veZebT Cvenamde moRweul i pirvel i qarTul i gerbis fesvebs, saWiroa, SedarebiT vrcl ad visaubroT im epoqis saqarTvel os Sesaxeb, romel sac ekuTvnis Tavad es artefaqti.

aRmosavl eT saqarTvel os kaTol ikos-patriarqisDdomenti III-is kaTol ikosoba (1660-1676 ww.) vaxtang V (Sahnavazis) mefobis (1658-1675 ww.) Tanadrul ia. kaTol ikosobamde, 1649-1659 wl ebSi, domenti mTavarepiskoposi iyo.²⁴

vaxtang V-is mmartvel obamde, qristianul i sarwmuneoba, miuxedavad rostom-xanis prosparsul i orientaciisa, ar izRudeboda, Tumca mahmadianuri adaT-wesebis damkvidrebam, gansakuTrebiT qarTI is aristokratiul sazogadoebaSi, aRmosavl uri kul turis el ementebi danerga, sakmaod Searyia qristianul i rwmenis safuZvl ebi. Aamis erT-erTi naTel i magal iTia marTI madidebl uri RvTismsaxurebis wesis darRveva. rostom-xanis politikas "radganac kompromisul i xasiaTi hqonda (erTi mxriv, qarTvel Ta mefe iyo, meore mxriv, sparseTis moxel e), amitomac is Cveni ekl esiis mimarT garkveul i oial obas iCenda, magram aq aRsaniSnavia sxva momenti. Tu aqamde, Zvel qarTul i saxel mwifoebrivi sistemis arsebobisas, qarTul i ekl esia saxel mwifoSi upirvel esi da upiratesi sarwmuneobrivi organizacia iyo, rostomis dros man upiratesoba sxva qristianul mimdinareobebTan SedarebiT dakarga da igi sxvebs gauTanabres" (jafariZe 1999: 253). vaxuSti batoniSvil is Tanaxmad, rostom mefis zeobaSi, "ziareba

²⁴ "mokvda kaTal ikozi qristefore, dasva mefeman biZaSvil i Tvisi domenti, kaci Rirsi saydrisa. iyo didi sayvarel i da pativcemul i mefisa mier. aman daasafl ava al averdis taZarSi astrabadidan misvnebul i gvami Teimuraz I mefisa (+1663 w.). didis samRvdel oTa krebiT aaSena mWadij vris mTavaragel ozTa saydari duSeTis maxl obl ad. wil knis taZars Seswira ori patara tyavzed naweri saxareba vercxl is budeebSi. ganaaxl a tfil isSi anCisxatis taZari da aRaSena samrekl o 1675 w. anCis xel Tqmnil i xati Camoasvena l itoniiT s. Wal idgan, sadac amil axvris givis saxl Si esvena ramdensame wel s da daasvena tfil isis RvTismSobl is sakaTal ikozo taZarSi, romel sac mas aqET anCisxati ewoda. miicval a 1675 w. seqtembris 22-s q. tfil isSi" (kaTal ikosni 1900: 126), _ ase mogviTxrobs am didi mRvdel mTavris cxovrebis Sesaxeb qarTvel kaTol ikosTa meistorie p. karbel aSvil i.

sisxl isa da xorçisa ufl isa Cuenisa sircxvil ad uCndaT. Aman (igul isxmeba vaxtang V) kaTal ikoz domentisa kual ad Semoiyuanna aRsarebad da ziarebad" (saqarTvel os 2000: 24).

aRniSnul is Sedegad, mZime memkvidreoba miRes vaxtang V-m da domenti kaTol ikosma. zogadad XVII saukune erT-erTi gamorCeul ad tragikul i furcel ia saqrTvel os istoriaSi im Tval sazrisiT, rom "Tu wina saukuneebSi mtrebi saqarTvel os dapyrobiT anda daxarkviT kmayofil debodnen, am dros sparseTisa da osmal eTis imperiebma yvel aferi iRones qarTvel i eris gasanadgurebl ad da miwis pirisagan aRsagvel ad: aseul i aTasobiT qarTvel i saqarTvel oSive daxoces, ufro meti sparseTSi gadaasaxl es. kaxeTi gaaukacriel es da momTabare Turqmanul i tomebi Camoasaxl es. mesxeTSi mkvidri mosaxl eoba iZul ebiT gaamahmadianes" (j afarize 1999: 220).

iranisa da osmal eTis gamudmebul i Semosevebis, SinaaSi il obiT daZabunebul i saqarTvel os istoriaSi vaxtang V-is mmarTvel oba SedarebiTi stabil urobiTa da aRmSenebl obiT gamoirCeva. "aRsaniSnavia erTi garemoeba, romelic XVII saukunidan ukve mwvaved idga qarTvel pol itikosTa winaSe; es iyo uaRresad Znel i sakiTxi pol itikuri orientaciis Sesaxeb. qarTvel pol itikur moRvaweTa winaSe TandaTan naTl ad dgeboda sinamdvil iT nakarnaxevi sakiTxi, rom saqarTvel os Tavis Sinagani Zal iT aRar SeeZl o gaj ansaReba da saWiro gaxda damxmare Zal is gareT Zebna. saqarTvel os winaTac unaxavs mravl is mxridan damuqrebul i mteri, magram igi aseT vitarebas uZl ebda da araTu igeriebda yovl iTgan momxdur mters, aramed Tavis mxriv ieriszec gadadioda da iyo SemTxveva, roca Sinagani mTl ianoba miRweul i iyo da erTmmarTvel oba gamTiSav Zal ebs sZl evda" (nucubiZe 1958: 236).

vaxtang V-is mefoba aRmosavl eT saqarTvel oSi central uri xel isufl ebis ganmtkicebiTa da saqarTvel os gaerTianebisaken mimarTul i

RonisZiebebiT aRiniSna...²⁵ "vaxtangis gamefebiT qarTI Si dasabami mieca bagrationebis umcros Stos _ muxranbatonebis _ mefobas" (jamburia 1973: 342-343). Aam Stos warmomadgenl ebi yovel Tvis gamoirCeodnen rogorc literaturisa da xel ovnebis mecenatebi, roml ebic dauRal avad zrunavdnen qarTul i kul turis ganvitarebaze. miuxedavad imisa, rom vaxtang V-s mahmadianoba hqonda miRebul i, igi qristianul i ekl esiis gasaZl ierebl ad Zal -Rones ar iSurebda, radgan kargad acnobierebda qristianobis rol s zogadad saqarTvel os istoriaSi da gansakuTrebiT, Tanamedrove vitarebaSi, rodesac mahmadianuri qveynebis agresia wal ekviT emuqreboda qarTvel ers da am samkvdro_sasicocxlo brZol aSi marTI madidebel i ekl esia rCebodya TiTqmis erTaderT dasayrdenad qarTul i cnobierebis gadasarCenad da TviTmyofadobis SesanarCunebl ad. vaxtangisa da misi TanamebrZol ebis mizani iyo erTi mxriv, saxel mwifo, samoqal aqo da administraciul i samarTl is mowesrigeba, qveynis ekonomikuri da kul turul i winsvl isaTvis xel Sewyoba, meore mxriv, qarTI _kaxeTis erT samefod garTianeba.

²⁵ vaxtang V rostom mefem iSvil a da taxtis memkvidred gamoacxada. vaxtangs 1654 iranSi mahmadianoba miaRebines da Sahnavazi uwodes. misi mizani iyo, qarTI -kaxeTis gaertianebasTan erTad, dasavl eT saqarTvel os mefe-mTavrebTan kavSiris ganmtkiceba, central uri xel isufl ebis gamyareba, Tavadebis politikuri ufl ebepis Sencireba da qarTI is saSinao cxovrebis mowesrigeba.

mas mere, rac vaxtang V-m kaxeTis faqtobrivi gamebel i zaal aragvis eriTavi moakvl evina da kaxeTi Tavisi gavlenis qveS moaqcia, isargebl a imereTis samefoSi momxdari areul obiT, SeuTanxmda samegrel os mTavar vamey III dadians, imereTis didi nawil i daikava da Tavisi ufrosi vaji arcil i imereTis taxtze aiyvana (1661). Ddadianad vaxtang V-m Tavisi momxre dasva da sakuTari Zmiswul i Tamari SerTo, guriel Tan megobrul i kavSiri daamyara, afxazeTis mTavarmac morCil eba ganucxada da, amrigad, TiTqmis mTel i saqarTvel o vaxtang mexutis xel qveiT gaertiananda. Mmagram male, osmal eTis moTxovniT, vaxtangi izul ebul i gaxda, imereTidan gaeyvana arcil i. vaxtang V Seecada, arcil i kaxeTis mefeld daesva, magram mis metoqed kaxeTis samefo taxtze Teimuraz I-is SviliSvili erekle (SemdegSi erekle I) gamovida, romel mac iranisa xel Sewyobit, kaxeTi daikava. vaxtang V-is meore vaji l uarsabi axal cixes gaiqca, raTa iqidan, osmal eTis daxmarebit, imereTis taxti daekavebina (arcil ic mas gahyva). amis gamo iranisa Sahma 1675 w. vaxtang V Tavistan daibara. irans mimaval i mefe gzaze avad gaxda da gardaicval a.

vaxtangi dipl omatiuri moqnil obiT axerxebda iranTan urTierTobas, qarTI -kaxeTs mis vasal ad aRiarebda, magram am pol itikiT mopovebul mSvidobas saxel mwifos gasaZl ierebl ad iyenebda da qarTI -kaxeTis gasaerTianebl ad zrunavda. feodal Ta separatizmisa da partikul arizmis fonze, romel mac safuZvl ianad Searyia qarTul i saxel mwifoebrioba, vaxtang V-is pol itika erTiani, Zl ieri, central izebul i xel isufl ebis ideol ogias eyrdnoboda. igi, erTi mxriv, cdil obda, mouzomavi nabij ebiT ar gaeRizianeblinda iranis Sahi, xol o meore mxriv, xel s uwyobda evropel i vaWreblis saqmianobas saqarTvel oSi da amit qveynis ekonomikuri ganviTarebisTvis xel sayrel pirobebs qmnida. niSandoblivia is garemoeba, rom evropel i vaWreblis statusiT, ZiriTadad kaTol ike misionerebi sargebl obdnen.

erovnul i TviTmyofadobis SenarCunebaze zrunva da damoukidebl obisaken swrafva samefo oj axSi tradiciul ad gadaeca vaxtangis vaJs giorgi XI_s, igive Sah navaz II-s. misi mefobisas (1677-1688 ww.) kidev ufro gaZl ierda qarTI is swrafva damoukidebl obisken.

saxel mwifo pol itika da ideol ogia metnakl ebi doziT aisaxeba imdroindel kul turasa da xel ovnebaSi. kornel i kekel iZis sityebiT, "es aris kul turisa da, kerZod, mwerl obis gamococxl eba-gamoRviZebis xana. am periodSi imdenad moimagra wel i Cvenma mwerl obam, rom, SesaZl ebel ia, dacema-dakninebis periodTan SedarebiT, aRorZinebis xana vuwodoT mas" (kekel iZe 1981: 24).

cal keul samTavroebad daqsqsul obis miuxedavad, saqarTvel os regioneblSi mimdinare SemoqmedebiTi procesebi erTmaneTs avsebdnen da erTiani qarTul i kul turis Semadgenel -Semavsebel nakadebs warmoadgendnen. samefo-samTavroebis, gansxvavebul i sagareo orientaciis fonze, saerTo erovnul i faseul obebi mainc aerTianeabdaT, romel Ta Soris upirvel esi qarTul i ena da sarwmunoeba iyo.

aRorZinebis xanis qarTul mwerl obas ukve mkveTrad damaxasiaTebel i niSnebi aqvs. es aris: erovnul i motivisa da original uri Semoqmedebis gaZl iereba, Tematikis gafarToebs, axal i literaturul i mimarTul ebebisa

da Janrebis (saistorio eposi, igav-araki, mogzauroba-memuarebi, qeba, gabaaseba) gačena. aRorZinebis xanis eposSi xuTi dargi ganviTarda: sagmiro eposi, romantikul i eposi, sazRapro eposi, didaqtikuri-moral uri da saistorio eposi. am epoqaSi Seiqmna Teimuraz pirvel is uaRresad saintereso poezia. original uri nawarmoebebis garda, mniSvnel ovania mis mier iranul idan gadmokeTebul i poemebi, roml ebSic, ucxouri fabul is miuxedavad, "erovnul sul iskveTebas aqsovs. Teimurazi pirvel i poetia, romel mac qarTul i literaturaSi dasawyisi misca istoriul i poemis Janrs da amiT safuZvel i Cauyara erovnul i Tematikis damuSavebis saqmes" (guCua 1973: 366).

erTiani, Zl ieri, gamorCeul i saqarTvel os idea gansakuTrebiT aqtual uria maSindel i xel ovnebisaTvis. amis Tval saCino magal iTia feSangi xiTariSvil is (faSvibertiyis) istoriul i poema "Sahnavaziani", romel Sic vaxtang V_is moRvaweobis mcire monakveTia aRweril i. sakmarisia poemaSi vaxtangis sadidebl ad gamoyenebul metaforebs gavecnoT ("daipyra yovel i qveyana", "daimorCil a mefeni", "msgavsebi keisrisa"...), naTI ad gamoCndeba im epoqis xel ovanTa sul iskveTeba _ xel i Seuwyon sazogadoebaSi optimisturi ganwyobis gaRrmavebas.

patriotul -gmirul i paTosi mihyveba l aitmotivad mefe-poetis arcil is mTel Semoqmedebasac, romel mac uaRresad rTul i cxovreba ganvl o da mniSvnel ovani kval i datova qarTul i kul turis istoriaSi.

aRorZinebis xanis epoqam farsadan gorgij anizis istoriul i naSromic Semogvinaxa uZvel esi droidan 1695 wl amde periodis Sesaxeb. "XVI_XVII saukuneebSi istoriit daintereseba "qarTl is cxovrebis" ramdenime krebul is gadawera-gamravl ebaSic gamoixata. aseTebi iyo, magal iTad, "qarTl is cxovrebis" Wil aSvil iseul i Zvel i nusxa da 1633-1646 wl ebs Soris qarTl is mefis rostomis meuRl is mariamis brZanebiT gadaweril i krebul i" (guCua 1973: 372).

qarTul i kul turis yvel a dargSi, SeZl ebisdagvarad, xdeboda Zl ieri saqarTvel os ideis propaganda. am Tval TaxedviT SevxedoT kvl av domenti

kaTol ikosis sabeWdavs. rogorc aRiniSna, misi mTavari motivi qristes kvarTisa da sveticxovl is motiva.

saqarTvel os marTI madidebel i ekl esiis erT-erT umTavres siwminde warmoadgens qristes kvarTi, romel ic mcxeTaSi, sveticxovl is taZarSi inaxeba. arsebobs kvarTis saqarTvel oSi motanis ramdenime versia (mamisTval iSvil i 2003: 7).

ioanes saxarebaSi kvarTTan dakavSirebul i mTel i epizodia,²⁶ roml is Tanaxmadac, qristes kvarTi jariskacebma ar daxies da igi mTI ianad erT-erT maTgans ergo... qristes sxva samosel is bedi cnobil ia: isini daxies Tu daWres jariskacebma. amitomac, ra Tqma unda, mosal odnel i iyo, rom misi nawil ebi sxvadasxva qveyanaSi gafantul iyo.

qarTI is ganmanaTI ebel wminde ninos ierusal imSi gaugia, rom qristes j varcmis Semdeg ufl is kvarTi mcxeTel moqal aqeebs saqarTvel oSi wamouRiaT.

saistorio wyaroebis Tanaxmad, kvarTi mcxeTaSi Camoutania vinme el iozs.

el iozi, „moqcevais“ mixedviT, ucol Svilo iyo, hyavda erTaderTi gauTxovari da, roml is saxels Cvenamde ar mouRwevia. „moqcevais“ Wel iSuri redaqciasSi (gadaweril i XIV-XV ss.) naTqvami („xolo samosel i igi xuda qarTvel Ta huriaTa, da warmoiRo el ioz“) gansxvavdeba Satberduli redaqciasagan („samosel i igi hxuda amas queyanasa wil iT, da warmoiRo el ioz“). Satberduli (gadaweril i X s.) redaqcis Tanaxmad, qristes samosel i wil ad xvda ara saqarTvel oSi mcxovrebebrael ebs, aramed saqarTvel os. amit gacxadda RvTis mier saqarTvel os gamorCevs idea. am ideis warmoSoba-ganviTareba erTiani saxel mwifos Camoyal ibebis

²⁶ „da erisaganTa maT, romel Ta j uars-acues iesu, moiRes samosel i misi da ganiyves oTxad nawil ad, TiToeul man erisaganman nawil i. xolo kuarTi igi, rameTu iyo ukerverl, zeiT gamoqsovil yovlad, Tques ukue urTierTas: ara ganxioT ese. aramed wil -vigdoT amas zeda, visaca iyos, raiTa aResrul os weril i igi: ganiyves samosel i Cemi Tavisa maTisa da kuarTsa Cemsa zeda ganigdes wil i. erisaganTa maT ese yves“ (ioan. 19: 23-24).

istoriul process ukavSirdeba da saukuneebis ganmavl obaSi sazogadoebaze mZI avr ideol ogiur gavI enas axdenda.

Sua saukuneebSi kvarTze pretenzias acxadebda ramdenime kaTol ikuri taZari. maTgan gansakuTrebiT cnobil ia germaniis q. triris qitoni, romel ic weril obiT wyaroebSi moixsenieba 1191 wl idan. erT-erTi gadmocemis mixedviT, imperator konstantine didis deda, dedofal i el ene am qal aqidan yofil a. 328 wel s mas ierusal imidan wamouRia wm. kvarTi da Tavisi mSobl iur qal aq tririsTvis gadaucia. aseve cnobil ia safrangeTis q. arJantonis qitoni da sxv.²⁷ yvel aze didi mondomebiT ki saukuneebis ganmavl obaSi qitonis ruseTSi waRebis versia muSavdeboda. amrigad, SesazI ebel ia, davaskvnaT, rom RvTis mier gamorCeul obis ideaze ambiciis mqone bevri saxel mwifo pretenzias acxadebda kvarTis kuTvnil ebaze da, Sesabamisad, misi fl obis mecnierul dasabuTebasac cdil obda.

Cemi kvI evis mizans scil deba qristes kvarTis Sesaxeb arsebul i uamravi I literaturisa Tu, Sesabamisad, kvarTis adgil samyofel is Taobaze varaudebis ganxil va da mtkiceba-uaryofa. mraval i mosazrebis miuxedavad, erTi ram cxadia, qristes kvarTis ama Tu im qveyanaSi dasveneba TviT am qveyanas gamorCeul sa da gansakuTrebul s xdis. Tumca kvarTis fl obis pretenziis mqone rigi qveynebis gerbze ar SeiniSneba kvarTis gamosaxul eba, is Canacvl ebul ia sxva motivebiT, rac sxvadasxva mizeziT SeiZl eba aixsnas. magal iTad, SevniSnavT, rom germaniis qal aq triris gerbSi ar Cans kvarTis motivi. masze gamosaxul ia wm. petre, rogorc am qal aqis mfarvel i (sur. 12). rac Seexeba safrangeTis qal aq arJantonis gerbs, mis mTavar figuras namdvil ad qristes kvarTi warmoadgens (sur. 13).

mcxeTis sveticxovel is erT-erT freskaze, romel ic j varcmis scenas gamosaxavs, gansakuTrebul yuradRebas iqcevs erTi detal i: kompoziciis marjvena mxares mgl oviare ioanes figuris ukan moCans mamakaci, Savi wveriT, romel sac xel T upyria kvarTi. „j varcmis“ mraval saukuniansa da

²⁷ am or qal aqSi dacul i kvarTis Sesaxeb arsebul i I literatura Seuswavl ia m. TamaraSvil s (TamaraSvil i 1995: 144-148).

mraval ricxovani nimuSebiT warmodgenil ikonografiaSi aseTi figura ucnobia. kvarTisaTvis wil isgdebis scena j er kidev Zvel ma qristianul ma xel ovnebam SeimuSava da mas an cal ke, an j varcmisave kompoziciaSi, qarTul Zegl ebSiac vxvdebiT drodadro, magram amgvar redaacias, rogorc „svetis“ freskaSia, Cven versad Sev xvdebiT: es redaacia qarTul i teqstebiTaa nakarnaxevi: saxarebis cnobil scenaSi, romlis gamosaxvis variantebic saukuneTa manZil ze damkvidrda, mxatvarma axali konkretuli elementi – wmninos cxovrebis personaJi, mcxeTel i eliozi – Seitana da amit sauflo dResaswaulis suraTi - „qarTilis moqcevis“ ciklis daukavSira (berize 1948: X). es faqti kidev erTxel mkafiod mianisnebs qarTul cnobierebaSi Seuryeulad damkvidrebul azrs, rom qristes kvarTi j varcmis mere mcxeTel ebraelis ergo. sxva „j varcma“, romel zec eliozi iqneba gamosaxuli, dRemde ucnobia, Tumca kvarTis Tema qarTul xel ovnebaSi ufro adrindel ia. magalitad, il ustrirebul „davitnisi“, romelic sveticxovlis freskebtan Sedarebit 2 saukunit adre, me-15 saukunit, TariRdeba, aris „qristes samoselis gayofis scena Semdegi ganmartebebiT: marcxena arSiaze: „mas Jamsa Sina mcxeTiti mosrulni hurianica daxudes: juarcmasa uflisasa:“; zemoT – j er mates saxarebis sityvebi: „ganiyves samoseli: Cemi mat Soris: da kuartsa zeda: ganigdes wili“, Semdeg ki „aqa wili igdes: kuartsa zeda macxovrissa: huriaTa: da eliozs: moxuda: mcxeTel sa:“ (berize 1948: 161). rogorc am faqtTan dakavSirebit SeniSnavs vaxtang berize, im SemTxvevasic ki, rodesac mxatvari tradiciul scenas ucveli adimeorebda, mas mainc Taviseburad, qarTuli istoriuli da sarwmuneobrivi realiebis gaTvaliswinebit gadmoscemda.

domenti katolikosis sabelwdavze sveticxovlisi da kvarTis motivi ganpirobebuli unda iyos, erTi mxriv, qarTveli sazogadoebisa da eklisiis mtkicewrmenit, rom qaristes samoseli mcxeTis sveticxovlis tazarsia daculi da meore mxriv, ideologiuri miznit, raTazaxi gasmoda qarTuli saxel mwifosa da marti madidebeli eklisiis gamorceul obas, mat harmoniul TanamSroml obas erovnuli saxel mwifoebriobis msenebli oba-gazlierebis saqmeSi.

XVII saukuneSi, gansakuTrebiT, vaxtang V-is mefobamde, saqarTvel oSi yvel aze mZime mdgomareobaSi swored marTI madidebel i ekl esia iyo Cayenebul i. mahmadianobis miuRebl obis SemTxvevaSi qarTvel oba kaTol ikuri an grigorianul i ekl esiebis mrevl ad unda qcul iyo, Tu mas surda, kidev ufro ar gaeRizianeбина mahmadianuri samyaro da sastiki social ur-ekonomikuri pirobebisTvis gaeZl o. musul manuri saxel mwifoebis mier qarTul i marTI madidebel i ekl esiis devna ramdenime mizeziT iyo ganpirobebul i. „pirvel i mizezi is iyo, rom saqarTvel os saxel mwifoebi mahmadianebTan mebrZol i qveynebi iyvnen. Mmahmadianebma SeZl es moespoT berZnul i saxel mwifo (amis gamo berZnul i ekl esia maTTvis saSiSi aRar iyo), mahmadianebma SeZl es moespoT somxuri saxel mwifo (amis gamo somxuri ekl esia maTTvis saSiSi aRar iyo), magram ver SeZl es, qarTul i saxel mwifoebriobis mospoba, roml is sul sa da gul s, mamozravebel Zal as qarTul i erovnul i ekl esia warmoadgenda. garda amisa, maT SeZl es rogorc berZnul i, ise somxuri ekl esiebi Tavianti zedamxedvel obis sferoSi moeqciaT“ (j afarize 1999: 252).

amrigad, damenti kaTol ikosis sabeWdavi, eWvgareSea, upi rovno sabeWdavs warmoadgenda, maSasadame, igi xazs usvamda zogadad qarTul i marTI madidebel i ekl esiis sisxl xorceul kavSirs ieso qristes kvarTTan. es ki ufl is mier gamorCeul obis ideis aRorZinebis udavo niSani iyo.

sasul iero l iteraturidan da Sesabamisi wyaroebidan cnobil ia, rom kvarTi erTian, "ukerverl " samoss warmoadgenda. misi danawil eba, ganyofa ufl is j varcmis Semdgom ar momxdara. saamiso mcdel obani yovel Tvis uSedegod srul deboda, aRrafers vityvi imaze, rom amdagvari azrovneba, qristianul i moZRvrebis Tanaxmad, mkrexel obad da mwval ebl obad iyo miCneul i. saRvTismetyvel o l iteraturaSi kvarTi swored ekl esiis erTianobaze, mis ganuyofl obaze mianiSnebs. qarTI is kaTol ikosma Tavis sabeWdavze kvarTis simbol ikis (safI avSi gansvenebul i qal i, romel sac gul Si Caxutebul i aqvs ufl is samosel i) meSveobiT swored ganuyofl obis, daunawevrebul obis ideaze mianiSna. es rel igiuri pl asti, romel ic

mogvianebiT bagrationTa gerbze aSkara pol itikur JReradobas SeiZens, qarTI is kaTol ikosTa saekl esio taxtis upiratesobazec mianiSnebs.

§ 3. "Sekvra_gaxsnis" Zal mosil eba

domenti kaTol ikosis sabeWdavis Tema da kompozicia SemdgomSi safuZvl ad daedo bagrationTa gerbs, romel ic XVIII saukunis dasawyisSi nabeWd qarTul wignebze gamoisaxa da roml is Sesaxebac qvemoT gveqneba saubari. axl a ki SevexebiT sabeWdavis warweras, romel zec gamoyenebul ia frazebi maTes saxarebidan.

kesariis mxares mimaval ma iesom mowafeebs hkiTxa: „ras ityviT, me vin varo?“ simon-petrem upasuxa: „Sen xar qriste, Ze cocxal i RvTisa.“ amis pasuxad iesom miugo: Sen xar petre da am kl deze avaSeneb Cems ekl esias da mas ver daZl evs j oj oxetis bWeni... "da migcne Sen kl iteni sasufevl isa caTaÁsani; da romel i Sehkra queyanasa zeda, krul iyos igi caTa Sina; da romel i ganhÁsna queyanasa zeda, Ásnil iyos igi caTa Sina.“ (maT. 16:19).

am sityvebidan iwyeba, faqtobrivad, dedamiwaze qristes ekl esiis arseboba. gasaRebTa micema is RvTaebriw-mistikuri aqtia, roml iTac gansakuTrebul i Zal mosil eba mieniWaT saekl esio mamebs. Sedga harmonia qristesa da mis mowafeebs Soris. maT aRiaries, rom igi ufl is Ze iyo, xol o iesom maT rwmenaze daafuZna uZl evel i ekl esia da misca „Sekvrisa da gaxsnis“ Zal a, romel ic mxol od ufal s hqonda.

wm. Oioane oqropiris ganmartebiT, iesom is ki ar Tqva, rom mamaRmerTs vTxov, raTa misgan mogeCeT es ufl ebao, aramed gaamJRavna RvTaebriobis niSani da Tavad misca Sekvra-gaxsnis Zal mosil eba petres da danarCen mowafeebs.²⁸

²⁸ „raÁ ars ese, Tu: „migcne Sen kl iteni sasufevl isa caTaisani“? ese sityuaÁ sworebasa mas TÁssa mamisa Tana gamoaCinebs. vinaÁTgan hrqua, viTarmed: „mamamn Cemman gamogicxada Sen“, aw TÁssaca auweybs Áel mwifebasa, viTarmca etyoda,

ufl is mier gansakuTrebul i Zal mosil ebis miniWeba sasul iero
pirebisaTvis iyo saero xel isufal Tagan mRvdl ebisadmi mowiwebisa da
gansakuTrebul i pativiscemis erT-erTi mizezi.²⁹

saxarebiseul i gasaRebebis gamosaxul eba pirvel ad XIII saukuneSi
evropul saekl esio droSaze, sabeWdavs da monetebze gamoCnda. mogvianebiT
_ papebis gerbebze. gasaRebebis warmoSoba da simbol ika dakavSirebul ia
TviT ekl esiis damaarsebel Tan. es gasaRebebi aRniSnaven Sekvrisa da gaxsnis
RvTaebriv Zal as, romel ic mieniWa sasul iero pirebs. isini metaforul ad
gamosaxaven qristes absol utur Zal mosil ebas, romel ic gadaeca
mociqul ebs. xol o maTi meSveobiT ki _ mRvdel mTavrebs. gasaRebebis
simbol ika aris heral dikuri xel ovnebis ubral o da interpretaciul i
stil is ubadl o nimuSi. erTi gasaRebi oqrosia, meore ki _ vercxl is (sur.
14). oqros gasaRebi mianiSnebs misi Zal aufl ebis zecaze gavrcel ebas.
vercxl is gasaRebi aRniSnavs Zal as, romel ic vrcel deba miwaze. es ori

viTarmed: „mamaman mogca gul isAmisyofaÁ Cemi; da me migcne kl iteni sasufevl isani,
raÁTa romel i Sehkra queyanasa zeda, krul iyos igi caTa Sina; da romel i ganhÁsna
queyanasa zeda, Ásnil iyos caTa Sina.“ Hxedava Áel mwifebasa amas? Hxedava amas
mamisa Tana? Ara hrqua, Tu: mamaman mogces, anu Tu mamasa vevedro, aramed me
migcneo kl iteni sasufevel isani, raÁTa romel i ganhÁsna queyanasa zeda, iyos igi
caTa Sina fl obil Sesi vad sasufevel sa da, romel i Sehkra queyanasa zeda, iyos
igi caTa Sina daSj il da krul ebasa Sina samaradisosa.. rameTu aha, aRiyvanebs
gonebasa petressa da sxuaTa maT mowafeTasa maRal sa mas gul isAmisyofasa, raÁTa
cnan WeSmaritisa mis Zisa RmrTisa Áel mwifebaÁ orTa amaT brZanebiTa mier, romel -
ese misca mowafesa mas, Áel mwifebaÁ codvaTa mitevebisÁ. rameTu amas moaswavebs,
Tu: „romel i ganhÁsne queyanasa zeda“, romel -ese mxol oÁsa RmrTisa saqme ars. da
kual ad, Seuryevel ad dacvaÁ ekl esiisaÁ brZol aTa maT Sina yovl isa sofl isaTa
da aRsarebisa mis marTI isa uZI evel ad damtkicebaÁ, amaT orTave aRTqumaTa mier
TÁsisa Áel mwifebisa gul isAmisyofaÁ mianiWa“ (wm. ioane 1998: 83).

²⁹ „mefe giorgi, odesca moisxamda sufrazed mRdel T, ucvenebda maradis axl os
Tvissa adgil sa da ubrZanebda yovel Tvis mRvdel Ta da mefeTa!L- KmaRal i xarisxi
aris mRvdel mTavroba, - brZana mefeman TviT, - aqvs ufl eba Sekrvisa da gaxsnisao.
es ufl eba ar miscemia arca angel osTa da arca mTavar angel osTao. samosi maTi
disoni aris samosi mefeTa, didisa wmindisa konstantine keisrisagan mirTmeul i.
AmiTa aRiyvana episkoposi erTs da masve TvisTana samefosa pativsa; amisTvis
gamigonia patrTagana, mraVal Ta ara uwyan, sad da riT Tavdeba ufl eba maTi. ese
iyo mizezi, romel wmindata papaTa aRiars Tavi Tvisio ufl ad da msaj ul ad
mefeTa da Tavad ekkl esiisa da moadgil ed qristesa qveyanazed“ (iosel iani 1936:
197).

gasaRebi erTmaneTze gadaj varedinebul ia da Sekrul ia l entiT, rogorc am ori Zal is erTianobis simbol o. "gasaRebis saxel urebi qvemoT aris daSvebul i, radgan isini papis xel Sia, romelic wadmoadgens qristes gzavnil s dedamiwaze" (heimi 1978: 30).

gadaj varedinebul i gasaRebebi kaTol ikuri saekl esio heral dikuri figuraa, romelic yvel a papis gerbis aucil ebel el ements wadmoadgens. damenti kaTol ikosis sabeWdavze devizis saxiT sasul iero pirebisTvis iesos mier miniWebul i „Sekvra-gaxsnis“ ufl ebis dekl arireba saintereso paral el is safuZvel s izl eva. xazgasasmel ia is garemoebac, rom dRemde moRweul dokumentebze aRniSnul i sabeWdavis mxol od im mxaris anabeWdebia dacul i, romelic gaxnis Zal mosil ebaze miuTiTebis, anu upiratesad sabWdavis is mxare gamoiyeneboda, romel zec sveticxovl is motivia gamosaxul i.

aris Tu ara gasaRebebis gamosaxul ebasa da sabeWdavis warwerebs Soris aRniSnul i paral el i kaTol ikuri heral dikisa da marTI madidebel i saekl esio kul turis urTierTobis Sedegi (risi damadasturebel i wyaroc ar Cans), Tu sxvadasxva ekl esiis mier damoukidebl ad (rac savsebiT bunebrivic iqneboda) Seqmnil i artefaqtebia? _ mwiri argumentebis gamo, am kiTxvaze zusti pasuxi gaWirdeba. erTi cxadia, heral dikis social ur bunebaze msj el obisas pirvel rigSi unda aRiniSnos kavSiri pol itikasTan. sazogadoebis social ur diferenciacias mosdevs ideol ogiis sxvadasxvaoba da heral dikaSic Taviseburad airekl eba adamianta social ur-pol itikuri mdgomareoba, social ur-pol itikuri ideebi. gerbi avl ens Tavis damokidebul ebas sazogadoebis wes-Cveul ebebTan da am damokidebul ebaSi gamoixateba misi social uri pozicia.. "gerbs yvel a SemTxvevaSi aqvs gnoseol ogiuri pol itikuri da moral uri funqcia" (afridoniZe 1997: 11). aqedan gamomdinare, qarTvel i kaTol ikosebis mier Sekvrisa da gaxnis ufl ebis prezentacia sabeWdavze mianisnebs, rom marTI madidebel i mRvdel mTavrebi, Tanaworad kaTol ike sael eso mamebisa, ufl is mier gasaRebebis gadacemis aqtTan erTad miniWebul i Zal mosil ebis aRmsrul ebl ebad Tvl ian Tavs. Tu gaviTval iswinebT im garemoebas, rom

dasavl uri saekl esio gamomsaxvel obiTi xel ovnebis dargebSi gasaRebebiT mxol od wmindა petre gamoisaxeba, agreTve, gasaRebebi iTvl eba kaTol ikuri saekl esio heral dikis mnisvnel ovan atributad, xol o wm. petres taxtis memkvidred moiazreba romis mTavarepiskoposi, maSin damenti kaTol ikosis aRniSnul i sabeWdavi Tamamad SeiZl eba CaiTval os saqarTvel os marTI madidebel i ekl esiis religiur-politikur ganacxadad. qarTvel i episkoposis sabeWdavze Sekvrisa da gaxsnis Zal mosil ebaze saxarebis sityvebis dafiqsireba gvaZl evs imis fiqris ufl ebas, rom damenti kaTol ikosi iseTive Zal aufl ebis mqoned Tvl is Tavs saqarTvel os saxel mwifoebriobasa da ekl esiaSi, rogorc romis papi sakuTar samwysoSi.

garda imisa, rom damenti III-is sabeWdavi erTgvarad qarTul i ekl esiis sabeWdavad gamoiyeneba sxva kaTol ikosebis mier. asev niSnadoblivia, rom Semdgomi drois kaTol ikosTa pirad sabeWdavebze sveticxovl is motivi Cndeba. mag., besarion kaTol ikosis sabeWdavi (saq. xel ovnebis muzeumi, # tf. 21 g), anton kaTol ikosis sabeWdavi (saq. xel ovnebis muzeumi, # tf. 21 d). aseTive siuJeti aris damenti IV-is sabeWdavze³⁰ (sur. 21).

Tu erTmaneTis Tanmimdevrobit daval agebt damenti III-is sabeWdavs, damenti IV-is sabeWdavsა da 1709 wels „samociqul oSi“ dabeWdil bagrationTa gerbs, maT Soris araTu Sinaarsobriv kavSirs davinaxavT (es Zal ian Tval Si sacemia), aramed sveticxovl is Temis sagerbo gamosaxul ebad gardaqmnis evol uciur gzasac SevamCnevT. kaTol ikosi damenti IV-is sabeWdavze gamosaxul i gvirgvini, kverTxTan da jvarTan erTad, sagerbo kompoziciis principiT aris agebul i. heral dikur formeTan siaxl oves amJRavnebs damenti IV-is meore sabeWdavic, romel zec taZris fonze mociqul ebi petre da pavl e arian gamosaxul ni (sur. 15).

³⁰ TviT misi sabeWdavebi ar Cans, gvaqvs mxol od anabeWdebi. erTi anabeWdi Senaxul ia xel nawerTa erovnul centrSi dacul sabuTze (hd #2445). damenti IV-is sabeWdavs mogrZo sworkuTxedis forma hqonia waWril i kuTxeebiT. gamosaxul eba ornawil ad aris gayofil i. zeda nawil i gadmoscems sveticxovl is daSvebas. marjvniv wmindა nino dgas, marcxniv _ angel ozi. svetis saZirkvl idan gadmoedineba da WurWel Si Caedineba mironi. Zirs dasvenebul ia qal i. svets Tavze adgas gvirgvini, roml is marjvniv svetidan amomaval i jvaria, xol o marcxiv _ sakaTol ikoso kverTxi.

amrigad, erTi da imave piris ori sxvadasxva sabeWdavis arseboba bunebrivad ačens kiTxvas: ra mizezi SeiZl eba hqonoda ori sabeWdavis arsebobas, miTumetes, rom am sabeWdavebis msofi mxedvel obrivi pl asti radikal urad gansxvavdeba erTmaneTisgan. ufro mkafiod rom vTqvaT, erT sabeWdavs, qristes kvarTis mxatvrul i metaforis meSveobiT, pol itikur l eitmotivad gasdevs saqarTvel os marTI mdidebel i samociqul o ekl esiis TviTmyofadobis, damoukidebl obisa da gamorCeul obis idea, xol o meore sabeWdavis gamosaxul eba pirdapir mianiSnebs kaTol ikuri ekl esiis mTavar taZarze romSi. am meore sabeWdavSi qarTul mecnierebaSi Cveni ekl esiis umaRl es ierqrqiaSi, pol itikuri miznebidan gamomdinare, vatikanTan dipl omatiuri kavSiris paral el s xedaven: „es ori sabeWdavi mowmobaa im pol itikuri da dipl omatiuri samosel isa, romel sac icvamdnen TviT ekl esiis mamamTavarni“ (barnavel i 1965: 152).

amave dros, vfiqrob, dasaSvebia orive sabeWdavis erT msofi mxedvel obriv konteqstSi ganxil va. rogorc iTqva, sveticxovl is motivze Seqmnil i sabeWdavi, Sekvrisa da gaxsnis (anu gasaRebebis frazeol ogiuri simbol ikiT) ufl ebis xazgasmiT, qarTvel saekl esio mamaTa damoukidebl obasa da kaTol ike ierarqTa Tanasworobasac usvams xazs. Tu am Tval TaxedviT SevxedavT damenti IV-is meore sabeWdavs, romel zec ekl esiis fonze gamosaxul i arian mociqul ebi petre da pavl e, misi interpretaciac savsebiT SesaZl ebel ia qarTvel saekl esio mamamTavarTa sxva ekl esiaTa mRvdel mTavrebis Tanasworobis konteqstSi.

orive sabeWdavi 1705 wl iT TariRdeba. am dros qarTI Si ukve mimdinareobs stambis mowyobisTvis mosamzadebel i samuSaoebi, sadac mal e daibeWdeba wignebi, roml is furcl ebzec pirvel ad gamoCndeba bagrationTa gerbi. romel i sabeWdavis motivi gamoCndeba am gerbze? _ amas maSindel i qarTul i saxel mwifos pol itikur-rel igiuri orientacia, sazogadoebis msofi mxedvel oba ganapirobebs.

**Tavi V. vaxtang VI-is kul turul -msofl mxedvel obrivi
kursi _ „Rerbi anu niSani“**

bagrationTa gerbs pirvel ad vaxtang VI-is³¹ mier Tbil isSi mowyobil stambaSi dabeWdil wignSi vxvdebiT.

giorgi XI-m iranTan mraval wian brZol aSi Tavi damarcxebul ad aRiara. man, didi Zal isxmevis miuxedavad, ver gaaertiana Zl ieri saxel mwifos ideis garSemo sparseT-Turqetis mier waqezebul i feodal ebi. arc kavkasiel xal xTa l iderebisTvis aRmoCnda giorgis mier SeTavazebul i megobroba ufro mimzidvel i, vidre iranis Sahis gavlenis Zal a iyo. gamouval pol itikur CixSi moqceul i giorgis pol itikis Sedegad saqarTvel om Tavi ver daaRwia aTeul i wl ebis ganmavl obaSi mimdinare Sina omebs, pol itikuri veqtoris gaurkvevl oba kidev ufro aRrmavebda sazogadoebriv depresias, ekonomikuri mdgomareobis gamosworebis perspeqtivac ar Canda.

gamudmebul i pol itikuri da fizikuri brZol ebis Sedegad daRI il i giorgi XI-is mier sparseTis SahTan miaxl eba, romelic axal pol itikur nabij ad CaiTval a, ver moitanda magal iTis Zal as (rom aRaraferi vTqvaT mTel i misi moRvaweobis kraxiT damTavrebaze), magram giorgi XI-m, sparseTis Sahis karze yofnis Sedegad, moaxerxa is, rom qarTI is gamebl ad sakuTari

³¹ vaxtang VI vaxtang V-is (Sahnavazis) Svil is l evanis vaJi iyo. igi 1675 wel s dabadebul a. bavSvobaSi mis swavl a-Rzrdis saqmes mamis biZaSvil i (dedis mxridan) axal gazrda sul xan orbel iani xel mZRvanel obda. yuradRebas arc ufrosi biZa _ arCil i akl ebda ZmisSvil ebis qaixosros, vaxtangisa da domentis ganaTI ebis saqmes. arCil s, pol itikur saqmianobas CamoSorebis Semdgomac, ruseTSi yofnias (1699-1712 ww.), ar gauwyvetia kavSiri maTTan. vaxtangi adreul i asakidan Cabmul a pol itikuri cxovrebis oromtrial Si... 1690 wel s, 15 wl is asakSi, igi biZis, giorgi XI-is, pol itikuri gegmebis Sesabamisad, mZevl ad gagzavnes TurqebTan. adreul i asakidan arc brZol ebSi monawil eoba iyo mistvis ucxo. 16 wl is vaxtangi ukve meomarTa razmebs meTaurobda giorgi XI-is mxardasaWerad gamarTul brZol ebSi axal dabasa da Tbil isTan.

1690-93 wl ebSi, giorgi mefis daval ebiT, vaxtangi, dipl omatiuri mizniT, daRestans gaemgzavra, magram xevSi Casul ma Seityo, rom daRestnis mmarTvel i _ Samxal i yabardoSi Tavs dasxmoda ruseTisken mimaval arCil s. 1695 wel s, giorgis imereTSi gadasvl is kval dakval , vaxtangmac xaragaul Si hpova TavSesafari.

Zmisi Svili, vaxtangi, daani Snina, TviTonki, mTel i cxovrebi ganmavl obasi sparseTis Zal momreobis winaarmdag mebrZolma, avRaneTSi sparsuli Zal aufl ebis ganmkicebas Sealia darCenili energia. saboloo jamSi "aseTirTuli da saxifaTo kombinaciiT iyo nayidi is politikuri wonasworoba, romel mac dasawyisi misca vaxtangis brwyinval e epoqas 1703-dan 1712 wl amde. Sinauri mSvidobisa da gareSe safrTxisgan droebiti mosvenebis es cxra wel iwadi, amave dros, vaxtangis saxel mwifoebri vi da kul turuli saqmianobis unayofieres periodad unda CaiTval os" (SaraSiZe 1955: 16).

vaxtangma, taxtze asvli stanave, erovnuli damoukidebl obis ardgena da qristianuli sarwmunoebis ganmkiceba aircia sakuTari politikis qvakuTxedad. centraluri xel isufl ebis gaZlierebas emsaxureboda mis mier "mcveli jaris" Seqmna, romelic feodal ebis separatistuli qmedebebis aml agmavi gvardiis funqcias asrul ebda. mniSnelovani iyo saxel mwifo administraciuli reforma, romelic mmarTvel obis dargebad dayofas iTval iswinebda. vaxtangi cdil obda sakuTari gavlenis ganmkicebas kaxeTsa da imereTSic.

eklesiis mxardaWeris garantiis mizniT, vaxtang VI-is organizebit, movveul iqna saeklesiokreba, romel mac kaTolikosad vaxtangis Zmadomenti daasaxela.

vaxtangma saxel mwifos marTvis meqanizmebis samarTlebrivi Zal iT ganmkicebas didi energia Sealia. man Tavi mouyara Zvel qarTul kanonebs, sarvTo wignebsi gabneul samarTlebriv nimusebs da, am sferosi gamocdili, ganaTlebuli adamiანების daxmarebit, samarTlis wigni Seadgina. „vaxtang VI-is samarTlis wigni Tumca mxol od qarTlis samefosTvis iyo Sedgenili, magram mTel saqarTvel oSi iyo miRebuli. igi qarTuli sakanonmdebl o Semoqmedeebis mniSnelovani Zeglia" (javaxiSvili 1928: 117). samarTlebrivi moRvaweobis Sedegia vaxtangis „dasturimali“, romlis SeqmniTac man „marTl msajul eba da marTva-gangeoba kvl av erTirTmaneTisgan gansazRvra da saxel mwifo samarTalsac isev mtkice safuZveli daudva: amieritgan

saxel mwifo marTva-gamgeobis garkveul i wesrigi iyo damyarebul i da misi ryeva da darRveva ise advil i aRar iqneboda" (j avaxiSvil i 1928: 79).

tyveTa gayidvis akrZal visa da samarTI ebrivi normebs dadgeniT vaxtangma xel i Seuwyo qveynis mSvidobian ganviTarebas, rac swrafad aisaxa ekonomikis winsvl azec. man gansakuTrebul i yuradReba miaqcia qarTI is sofl ebs. aRadgina Zvel i sarwyavi sistemebi da gaiyvana axl ebic. xel i Seuwyo sofl ebisa da dabebis dasaxl ebas. daiwyo mrewel obis gamococxl ebisTvisac zrunva da yovel gvari piroba Seuqmna vaWrobis ganviTarebas. vaxtangis mmarTvel obisas gansakuTrebiT gaaqtiurda mSenebl oba. Sendeboda samefo sasaxl eebi, feodal Ta cixe-simagreebi, savaWro qarvasl ebi...

XVII saukuneSi dawyebul ma kul turul -l iteraturul ma procesebma XVIII saukunis dasawyisSi mkafiod individual uri xel wera SeiZina.

erT-erTi gamorCeul i niSani, rac vaxtang VI-is epoqis kul turul politikas axasiaTebda, siZvel isadmi gansakuTrebul i pativiscema iyo. rogorc aRiniSna, samarTI ebrivi sferos mosawesrigebl ad gadadgmul pirvel nabjad vaxtangis mier manamde arsebul i da bibliur teqstebSi gabneul i iuridiul i normebs moZieba unda CaiTval os. Aamis msgavsad nebismieri axal i wamowyebis winapirobad, wesad iqca arsebul is Seswavl is, Zvel is aRdgenis kval obaze ganxorciel ebul i siaxl eebi.

didi Zal isxmeva xmardeboda gabneul -gafantul i xel nawerebis Segrovebas, arqiteqturul i Zegl ebis restavracias.

SemTxveviTi ar aris, rom swored vaxtangis dros daiwyo l eqsikografiis aRmavl oba. sul xan-sabas „sityvis kona" aris, erTi mxriv, udidesi mecnierul i naSromi, meore mxriv ki, mSobl iuri enis, rogorc erovnul i identifikaciisa da TviTmyofadobis ganmsazRvrel i fenomenis, movl a-Senarcunebis didi politikur-kul turul i aqti. "s.s. orbeliani naTI ad gamoxatavs im saazrovno ganwyobas, roml is mixedviT, XVII saukune sazrdoobs im memkvidreobiT, romelic dautova momdevno saukuneebs XI_XII saukuneebma. s.s. orbeliani naTel i gamoxatul ebaa imisa, rom mis dros rogorc politikuri ideologiis, ise wminda fil osofiur sakiTxebSi

Segnebul i aqvs is garemoeba, rom Sewyvetil i gonebrivi cxovreba kvl av unda aRorZinebul iyo Tavis mniSvel obaSi. win wasasvl el ad, momaval i ganviTarebisaTvis am saukunes Tavdapirvel ad iZul ebiT Sewyvetil i ganviTarebis Zafis aRdgena dausaxavs miznad... "saqarTvel os aRdgoma", romel zecadac XVII saukunidan iwyeben I aparaks, saqarTvel os kl asikuri xanis aRorZinebas niSnavda" (nucubiZe 1958: 237).

am epoqasTan aris dakavSirebul i qarTul i fil osofiuri azrovnebis, astronomiis, fil ol ogiis, geografiisa da saistorio mecnierebis aRorZineba. saistorio Zegl ebisa da istoriis sakiTxebisadmi did interest iCenda vaxtangis biZa arcil i. Tavad vaxtangma gaaRmava am mimarTul ebiT muSaoba da saqarTvel os warsulis damuSavebas mecnierul i safuZvel i Cauyara. misi iniciativiT sagangebod Semdgarma komisi am arsebul i saistorio Txzul ebebi da wyaroebi Sekriba da saqarTvel os axal i saukuneebis matianis Sevseba daiwyo. „gansakuTrebul yuradRebis Rirsia, rom vaxtangis mowveviT „swavl ul kacT“ ganuzraxavT da SeudgeniaT kidevac mTel i srul iadi saqarTvel os istoria da ara saqarTvel os erT-erTi kuTxis an nawil isa" (j avaxiSvil i 1945: 321).

Tavad vaxtangis roli saqarTvel os istoriis Seswavl aSi mxol od organizaciul i saqmianobiT ar Semoifargl eba. „piradad vaxtangma bagrationT naTesaobis („geneal ogiuri xis“) aRweriT mniSvel ovani wvl il i Seitana saqarTvel os istoriis sakiTxebis garkvevis saqmeSi. vaxtangis xsenebul naSroms SemdegSi angariSs uwevs da iyenebs misi Svil i, didi istorikosi vaxuSti" (SaraSiZe 1955: 42).

„vefxistyaosnis“ teqtis mecnierul kvl evasa da sastambod mozadebas didi Sroma Seal ia vaxtangma. amis gamo samarTli anad iTvl eba igi rusTvel ol ogiis erT-erT fuZemdebl ad. SemTxveviTi ar iyo misi daintereseba rusTvel is poemiT. qarTul i poeziis Sedebris mxatvrul i Rirsebebis warmoceniT igi kidev erTxel usvamda xazs qarTul i literaturis, qarTul i azrovnebis unikal urobas.

1712 wel s vaxtang VI iranSi gaiwvies qarTl is mefed dasamtkicebl ad, magram mas mefobis miRebis sanacvl od mahmadianobaze moqceva mosTxoves.

vaxtangi ar apirebda sarwmunoebis Secvl as, Tumca saqarTvel os istorias mraval i mefis saxel i Semounaxavs, romel Tac samefo taxtis misaRebad uaruyviaT qristianoba.

vaxtangi qristianobas "principul mniSvnel obas aniWebda", radgan samefo xel isufli ebis misive gansazRvra aseTi iyo, "Tu mefes mefoba SeeZl os, qnas, Tu ara, mefobis uqnel oba sj obs da xel i aiRos." am debul ebis avtori "xel s iRebda iseT mefobaze, romel sac unda Camoacal on misi qarTul obis da amdenadve namdvil obis erTi atributi _ qristianoba" (dundua 1967: 151).

iranisTvis qarTl is mefis sarwmunobrivi "erToba" iyo imis dekl arireba, rom "gurjistani" iranis provincia iyo. vaxtang VI-m uari Tqva ucxo rj ul is miRebaze. am gadawyvetil ebas misi momxreebis nawil ic ki ar iziarebda, rom aRaraferi vTqvaT qarTl is samefo taxtis maZiebel Ta sxva daj gufebaze. vaxtang VI-is saxel mwifoobrivi pol itika qristianobaze damyarebul msofi mxedvel obas efuZneboda.

aRmosavl eTis qveynebTan evropis savaWro urTierToba, romel ic XVII saukunis meore naxevidan gacxovel da, amierkavkasiis saxel mwifoebis, maT Soris saqarTvel osac Seexo. evropel vaWrebs Tan mohyvebodnen kaTol ikuri ekl esiis misionerebic. romis wminda saydrisa da evropis samewarmeo biznesinteresebi TandaTan Zl ierdeboda da qarTl is saxel mwifo mmarTvel wreSic gavl enas poul obda. XVIII saukunidan ukve Tamamad SeiZl eba saubari saqarTvel oSi evropul i orientaciis arsebobis Sesaxeb. am epokaSi gamravl dnen kaTol ike misionerebi saqarTvel oSi. maT sakmaod gul Tbil ad xvdebodnen, aZl evdnen Tavisufal i propagandisa da vaWrobis ufl ebas. gansakuTrebiT mfarvel obdnen kaTol ike misionerebs vaxtang V-is memkvidreebi... "es procesi im droisaTvis imdenad mniSvnel ovani yofil a, rom mas SeuRwevia marTI madidebl obis mesveurTa wiaRSic. mag, domenti kaTol ikosi Turme imazedac Tanaxma iyo, rom papis uzenaesoba ecno da romis taZrisaTvis daekra Tavi, xol o cnobil i sul xan-saba orbel iani aSkarad gadavida "frangul " sarwmunoebaze. safiqrebel ia, rom qarTvel ebs kaTol ikuri evropa iranTan sakuTari urTierTobis normal izaciisTvis

undodaT" (tuxaSvil i 173: 406). qarTul istoriografiaSi sul xan-saba orbelianis, domenti kaTol ikosisa da qarTveli samRvdel oebis kaTol ikur-rel igiuri orientaciis irgvl iv samecniero debul ebaTa farTo speqtria. Cemi kvl evis sferoSi aRniSnul i probl emar Tavsdeba da, aqedan gamomdinare, Tavs Sevikaveb msjel obisgan. davjerdebi mxol od mecnierTa erTij gufis mosazrebas da mas CemTvis saintereso sakiTxTTan Sevaj ereb.

domenti IV (eriskacobaSi damiane I evanis Ze bagrationi) ruseTidan axali dabrunebuli iyo, rodesac kaTol ikosis taxtze avida. igi friad ganaTlebuli adamiani yofila da entuziazmit Sedgomia rogorc saqarTvel os ekl esiis gaZlierebas, aseve Zmis mxardaWeras saxel mwifos ganmtkicebis saqmeSi.³²

epistol aruli dokumentebi adastureben domenti IV-is mWidro kavSirebze romis ekl esiasTan.³³ m. TamaraSvil is mier gamoqveynebuli

³² domenti IV niWieri organizatori aRmoCnda. 1707 wels iranisahtan vizitisa moaxerxa, daemtkicebina sakaTol ikoso mamulebi, maT Soris, kaxeTis xelisufal Tamier imJamad misakuTrebuli sakaTol ikoso kaxuri samflobel oebic. 1712-14 wl ebSi aqtiurad uWerda Mmxars iranSi myof vaxtang VI-is gamefebas. Tavdac scada samefo taxtis dakaveba, magram ver miaRwia mizans. Tbilisis gameblis aliuli xanis mier sakaTol ikoso taxts CamoSorebul ma domentim, osmal ebis daxmarebit, kvlav moipova kaTol ikosoba. 1725 wels igi osmal etis sul Tanma stambul Si gaiwia, sadac daapatimres rogorc osmal Ta batonobis mowinaaRmdege da stambul is maxl oblad kunzulze gadaasaxles. Aaqman 1736 wl is bol omde dahyo. didi amagi dasdo domenti IV-m qarTul kul turas. misi literaturul-mwignobruli moRvaweobis Sedegad, erTad Seikriba qarTvel saero da sasul iero moRvaweTa cxovreba-wamebis aRweril obani da Sedga qarTuli hagiografiuli krebuli; saekl esio praktikisaTvis domenti kaTol ikosma gadaawerina parakl itoni da asketikoni, berZnuli dan aTargmna kurtXevani da 1719 w. sakuTari xarj iT daabedina Tbil isSi. Seadgenina sadResaswaul os axali redaqlia. gadasaxlebaSi yofnisa Sekriba il arion qarTvel isa da sxvaTaAsagal oblebi, gadaawerina saekl esio mamaTa Txzul ebebis meore nawili. Ddomenti IV sakuTari xarj ebsac ki ar iSurebda sveticxovlis, anCisxatis, metexisa da sxva ekl esiebis SekeTebaganaxlebitvis.

³³ niSandoblivia, rom qarTul istoriografiaSi ganvrcobil ia samecniero azri, rom qarTveli samRvdel oebis kavSirebi vatikanTan ganpirobebuli iyo saqarTvel o-dasavleT evropis kul turuli urTierTobebit, anu saqarTvel os swrafvit dasavli kul turis asaTvisel ad (ix.: q. pavliaSvil is monografiebi: "kaTol ikuri ekl esia da saqarTvel o (XVII s.)", Tb., 1987 w. da "karmelitebis qronika saqarTvel oze (XVI-XVIII ss.)", Tb., 1990 w.

propagandis weril idan cxadi xdeba domentis kaTol ikuri rel igiisadmi dipl omatiur-l oial uri damokidebul ebis Sesaxeb.³⁴

vaxtangis mier arCeul i axal i politikuri kursi sabol ood mainc damarcxda. evropasi gagzavnil ma sul xan-saba orbel ianma ver daarwmuna evropel i monarqebi, rom Rirda maT mier iranis Sahis pirispir darCenil i patara saqarTvel os mefis dacva, romelic samagierod Tundac mTel i qveynis gakaTol ikebas SeZl ebda. "evropis didi saxel mwifoebis sagareo politika angariSianobaze iyo damyarebul i da, bunebrivia, rom parizSi Soreul i qristiani mefis bedi srul iadac ar awuxebdaT. maSin safrangeTis mTavrobas aRmosavl eTSi umTavresad iranisa da Turqetis bazrebi ainteresebda" (gabaSvil i 1954: 125).

mogvianebiT, 1716 wels vaxtangi izul ebul i gaxda, mahmadianoba mieRo.. magram misi moRvaweoba mainc darCa, rogorc saqarTvel os TviTmyofadobis, marTI madidebl obisaTvis brZol is magal iTi.

mkvl evarTa nawil i Tvl is, rom damenti kaTol ikosis ori sabeWdavis arseboba kidev erTi mkafio magal iTia misi politikur-kul turul i orientaciisa, Tumca am mosazrebis paral el urad ismis kiTxva: xom ar aris meore sabeWdavis (wm. petres tazris fonze petre da pavl e mociqul ebis gamosaxul ebiT) arsebobis faqti dasavl eT evropul da qarTul kul turaTa Sexebisa da, kaTol ikuri saekl esio heral dikis gavleniT, qarTul

³⁴ "paps didad saTno eyo Tqveni didebul ebis wigni, roml iTac acxadebT Tqvens did wadil s kaTol ike sarwmunoebis aRsarebisaTvis, agreTve romis saydrisadmi Tqvens morCil ebas da pativiscemas, rais gamo maTma uwmidesobam didad aqo eg Tqveni survil i da mowadineba da maSTanve Tavisi mamobravis siyvarul iT da keTil mnebel obiT Segagul ianebT, raTa mtkiced iqonioT eg Tqveni saqebel i wadil i da momzadebul ad da gunebrivad xel i moaweroT kaTol ike sarwmunoebis simbol os, romel sac am weril Tanve gaaxl ebT; amnairad yovel is Sectomil ebis mxriv uSiSrad iqmnebiT da morwmunebiT SeudgebiT moZRvrebas samociqul o saydrisas, romelic aris pirveli kaTedra da yovel Ta ekl esiaTa deda da moZRvari. ara marto Tqven SeudgebiT mtkiced da Seuryevl ad am moZRvrebas, aramed, viTarca moiTxovs mwymsebrivi moval eoba, sxvebsac aswavl iT yvel anairis saSual ebiT, raodnaTac SesaZl o aris" (TamaraSvil i 1995: 430). aqve unda aRiniSnos, rom m. TamaraSvil is naSromebi, bunebrivia, tendenciurobas mokl ebul i ver iqneba da arc sakiTxis irgvl iv arsebul i literaturis cal saxad gaaSuqebaa gasakviri.

sinamdvil eSi kl asikuri gerbSemoqmedebis principetTan miavl oebis mcdel oba? am kiTxvas da mis dadebiT pasuxs arsebobis ufl eba namdvil ad aqvs.

Znel i gamosacnobi ar iqneba, Tu romel i sabeWdavis motivi daedeboda safuZvl ad gerbs, romel ic vaxtang VI-is meTval yureobiT, konsul taciTa Tu uSual o monawil eobiT Seiqmna saqarTvel oSi pirvel nabeWd wignebTan erTad. vaxtangis vaJis, vaxuSti bagrationis, cnobil atl asebbe warmodgeba ukve ferSi Serul ebul i saqarTvel os gerbebi, „Rerbni anu niSanni“, rogorc avtori uwodebs, roml ebic j er kidev Sors arian evropul i heral dikuri namuSevrebisgan Tavisi gul ubryvil o Sesrul ebis maneris gamo, Tumca, Tematur-ideol ogiuri Tval sazrisiT, istoriul i da tradiciul i religiuri siRmiT, agrZel eben vaxtangis moRvaveobis mTavar msopl mxedvel obriv kurss, roml is pirvel i "heral dikuri dekl arireba" iyo misive uSual o xel mZRvanel obiT momzadebul qarTul stambur wignze gamosaxul i gerbi.

saqarTvel oSi heral dikis ganviTareba SemTxveviT ar unda iyos vaxtang meeqvisis epoqasTan dakavSirebul i. gerbSemoqmedeba xom mkveTrad evropul i kul turul i fenomenia, misi qarTul real obaSi gadmotana kidev erTxel usvams xazs imdroindel i saxel mwifoebri vi kursis mimarTul ebas dasavl uri faseul obebisaken.

Tavi VI. anTimoZ iveriel i da qarTul i heral dika

\$ 1. ruminel i saekl esio mama saqarTvel odan

mmarTvel obis pirvel ive dReebidan vaxtang VI-isTvis marTI madidebel i ekl esiis gaZl ierebisTvis zrunva umniSvnel ovanes saxel mwifoebriv saqmed iqca. saekl esio sakiTxebis mowesrigebaze fiqri, arsebul i probl emebis gadaWraSi aqtiuri monawil eobis miReba vaxtangis saqmianobis mniSvnel ovani mimarTul eba iyo. am Tval sazrisiT rigiT pirvel probl emad sasul iero xasiaTis literaturis, wignebis nakl ul ovneba ikveTeboda. saekl esio nabeWdi produqciis gamravl eba-gavr cel eba gadaudebel amocanad idga. „stambis pirdapiri daniSnul eba saekl esio wignebis sworad da Seucdoml ad beWdva da gavr cel eba iyo; amiT unda bol o moReboda sasul iero teqstebisa da mRvdel msaxurebis wesebis damaxinj ebas; unda aRkveTil iyo yovel gvarti TviTnebobda, romel ic axasiaTebda sxvadasxvagvarad gadaweril teqstebs.. garda teqstebis sisworiT beWdvisa, stambis SemoReba meore mizansac isaxavda _ saWi ro wignebis ricxvis swrafad gamravl ebas“ (SaraSiZe 1955: 71).

qarTul ad wignebi pirvel ad 1629 wel s ital iaSi, q. romSi daibeWda. esenia qarTul -ital iuri l eqsikoni da qarTul i anbani, romel sac l ocvebic axl avs Tan. am wignebis dastambvis mizani saqarTvel oSi momaval i kaTol ike misionerebisTvis qarTul i enis codnaSi daxmarebis gaweva iyo. pirvel i stamburi wignebis momzadebaSi aqtiurad monawil eobda niki fore irbaxi (nikol oz Col oyaSvil i).

Tbil isSi dabeWdil qarTul wignebs qronol ogiurad ramdenime wl iT moskovSi arCil is mier dastambul i „fsal munic“ (1705 w.) uswrebs. sakuTriv saqarTvel oSi stambis mowyoba vaxtang VI-m moaxerxa. sxva mraval saxel mwifoebriv-kul turul memkvidreobaTa Soris, romel ic vaxtangma da misma epoqam dagvitova, erT-erTi gamorCeul ia saqarTvel Si daarsebul i stamba da aq dabeWdil i wignebi.

am udidesi kul turul i saqmis gansaxorciel ebl ad vaxtang VI bedma evropasi moRvawe qarTvel s anTimoZ iveril s daakavSira.

anTimoz iveriel is mraVal mxrivi moRvaweoba, misi el vare tal anti, mraVal i mkvl evris yuradRebas iqcevs. misi saekl esio Rvawl i da cxovrebiSeul i magal iTi kacis mier RvTisa da sazogado val is aRsrul ebis gamorCeul i nimuSia. anTimozis cxovrebiS gza samSobl owarTmeul i adamiAnis mier samSobl os ZiebiS, samSobl oSi fizikurad verdabrunebiS miuxedavad, namdvil i patriotizmiS, sxva qveynebiS, sxva erTaTvis sikeTiS motaniS, moyvansi siyvarul is naTel i paradigma gansakuTrebiT dRes - gl obal izaciis niSniT dadaRul da kul turaTa urTierobiS SesaxeB uSnod gagebul -gaazrebul TeoriaTa Tu pol itikur mimdinareobaTa oromtrial Si.

anTimoz iveriel i iyo erT-erTi Tval saCino pirovneba marTI madidebel samyarosi da gamorCeul ad tragikul i bedis qarTvel i, romel mac Tavis Tavze gamoscada tyveobiS simZime da sicocxl e mowamebrivad daamTavra. igi me-17 saukunis Sua xanebSi (g. I eoniZis azriT, 1650 wel s) dabadebul a, „rogorc misi anderZidan Cans, anTimis mSobl ebs mariam da ivane rqmeviaT“ (I eoniZe 1951). osmal ebs 1666 wel s saqarTvel odan gautaciaT anTimoz i, romel ic tyveobidan stambul Si ierusal imis patriarqs neqtarioss (1660-1669 ww.) gamouxsnia.

neqtariosi mal e patriarqma dosiTeosma Secval a. dosiTeosi uaRresad ganaTI ebul i moRvawe iyo. cnobil ia mis mier Seqmnil i Tormettomeul i „ierusal imis patriarqTa istoria“ (daibeWda buqarestSi 1715 w.). dosiTeosis mZrunvel obiT, anTimozma kargi ganaTI eba miRo, Seiswavl a ramdenime evropul i da aRmosavl uri ena (kurdRel aSvil i 1959: 25).

1698 w. ungreT-vl axeTis mTavarma patriarqs sTxova, rom misTvis stambis mcodne piri gaegzavna rumineTSi sagamomceml o saqmis gasaviTarebl ad. patriarqma dosiTeosma anTimozs daakisra es misia (rol eri 1950: 184).

vl axeTis mTavar konstantine brinkovianus miwveviT Casul ma anTimozma mTel i Tavisi moRvaweoba rumineTis erovnul i kul turis ganviTarebas miuZRvna.

1705 w. ruminel ebma igi rimnikis episkoposad gamoarcies, xol o 1708 w. ianvarSi mTavar konstantine brinkovianus mier ayvanil iqna ungreT-

vl axeTis mitropol itis xarisxSi da "1716 wl amde xel mZRvanel obda rumineTis marTI madidebel ekl esias" (piko 1886: 513).

didi imperiebis garemocvaSi moqceul i patara rumineTi Seupovrad cdil obda TviTmyofadobis SenarCunebas. anTimoZ iveriel i aqtiurad ibrZoda rumineTis saxel mwifosa da rumineTis ekl esis damoukidebl obisaTvis. mogvianebiT mas, antiosmal uri orientaciis gamo, uTanxmoebac mouvida rumineTis mTavar konstantine brinkovianusTanac ki _ Turqebma brinkovianus anTimoZis dasja mostxoves, magram mTavarma bol omde ver gaimeta warsul Si misi TanamebrZol i da ver gabeda ruminel i xal xis winaSe udidesi damsaxurebis mqone mitropol itisTvis xarisxis ayra. samagierod, brinkovianus Semcvl el ma osmal Ta politikis gamtarebel ma mTavarma mavrokordatma anTimoZ iveriel s dil egSi Casmis win sakuTari xel iT moxada mitropol itis mitra da samudamo eqsoria miusaj a sinas mTaze, wm. ekaterines monasterSi. mowamebrivad aResrul a anTimozi: sinas mTisken mimaval i Tanmxl ebma ianicarebma gzaSi veragul ad mokl es da misi gvami mdinareSi gadaagdes (marTI madidebl uri 2001: 489). rumineTis ekl esiam anTimoZ iveriel i 1992 wel s wmindanad Seracxa.

anTimoZ iveriel is mier daarsebul stambesi (buqarestSi, snagovis monasterSi, rimnikSi, tirgovisteSi), misive xel mZRvanel obiT, ruminul , berZnul , sl avur, arabul enebze ibeWdeboda wignebi. man rumineTSi ruminul enaze RvTismsaxureba daamkvidra, Targmna da Tavadve Seqmna ramdenime original uri Txzul eba. „ungro-vl axeTisa da bal kaneTis sl avianebs sl avuri gramatika dauwera da daubeWda qarTvel ma, anTimma, j er kidev 1697 wel s" (I eoniZe 1951). anTimoZ iveriel i miniaturebiT Tavadve amkobda mis mier gamocemul wignebs, sakuTari xel iT moacuqurTma buqarestSi agebul i monastris kari da sarkml ebi. anTimoZis mier daarsebul stambesi 64 wigni daibeWda. misi moRvaweobis dros rumineTi kul turul -saganmanaTI ebl o centrad iqca, romelic mezobel qveynebs sxvadasxva enaze gamocemul i wignebiT amaragebda.

anTimoz iveriel i gul isxmierad moekida vaxtang VI-is Txovnas Tbil isSi qarTul i stambis mowyobis Sesaxeb da saqarTvel oSi Tavisi mowafe vl axel i mixail iStvanoviCi gamogzavna.

Tbil isSi stamba 1708-1709 wl ebSi moewyo. stambisTvis mefis sasaxl esTan special uri „saxl ebi“ aages anCisxatisa da sionis tazrebs Soris (SarSiZe 1955: 94). 1709 w. am stambaSi dabeWda pirvel i sami qarTul i wigni „saxareba“, „daviTni“, „samociqul o“. vaxtang VI-m saxarebis erTi cal i rumineTSi anTimoz iveriel s gaugzavna, romel mac igi oqros ydaSi Casva da vl axeTis mmarTvel konstantine brinkovianus miarTva (I eoniZe 1951).

mixail iStvanoviCi, rumineTSi cnobili mestambe, warmoSobiT transilvaniidan, ardialidan, yofila (stefane, ungruladiStvani, sl avuridabol oebiT – iStvanoviCi, iStvanis anu stefanes Zes niSnavs). transilvaniidan igi vl axeTSi Camosula, sadac ipodiakvnad ukurTxebiat (gvinciZe 1973: 168). varaudoben, rom iStvanoviCi stambis xel ovnebas buqarestSi, im stambaSi daeufla, sadac anTimoz iveriel ma 1691 wel s Tavisi pirvel i wigni dabeWda. aqedan moyolebuli misi saqmianoba anTimoz iveriel s daukavSirda. am urTierTobis sityvieri gamoxatul ebaa me-18 saukunis dasawyisSi rumineTSi iStvanoviCis dabeWdili „I ocvanis“ winasityvaoba. igi dambewdavma anTimoz iveriel s miuZRvna da masi didi siyvarul ita da mowiwebiT aris motxrobili warsuli cxovreba anTimozisa, romelic monad gayidul bibliuri iosebs Seadara avtorma.

anTimozma 1694 wel s, buqarestidan snagovSi stambis dasarsebl ad gadasvlisas, Tan waiyvana mixail iStvanoviCi. am stambaSi pirvel i wigni swored mixail ma dabeWda.

1698 wel s iStvanoviCi, konstantine brinkovianus sagangebo daval ebit, transilvaniasi wavida. mas iq saganmanaTlebl o miasTan erTad marti madideblur-misioneruli mizanic hqonda – transilvania mudam iyo religiuri dapirispirebis mxare. iq man 1699 wel s ruminul enaze gamosca „anbanis wigni“ da „saxareba“.

1706 wel s mixail iStvanoviCma, anTimoZ iveriel Tan erTad, rimnikis stambaSi dabeWda xuTi wigni. am gamocemebSi miTiTebul ia, rom isini dabeWdil ia ipodiakon mixail iStvanoviCis mier (rumineTis 1956: 732).

varaudoben, rom mixail ma 1707 wel sac dabeWda wigni rimnikis stambaSi. magram 1708 wl idan, rodesac anTimoZma, ungreT-vl axeTis mitropol itad kurTxevis gamo, datova rimniki, tirgoveStes rezidenciaSi gadavida da iqac daarsa stamba, mixail iStvanoviCis saxel i aRar SemoInaxa rumineTsi gamocemul ma wignebma Tu sxva istoriul ma wyaroebma. amieridan mixail i Tavisi maswavl ebl is samSobl oSi, saqarTvel oSi, Caudga stambis daarsebisa da wignis beWdvis saqmes.

\$ 2. anTimoZ iveriel is heral dikuri memkvidreoba

heral dika anTimoZ iveriel is moRvaveobis erT-erT uaRresad saintereso sferos wadmoadgens. mis mier dabeWdil wignebze gamosaxul i saxel mwifo Tu mis mierve Seqmnil i rumineTis mxareebis gerbebi heral dikuri xel ovnebis ubadl o nimuSebad iTvl eba.

anTimoZis, rogorc heral dikos-geneal ogis, Semoqmedebis umniSvnel ovanesi nawarmoebia „Zvel i da axal i aRTqmis saxeebi“, igive „ieso qristes sagvareul o nusxa, anu geneal ogiuri xe“, romelic kievis nacional ur bibliotekaSi, xel nawerTa ganyofil ebaSi inaxeba. es naSromi man 1709 wel s vl axeTis mTavars miuZRvna. es aris bibliis il ustrirebul i istoria, romelic Seicavs 505 medal ionSi Casmul portrets. portretebze gamosaxul ia bibliuri personaJebi. feradi xazebi erTmaneTTan akavSirebs medal ionebs da qmnis „geneal ogiur xes“. al bomi 22 furcl isgan Sedgeba, xel naweris meore gverdze gamosaxul ia anTimoZis xel iT Sesrul ebul i saxel mwifo gerbi da Tvrametstrofiani l eqsi, romlebic Semkul ia stil izebul i yvavil ebis ornamentebiT. gerbze gamosaxul ia frTebgaSI il i arwivi, romel sac niskartiT uWiravs j vari, xol o aqeT-iqit oqrosferi mze da mTvarea, _ es vl axeTis saxel mwifo gerbia, romel sac anTimozi xSirad

gamosaxavda wignebe. naSromSi aRniSnul ia, rom misi avtoria ungreT-
vl axeTis mitropol iti anTim iverianu.

anTimoZ iveriel is, rogorc mxatvrisa da heral dikosis, umniSvnel ovanes
namuSevars warmoadgens misive gerbi (sur. 16). am uaRresad daxvewil i
gemovnebiTa da didi ostatebiT Sesrul ebul i nawarmoebis Sesaxeb rusul
internet-gverdze 2004 wl is ivniSi gamoqveynda v. medvedevis statia
(medvedevi 2004 a). rogorc avtori aRniSnavs, es gerbi mistvis ruminel
kol egas profesor d. Cernovidianus miuwodebia.

anTimoZ iveriel is gerbis Sesaxeb werda 2001 wel s I . TaqTaqiSvil ic,
oRond mas beWeds uwodebda (TaqTaqTiSvil i 2001). rogorc Cans, I .
TaqTaqiSvil ma ar icoda, rom am gerbis Sesaxeb werdnen S. kvasxvaZe
(kvasxvaZe 1952), f. j injixaSvil i (j injixaSvil i 1967) da o. gvinCiZec
(gvinCiZe 1973). Tumca samive mkvl evari am nawarmoebis giorgi I eoniZis mier
Camotanil i Sav-TeTri fotos mixedviT icnobdnen. arc erT maTgans gerbis
gamosaxul eba ar gamoqveynebia.

rogorc S. kvasxvaZe wers wignSi „vaxtang VI stambis wigni“, anTimoZ
iveriel is gerbi mas unaxavs g. I eoniZis kol eqciaSi dacul fotoze.
samwuxarod, Cven ver mivakvl iET am kol eqcias da Sesabamisad _ verc
fotos. S. kvasxvaZem informaciis uqonl obis gamo ver gaarkvia, ratom
hqonda fotos aseTi minaweri: „Снимок с 2 стр. Собственоручной рукописи А.
Ивериели, написаной в 1713 г. представляющий герб. А. Ивериели и подним стих о улитке –
герб А.И. – рукопись под ном. 3342 в библ. Акад. руминской народной республ.18. ase
gamodis, TiTqos foto gadaRebul i iyos xel naweri da ara nabeWdi
wignidan“ (kvasxvaZe 152: 210), - werda kvasxvaZe. sinamdvil eSi es dokumenti
marTI ac xel naweria, romel ic rumineTis akademiis bibli oTekis fondSi
inaxeba (#3342). igi warmoadgens „anTimis monastris tipikons“, romel ic j er
kidev 1956 wel s gamoqveynda rumineTSi anTimoZ iveriel is gardacval ebidan
240 wl isTavisadmi miZRvniI Jurnal Si (rumineTi 1956). mogvianebi Tac
qveyndeboda rumineTSi es gerbi, rogorc heral dikur (qemovedianu 1977:
CXIV), aseve istoriul gamocmebSi (vul pe 2000: 70), Tumca saqarTvel oSi

სრული სახით არ დასტურდება (მისი პირველი ფერადი ილუსტრაცია იხ. ზ. გაიპარასვილი, „ანტიმოზივერიელის გერბი“, თბ., 2005 წ.) (სურ. 17). „ტიპიკონი“ სეჯგება სატაურისგან, სესავლისგან, ოცდათორმეტი ზირითადი და ერთი დამატებითი თავისგან, რომლებსაც საუბარია სამონასტრო ცხოვრების ყველა დეტალზე. ხელნაწერი, რომელიც 1713 წლით თარიღდება (ჯინჯიასვილი 1967: 59), ცაშულია თევის ყდასი. ყდა სემკულია ოგროტი გამოყვანილი ცუკურტმებითა და გეომეტრიული მოტივებით.

გერბი სასულიერო პირს ანტიმოზივერიელს ეკუთვნის. ცვენ უკვე ვთქვით, რომ საეკლესიო ჰერალდიკასა და არცაინა ტურნირები და არცაინა ჯაროსნული სასრობები არ უდევს. ეკლესიამ, როგორც სასაუკუნეების ფეოდალური ინსტიტუტი, გერბების გამოყენება პრაქტიკული მიზნებისთვის, ანუ საეკლესიო კონების საკუთრების იდენტიფიკაციისა და მასზე უფლების დემონსტრაციისთვის, – დაიწყო, საერო ფეოდალების გამოცდილების გათვალისწინებით.

მაგრამ როგორი უნდა ყოფილიყო საეკლესიო გერბი? რა ემბლემები უნდა დაემსვენებინა ჰერალდიკური ფარი? თუკი ცვეულებრივად, საერო ჰერალდიკის მუზარადი მანიშნებდა, რომ მისი პატრონი მეომარი იყო, გვირგვინი მას როგორც დიდგვაროვანს, ისე უარყოფდა, – საეკლესიო ჰერალდიკის მუზარადი და არცაინა გვირგვინი არ შეეფერებოდა მრველისა და პრელატის ლიტურგიული იერს. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მისაჩვენებელია იყა მითრა, რომლის გამოყენება ეპისკოპოსების კვალზე სხვა პრელატებმა დაიწყო.

უწველესი გერბები, რომელთაც ლიტურგიკული ინსიგნიები აქლავს, სემოგვინაქა მათე პარიზის (1195-1259 წწ.), კლიუნის ბერის, ჰერალდიკური ილუსტრაციებით სემკულია ინგლისურმა კრონიკებმა. მანუსკრიპტის მარგინალზე ცართული გერბებზე გამოსახულია მითრა, როგორც ეპარქიის მრველი მთავრების ნიშანი, ჯვარი და პაპის კონსისტორიის ყუდი, პაპის „პავილიონი“ (საერთოდ ეს ნიშანი საეკლესიო ჰერალდიკის ვიატად გამოიყენება). მათე პარიზისთვის უცნობია კარდინალის ფართო ფარფლებიანი ყუდი (ე.წ. სი აპა), – ეს ნიშანი მოგვიანებით ცნდება ჰერალდიკის. მასადამე, პირველი საეკლესიო გერბები მე-13 საუკუნიდან ცნდება ევროპის.

iseve, rogorc sasul iero pirebs portretebze gamosaxavdnen saekl esio wodebebis aRmniSvnel i insigniebiT, maTi gerbebic – maTive simbol uri portretebi – Semkul i iyo aseTive wodebis niSnebiT.

episkoposTaTvis insignia imTaviTve, xarixxis boZebisTanave, gansazRvrul ia, sxvebs ki sagangebod eniWebat da es garkveul privilegiebs niSnavs. privilegiebis micema kaTolikur ekl esiaSi mxol od papis xel isuflebis prerogativa, Tumca saukuneebis ganmavlobaSi, gansaxvavebel i niSnebis da privilegiebis gamoyeneba usistemod, gansazRvrel ad gafarTovda da xSirad papebis Rirsebis Seml axavi formac miRo. am ganukitxaobis aRsakvetad papma pius X-m (1903-1914 ww.) miRo kanoni „Motu proprio, inter multiplices curas” (l aTinuridan: sakuTari iniciativiT, anu kardinal ebTan SeuTanxmekl ad, Cems mrevel zemraval nairi mZrunvel obiT aRvsil i.), romelic kaTolikur saekl esio heral dikaSi yvel aze mniSvnel ovani kanonia (marTI madidebel i ekl esia aseT kanonmdebl obas ar icnobs), romlis mixedviT gansazRvrul ia, rom episkoposze dabal i wodebis mqone prelatebs, romlebic „Motu proprio”-Si ar arian CamoTvil il ni, gansaxvavebel i heral dikuri niSnebis gamoyenebis ufleba ar aqvT (heimi 1978: 45).

saekl esio heral dika moicavs: religiuri gaertianebebis an organizaciebis gerbebs, agreTve, saekl esio xarixxis, rangis an Tanamdebobis insigniebs da zogadi heral dikis im simbol oebis, terminebsa da formebs, romel Tac saekl esio warmoSoba, gamoyeneba an xasiaTi aqvT. rogorc gl iptikuri masala adasturebs, heral dikis ganvitarebis istoriis pirveli etapis (XII-XV ss.) dasawyisSive, XII saukuneSi, zogierTi monastris winamZROI da episkoposi sabeWdavebze gerbs gamosaxavda. gerbis Semadgeneli nawilebisa da gerbis mflobelis saekl esio rangis urTerTdamokidebul ebaSi Tval naTI ad ikiTxeba saekl esio aRkazmul obis el ementebi.

anTimoZ iveriel is moRvaveobis periodSi dasavl eT evropis qveynebSi sagerbo wes-Cveul ebebi ukve farTod gamoiyeneboda rogorc saero, aseve

saekl esio fenaSi. heral dikis ganviTarebis meoTxe periodi, egreTwodebul i dekadansi, roml isTvisac damaxasiaTebel ia gerbebis gadaWarbebul i detal izacia, merkantil izmis zegavl ena, bl azonirebis daxvewa, XVI-XVIII saukuneebs moicavs (mesia 1990: 27). am epoqaSi aRmosavl eTis qristianul samyarosi jer kidev XV saukuneSi, osmal Ta Semosevebis Sedegad, Seferxebul i heral dika axl a iwyebda ganviTarebas. „bizantiuri memkvidreobis mqone marTI madidebel i erebi TandaTan iTvisebdnen heral dikis safuZvl ebs, am droisTvis damaxasiaTebel ia dasavl uri sagerbo xel ovnebis zedapirul i, gul ubryvil i mimbaZvel oba” (medvedevi 2004 a). am konteqstis gaTval iswinebiT, miT ufro sainteresoa anTimozi iveriel is gerbi, rogorc ostaturad Sesrul ebul i nawarmoebi.

adreul periodSi saekl esio heral dikaSi sabrZol o aRWurvil obasTan dakavSirebul i atributebi an ar gamoiyeneboda, an xdeboda misi stil izeba. gerbis umTavresi nawil i, rogorc araerTxel iTqva, safuZvel i aris fari. igi, Tavisi warmoSobiTac, sabrZol o instrumentidan modis da, garegnul adac, mis formas imeorebs. sasul iero pirebi ki, Tavisi mSvidobismoyvare bunebidan gamomdinare, xSirad fars oval uri dafiT anacvl ebdnen (arke 1993: 5). anTimozi gerbis fari swored amgvar stil izebul dafas warmoadgens.

anTimozi iveriel is gerbi siuJeturia, fari martivia, ara aris gayofil i nawil ebad, masze mxol od erTi vel ia. vel ze moTavsebul ia ori figura, roml ebsac erTmaneTTan fabul a akavSirebs. gerbis farze gamosaxul ia l okokina, romel ic miwidan varskvl avis brwyinval ebis Sesaxvedrad miivevs.

anTimozi gerbi Sedgenil ia ara frangul i, aramed pol onuri heral dikuri sistemis mixedviT, anu gerbis figurebi ar asaxaven j varosnul l aSqrobebsa Tu raindul turnirebsa da brZol ebSi miRweul warmatebebs (l akieri 1990: 113), Tumca isic Zal ian saTuoa, rom, rogorc pol onuri sistemisTvis aris damaxasiaTebel i, mis avtors memkvidreoba hqonoda gasaTval iswinebel i.

gerbis fari ufro germanul s hgavs da epoqis Sesatyvisad aris stil izebul i. fari wiTel ia. sayovel Taod aRiarebul i Svidi feris

(vercxl i, oqro, wiTel i, l aJvardi, mwvane, mewamul i, Savi) garda, dasavl eT-evropul (ZiriTadad ingl isurSi) heral dikaSi, 1600 wl idan moyol ebul i, xandaxan sxva fersac iyenebdnen. ruminul i heral dikis pal itra, ZiriTad ferebTan erTad, damatebiT narinj isfersac icnobs (dogaru 1994: 1). arsebobs heral dikur ferTa qrestomatiul i ganmartebebi, magram Tu araa cnobil i, rom gerbis Seqmnisas misma avtorma ama Tu im fers ra simbol uri datvirTva mianiWa, mogvianebiT bl azonirebisas xSirad misi wakiTxva mxol od subieqtur interpretirebad rceba. v.s. veidis ganmartebiT (veidi 1898), wiTel i mxedrul i mamacobisa da didsul ovnebis simbol oa, magram axl a Znel ia imis Tqma, aniWebda Tu ara anTimoZ iveriel i faris fers heral dikur-simbol ur datvirTvas, Tu ufro esTetikuri efeqtis miRweva surda. kontrastis teqniki gamoyenebiT mxatvarma konturiT Sesrul ebul l okokinas mWaxe foni Seuqmna da niJaris vercxl isferi mqrqal i bzinvareba gamokveTa. wiTel sa da miwis mwvane Tbil tonebs vercxl isferi civi toni daupirispira da aqcenti kompoziciis Sveul RerZze gaakeTa. pirobiTobis xerxis gamoyenebiT, vertikal urad aRmarTul i l okokinis figuris meSveobiT, yuradReba varskvl avisken gadaitana.

rogorc Cans, anTimoZ iveriel i Tavis SemoqmedebaSi, mis mier ruminul ferweraSi Semotanil i wyl is SroSanebis farTod gaSl il i foTl ebis ornamentTan (niSandoblivia, rom es ornamenti qarTul i xel ovnebisaTvisac tradiciul ia) erTad, xSirad iyenebs faunis saxeobaTa gamomsaxvel obiT formebs. cnobil ia mis miniaturebSi medal ionebis formis gerbebi, romel Ta embl emebad cxovel ebi da frinvel ebia (futkari, arwivi, cxvari...) gamoyenebul i. esaa ruminetis regionebs gerbebi (dogaru 1994: X-XI) (sur: 18, 19, 20).

heral dikaSi gvxdoba niJaris ori tipi: ufro gavrcel ebul ia zRvis niJara, romel ic, v.s. veidis Tanaxmad, xangrZlivi mogzaurobis an Soreul i qveynebis zRviT dal aSqvris, mniSvnel ovani samxedro-sazRvao fl otis sardal Ta, an diad gamarj vebaTa mompovebl ebis embl emaa. es figura xSirad gamoiyeneba da igi, amave avtoris mixedviT, Tavdapirvel ad imaT gerbze gamoisaxeboda, vinc qristianul i siwminde, wm. iakob kompostiel is safl avi

moil oca espaneTSi, xol o mogvianebiT Sors mosal ocad an j varosnul l aSqrobaSi wasvl is simbol od iqca (veidi 1898). ufro iSviaTad ixmareba xmel eTis niJara anu l okokina (didi 1992: 439). cxovel ebis, frinvel ebisa da mwerebis gamosaxva heral dikis mniSvnel ovani xerxia. gerbebze embl emad qceul i zoosamyaros nimuSebi gerbis mfl obel Ta, rogorc wesi, warsul is ukve miviwyebul i Tavgadasavl ebis mxatvrul i asaxvaa, magram Tu memkvidreobiTobis safuZvl is gareSe iqmneba embl ema, maSin ama Tu im kul turul -eTnikur SreSia misi simbol uri stereotipebi saZebnel i. anTimoZ iveriel is, rogorc sasul iero moRvawis, gerbze gamosaxul i l okokina rel igiur-simbol isturi azrovnebis pl astSi ganxil visas iZens azrs. uZvel es xal xTa kul turaSi l okokina mTvarisa da nayofierebis simbol o iyo. niJaris spiral iseburi formisa da sacecebis gamoCena-damal vis periodul obis gamo igi cikl uri procesebis, kerZod, aRorZinebisa da aRdgomis simbol od iqca (tresideri 2001: 385). xis totebze mcocavi l okokina simbol oa sijiutisa da saqmis, Tundac nel a, magram aucil ebl ad, bol omde gasrul ebisa. xeze zemoT mcocavi l okokina sifrTxil is, windaxedul obis gansaxierebaa. gamomsaxvil obiTi Tval sazrisiT, l okokina Tavisi spiral iseburi saxl is gamorCeul i sil amaziTa da harmoniul obiT iqcevs yuradRebas. vazis l okokinas erTi sagul isxmo Tviseba aqvs: sicivesa Tu sicxeSi kiris saxuraviT amoiqol eba xol me sakuTar „saxl Si“, xol o zamTris gadavl isa da gval vis damTavrebisas sarqvel s amtvrevs da kvl av gamodis gareT - amis gamo iqca igi qristes aRdgomis simbol odac. sakuTari saxl is yvel gan tarebis TvisebiT igi mokrZal ebul obis metaforadac miaCniaT. v.s. veidis heral dikuri l eqsikonis ganmartebiT, l okokina uzenaesis, gangebis mfarvel obis, dacul obis simbol oa.

rogorc aRvniSneT, anTimoZis gerbze l okokina vertikal uradaa gamosaxul i, igi miwidan miemarTeba eqvsqimiani varskvl avisaken da sacecebiT TiTqmis exeba mas. varskvl avi kacobriobis erT-erTi uZvel esi simbol oa. odiTganve igi maradiul obas ganasaxierebda miTol ogiasa Tu kul turis sxva dargebSi. heral dikaSi varskvl avebi qimebisa da ferebis mixedviT

gansxvavdebian. yvel aze metad gavr cel ebul ia eqvsqimiani varskvl avi. yvel a gristianul i xal xis heral dikaSi varskvl avs TiTqmis yvel gan eqvsi qimiT gamosaxavdnen. anTimozis gerbze bibl iuri, beTI emis eqvsqimiani varskvl avia _ simbol o mesiis, sinaTI is, kacobriobis imedisa da rwmenis.

yvel a avtori, vinc ki anTimozis gerbis Sesaxeb saubrobs, Tvl is, rom gerbi TviT anTimozis Seqmnil ia. „aq erTdroul ad gamomJRavnda misi kompoziciis natifi grZnoba, evropisaTvis damaxasiaTebel i al egoriisadmi swrafvis erTgul eba, homil etikuri tal anti (varskvl avisken mcocavi l okokina, rogorc Cans, „qadagebis mxatvrul i saxea“) da moZRvris mokrZal eba (gerbi ierarqis simbol uri avtoportretia)” (medvedevi 2004 a). rogorc irkveva, anTimozs sabeWdavic hqonia, romel zec gamosaxul i yofil a misive gerbi. es tipuri SemTxvevaa: rogorc wesi, sabeWdavze gerbi an gerbis farze moTavsebul i mTavari embl ema gamoisaxeboda xol me. dokumenti, romel mac anTimozis sabeWdavis anabeWdi da misi xel mowera Semogvinaxa, Seqmnil ia mitropol itis gardacval ebamde cota xniT adre. sxva sabuTi, roml ic am sabeWdaviT iqneboda damowmebul i, j erj erobiT ar aRmoCenil a. anTimozis mier buqarestSi agebul monasterSi ekl esiis Sesasvl el i karis Tavze, qvaSi gamoyvanil i daxvewil i CuqurTmebis centrSi, gamokveTil ia anTimozis gerbis mTavari figura _ l okokina, romel sac sacecebi eqvssxiviani varskvl avisken auwvdia. aq am gamosaxul ebas ar aqvs gerbis kl asikuri forma, ar aris fari (Tundac stil izebul i), arc mitra Cans, arc jvari da kverTxi, magram aris qvaSi gamoTI il i RvTis madidebel i l okokina.

es embl ema gamosaxa anTimozma amave monastris wesdebis sxva miniaturazec rumineTis regionebs gerbebtan erTad.

rogorc wesi, sasul iero pirebi Tavianti gerbebis Seqmnisas iyenebdnen sakuTar sagvareul o gerbebs. medvedevis azriT, anTimoz iveriel i ver isargebl ebda winaprebis gerbiT, „radgan im drois saqarTvel oSi umaRI esi feodal uri wreebisTvisac ki ucnobi iyo heral dikuri safuZvl ebi” (medvedevi 2004 a). hqonda Tu ara anTimoz iveriel is gvars raime

sagvareul o embl ema, amis garkveva, ra Tqma unda, axl a TiTqmis SeuZl ebel ia, magram is ki udavoa, rom im epoqisTvis saqarTvel oSi heral dikis Sesaxeb codnis nakadi TandaTan Zl ierdeboda _ zustad am periodSi anTimozis mier saqarTvel oSi gamogzavnili moswavl is iStvanoviCis mier dastambul ma wignebma Semogvinaxes bagrationTa gerbebi.

saekl esio xarixsis maCvenebel i attributebi gerbis faris moCarCoebas qmnian da garda imisa, rom warmoadgenen daxvevil kompozicias, amave dros, „nawil obriv asaxaven kaTol ikuri saekl esio heral dikis stereotipebs da Tan, upirvel es yovl isa, Seesatyvisebian marTI madidebel i ekl esiis l iturgikul tradiciebs” (medvedevi 2004 a).

anTimozis saekl esio xarixsis niSnebi faris ukan da Tavze moTavsebul i el ementebia: mitra, qudi, jvari da kverTxi.

mitras Tavze adgas jvari. amgvarad mitra marTI madidebel saekl esio pirTa gerbebeze gamoisaxeboda. aseT mitras vxvdebiT kievis mitropol itis mogil as meore gerbze, romelic kievis maxl obl ad, gol osievskis monasterSia daculi da romel zec aRaraa zonrebiani da foCebiani qudi (l akieri: 1990: tab. IX), agreTve ruseTis patriarqis nikonis (1659 w.) gerbze (l akieri 1990: 106-107). am wess agrZel ebs Tanamedrove ruminuli (dogaru 1994: XC-XCI) da rusuli (komarovski 2003) saekl esio heral dika. mitris gamosaxul ebebi amkobs me-18 saukunis pirvel naxevarSi moRvawe saqarTvel os kaTol ikosebis domentis rvakuTxa sabeWdavs (sur. 21) da besarionis oval ur sabeWdavs (sur. 22).

anTimoz iveriel is gerbis faris ukan gadaj varedinebul ia jvari da moZRvris „ortotiani” kverTxi.

kverTxi farTod gavrcel ebul i gare ornamentia sasul iero pirTa gerbebeze. igi samwysosTan dakavSirebul i el ementi da episkoposis xarixsis simbol oa. misi kval i meoTxe saukunidan modis. adreul formebsi igi ubral od ixreba an msxvil deba, aRmosavl ur ekl esiebSi bol ovdeba erTmaneTisken Sebrunebul i kauWebiT. dRes es formebi daxvevil ia. kverTxis Tavis aseTi ganvitareba mxatvrul -dekoratiul ic aris da Tan, amave dros,

simbol urad datvirTul ia mecxvaris kombal Tan msgavsebiT. dasavl eTis saekl esio gerbebSi, gavrcel ebul i rwmenis mixedviT, Tu abatis SemTxvevaSi kauWi SigniT unda iyos miqceul i, episkoposis SemTxvevaSi _ piriqiT _ gareT. es im garemoebiT aixsneba, rom abatis iurisdicia mkacrad mTavrdeba saabatos SigniT, episkoposis Zal aufl eba ki amgvarad SezRudul i araa. msgavsi simbol uri miniSneba ikiTxeba farTod gavrcel ebul heral dikur praqtikaSi, roml is mixedviTac, abatis kverTxi Tavsdeba marcxena kuTxeSi faris ukan, rac wamosaxavs mitrisaken SigniT miqceul kauWs, maSin, rodesac episkoposis kverTxisaTvis miRebul ia sapirispiro poziciaSi gamosaxva. ucnobia, marTI madidebl ur saekl esio gerbebze kverTxi Tu ukavSirdeba gerbis mfl obel is iurisdiciis ama Tu im formas.

sainteresoa episkoposisa da patriarqad kurTxevis wesebi marTI madidebel ekl esiaSi. episkoposad kurTxevis ritual is bol os, rodesac kaTol ikosi episkoposs Caacmevs anaforas, miscems panaReas, mantias, kunkul sa da kiriel eisons „da Semdgomad aRvals kaTol ikosi kaTedrasa zeda da saSual ekl esiisa dadgebis; upiratesisa dekanozisa da protodiakonisagan moyvanebis axali igi mRvdel mTavari, romel saca miscems kaTol ikosi kuerTxsa mwyemsobitSa da etyvis: „miiRe kuerTxi ese, raTa damwyemso rwmunebuli Senda samwysoÁ qristÀsi; romel sa hrwmenes Seni, iyavn mas zeda kuerTx da simtkice, da romel sa ara hrwmenes Seni da udeb iqmnes, miaqcie mas zeda sagemel ad kuerTxi ese Seni satanj vel ad misa” (wesi 1997: 20). rac Seexeba patriarqad kurTxevas, „aRrCeul i aRvals taZrad TanaSemdgomiTa yovel Ta Tanamwirvel TaÁTa (Seiswave, viTarmed kuerTxi xel Ta ara upyries)... Semdgomad amisa mival s upiratesi mRvdel mTavari, miarTmevs mas kuerTxsa, emTxveva marj uenesa missa da etyvis: „miiRe kuerTxi ese, saxe mosÀs kuerTxisaÁ, raTa, viTarca man ganapo zRuaÁ mewamuli da aRiyvana Zueli israÀli queyanad aRTqumisa, egreTve Senca, ganZi ierebul man da mas zeda dayrdnobil man, ganapo zRuaÁ msofli o Rel va-guemisaÁ da Zl o Seyvanad axl isa israÀl isa queyanasa saukunoÁsa aRTqumisasa. ganmÁdi da ganZi ierdi, vÁnaÁTgan sityua-gic micemad RmerTsa

Cuensa da mwyemsTmTavarsa iesu qristesa" (kurTxeva 1997: 24). rogorc kornel i kekel iZe, Semdgenel i da pirvel gamomcemel i am wesebisa, ambobs, episkoposis kurTxevis ceremonial i anton kaTol ikoss uTargmnia me-18 s. ruseTis ekl esiis „arqieratikonidan“, xol o kaTol ikosis kurTxevis ceremonial i berZnul is mixedviTaa.

kverTxi sasul iero Zal aufl ebisa da Zl ierebis simbol oa³⁵ da, mitrasTan erTad, episkoposTa da arqiepiiskoposTa niSania (l akieri 1990: 46). qristes uZvel esi gamosaxul ebebi mas keTil i mwyemsis saxiT, kverTxiT xel Si warmogvidgenen. zustad aseve, kverTxiT xel Si, gamosaxavdnen mociqul ebs petresa da pavl es. es misia sasul iero Zal aufl ebis saxiT mociqul ebisgan ki maT memkvidreebs – episkoposebs gadaecaT. episkoposebis xel Si kverTxi simbol urad mianiSnebs mis, rogorc sasul iero mwyemsis, misias: izrunos samwysos simrTel eze da daicvas igi. istoriul i cnobei adastureben, rom dasavl eTSi kverTxi, rogorc episkoposTa Zal aufl ebis simbol o, ufro adre gamoiyeneboda, vidre aRmosavl eTSi. me-5 saukuneSi pap cel estinis weril i gal il eis episkoposebisadmi adasturebs kverTxis gamoyenebas im drois dasvl eTis ekl esiaSi. erTi saukuniT gviandel ia cnobei aRmosavl eT ekl esiaSi kverTxis arsebobis Sesaxeb. Tavdapirvel i forma kverTxisa mwyemsis kombli s msgavsi iyo, TavSi moRunul i. mogvianeBiT patriarqis kverTxs, episkoposebisa da iRumenTa kverTxisgan rom gansxvavebul iyo, forma Seecval a da Ruzis msgavsi, orrqiani gaxda. me-16 saukuni dan gamoiyeneba kverTxi ara Ruzis msgavsi dabol oebiT, aramed amobrunebul i, zemoT erTmaneTis pirispir mimarTul i bol oebiani TaviT, am dabol oebebs gvel is Tavebis gamosaxul eba aqvT, es episkoposTa mmarTvel obis sibrZneze mianiSnebs (srul i 1912: 878).

sagul isxmoa, rom zustad aseTive, erTmaneTze gadaj varedinebul i, jvari da kverTxi gvxdaba qarTul sabeWdavebzec. kerZod, kaTol ikos domentis rvakuTxa sabeWdavze, romelic Semonaxul ia 1672 wl iT

³⁵ "damwyese Seni kverTxiT Seni eri, Seni samkvidro fara" (miq. 7, 14), "gsurT? kverTxiT movide TqvenTan, Tu siyvarul iTa da Tvinierebis sul iT?" (1 kor. 4, 21)

daTariRebul sabuTze (xel nawerTa: Ad 1689), kaTolikos domentis oTxkuTxa sabeWdavsa (sabuTi, romel mac Semogvinaxa beWedi, TariRdeba 1710-1713 ww. (xel nawerTa: Ad 319,1733) da rvakuTxa sabeWdavze (gamosaxulia 1705 w. da 1739 w. daTariRebul sabuTebze. (xel nawerTa: Qd 341, Hd 2445). jvari da orkapa kverTxi moTavsebul ia kievis mitropolitis petre mogilas (sur. 23), rusetis patriarqis nikonis, ruminetis sapatiarqos, mitropolitTa da episkoposTa gerbebec. aRsaniSnavia, rom zustad aseTi kverTxi upyria xel T ww. anTimozi iveriels govoris (rumineTi) monasterSi gamosaxul freskaze.

anTimozi iveriel ma Tavisi gerbis kompozicia daamTavra „dasavl uri“ el ementiT, heral dikuri zonrebmimagrebul i farfl ebiani qudiT, rogorsac adrec da axlac gamosaxaven Taviant gerbebec kardinal ebi da dasavletis ekl esiis episkoposebi. kardinalis quds pirdapiri anal ogi ar moeZebneba marTI madidebuli tradiciaSi. farfl ebiani qudi mosal ocad mimavali berisTvis mzisagan da qarisagan dasacavi erTaderTi iaraRi dapil igrimobis niSani iyo, _ iqneb amitom iyenebdnen mas sxvamarTI madidebeli ierarqebi: kievis mitropoliti petre mogila da vlaxetis taxtze anTimozis winamorbedi mitropoliti stefane.

kaTolikiuri ekl esia, sxva qveynebis msgavsad, rumineTSic dajinebit cdil obda fexis mokidebas. anTimozis winamorbedi rimnikis saepiskoposotaxtidan 1705 wels kaTolicizmis mimdevrobis gamo gadaayenes. rimnikis garda, transilvaniidan kaTolicizmis Semotevisagan mTel i ruminetis dasacavad brinkovianum da anTimozma Tavisdroze mixai iStvanoviCi gaamweses.

anTimozi mTel i Tavisi moRvaveobis ganmavl obaSi dauRal avad ebrZoda kaTolicizmis eqspansias. ganuzomelia misi damsaxureba RvTismsaxurebis ruminul enaze SemoRebis saqmeSi (manamde vlaxetSi liturgia saekl esio sl avur enaze mimdinareobda). anTimozi ara mxol od iniciatori iyo am reformisa, Tavadac usual od monawileobda mTargmnel obiT saqmianobaSi. amitom nakl ebsarwmunod gveCveneba is faqti, rom vlaxetis mitropolits,

Tundac Tavisi winamorbedis magal iTis mcodnes, Tavis gerbze gamoeyenebina iseTi el ementi, romel ic mxol od kaTol ikurobis niSniT iqneboda aRbeWdili, radgan swored mTavar konstantine brinkovianus mmarTvel obisas, romel sac qronol ogiurad emTxveva anTimozis moRvaweoba, vl axeTi `gadaiqca marTI madidebl obis erT-erT mTavar kerad mTel s aRmosavl eTSi" (rol eri 1950: 184).

heral dikur gvirgvintan dakavSirebit saintereso paral el i iZebneba evropul kl asikur normebsa da ioane batoniSvil is "kal masobaSi" gadmocemul informacias Soris:

"ioane: ... gvirgvini papTa ars samTa gvirgvintagan Sedgmul i.

aaqman: Zvel adve aqunda papsa es guar i gvirgvini?

ioanem: ara, uwinares igi iyo martivi mitra, anu qudi mrgval o, viTarca sxvaTa patriarxTa garemocul i gvirgviniTa, garna papaman bonifantem³⁶ 1300 wel sa Sina dasmina anu SesZina kual ad mas gvirgvinsa meoreca gvirgvini; xol o venediktem,³⁷ meaTormetem papaman, ganaSvena igi kual ad mesamisa gvirgvini sa SeZinebiTa.

aaqman: sxvaca aqus rame niSani mas gvirgvini sa zeda?

ioanem: orni gasaRebni, j uaris saxed mdebareni qudsa mas zeda" (ioane 1991: 240).

notr-damis universitetis heral dikuri l eqsikonis Tanaxmad, kaTol ikur saekl esio gerbze gvirgvinebi sam ZiriTad j gufad iyofa: pirvel ia papebis gvirgvini _ tiara, meore – episkoposis mitra (kaTol ikuri mitra marTI madidebl urisgan gansxvavdeba formiTac da mfl obel Ta saekl esio xarisxebis mixedviTac) da mesamea saekl esio qudi. es ukanasknel i j gufi, ferisa da focebis raodenobis mixedviT, iyofa ramdenime qvej gufad. dasavl eTis saekl esio heral dikaSi erT-erTi yvel aze xSirad gamoyenebul i mortul obaa mRvdel mTavris farTofarfl ebiani qudi, mas aseve prelat is SI apas, an ubral od mRvdl is SI apas uwodeben (notr-dami 1999).

³⁶ igul isxmeba papi bonifucius VIII (1294-1303)

³⁷ igul isxmeba papi benediqt XII (1334-1342)

pirvel i saekl esio SI apa, rogorc gamasxvavebel i niSani, kardinal is wiTel i qudi iyo, romel ic, sayovel Taod miRebul i tradiciis Tanaxmad, papma inokenti IV-m (1243-1254 ww.) kardinal ebs didi sazeimo msvl el obebis dros sxva prel atebisagan gamosarCevad uboZa. wiTel i SI apa unda axsenebdeT kardinal ebs maT val debul ebas, daicvan ekl esia, Tundac TavianTi sicocxl isa da sisxl is fasad.

quds, romel sac iRebda kardinal i, Zvel i kl asikuri forma karga xnis win ukve dakargul i hqonda.

kardinal is qudi formiT pil igrimis farTofarfl ebian quds hgavs, farfl ebSi gayril i ori zonari funj ebiT bol ovdeba. adre es zonrebi Sekrul i iyo nikapis qveS, an Sekrul i iyo moZravi rgol iT qudis dasamagrebl ad.

uZvel esi farfl ebiani qudis kl asikuri forma srul iad brtyel i da satarebl ad Zal ian mouxerxebel i yofil a. papa pavl e VI-m (1963-1978 ww.) Secval a tradicia da wiTel i SI apis nacvl ad kardinal ebisTvis mokl e wiTel i qudis gadacema SemoiRo.

kardinal is SI apa gerbze faris zemoT Tavsdeboda. heral dikaSi misi gamoyeneba me-14 saukunidan daiwyo da me-15 saukunidan farTod gavrcel da. meCvidmete saukunidan ki intenziurad iyenebdnen dabal i wodebis sasul iero pirebic, amasTan erTad kardinal Ta gerbebidan gaqra mitra. Tavidan ar iyo gansazRvrul i zonris bol os funj ebis ricxvi, zogj er zonrebi funj ebis gareSec gamoisaxebeda. 1832 wl idan sabol ood dadginda, rom kardinal ebis qudis erT mxares zonarze 15 funji unda yofil iyo mimagrebul i.

me-17 saukuneSi heral dikosma pier pel iotma erT-erTma pirvel ma scada, daedgina sagerbo muzaradebisa da gvirgvinebis ierarqia da, masTan erTad, farTofarfl ebiani qudebis gamoyenebis wesis sistematizaci moaxdina. Tumca pap pius X-is (1903-1914 ww.) mier instruqciis miRebamde mainc ver moxerxda, saerTo kontrol s daqvemdebareboda dabal i rangis prel atebis mier farTofarfl ebiani qudis gamoyeneba (heimi 1978: 67).

მასადამე, საეკლესიო კუდის ხელისუფლებას კარდინალ ეპისკოპოსის კუდი უფლებს საფუძვლად, რომელიც, როგორც სამოსის ნაწილი, გამოიყენება მე-13 საუკუნის შუა ხანებიდან. ტიტულარული კუდის გავრცელება, რატომაც, იყო ცერემონიის მნიშვნელოვანი ნაწილი. აქედან გამომდინარე, კუდის ხელისუფლებას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

კუდის გარდა სხვა ფერის კუდებიც გამოიყენება: მწვანე კუდი ავტოკრატი პატრიარქებს, არქიეპისკოპოსებს, ეპისკოპოსებსა და არქაბატებს. პატრიარქის კუდს აქვს 15 ფოცია, როგორც კარდინალის, მაგრამ პატრიარქის კუდის ზონები და ფოციები ორთხილად მონაწილეობს. არქიეპისკოპოსის კუდს აქვს 10 ფოცია, ეპისკოპოსისას _ 6 ფოცია, თუმცა მეცხვიდმეტე საუკუნეში ეპისკოპოსები ხმარობდნენ 10 ფოციას.

საღვთისმეტყველებით: ორდენების ხელისუფლებას ენიშნებათ ეკლესიის ფოცი. სამი ფოცია ენიშნებათ კათედრალური ტაძრის წინამძღვრებს, მიტრანებს. ორი ფოცია ენიშნებათ ადგილობრივ წინამძღვრებს, მონასტრების წინამძღვრებს და რეკტორს. ცხელი ებრევი მრველის საეკლესიო კუდის ფერი სავია, აქვს იგივე ფორმა და თავდაპირველად ჰქონდა ტიტო იმავი ფერის ფოცია ტიტოელ მხარეზე, მოგვიანებით ორი ფოცია შეიცვალა. მიუხედავად ამისა, ვატიკანის უბრალო მრველი ისაღვთისმეტყველებით სავი კუდს ტიტო ფოცია.

იისფერი კუდი ავტოკრატი პაპის პალატის პრელებს (10 კუდიანი ფოცია ტიტოელ მხარეზე) და პაპის პროტოტარებს (6 კუდიანი ფოცია ტიტოელ მხარეზე). პაპის სასინაო პრელებს, ნაზარეტის მმართველებსა და კაპელანებს ავტოკრატი იისფერი კუდი 6 იისფერი ფოცია. საპატიო მმართველებსა და კაპელანებს ავტოკრატი იისფერი კუდი, მაგრამ მხოლოდ სამი იისფერი ფოცია.

არსებობს ტერტი კუდის გამოყენების პრაქტიკა.

ამავდროს, საკმაოდ ხშირია გარემოება, რომ ეს ვესები, ანტიმოზისა და მიტოფრო, მოგვიანდელი მრველების ეპოქაში შედარებით, უფრო გვიანდელია. ასე რომ, XVII-XVIII საუკუნეებში ანტიმოზის ვერსია და კიევის მიტროპოლიტის პეტრე მოგვიანდელი გერბი (მოგვიანდელი გერბი შემოიღეს 1639 წელს. გამოცემული ვერსია) გამოხატული კუდები კათოლიკურ საეკლესიო ხარისხებთან პარალელურად არ გამოდგება.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ პეტრე მოგვიანდელი მოღვაწეები, რომლებსაც, სავარაუდოდ, მისი და ანტიმოზის გერბების ფერების გამო

gamosaxul i farfl ebiani qudi im periodis ruminul -mol davur samyarosi sasul iero pirTa samosel istvis ucxo ar unda yofil iyo da igi mxol od kaTol ikuri gerbebis el ements ar warmoadgenda, rogorc es mogvianebiT iqca. am mosazrebas amyarebs is faqti, rom cnobil i rusi heral dikosi al eksandr I akieri mogil as gerbze gamosaxul quds mol davurs uwodebs da ara kaTol ikurs („молдавскою шапкою коронован герб”, _ I akieri 1990: 108). am Tval sazrisiT uaRresad sayuradReboa mcxeTis sveticxovl is tazarSi arsebul i freska, romel zedac gamosaxul ia saero xel isufal Ta Sexvedra sasul iero pirebTan. saekl esio mamebis winamZRol s zustad iseTi farTofrTiani qudi axuravs, rogoric anTimoZ iveriel isa da mogil as gerbebzee gamosaxul i (zonrisa da foCis gareSe). es freska moxatul ia me-17 saukunis miwurul s, 1678-88 wl ebSi (berize 1948: 141). masze gamosaxul i arian me-4 saukuneSi mefe mirianis mier saberZneTidan sagangebod mowveul i sasul iero pirebi. farTofrTiani qudiT Semosil i personaJi berZenTa mefis konstantines gamogzavnil i iovane episkoposia.³⁸ faqtia, rom me-17 saukunis saqarTvel oSi aseTi qudi kaTol ikur saekl esio insigniad ar iTvl eboda, winaaRmdeg SemTxvevaSi amgvarad ar Semosavda freskis avtori, rogorc ivane j avaxiSvil i uwodebs, „qarTvel Ta momnaTvl el samRvdel oebas” (j avaxiSvil i 1913: 180). SesaZl oa, rom an ucxouri samosel is nawil ad CaTval a mxatvarma amgvari qudi da amitom daaxura Tavze saberZneTidan mosul saekl esio mamas, riTac scada xazi gaesva misi ucxouri warmomavl obistvis, an gamoiyena igi misi upirvel esi daniSnul ebiT – Sori gzebis mosavl el ad wasul sasul iero pirTa Tavsaqm el ad – iovane episkoposi xom saberZneTidan Camovida. am Tval sazrisiT aseve sainteresoXIV_XV saukuneebiT daTariRebul i wignis miniaturaze gamosaxul i bizantiis imperatoris mixail VIII pal eol ogis (1224_1282) portreti (daSkovi 1996: 283), sadac imperators Tavze farTofrTiani qudi axuravs, aseTive qudebi axuravT agreTve erT-erTi wignis miniaturaze imperator

³⁸ „moiwia iovane episkoposi da mis Tana mRdel ni da diakonni da mociqul ni mcxeTad” (qarTI is 1955: 116).

ioane VI-sTan (1295 _ 1383) erTad gamosaxul sasul iero pirebs (daSkovi 1996: 298) _ amgvvari faqtebi kidev erTxel mianiSnebs, rom Tavdapirvel ad farTofrTiani qudis gamoyenebis areal i farTo iyo da mas ar hqonda mxol od kaTol ikuri saekl esio daniSnul eba.

iveriel isa da mogil as gerbebis qudze mimagrebul i ori zonari im Tavsamkaul is (Tavsaburavi sartyel i, romel ic ukan ikvanZeba) simbol oa, romel sac pirvel i qristiani mRvdel msaxurebi atarebdnen da roml isganac momdinareobs Tanamedrove mitra. swored mis erTmaneTisgan gansxvavebul formebs iyeneben kaTol ikur-angl ikanuri da marTI madidebel i ekl esiebi. h. gatereris Tanaxmadac, heral dikaSi qudi ori zonriTa da dakidebul i funj ebiT Tavisufl ebis, upiratesobis, damoukidebl obis simbol o da, amave dros, qurumTa da pirvel moZRvarTa niSania (gatereri 1805).

mogil as gerbebze gamosaxul i qudi patriarq nikonis gerbze, romel ic udavod mogil as gerbis mixedviTaa Seqmnil i, aRar Cans da mxol od mitraa warmodgenil i, xol o „mol davuri- qudidan mxol od foCiani zonrebi rCeba. es l ogikuria, radgan zonrebi mitrisa da yvel a saekl esio Tavsaburavis winamorbedis _ pirvel qristian moZRvarTa Tavsaburavis ukan Sekrul - SekvanZul zonrebs mianiSnebs. mogvianebiT Seqmnil ruminul saepiskoposo da samitropol ito gerbebsac aseTi zonrebi amkobs.

anTimozis gerbs axl avs kidev erTi detal i - pal mis gvirgvini, romel ic faris gverdebsa da qveda nawil s aCarCoebis. es gerbis el ementi ara aris, ufro dekoratiul damatebas warmoadgens, Tumca mas mainc garkveul i simbol uri datvirTva aqvs: pal mis rtoebis kompozicia gerbis mfl obel is Rirsebis niSnis al egoriaa. pal ma, v.s. veidis ganmartebis Tanaxmad, dRegrZel obis, xangrZl ivobis simbol oa (veidi 1898). es dekoratiul i el ementi anTimoz iveriel is sxva nawarmoebSic gv xvdeba: amave tipikonis me-6 furcel ze miniaturaSi gamosaxul anTimozis mier buqarestSi agebul i monastris Tavze, Rrubl ebze amaRl ebul angel ozebis xel T pal mis rtoebi upyriaT (rumineTi 1956: 819). pal mis rtoebiTaa Semkul i anTimis monastris kedel ze qvaSi gamokveTil i l okokina. rogorc Cans, im epoqis rumineTis gl iptikaSic gamoiyeneboda pal mis rtos motivi: zustad aseTive

pal mis rtoebis moCarCoeba, rogoric anTimoziis gerbis fars aqvs, amkobs rumineTis mTavris konstantin mavrokordatis 1736 wl iT daTariRebul sabeWdavs (dogaru 1994: 55), es is mTavaria, roml is brZanebiTac mokl es anTimoziis iveriel i.

anTimoziis gerbi Tavistavad maRal i mxatvrul i donis nawarmoebia rogorc grafikul i ostatobis, aseve heral dikis Tval sazrisiT, Tumca mis Sesaxeb warmodgena nakl ul i iqneba, Tu ar gaviTval iswinebT im ornamentebis Tval ismomWrel sil amazes, roml is CarCosa da wreSic aris moTavsebul i gerbi. CarCo or sibrtied, bagetiseburad kravs wres. pirvel i, gare moCarCoeba ufro farTo CuqurTmebiT oTxi wiTel i vardisa da wril i foTl ebis dekorisgan Sedgeba. Sida CarCo gareTas foTl ebis dekors imeorebs, magram mcire masStabiT, da perspeqtivis gancdas qmnis. am xerxiT kvadratul i gare CarCo da SuaSi Caxatul i wre aqcents mimarTavs gerbisen. roml is orive mxares, wris zeda naxebris sivrceSi ikiTxeba: A.I.M.V. anu, Antim.Ivireanu.Mitropolitului.Valachie.

gerbis bl azonirebis Taviseburi wesi, romel ic axasiaTebis anTimoziis sagamomceml o skol as, gul isxmobs gerbis embi ematikuri enis sityvieri eniT interpretirebas. es wesi pirvel i qarTul i wignebis beWdvisasac mkvidrdeba qarTul sastambo praqtikaSi bagrationTa gerbis simbol ikis l eqsis formiT ganmartebebis saxiT.

anTimoziis gerbs axl avs Zvel i ruminul i warwera, romel ic Sesrul ebul ia Zvel i sl avuri anbaniTa da qaragmebiT.³⁹ igi ase ikiTxeba ruminul ad:

Toată suflarea, zice prorocul,
Cântă pre Domnul peste tot locul.
Și melcul, încă, coarne înaltă,
Ca să-L lăudăm, pre toți ne-nvață.

mi si qarTul i pwkaredia:

³⁹ warwera gadmoTargmnes, anTimis monastris berebis Tval sazrisis Sesaxeb cnoba da anTimis monastris kedel ze amoCuqurTmebul i l okokinis foto mogvawodes Teol ogma al eqsi qSutaSvil ma da ruminel ma heral dikosma tudor-radu tironma.

yovel i sul i, ambobs winaswarmetyvel i,
aqebdiT ufal sa, yovel sa adgil sa,
da l okokina, rqebs amaRI ebs,
yvel as gvaswavl is, rom vaqebdeT Mmas (*ufal s*).

maSasadame, anTimozis heral dikur metaforas, rogorc mosal odnel i iyo, qristianul i semantika aqvs da mis interpretirebas bibl iuri winaswarmetyvel i mefis, daviTis 150-e fsal muni unda davudoT safuZvl ad. es gerbi ar aris anTimoz iveriel is winaprebis istoriis matiane, masze arc anTimozis mraval waxnagovani da mraval ferovani cxovrebis esa Tu is epizodia asaxul i. igi, heral dikuri, azrobrivi, mxatvrul i, rel igiuri Tval sazrisiT, uaRresad daxvewil i „avtoportretia“, erTgvari aRsarebaa, romel ic sikvdil amde 3 wl iT adre anderZiviT dautova momaval Taobas sakuTari monastris tipikonze. am xel nawers marTI ac "anTimis anderZs" uwodeben (j inj ixaSvil i 1967: 128). anTimozis gerbze gamosaxul i l okokina Tavisi sacecebis aweviT ufl isadmi qebis aRvl enis Cumi da mokrZal ebul i simbol oa.

A buqarestis anTimoz iveriel is monastris berebis azriT, l okokina beris simbol oa, niJara ki _ beris senakis. Bberi Tavisi sul ier simSvidesa da ganwmedas kel iaSi poul obs. MmaSinac ki, roca beri senakidan gareT gamodis, mas Tavisi sul ieri simSvide da Tavisi sul ieri samyaro Tan daaqvs. Aamave dros, niJara spiral is formisaa, rac sul ieri zrdisa da aRmavl obis simbol oa.

ise warimarTa anTimoz iveriel is cxovreba, rom man mraval i sacxovrebel i gamoicval a. rogorc Cans, sakuTari survil iT arc erT saxl s ar tovebda. jer iyo da siWabukeSi fexSedgmul i moitaces saqarTvel odan, mere konstantinepol idan waiyvanes rumineTis mTavris moTxovniT. snagovSi mis mierve daarsebul monasterSic intriga mouwyes da wasvl a aiZul es. arc rimnikis saepiskoposTan ganSoreba yofil a misi survil i. mere ukve didi saekl esio mama da sazogado moRvawe ungrovl axeTis samitropol ito sasaxl idan gamoiyvanes da dil egSi Casves, bol os sasul iero pirisTvis amqveynad yvel aze saimedo saxl isken _ sinas

mTis monastrisken mimaval i beri mowamebrivad aResrul a... yvel a saxl i val moxdil ma datova. „im Svidi wl is ganmavl obaSi, rodesac iq vnuSakobdi, arc ise cota gavakeTe Cveni savanis warmatebisaTvis... Cemi daRvrii i ofl is wyal obiT. Cem magivrad Cemi saqmeebi RaRadeben... miuxedavad yvel afrisa, me iqidan wamovedi RirsebiT, Tumca aravis madl oba ar gadauxdia im yvel afrisTvis, rac gavakeTe da vamravl e Cveni saxl is dideba. me arara gamifuWebia da, RmerTi xedavs, val i ar momyveba” (j injixaSvil i 1967: 16), _ swerda anTimozi rumineTis mTavars snagovis monastridan wamosvl isas. mas mudam Tan sdevda imis gancda, rom sakuTar miwaze, e.i. sakuTar saxl Si ar imyofeboda, igi yovel Tvis axsenebda sakuTar Tavsac da sxvebsac, rom igi sxva qveynidan iyo mosul i: „me ucxo qveynidan mosul i var da mizanSeuwonel ia, rom mitropol iti gavxde” (j injixaSvil i 1967: 16), _ es erT-erTi argumenti iyo, ris gamoc anTimozs “Tavi ar eRirseboda” mitropol itis taxtze asasvl el ad. anTimozi ganzogadebul i saxe qristes mrwamsiT gamsWval ul i yaribi mwirisa, romel mac, siWabukeSi mSobl iur saxl s mowyvetil ma, qveynidan qveyanaSi ixetial a da am mogzaurobisas l okokinasaviT Tan atarebda sakuTar saxl s, saxl s rwmenisa, saxl s qristes erTgul ebisa.

amrigad, anTimozi iveriel i, saqarTvel odan rumineTSi gadaxvewil i didi saekl esio mama, Rmad ganswavl ul i yofil a heral dikis rTul principebsa da gerbis Seqmnis fil igranul xel obaSi. man saqarTvel oSi aramarto sastambo saqmis, aramed heral dikis “keTil Sobil i xel ovnebis” Semotanis misiac daakisra Tavis moswavl es.

\$ 3. heral dikuri paral el ebi

saqarTvel oSi anTimozi iveriel isa da misi moswavl is saxel Tan, sastambo saqmis ganviTarebis kval dakval , heral dikis ganviTarebac aris dakavSirebul i. amis Tqmis safuZvel s gvaZl evs ara mxol od is faqti, rom pirvel i qarTul i gerbebi saqarTvel oSi iStvanoviCis mier dastambul wignze gv xvdeba, aramed am gerbebis formis, arqiteqtonikisa da

ornamentul i morTul obis tipol ogiuri paral el ebis arsebobac ruminul , kerZod, anTimozis mier dabeWdil wignebze arsebul Sesabamis tipografiul nimuSebTan.

pirvel ad bagrationTa gerbi 1709 wel s dastambul „samociqul oSi” Tavfurcl is meore gverdze (sur. 26) daibeWda. ufro adrindel i saqarTvel os samefo gerbebis arseboba me-17 saukunis meore naxevidan dasturdeba, magram es nimuSebi araqarTul istoriul wyaroebSia dacul i: ruseTis mefis al eksei mixeil is Zis 1672 wl is „titul iarniksa” (sur. 24) da diplomat korbis (sur. 25) 1698-99 ww. daTariRebul dRiurSi. maT araferi aqvT saerTo saqarTvel oSi dabeWdil pirvel gerbTan. “titul iarnikSi” moTavsebul “qarTl is, qarTvel mefeTa” gerbze gamosaxul ia marcxniv Sebrunebul i Seabj ruli amxedrebul i winda giorgi, romelic SubiT gangmiravs cxenis fexTan miwaze garTxmul gvel eSaps. “saerTod “titul iarnikSi” qarTul i gerbebis Setana gamoZaxil ia ruseT-saqarTvel os Soris el CobaTa im gaxSirebul i gacvl isa, romel sac XVII saukuneSi hqonda adgili. qarTvel i mefeebi Crdil oel mezobel Tan mWidro kontaktis damyarebas cdil obdnen, zogi vasal obasac kistrul obda, ase rom, garkveul i safuZvel i ruseTis mefis titul Si saqarTvel os moxseniebisa SesaZl oa marTl ac iyo” (asaTiani 2002: 13). aqvea dabeWdil i Crdil oeT miwebisa da iveriis gerbebi (cxeni da isrebgayril i aal ebul i mTa).

qarTul heral dikaSi saintereso mosazreba arsebobis imis Taobaze, rom bagrationTa gerbis Cvenamde moRweul nimuSTagan uZvel esia kaxeTis mefis I evan I-is (1518-1574 ww.) meuRl is _ dedofal TinaTinis safl avis qvaze amokveTil i gerbi (sur. 27), romel sac mosdevs imereTis mefis _ al eqsandre III-is (1639-1660 ww.) meuRl is Tamar dedofl is gerbi (biWikaSvil i 2003: 476). oriveze bagrationTa gerbis embl emebia datanili. es cnoba qarTul i heral dikis qronol igias saukunenaxevidan adre mainc gadaswevda ukan, mikvl eul i rom yofil iyo utyuari wyaro, romel ze dayrdnobiT SesaZl ebel i iqneboda imis mtkiceba, rom TinaTinis safl avis qva XVI saukunis droindel ia da ar SeiZl eba Zvel i qva mogvianebiT axl iT (romel zec gerbia gamosaxul i) Seecval aT, amgvani wyaros gareSe am gerbis

დატარიება მთლად სანდო არ არის. ისევე, როგორც სოლომონ III-ის მუხრანის გერბის სანდოობა იკნება ელვის კვების, ვიდრე არ იკნება მიტითებულ ამ გერბის პირველ ვარიანტში (მ. ვაძვალის სკის ვიგნი, რომელიც აგრძობა ისტორიკოსი ი. ბიუიკის ვიგნი). ტამარ დედოფლის გერბის შესახებ მსჯელობას, სამუხაროდ, ამ შემთხვევაში პირველად დოკუმენტად ნამდვილად ვერ გამოგება, რადგან არც ვაძვალის სკის ვიგნი, მის ვიგნი მხოლოდ ავტორისვე შესრულებული ნახატი გამოკვეთილია).

მართებულად სენსიტიური სანიზმის, როდესაც ვახტანგის სტამბის ვიგნი გერბის მოთავსების ვესი რუმინული გამოცემების გავლით აქსნა (სანიზე 1935: 157). დავით ვინას ვარმეთველის სურდული და კნარი – გერბის ეს მოთავსების ელემენტები ზუსტი გამოსახველობითი ნიშნების ბაგრაციონთა ბიბლიოთეკის მისი ნიშნებისად, ხოლო კრისტის კვარტის სიმბოლკის (რომელიც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კრისტიანული სიმბოლკის – უფლის სამოსლის საკრავთველის არსებობის ფაქტს უკავსირდება), საკრავთველის უკვე ზგონდა გლიტიკური ანალოგები კრავთველი კატოლიკოსთა საბეჭდოებზე გამოსახული სიუჟეტის სახით, რომ არაფერი ვთქვათ არსებულ რელიგიურ, ისტორიულ-ლიტერატურულ და სახელმწიფოებრივ-იდეოლოგიურ ტრადიციებზე.

ბაგრაციონთა გერბის ავტორმა მისი სინარსობრივი მხარის გადმოსაცემად სწორედ ეს ორი მომენტი: ბაგრაციონთა ვარმოავლი ობა და საკრავთველის უფლის კვარტის არსებობა, ხოლო ფორმის შესაყმნელად კი – რუმინული ვიგნის გრაფიკის უკვე დამუშავებული კლიშეები გამოიყენა.

როგორც ცნობილია 1709 წელს ტბილისში პირველი კრავთული ვიგნები შემდეგი ტანმშენებლობით დაისტამბა: „სახარება“, „დავითნი“ და „სამოცილო“. პირველი ორის არ არის დაბეჭდილი გერბი, ხოლო მესამე ვიგნიდან – „სამოცილოდან“ მოყოლებული ყოველი გამოცემის თავმჯდომარის მეორე გვერდზე ვხვდებით ბაგრაციონთა სამეფო გერბის ამ თუიმ ვარიანტს (ნაბეჭდი ვიგნი გამოყენებულია სულ 3 სხვადასხვა ვარიანტში. (სურ. 28_32). მათგან პირველი და მესამე დიდარ განსხვავდება ერთმანეთისგან.

1709 წლის „სამოცილო“ გერბის კვმოთავსებულ იტ დაბეჭდილია ლეკის, რომელიც გერბის ბლაზონირებას გვთავაზობს:

gasiñ eT beWdis igavi, msmenno nu gaquan wyineba
fsal munt qarT cema daviTis Tumc razed iyo smineba
gristesia moaswavebda vin daxsna creml Ta dineba
daviTis tomiT xorCT Sesxma Tu viTar mxsnel ma ineba.

am Surdul iTa daviT sZI o gol iaT ar Tu zavebda
l omni taxtisa sol omons Svids sibrZnes moaswavebda
mxsnel i vin aRTqmas udebda qmnul T egre gauTavebda
viT Zal evda da Segvanda mis mterzed egre davebda

ros mxsnel ma saTno iCina qal wul is mucl ad Rebani
miT uyo warmarT yovel Ta am saqmiT ganaTI ebani
j uarcmiT gamoxsniT yovl T sul Ta uyo mis qmnisa nebani
gankurna wyl ul ni uwaml o romel i gvWir da snebani.
odes uqsova qal wul man mxsnel s kvarTi qsel iT gdebul i
igi el iozs wil ad xvda movida qarTI ad rebul i
sad aris saxl ad ufl isad sveti cxovel i gebul i
aqa Zes Cuentvin sul Ta xsnad kurnebad imedebul i

qarTvel T mefeni daviTis gvar tomiT modgamobiTa
TviT yovl ad wmind ubiwo aris maT ZirTgan SobiTa
varT misTvin wil ad xdomil ni da misis imedobiTa
amad ar viqmnaT uxil avT mterTagan l axvar sobiTa

stambas beWdevden frangni da rusni da mere vl axel ni
aq arsad iyo arodes. ver vpoveT misni mnaxvel ni.
giorgis mefobaSigan vaxtang akvirva mnaxvel ni.

srul i saxiT l eqsi dabeWdil gerbebs axl avs 1709 wl is "samociqul osa"
da 1712 wl is "vefxistyaosanSi".

wignebsi moTavsebul bagrationTa gerbebis umravl esobaze vxvdebiT or
asomTavrul warweras. erTi fsal munidan amoRebul i frazaa: "efuca ufal i
daviTs WeSmaritebiTa da ara Seuracxyos igi. nayofisagan mucl isa Senisa

davsva saydarTa SenTa" (fs. 131: 11), xol o meore _ ioanes saxarebidan: "kvarTi igi romel i iyo ukervel zeiT gamoqsovil yovl ad" (maT. 19: 23). es frazebi erTi mxriv, sabeWdavebze gavrcel ebul i tradiciis gagrZel ebaa, meore mxriv, heral dikur devizadac SeiZl eba miviCnioT, Tumca, ra sakvirvel ia, ara kl asikuri gagebiT.

intensiurad heral dikuri devizi gansakuTrebiT XVIII saukunidan gamoiyeneba. isini, Sinaarsis mixedviT, ramdenime j gufad iyofa:

1. piradi devizi;
2. sagvareul o devizi;
3. saxel mwifo devizi;
4. istoriul i provinciebis devizi;
5. Zvel i saxel mwifoebis devizi, romel Tac damoukidebl oba dakarges;
6. erovnul i avtonomiebis devizi;
7. korporaciul i devizi;
8. sabrZol o mowodeba;
9. saxel mwifo meTaurTa devizi, romel ic, Tavis mxriv, iyofa pirad da sazogado devizebad;
10. sasul iero pirTa devizi;
11. sasul iero ordenebisa da monastrebis devizi;
12. qal aqebis devizebi;
13. samxedro devizebi;

bagrationebis gerbis „devizebi“ avseben embl emata simbol ur semantikas. fsal munidan fraza xazs usvams bagrationTa gvaris bibl iur warmomavl obas. „RmerTma daviT winaswarmetyvel is modgmas aRuTqva samefo „saydris“, anu taxtis samaradisod damkvidreba; cxadia, es aRTqma bagrationTa gvareul obazedac unda gavrcel ebul iyo“ (SaraSiZe 1955: 119).

bagrationTa gerbis pirvel save variantSi, romel ic dabeWdil ia „samociqul oSi“ (1709 w.), Tval saCinoa msgavseba anTimoZ iveriel is wignebSi dastambul rumineTis samefo gerbis farTan (sur. 33), romel ic mrgval i formisaa da medal ioniseburi moCarCoeba aqvs. es medal ioniseburi wre zemoT ixsnoba da foTI ovani ornamentul i ReroTi ukavSirdeba

gadaj varedinebul xmal sa da samefo skiptras, romel Ta zemoT jvriT Semkul i samefo gvirgvinia moTavsebul i. bagrationTa gerbis I variantis fari zustad imeorebs ruminul i gerbis formas. isic mrgval ia, medal ioniseburi moCarCoebiT, roml is wriul i zol i zemoT ixsneba da patara ornamentul i ReroTi jvriT Semkobil gvirgvins ukavSirdeba. faris zemoT, gvirgvinis marjvniv da marcxniv samefo skiptra da maxvil ia, ruminul i farisgan gansxvavebiT skiptra da maxvil i gadaj varedinebul i ar aris.

ruminul i gerbis farismtvirTvel ebi bukis mcmel ebi arian (rumineTi 1956: 722), roml ebic faris irgvl iv Semovl ebul foTI ovan ornamentSi ewerebian. fari eyrdnoba frTiani angel ozis Tavis gamosaxul ebas, romel ic foTI ovan ornamentebTan erTad SeiZl eba gerbis komporterad CavTval oT. bagrationTa gerbis farismtvirTvel ebi oTxi frTiani da Saravandediani angel ozia. bagrationTa gerbis zemoT da qvemoT oTx-oTxi asomTavrul i asoa: w R d p / mg ys. amgavrive kompoziciuri ganl agebiTa da raodenobiTa aris ruminul gerbze asoebi: $\dot{I}K \dot{B}B / \dot{D}D \dot{C}P$. pirvel i saqarTvel os mefe giorgis, xol o meore _ vl axeTis mTavar ioane konstantine brinkovianus miani Snebs.

anTimozis wignebSi dabeWdil i brinkovianus gerbi moTavsebul ia oTxkuTxa yvavil ovan ornamentul CarCoSi, roml is oTxive kuTxeSi Caxatul ia angel ozTa Tavebi. es CarCo Tavis ornamentul i wnul iTa da angel ozebis Tavis gamosaxul ebebiT zustad gadmotanil ia 1709 wel s „samociqul oSi“ dastambul bagrationTa gerbis pirvel variantSi Tanac TiTqmis iseve maRal ostaturadaa Sesrul ebul i, rogorc anTimozis wignze. aseTive CarCos vxvdebiT bagrationTa gerbis mesame variantSi, romel ic dabeWdil ia 1720 wl is „parakl itonSi“, Tumca ukve Zal ian primitiul i xel iT Sesrul ebul s.

am oTxkuTxa yvavil ovan moCarCoebas aqvs kidev zeda moCarCoeba romel ic bagrationTa gerbis samive variantis gamosaxul ebas axl avs (mesame variantSi odnav gansxvavebul adaa gamoyenebul i es dekori). am CarCos patara pwkal is msgavsi ornamentul i el ementis sxvadasxva konfiguracia

qmnis. es patara CuqurTma Zal ian xSirad gamoiyeneba anTimozis mier rumineTSi, kerZod, sanagovoSi, dastambul i wignebis Sesamkoad (anTol ogia 1697), (evangel e 1697). es kl iSe, rogorc Cans, Zal ian gavrcel ebul i iyo evropul sastambo xel ovnebaSi da anTimozisa da misi moswavl is wyal obiT, igi qarTul i nabeWdi wignebis samkaul adac iqca. es ornamentul i Tema did xans gamoiyeneboda qarTul i nabeWdi wignebis Sesamkoad ara mxol od iStvanoviCis Tbil isSi moRvaveobis dros, aramed, mogvianebiTac, XVIII saukunis bol osac. magal iTad gamodgeba 1786 wel s dabeWdil saxarebaze gamosaxul i bagrationTa gerbis morTul oba.

anTimoz iveriel is wigneSi, rogorc wesi, ibeWdeba ruminel mTavarTa gerbi, roml ebic ornamentul i morTul obiT gansxvavdeba erTmaneTisgan. marTalia, fari da masze datanil i niSnebi ucvl el i rCeba, magram isini mainc individual uri mxatvrul i Rirsebis mqone nawarmoebebs warmoadgenen. magal iTad, 1693 wel is berZnul -ruminul evangel eSi dabeWdil i gerbis faris garemorTul oba ufro rTulia, igi Tavisi arqeteqtonikiT uaxl ovdeba dasavl eTevropul heral dikur nawarmoebs (sur. 34). gerbze aris gvirgvini, muzaradi, muzaradis embl emas warmoadgenen sirinozebi, roml ebic, rogorc wesi, farismtvirTvel ebad ufro gamoiyeneba xol me, aq aris l ambrekeni da faris mtvirTvel i ori angel ozi. F oval uri fari me-18 saukunis daswayisSi gavrcel ebul i iyo frangul heral dikaSi, faris ukan maxvil i da skiptra farismtvirTvel ebs upyriaT.

ruminul i (ufro vl axeTis) gerbis farze datanil i niSnebi sami saukunit adre Cndeba evropul istoriul wyaroebSi, aqedan gamomdinare, rumineTis mTavarTa gerbis avtori anTimoz iveriel i ar aris, Tumca man ruminel mTavarTa heral dikur niSnebs saTanado forma misca da dabeWda mis mier dastambul wigneSi. ufro metic, rogorc aRvniSneT, anTimozis Semoqmedebis erT-erT mniSvel ovan nawarmoebSi „Zveli da axali aRTqmis saxeebi“, xel naweris meore gverdze gamosaxulia anTimozis xel iTve Sesrul ebul i rumineTis saxel mwifo gerbi. rac Seexeba bagrationTa samefo gerbs, misi im saxiT, rogoric is pirvel nabeWd wigneSia (da faqtobrivad, es gerbebi pirvel ad aq gv xvdeba, ufro adrindel i nimuSebi ar mogvepoveba),

namdvil ad anTimozi tipografiul skol asTan da mis mosvavl esTan mixail iStvanoviCTan aris dakavSirebul i.

rogorc iTqva, saqarTvel oSi dastambul pirvel or wignSi ar Cans gerbi. Tbil isSi dabeWdil wignTanagan rigiT mesamea „samociqul o“, romel Sic pirvel ad gamoCnda bagrationTa gerbi. aSkaraa, mixail iStvanoviCi da sxva ostatebi mis Seqmnaze ufro did xans muSaobdnen, vidre sxva grafikul ornamentebze (maTgan bevri ukve gamzadebul i kl iSe, savarauodod, rumineTidan iyo Camotanil i).

amrigad, anTimozi iveriel is Semoqmedebisa da misi skol is gavlena bagratovanTa nabeWd gerbebeze udavoa.

bagrationTa samefo gerbi ar iyo mxol od erTi Cveul ebrivi heral dikuri nawarmoebi, man faqtobrivad, dasabami misca saqarTvel oSi heral dikis ganvitarebas. Tu gavitval iswinebT masze gamosaxul i embl emebis semantikis Rrma kavSirs qarTul i saxel mwifoebri cnoierebis ganvitarebis istoriasTan, maSin „samociqul oSi“ dastambul i gerbi ganuzoml ad did mniSvnel obas izens. Qqristes kvarTis Tema, rogorc aRiniSna, qarTul saxvit xel ovnebaSi, kerZod, gl iptikaSi, manamdec ar iyo ucxo, magram bagrationebis gerbze kvarTis gamosaxva safl avSi gansvenebul i el iozis dis gareSe xazs usvams ufl is mier saqarTvel os rogorc qveynis, saxel mwifos, gamorCebis ideas. kaTol ikosTa sabeWdavebze ki ufl is samosl is misteria gadmoicema safl avSi gansvenebul i qal is meSveobiT, romel sac gul Si aqvs Caxutebul i wmindamოსელი. xdeba Sinaarsobrivad konkretul is ganzogadeba. amasTan erTad, heral dikis principebidan gamomdinare, sabeWdavebze gamosaxul i siuJeturi kompoziciidan gerbze kvarTis embl emur gamosaxul ebamde periodi unda CaiTval os saqarTvel oSi hel adikis ganvitarebis sawyis etapad. Ees mniSvnel ovani movlena swored anTimozi iveriel isa da misi skol is saxel Tan aris dakavSirebul i.

amrigad, heral dika im kul turul faseul obaTa rigs ganekutvneba, romel Ta warmoSoba evropul sivrcesTan aris dakavSirebul i. Cvens qveyanaSi misi Semotanisa da danergvis mcdel oba erTi patara, magram

mniSvnel ovani niuansia saqarTvel o-evropis urTierTobis istoriaSi. anTimoZ iveriel is daxmarebiT, vaxtang VI-is mier saqarTvel oSi stambis mowyoba, qarTul i kul turis gansakuTrebul movl enaTa rigs miekuTvneba. am mniSvnel ovani RonisZiebis konteqstSi Cvenamde moRweul i bagrationTa pirvel i nabeWdi gerbi qarTul -evropul kul turaTa dial ogis Wril Si Semdgari sinTezia.

qarTul i kul turis unikal urobas isic ganapirobebda, rom igi erTi mxriv, mudam Ria iyo ucxo faseul obebis mimarT, meore mxriv, mraval ferovani da mraval ricxovani kul turul i dinebebis fonze, axerxebda TviTmyofadobis SenarCunebas. bagrationTa gerbis Seqmna evropul i heral dikuri formebis, maSasadame, inovaciebisa da qarTul i tradiciul i istoriul -kul turul i Sreebis Serwymis saukeTeso magal iTia. am artefaqtis detal uri ganxil vis Sedeegad, aSkarad Cans evropul i heral dikis, kerZod ruminul i skol is gavl ena, romel mac qarTvel kaTol ikosTa sabeWdavebze gliptikis enaze gadmocemul i religiur-politikuri msofl mxedvel obrivi postul atebi qarTul i kul turisTvis axal i _ heral dikuri gamomsaxvel obiT xerxebiT ufro mkafio da masStaburi formiT gamoxata.

Tavi VII. kvarTi “gerbebis saerTo krebul Si”

rogorc aRiniSna, evropis qveynebis saxel mwifo gerbebs safuZvl ad mmarTvel i dinastiebis sagvareul o gerbebi udevs. aseTive principi Cans qarTul real obaSic sanam saqarTvel o damoukidebl obas dakargavs...

ukve aRvniSneT, rom XVII saukunis meore naxevarSi Cndeba saqarTvel os saxel mwifo gerbis gamosaxul eba. mefe al eqsi mixeil is Zis “titul iarnikSi” (1672 w.) dabeWdil gerbze Cans cxenze amxedrebul i Seabj rul i wm. giorgi. Aamave epoqas ekuTvnis avstriel i dipl omatis korbis dRiurSi (1698-1699 ww.) aRbeWdil i gerbi identuri gamosaxul ebiT. orive qarTl is gerbia. petre pirvel is did saxel mwifo beWedze CamoTvl il qveSevrdom samefoebs Soris naxsenebia iveria, qarTl i da saqarTvel o (I akieri 1990: 159). ruseTis saxel mwifo droSazec (1742 w.), romel ic peterburgSi, ermitaJSi inaxeba (sur. 35), gamosaxul ia igive gerbebi: amxedrebul i wm. giorgi, romel ic gvel eSaps gangmiravs (qarTl is, saqarTvel os mefeTa) da isrebgayril i aal ebul i mTa _ iveriis miwebis (vil inbaxovi 1997: 87).

wminda giorgis gansakuTrebul i popul aroba saqarTvel oSi iyo imis mizezi, rom misi gamosaxul eba gaCnda gerbze, romel sac ucxouri wyaroebi saxel mwifo gerbs uwodeben? ratom ar Cans masze mmarTvel i dinastiis niSani? arsebobda raime embl ematikuri kavSiri wm. giorgis sfragistikul - heral dikur gamosaxul ebase da bagrationTa dinastias Soris? adre naxsenebi giorgi III-is beWedi (daviT aRmaSenebl is beWedsac rom uwodeben) da Tundac mogvianebiT vaxuStis rukaze gamosaxul i gvel eSapis gamgmiravi wminda giorgi (sur. 36) xom ar mianiSnebs sxva heral dikur pl astze, roml is Sesaxebac, Cvenamde moRweul i sxva dokumenturi wayaroebis ararsebobis gamo, damaj erebel i varaudis gamoTqmis SesaZl ebl obac ar gvaqvs? _ es kiTxvebi j er-j erobiT upasuxod rCeba. faqtia, rom pirvel gerbebsi saqarTvel os samefo dinastiis heral dikuri niSani ar Cans. qarTvel heral dikosta nawil is mosazrebiT, “sxva monarqiul i qveynebisgan gansxvavebiT, saqarTvel os saxel mwifo gerbi Tavdapirvel ad srul ebiT ar

emTxveva mmarTvel i samefo dinastiisas. es al baT imiT unda iyos gamowveul i, rom pirvel i qarTul i saxel mwifo gerbi ucxo qveyanaSi _ ruseTSi aris dafiqsirebul i. bunebrivia, am "pretenziis gerbSi" nakl ebad gausvamdnen xazs da miCqmal avdnen kidec sxva samefo saxl is, am SemTxvevaSi bagrationTa dinastiis ufl ebas mocemul teritoriaze" (asaTiani 2002: 13).

XVIII saukunis dasawyisidan bagrationTa gerbis paral el urad ar fiqsirdeba sxva saqarTvel os saxel mwifo gerbi. unda vivarautoT, rom bagrationTa sagvareul o gerbi imavdroul ad saxel mwifo gerbic aris, an Sesazl ebel ia aseC iTqvas, rom saxel mwifo gerbze datanil ia mmarTvel i dinastiis insigniebi da masze bagrationTa warmomavl obis aRmniSvnel simbol oebTan erTad, qarTul i saxel mwifo gerbis mTavar embl emad qristes kvarTi gamoisaxeba. kvarTis gamosaxvis tradiciaze qarTvel kaTol ikosTa sabeWdavebze zemoT visaubre. isic aRvniSne, rom is sabeWdavi arapirovnul , aramed ufro organizaciul xasiaTs atarebda, maSasadame igi qarTul marTI madidebel ekl esias warmoadgenda. Cveni ekl esiis sabeWdavze kvarTis simbol ika uaRresad l ogikuria, sveticxovl is misteriasTan ekl esiis kavSiris gaTval iswinebiT. bagrationebis gerbze kvarTis gamosaxva, memkvidreobis heraldikur niSnad ver CaiTvl eba. amas ufro saxel mwifoebri-ideol ogiuri da msopl mxedvel obrivi pl asti udevs safuZvl ad. saqarTvel os saxel mwifos RvTis mier gamorCevisa da am qveynis mier ufl is udidesi siwmindis "fl obis" simbol oa. am siwmindis pol itikur-rel igiuri faseul oba gansakuTrebiT mniSvnel ovani iyo yovel epoqaSi, maT Soris maSinac, rodesac mas bagrationTa gerbze gamosaxavdnen.

kvarTi aris ekl esiis erTianobis simbol oc. "es saiduml o erTianobisa, es ganuyofel i Tanxmoba asaxul ia saxarebiseul ambavSi qristes kvarTis Sesaxeb. kvarTi ar gauyviaT da ar daunawil ebiaT, aramed wil ad xvda mTI ianad erT kacs, da ganuyofel i da daunawevrebel i darCa. amasTan dakavSirebiT saRmrTo weril i ambobs: "xol o kvarTi igi, romel i iyo ukerverl , zeiT gamoqsovil yovl ad, Tques ukue urTierTas: ara ganxioT ese, aramed wil -vigdoT amas zeda, visic iyos (ioan. 19: 23-24). am kvarTs mamisagan hqonda maRl iT micemul i erTianoba, da amitom ar SeiZl eboda

daenawevrebinaT imaT, visac es ergo, aramed erTxel da samudamod darCa mTl iani da ganuyofel i. amitom SeuZl ebel ia qristes samosi hqondes imas, vinc qristes ekl esias arRvevs. Tavisi kvarTis saiduml oTi ufal ma ekl esiis erTianobaze migvaniSna." (mRvdel mowame 1990: 68).

XVIII saukunis dasawyisSi vaxtang VI-is moRvaweobis saxel mwifoebriv-politikuri ideol ogiis mTavari mimarTul eba _ saqarTvel os "gamoxsna-aRdgomis" idea, qveynis erTiani saxel mwifoebriobis sakiTxis gansakuTrebit gaaqtiureba da saqarTvel os sxva regioneBTan ekonomikur-politikuri kontaqtis gaZl iereba, xolo am procesSi qarTl is hegemonobaze aqcenti _ Tavis heral dikur asaxvas poul obs bagrationTa gerbze.

saRvTismetyvel o l iteraturaSi kvarTis, rogorc ekl esiis erTianobis simbol os ganmartebis kval dakval , vuSvebT azrs, romel sac, safuZvl ad avtoriseuli an epoqis Tanadruli bl azonireba ar udevs, magram miuxedavad amisa, arsebobis ufl eba aqvs: rogorc zemoT vTqviT, karTagenis episkopos mRvdel mowame kiprianes dauSvebl ad miaCnia, kvarTi hqondes mas, vinc qristes ekl esias arRvevs, aseve SeuZl ebel ia im qveynis daSl a, danawevreba, sadac ukverli kvarTi inaxeba. bagrationebis gerbze daunawevrebel i kvarTis simbol ikaSi ramdenime Sris danaxvaa SesaZl ebel i, maT Soris, qveynis erTianobis ideisac.

vaxuStis mier Sedgenil atlasSi saqarTvel os sam sxvadasxva gerbTagan erT-erTze gamosaxulia marTkuTxa gadakvetili fari. zemonawil Si moTavsebul ia qristes kvarTi. qveda naxevarSi ki, romel ic oTxadaris gayofili, _ Zal aufl ebis simbol o samefo sfero, bibliuri daviTis qnari, Surduli da erTmaneTze gadaj varedinebul i skiptra da xmal i (sur. 37). sara barnavel is azrit, am atlasze gamosaxuli kvarTiani gerbi bagrationTa gerbia, xolo saqarTvel os wm. giorgis gamosaxul eba ki saxel mwifo droSis embl emaa, maSasadame, vaxuStis atlasiseuli gerbi, romel zec gvel eSapis gangmiravi mxedaria datanili, saqarTvel os saxel mwifo gerbia. "vaxuStis rukebze moTavsebul gerbebsi yuradRebas ipyrobis, rom saqarTvel os gerbebi sxvadasxvanairia: erTze

warmodgenil ia cxenosani wm. giorgi, meoreze _ mTavarangel ozi (sur. 38), mesameze moTavsebul ia bagrationTa sagvareul osTan dakavSirebul i embl emebi sveticxovl is aRmarTvisa da daviT winaswarmetyvel is istoriidan. pirvel or gerbze warweril ia, rom es "saqarTvel os" gerbebi aris, xol o mesameze _ "samefo kvarTian daviTiani saqarTvel osi", e.i. es bagrationTa gerbia. es gerbi gamoxatul ia vaxtang VI-is 1711 wl is droSaze (sur. 40), romelic amis gamo unda CavTval oT mefis pirad droSad. saqarTvel os gerbis wm. giorgi ki saxel mwifo droSis embl emaa. wm. giorgi gamoxatul ia giorgi III-is beWedzedac. am daskvnas mxars uWers Teimuraz batoniSvil is cnobac, rom samefo droSaze wm. giorgi iyo xol me gamosaxul i... rogorc vxedavT, vaxuStis mier warmodgenil i saqarTvel os gerbi safuZvel s hpovebs istoriul wyaroebSi da Zegl ebSic. Amis mixedviT SeiZl eba davaskvnaT, rom saqarTvel os sxva Semadgenel samefoTa gerbebi vaxuStis naSromSi, nawil obriv mainc, real uri iyo. sakiTxia mxol od, mTavarTa pirad gerbebTan gvaqvs saqme, Tu saxel mwifo mniSvel obis gerbebTan" (barnavel i 1953: 49).

erekl e meoris mier georgievskis traqtatze gakeTebul sabeWdavze, iq, sadac ukve moCans ruseTis imperiis orTaviani arwivi, gamosaxul gerbze, daviTis qarTan, gadaj varedinebul skiptra-xmal sa da Surdul Tan erTad, mcire farze kvl av aris datanil i macxovris kvarTi (sur. 39). 1783 wl iT daTariRebul saqarTvel osa da kavkasiis mxareebis gerbebis CamonaTval Si, romel sac erekl e II awers xel s, amxedrebul i wm. giorgi kaxeTis gerbad aris aRiarebul i.⁴⁰ amxedrebul i wm. giorgi aris datanil i gerbze, roml iTac Semkul ia ambrosaZeebisaTvis erekl e II-is nier naboZebi sigel i⁴¹.

⁴⁰ "q. qarTI is Rerbi mTa oris isriT q. kaxeTis Rerbi winda giorgi cxened mj domi q. erevnis Rerbi araratis mTa kidobniT q. ganjis Rerbi samTa yrmaTa saxmili q. saatabagos Rerbi tba monastriT q. yazaxis Rerbi xeli xmal i sigrZezed q. SamSadi isa Tofi q. Sirvanisa mgeli q. Saqisa mel a. erekl e. welsa CRpg ivnisis kA." (istoriis 1449: 2280).

⁴¹ "wyal obiTa RvTisaTa CuAn irakli meore mefe qarTI isa da kaxeTisa da sxuata gaZl evT CuAnisa amas samefosa mowmobas. Sen guarit somexs. da CuAns mkvidrs aznaurs tfil isel s ambrosiant daATas Zes ohanezas. rameTu AnaTgan winapari TquAni ambros. Jamsa pirvel irakli mefesa. winapris CuAnisasa.

erTi mxriv, am gerbis gamosaxvis ostaatoba, xol o meore mxriv, mowmobaSi misi bl azonireba naTel i magal iTia imis, rom im periodSi saqarTvel oSi gerbSemoqmedebas ganviTarebis maRal i donisTvis miuRwevia. am nawarmoebSi warmodgenil ia evropul i heral dikisaTvis damaxasiaTebel i yvel a detal i (mantia, gvirgvini, farismtvirTvel ebi, kompiertieri). sigel is teqsts axl avs yvavil wnul ebiTa da ornamentebiT Seqmnil i moCarCoeba. dokumenti damowmebul ia dakidul i sabeWdaviT, romel zec amotvifrul ia erekl es gerbi (identuri sigel is TavSi grafikul ad gamosaxul i gerbisa) (sur. 41, 42).

saqarTvel os ruseTTan SeerTebis Semdgom Cndeba e.w. "protektoratis droindel i gerbi" (sur. 43). pirvel nawil Si datanil ia bibliuri daviTis qnari, meoreSi _ qristes kvarTi, mesameSi _ sfero da Surdul i, meoTxe nawil Si _ gadajvaredinebul i skiptra da xmal i, mexuTeSi _ wm. giorgi, romel ic gvel eSaps gmiravs, meeqvseSi _ saswori. faris mtvirTvel ebi arian

keTil moqal aqebiT erTgul ad monaobiTa da nayofieri saqmiTa misis umaRl esobisagan mieRo patiA da xarisxi keTil Sobil ebisa garna SemdgomaT JamTaTa Svili Svili misi daAT, romel i iyo mamaSeni Jis drosa da quAynis areul obis mizeziT yrma asakobasa TAssa gansul iyv CuAnis ufl ebisagan da Sedgomil iyo vaWrobas da evl o ufl ebasa sparstata da munve damkvidrebul iyv saxl iTa TAsiTa. sadaca aRsrul da cxovreba misi da am mizeziT daAwyebul iyo tomoba misi. da Sen Ze misi daSTomil i mun adgil sa Jami raime Andre hpove gamosaval i da gamoxved sparseTitgan. moxved kurTeul sa rusta quAyanasa da damkvidrdi astraxans quAse Crdil oebisa misis didebul obis keisrobisasa. da munitgan geTxovna CuAngan mowmobaA naTI ad miRebad aznaurobisa winaparTa SenTaTa xol o CuAnca gamveZieT matianeTasoris uwinaresta mefeTa CuAnTa aRsrul ebisatAs SenTa ZiebaTa. da saqmis WeSmaritebasa. zed miwevnul AqmeniT. roml istAsca mogeciT ese CuAni samefo mowmobaA daniSnebiT amas Soris Rerbi winaparisa Senisa. romel i hqonebia sigrZiT mgrgual i fari. vecxl is feri adgil iTa. mas Soris lodi erTi debul i niSnad mtkice erTgul ebisasa da mas lodsazedan jdomil i arwiA erTi cal fexiT mdgomare da cal fexi aweul i romel sa frCxil iT upyries etrati erTi arweril i esreT niWi samefo niSnad miRebul samefo niWta aznaurobisa TAsisa da pirs Sina qonebiT masve arwiAsa rto zetis xil isa. nayofiturT niSnad gul uxobisa da garemosa mas svetisasa marjvenit da marcxenit aRmocenebul i rtoni orni finikisa da dafnisa niSnad nayofieri saqmis mqonel bisasa. ese yovel i dagvirgvinebul ars aznaurobis gvirgniTa. da xel moweril saAeTrTATA Ael iTa CuAniTa da dabeWdil samefoATTA beWdiTa CuAniTa wel sa macxovarsa CuAnisa 1785 indiktiona mefobisa CuAnisa ormocda meerTesa wel sa ivl isis ie dResa". (xel nawerTa: hd-1543)

ლომები. მმ. ვაძბოლ სკის მოსაზრებით, ეს გერბი 1800-1801 წლებში ტარიძებმა და დავით ბატონიშვილის მმართველობის პერიოდში შეკეთებულა (ვაძბოლ სკი 1980: 94). გართული ჰერალდიკოსთა ნაწილის მოსაზრებით, არნისული "გერბი ევროპული ჰერალდიკის მოქოვნისებრი არის გამართული. მტილიანად კომპოზიციის სტილის გარდა, ამასვე მიუთითებს ლატინური ლეგენდა და სრულიად ახალი ელემენტი გართული გერბში ცოდნეობასი - მანტია. არსანიშნავია, რომ ეს არის ბაგრატონთა სიმბოლური კისა და მმ. გიორგის ერთ-მთავრების პირველი შემთხვევა. იმხანად ეს ჟვეყნისა და მმართველი დინასტიის განუყოფელი ნაწილი იყო, მაგრამ ამასთანავე, ნებისმიერ შემთხვევაში, მზადდებოდა ნიადგილი მისთვის, რომ მომავალში საგართული ოს გერბში ბაგრატონთა სიმბოლეებს შორის გიორგი ცანაცული ებოდა, რიტაკ რუსეთის იმპერია მაქსიმალური ავტორიტეტით და საგართული ოზე ადგილი ობრივი დინასტიის უფლებას" (ასათიანი 2002: 18).

ამ ეპოქის მიეკუთვნება გართული-კახეთის მეფის გიორგი XII-ის (1798-1800 წწ.) დროინდელი სახელმწიფო გერბის ორი ნიმუში: პირველი წარმოადგენს ოვალურ ფარს, რომელიც წარმოდგენს ლომებს უყრიატ, მასზე დანილია მხოლოდ კრისტეს კვარტი. ფარის მთელი მწვერული სეყრდნობა, რომელიც ზნელია კომპორტი უყოფოტ. ფარის თავზე გადამდებულნი სანაფო კვერთხი და მხალია, რომელიც თავზე ადგას გვირგვინი. არასიმეტრიული ადგაბნელია ფარის ზემოთ დავითის ჟნარი და სურდული, ხოლო ფარის ქვემოთ - სფერო და სასწორი (სურ. 44); მეორე გერბი საბელადავზეა გამოსახული, მისი ფარზე, რომელიც წარმოდგენს ლომებს უყრიატ, პირველი ნაწილი დანილია გადამდებულნი მხალი და კვერთხი, რომელიც ზირსი სანაფო სფეროა, მეორე ნაწილი კრისტეს კვარტია, მესამე ნაწილი გველესაპის განმგმირავი მმ. გიორგი და სასწორია დანებული. ფარს ამკობს გვირგვინი, რომელიც თავზე ჯვარი ადგას. გვირგვინის მარჯვენა და მარცხენა ბილიური დავითის ჟნარი და სურდულია გამოსახული (სურ. 45).

XIX საუკუნიდან მოყოლებული გართული ჰერალდიკა, ფაქტობრივად, მხოლოდ რუსეთის იმპერიის ჰერალდიკური ინსტიტუტების ზედამხედველობითა და მონაწილეობით იქმნებოდა. რუსული ჰერალდიკის ნაწილი ადსეიზი ება ცაიტვალ ოს გართული საგვარეულო გერბებიც, რადგან მათი მინიშნებაც ამავსევეს

mimdinareobda. bagrationTa gerbidan xan qreboda qristes kvarTi, xan isev Cndeboda.

qarTul i samefo dinastiis pirvel i gerbi, romel ic ruseTis imperiis Sesabamisma institutma daamtkica da "gerbebis saerTo krebul Si" Seitana, aris "Tavad bagrationTa gerbi". Oam gvaris saTavadaznauro Rirsebis oficial urad cnobis TariRad iTvl eba 1803 wl is 4 oqtomberi, rodesac imperator al eqsandre l-is gadawyvetil ebiT, bgrationebis sagvareul o gerbi Seitanes "gerbebis saerTo krebul is" me-7 tomSi (sur. 46). `fari gayofil ia oTx nawil ad, romel Tagan pirvel Si wiTel mindorze gamosaxul ia oqros samefo sfero. meoreSi l urj mindorze _ arfa, mesame l urj mindorze _ oqros Surdul i. meoTxe nawil Si wiTel mindorze gadaj varedinebul ia oqros skiptra da xmal i. fari, romel ic upyriaT farismtvirTvel l omebs, Semkul ia Tavadznaurul i wodebisTvis Sesaferisi manti iTa da gvirgviniT", _ aseT bl azonirebas gvTavazobs "gerbebis saerTo krebul i." Aiqve moTxrobil ia, wesisamebr, bagrationTa gvaris istoria.⁴² maSasadame, es gerbi vaxtang VI-is Zmis ieses (al iyul i-xnis) ukanono vaJis al eqsandres (isaak-begis) STamomaval Ta sagvareul o gerbia. am oj axis yvel aze cnobil i warmomadgenel i iyo general i petre bagrationi (1764-1812

⁴² "Tavad bagrationTa winapari bagrat pirvel i, israel is mefe daviTis STamomaval i, fil istiidan saqarTvel oSi qristes dabadebidan 575 wel s Camovida, arMosavl eTis marTI madidebel ekl esiaSi moinatI a da col ad moiyvana qarTvel i mefis mirdat xastroianis da ferozisi. mefis sikvdil is Semdeg saqarTvel oSi gamefda bagrati, roml is STamomavl ebi ucvl el ad ganagebdnen saqarTvel os. 1469 wel s mefe giorgis sikvdilis Semdeg gamefebul konstantines hyavda xuTi vaJi: daviTi, giorgi, bagrati, al eqsandre da mel qisedeki. mefe konstantines gardacval ebis Semdeg gamefda daviTi, romel mac Tavis Zmas bagrat batoniSvil s uboZa samfl obel od muxranis provincia, bagrati iyo muxranis pirvel i mfl obel i. bagratis Svil iSvil is Svil ma mefe vaxtangma daiyro adre gayofil i sami samefo saqarTvel o, imereTi da kaxeTi da ufros vaJs arCil s misca imereTi. Mmefe arCil i 1681 wel s gaemgzavra ruseTs da miRo xel mwife-mefeTa da did Tavada ioane al ekseeviCisa da petre al ekseeviCis wyal oba. misi Zmebi mefe giorgi da batoniSvil i l evani fl obdnen saqarTvel os. l evanis Svil ebi vaxtangi da iese mefobdnen saqarTvel oSi. l evanis Svil is ieses Ze - batoniSvil i al eqsandre, Tavis oj axTan erTad,D 1757 wel s Cavida ruseTSi da sasazRvro jarSi podpol kovnikad dainisna, mas yizl arSi miwebi eboZa. Tavada bagrationTa STamomavl ebi amgvaradve emsaxurebodnen ruseTis taxts da daj il doebul ni iyvnen CinebiTa da sxva sapatio niSnebiT da monarqTa wyal obiT- (gerbebis 1803: #8).

ww.), რომლის განსაკუთრებული რვალი და დამსახურება რუსეთის იმპერიის
წინაშე შესაბამისად აღწერილია "გერბების საერთო კრებული".

ბაგრატონ-მურანელთა გერბზე უფლისკურთხეული გამოსახული გერბი
წარმოადგენს ოთხნაწილიან ფარს, გაოფილს ოგროს ჯვრით, სადა მცირე
გერბით. პირველ მუხამულ მხრიდან დათანილია ოგროს ღარი და ვერცხლის
სურდული ოგროს ღვით. მეორე აღწერის მხრიდან გერბზე ერთმანეთზე
გადავადებული ოგროს სახელიანი ვერცხლის ამოსავლიანი ხმალია და
ოგროს სიკვდილიანი ოგროსავე სამეფო სფეროა. მესამე აღწერის მხრიდან
ოგროს სახელიანი. მეოთხე მუხამულ ნაწილში ვერცხლისფრად შეაბრუნელი
მ. გიორგი ტეტრაცხენი ამხედრებული, რომელიც ვერცხლის სუბიტი განმირავს
მწვანე ფრთებიან სავდრკონს. მცირე მუხამულ გერბზე იესო ქრისტე ვერცხლის
კურთხეული (სურ. 47). აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ბაგრატონ-მურანელ
ეპისკოპოსი არაუზრავთ სამდგომლითა სავდრკონს გერბის დამტკიცების
შესახებ. თავად ბაგრატონ-მურანელთა უფროსი შთაბრძნობის გერბი, რომლის
უმთავრესი ნიშნები ბაგრატონთა სამეფო სახლის ჰერალდიკური "რეალიზაცია"
და ქრისტე კურთხეული გამოსახულია წარმოადგენს. ამ ოგროს უმცროსი შთა
წარმოადგენლები მ. გიორგი XIX_XX საუკუნეებში გამოყენებული გერბის რამდენიმე
ვარიანტი ცნობილი (თავად აზნაურთა 1996: 54).

ქრისტე კურთხეული ამკობს ბაგრატონ-გუჯინების გერბს (სურ. 48),
რომლის ცენტრში უფლისკურთხეული გამოსახულია მ. გიორგი გუჯინების გერბი
წარმოადგენს ოთხნაწილიან ფარს, სადა მცირე ფარით. პირველ მუხამულ
მხრიდან ვერცხლისკურთხეული. მეორე აღწერის მხრიდან _ ოგროს ღარი.
მესამე აღწერის მხრიდან ვერცხლის სურდულია, ვერცხლისავე ტამბილი და
ოგროს ღვით. მეოთხე მუხამულ მხრიდან _ ოგროს სამეფო სფერო, რომლის
წინაშე დათანილია ერთმანეთზე გადავადებული ოგროს კვრთხი და ოგროს
სახელიანი ვერცხლის ხმალი. სადა მცირე ოგროს ფარზე, გამოსახულია მ.
დიდმოვამე გიორგი, აღწერისფრად შეაბრუნელი და ოგროს ჯვრით
მკერდსემკული. მ. გიორგი მუხამული არკაზმული იქნა და ოგროს ფოცბიტი
სემკული სავდრკონი ამხედრებული. იგი მუხამული სუბიტი განმირავს მწვანე
გველს, სავდრკონს, მუხამული ტამბილი და დრკონის ენით. მთავარი
ფარის სემკულია სათავად აზნაურთა გვირგვინით, რომელიც უპირა ორ მოლივით

angel ozs. angel ozebs xel Si oqros saxel uriani vercxl is maxvil ebi ukaviaT. farismtvirTvel ebi mewamul Tval ebiani oqros l omebi arian. fari Semkul ia yaryumis bewvis sarCul iani mewamul i mantiiT, oqros funj ebiTa da foCebiT. uganaTI ebul es TavadTa gvirgvini abol oebis mantias. gerbi damtkicebul ia 1886 wel s da Setanil ia "gerbebis saerTo krebul Si" (gerbebis 1886: #2).

1882 wl idan ruseTis did saxel mwifo gerbze (sur. 49) gamosaxul i saqarTvel os samefo gerbi ramdenime nawil isgan Sedgeba (sur. 50): Sua mcire farze saqarTvel os gerbia: oqros farze l aJvardis aRWurvil obiT, mkerdze oqros jvriT, Sav, oqros arSian cxenze amxedrebul i da mewamul i SubiT mwvane, Sav frTiani da mewamul Tval ebiani gvel eSapis ganmgmiravi wm. didmowame Zl evamosil i giorgi. pirvel nawil Si _ iveriis gerbi: mewamul farze yal yze Semdgari vercxl is cxeni; zeda marcxena da qveda marj vena kuTxeebSi rvaqimiani varskvl avebi. meore nawil Si _ qarTI is gerbi: oqros farze ori, Sav isrebgayril i cecxli smfrqvevel i mTa. mesame nawil Si _ yabardos miwebis gerbi: l aJvardovan mindorze erTmaneTze gadaj varedinebul (pirebiT zeviT) vercxl is or isarze oqros mcire fari marj vniV Sebrunebul i, mewamul i naxevarmTvariT; pirvel sam meoTxedSi eqvsqimiani vercxl isave varskvl avebi. meoTxe nawil Si somxeTis gerbi: oqros farze mewamul i gvirgvinosani l omi. Odabol oebaze oqros vel ze _ Cerqez da mTiel TavadTa gerbi: gaWenebul Sav cxenze Cerqezi, vercxl is aRWurvil obiT, mewamul i samosiTa da Savi mosasxamiT, marj vena mxarze Savi SubiT. gerbi Semkul ia qarTul i gvirgviniT (vinkl eri 1893: 406). faqtobrivad, aq erT gerbSi erTiandeba 1800 w. srul iad ruseTis srul i gerbis Sesaxeb manifestidan didi saxel mwifo gerbis naxatze (sur. 52) gamosaxul i Crdil o da samxreT kavkasiis miwebis aRmniSvnel i xuTi gerbi (cecxli ovani mTa, wm. giorgi, naxevarmTvare isrebis fonze, Cerqezi mxedari, l omi).

ruseTis imperiis mcire gerbze (sur. 51) gamosaxul saqarTvel os gerbze mxol od gvel eSapis ganmgmiravi wm. giorgi Cans. dokumenturad ar dasturdeba qarTul heral dikaSi gamoTqmul i mosazreba, TiTqos "XIX

saukunis damdegidan moyol ebul i bagrationTa dinastiam samefo taxtTan erTad samSobl os gerbSi Tavisi sagvareul o embl emebis gamoxatvis ufl ebac dakarga" (asaTiani 2002: 18). am SemTxvevaSi ufro marTebul i iqneba saubari rusul heral dikaSi qarTvel bagrationTa sagvareul o Tu saqarTvel os saxel mwifo (samxareo) gerbebis mimarT arasistemur midgomaze.

gronol ogiuri TanmimdevrobiT daval agoT bagrationTa is gerbebi, romel Ta namdvil obaSi istorikosebsa da heral dikosebs eWvi ar SeaqvT da, miuxedavad imisa, rom zogierT maTgans sarwmuno dokumenturi wyaro ar moepoveba, qarTul heral dikur literaturaSi maT mimarT, zogadad, sandoobis xarisxi maRal ia:

1. giorgi XI-is saxel iT cnobil (faqtobrivad, vaxtang VI-is) gerbze (1709 w. "saociqul o") datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi;
2. qaixosros gerbze (1710 w. "kondaki") datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi.
3. imeretis mefe al eqsandre V-is gerbze (1732 w. rusetis imperator ana ioanes asul isadmi gagzavnil sigel ze dasmul i beWedi) datanilia bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi. (Semonaxulia aRwera: beWdis centrSi gerbia. mis zemoT samefo gvirgvinia; fari gayofil ia oTx nawil ad: pirvel nawil Si samefo Zal aufl ebis sferoa, meoreSi _ qnari; mesameSi gadaj varedinebul i skiptra da xmal i; meoTxeSi _ Surdul i. faris orive mxares _ l omebi) (brose 1861: 197).
4. vaxtang VI-is gerbze (1726-1737 ww. q. astraxanis mxareTmcodneobis muzeumi) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi.
5. "kvarTian-davitian" gerbze (1735 w. vaxustis atlasi) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi.
6. erekle II-is gerbis erT variantSi (1783 w. georgievskis traqtati) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavl obis niSnebi, meore variantSi (1785 w. ambrosazeebistvis bozebul sigel Si) _

bibl iuri warmomavl obisa da samefo niSnebTan erTad, amxedrebul i wm. giorgi.

7. giorgi XII-is gerbis (1798-1800 ww.) erT variantSi datanil ia qristes kvarTi da bagrationTa bibl iuri warmomavl obis niSnebi, meore variantSi am embl emebs emateba wm. giorgi.
8. daviT batoniSvil is ("proteqtoratis droindel ") gerbze (1800-1801 ww.) datanil ia qristes kvarTi da bagrationTa bibl iuri warmomavl obis niSnebi, agreTve damatebiT Cndeba gvel eSapis gamgmiravi wm. giorgi.
9. Tavad bagrationTa (bagrationis muxranis Sto, ieses STamomavl ebi, roml ebic 1757 w. gadasaxl dnen ruseTi) gerbze (1803 w. "gerbebis saerTo krebul i") datanil ia mxol od bagrationTa bibl iuri warmomavl obis niSnebi.
10. imeretis mefe sol omon II-is gerbze (1807 w. "daviTni") datanil ia qristes kvarTi da bagrationTa bibl iuri warmomavl obis niSnebi.
11. uganati ebul es Tavad bagration gruzinskebis gerbze (1886 w. "gerbebis saerTo krebul i") datanil ia qristes kvarTi da bagrationTa bibl iuri warmomavl obis niSnebi, agreTve gvel eSapis gamgmiravi wm. giorgi.

bagration-imeretinskebsa da bagration-daviTaSvil ebs oficial urad damtkicebul i gerbebi ar hqondaT, magram sxvadasxva avtorTa wyaroebis mixedvit Tu vimsjel ebT, imeretinskebis gerbSi Cndeba verZis figura (cixinski 1922: 81), (dumini 1998: 85), xol o bagration_daviTaSvil ebis gerbze datanil ia gvel eSapis gamgmiravi wm. giorgi, jvari, xuTqimiani varskvl avi da l leopardi (dumini 1996: 83), (l akieri 1990: 328).

Tu erTmaneTs SevadarebT im bagrationTa Stoebis heral dikur niSnebs, romel Tac ruseTis imperiis Sesabamisi institutebis mier miniWebul i aqvT maRal i saTavadaznauro wodeba, maT gerbebSi qristes kvarTis gamosaxva ufro individual ur gadawyvetil ebaze Cans damokidebul i, vidre raime pol itikur aspeqtze. amave dros bagrationTa gerbze kvarTTan erTad an mis paral el urad wm. giorgis embl emis dataneba imas unda mianiSnebdes, rom kul turul mexsierebaSi (raki amis dokumenturi wyaro ar mogvepoveba) wm.

გიორგი საყარტველ ოს სახელ მწიფო ემბლ ემად რცებოდა. დამოუკიდებლ ობის დაკარგვამდე ღარტულ ჰერალ დიკურ ხელ ოვნებასი მისი ცალკე ემბლ ემა სახელ მწიფო გერბზე რომ არ გვაყვს, ეს არ გვაზღვევს იმის კატეგორიულად მტკიცების სასუალ ებას, რომ ღარტულ ჰერალ დიკასი ღრისტეს ღვარტის წმ. გიორგიტ ჸანაცვლ ება ბაგრაციონტა გვარის ღარტული სახელ მწიფოსგან დისტანცირების მცდელობაა. ამას მკაფიოდ ადასტურებს ზემოტ არწერილი უგანატი ებულ ესე თავადების გრუზინსკების გერბი, რომელიც XIX საუკუნის მიწურულს არის დამტკიცებულ ირუსეთის იმპერიის შესაბამისი ინსტიტუტის მიერ. ფაქტობრივად, "გერბების საერთო კრებულსი" ორჯერ გვხვდება ბაგრაციონტა გერბი. პირველზე არ ჸანს ღვარტი, მეორეზე _ დანილია. რითი აიხსნება ეს გარემოება? რუსული ჰერალ დიკური პოლიტიკა XIX საუკუნის ბოლოს გრუზინსკების გერბის დამტკიცებისას არიარებს, რომ ღრისტეს ღვარტის გამოსახვის უფლება ბაგრაციონებს აკვტ? _ შესი ება ასე ვიფიგროტ, მით უფრო, რომ ამ დროს ბაგრაციონ-გრუზინსკები უკვე რუსეთის იმპერიის თავადებად იწოდებოდნენ.

XIX საუკუნის ბოლოს ბაგრაციონტა გერბზე ღვარტის კვლავ გამოცენასთან დაკავსირებით, ალბათ ისიც გასახსენებელია, როგორ იცვლებოდა რუსეთის იმპერიის იდეოლოგია და ადმინისტრაციული ინსტიტუტების პოლიტიკა ღარტული თავადაზნაურობისადმი. როგორც ცნობილია, საყარტველ ოს რუსეთთან `სერვიმის-საყმესი მეფის მთავრობა მნიშვნელოვან როლს მმართველობის სისტემას ანიუბდა. 1801 წლის კანონის საფუძველზე შეკმნილია ვესები, XIX საუკუნის 40-იან წლებში უკვე ვერარ უპასუხებდა არსებულ რეალ ობას, რის გამოც საწირო გახდა ახალი მმართველობითი სისტემის შემოსახება, სახელდობრ, სამოკალ აკო მმართველობის _ მეფისნაცვლის ინსტიტუტის დაარსება კავკასიასი, ნაცვლად სამხედრო მმართველობისა, რომელიც არსებობდა XIX საუკუნის 40-იან წლებამდე.

გენერალმა პასკევიჩმა რუსეთის იმპერატორ ნიკოლ ოს პირველს ვარუდგინა ამიერკავკასიის მმართველობის ახალი პროექტი. ამიერკავკასიასი საომარ მოკმედატა (რუსეთ-ირანის 1826-1828 წწ. და რუსეთ-ტურეთის 1828-1829 წწ.) ჸირიტადად დასრულები გამო `პასკევიჩი მიზანსეონილიად ტვლიდა, სამხედრო-საოკუპაციო რეჸიმის ნაცვლად შემოეროტ აკ სამოკალ აკო ხელისუფლები ება წმინდა რუსული სისტემით. გამონაკლისს უწებდა მხოლოდ მუსლიმანური პროვინციების

mmarT, sadac Zal aSi unda darCenil iyo adgil obrivi samarTal i. paskeviCis es proeqti gaJRenTil i iyo rusifikatorul i sul iskveTebiT da gamiznul i iyo mxaris srul i ekonomikuri da politikuri damorCil ebisaTvis- (anTel ava 1972:120). paskeviCis proeqtma mxardaWera ver hpova. peterburgidan Tbil isSi gamogzavnes senatis revizia, romel sac baroni gani xel mZRvanel obda. man swori Sefaseba misca amierkavkasiaSi ukiduresad gamwvavebul ekonomikur-pol itikur mdgomareobas, romel ic pirdapir kavSirSi iyo rusul mmarTvel obiT rgol Tan da SeimuSava amierkavkasiis mmarTvel obis axal i gegma-proeqti. igi moiwona 1837 wel s Tbil isSi Camosul ma nikol oz pirvel ma, xol o 1840 wel s ganis es proeqti damtkicebul i iqna imperiis saxel mwifo sabWos mier. amierkavkasia `saqarTvel o-imereTis guberniad- da `kaspiis ol qad- gaiyo. somxeTisa da azerbaijanis nawil ic saqarTvel o-imereTis guberniaSi aRmoCnda. am saxiT qveynis administraciul i dayofa erovnul i mTli anobis moSI as iTval iswinebda. qarTul i saxel mwifoebriobis dakargvis Sesaxeb xatovnad ambobda Sal va nucubiZe: "qarTvel i mefeebis _ erekl esa da sol omonis mier ruseTis mfarvel obis Zebna ukanasknel i aqti iyo im tragediisa, romel sac saqarTvel os istoria ewodeba. isini, rogorc gmirebi, istoriis scenaze aRar iyvnen, roca tragedia daskvnamde mivida da saqarTvel o "qarTul guberniad" iqca" (nucubiZe 1958: 234). ganis reforma Seusabamo aRmoCnda mas Sengom, rac sagareo pol itikaSi aRmosavl eTis sakiTxi gaaqtiurda. ruseTis imperators sWirdeboda amierkavkasiaSi simSvidis SenarCuneba da adgil obrivi mosaxl eobis mxardaWera. amitomac saWi ro gaxda samxedro- saokupacio reJimis ramdenadme rbil i, moqnili pol itikiT Sevl is aucil ebl oba. am pol itikis gamtarebl ad peterburgSi SerCeul i iqna gamocdil i, Wkviani, magram amave dros cbieri rusi moxel e m. voroncovi (mefisnacvl obda 1844-1854 ww.). Seicval a imperiis Semadgenl obaSi kavkasiis statusic, kerZod ki samxedro mmarTvel oba, e.w. mTavarmmarTebi is instituti, samoqal aqo mmarTvel obiT, mefisnacvl is institutiT Seicval a. samefisnacvl o daiyo Tbil isis, quTaisis, Semaxis da derbendis guberniebad. carizmma amiT xmarebidan amoiRo termini saqarTvel o, rogorc erovnul -

saxel mwifoebri vi saxel wodeba, rac cxadia, mxaris rusifikaciisaTvis iyo gamiznul i. kavkasiis kol oniuri aTvis ebis voroncoviseburi meTodi formiT gansxvavebul i, epoqasTan Sexamebul i da carizmi sTvis momgebiani aRmoCnda. man Tavis mmarTvel obaSi uxeSobisa da Zal adobis nacvl ad SeimuSava Semparavi, moqnili taqtika. ruseTis xel isuflebis winaSe samoqal aqo mmarTvel obis dadgenisTanave mwvaved daisva kavkasiis kul turuli aTvis ebis sakiTxi. Tu winaT rusi mmarTvel ebi qarTvel aristokratias mtruli TvaliT ucqerdnen da igi seperatistuli moZraobis moTaved miaCndaT, vorovncovma, piriqit, xeli gauwoda gaRatakebis gzaze Semdgar Tavadznaurobas da TandaTan CaiTria kol oniur RonisziebaTa ganxorciel ebaSi. man qarTveli Tavadznauroba privilegiebis mxriv gauTanaswora ruseTisas, gauxsna mas banki da grZel vadiani sesxi miaSvel a. amasTanave, man Tavadznaurobas xeli Seuwyo xel isuflebis maRali eselonebisaken svlaSi. misi TaosnobiT, qveyanaSi gatarda mravali kul turuli Roniszieba.

XIX saukunis 60-70-ian wl ebSi mniSvnel ovani procesebi warimarTa rogorc ruseTis imperiaSi, aseve mis guberniebSic. yirimi omSi (1853-1856 ww.) ruseTis damarcxebam cxadyo misi susti mxareebi. krizisidan gamosvl is erTaderT swor gzas warmoadgenda iseTi reformebis gatareba, romelic qveyanas ganvitarebis axal gzaze gaiyvanda. carizmis mier Catarebul masagl exo (1864 w. saqarTvel oSi), sasamarTlo (1864 w.), samxedro (1865 w.), saqal aqo (1870 w.) da safinanso (1872 w.) reformebma, maTi progresul obis miuxedavad, kidev ufro gauaresa da daZaba mdgomareoba rogorc ruseTis central ur nawil Si, aseve mis guberniebSic. mTel i qveyana aj anyebis al Si gaexvia. poloneTsa da amierkavkasiaSic adgili hqonda revoluciur gamosvl ebs. amgvari situaciit Sesinebuli samefo kari qveyanaSi mdgomareobis ganmuxtvas cdil obda. am miznit ruseTis imperatorma ruseTsa da mis guberniebSi imogzaura. 1871 wels TbilisSic Camovida imperatori al eqsandre II.

qarTvel TavadznaurobasTan mimarTebaSi ruseTis imperiis Sevl i i pol itikidan gamomdinare, Sesazl ebel ia, vifiqroT, rom heral dikuri isntitutebi, xel isuflebis ideologia gamoxatavdnen da dasaSvebad Tvl idnen ukve ufl is kvarTis gamosaxvas bagrationTa gerbze. Jer erTi, rogorc arvniSne, qarTvel monarqTa gvaxl a ukve ruseTis imperatoris qveSevrdomi Tavadebis tituliT moixsenieboda da, aqedan gamomdinare, imperiul ambicias sulac arar Sel axavda, Tu misi Tavadebi qristes kvarTis mvel ebad kvl avigrZnobdnen TavS, meorec, ukve aqtual oba hqonda dakarguli kvarTis, rogorc erTiani, dauSleli ekl esiis (Cemi mokrZal ebeli varaudiT _ qveynisac) qarTuli saxel mwifos sivrcesi moazrebas, radgan es saxel mwifo ukve Titqmis saukunea, rac ruseTis imperiis gubernia iyo.

XIX saukunis ganmavl obaSi da XX saukunis 20-ian wl ebande, sanam saqarTvel o ruseTis imperiis Semadgenl obaSi iyo, qarTuli original uri heral dikuri memkvidreobis Sesaxeb saubari SeuZl ebeli xdeba, radgan qarTuli gerbebi iqmneboda ruseTis imperiis Sesabamisi saxel mwifo institutebis mier da maSadame, es nawarmoebebi rusul heral dikur memkvidreobas ganekutvneba.

Tavi VIII. saqarTvel os uaxl esi istoriis gerbebi

§ 1. Tbil isis saxel mwifo universitetis gerbi

XX saukunis 20-ian wl ebSi, rodesac saqarTvel om samiode wl iT damoukidebl oba moipova, saintereso artefaqti Seiqmna axal daarsebul i pirvel i qarTul i universitetis gerbis (sur. 53) saxiT.

universitetis daarseba gansakuTrebiT mniSvel ovani movl ena iyo Cveni qveynis istoriaSi.

1918 wl idan 26 ianvari (axal i stil iT, 8 Teberval i) qarTvel i xal xis cnobierebaSi ormagad mniSnel ovan TariRad iqca. manamde igi saqarTvel os yvel aze didi mefisa da wmindanis daviT aRmaSenebl is xsenebis dRe iyo, xol o 1918 wl idan man qarTul i sauniversiteto ganaTI ebis dasabamis simbol uri mniSnel obac SeiZina, radgan am dRes Tbil isis gareubanSi, qarTul i saTavadaznauro gimnaziis SenobaSi, sazeimod gaixsna kavkasiaSi pirvel i erovnul i universiteti, romel mac, qarTul i saganmanaTI ebl o tradiciebis gaTval iswinebiT, safuZvel i Cauyara saqarTvel oSi evropul i tipis umaRI es skol as da xel i Seuwyo kavkasiaSi sauniversiteto ganaTI ebis aRorZinebas.

...Sors darCenil iyo meoTxე saukunis fazisis maxl obl ad arsebul i kol xeTis fil osofiur-ritorikul i akademia, adreul i Suasaukuneebis qarTul i samonastro kompl eqsebis skol ebi da saganmanaTI ebl o centrebi saqarTvel osa Tu ucxoETSi, gel aTisa da iyal Tos akademiebi... saukuneebis qartexil ebs Tan gahyol oda erTiani da Zl ieri saqarTvel os dideba da masTan erTad minavl ul iyo TviTmyofadi erovnul i kul tura, mecniereba da ganaTI eba. qarTI -kaxeTis samefos ruseTis imperiis Semadgenl obaSi Sesvl asTan erTad daviwyebas miscemoda am samefos ukanasknel i mefeebis survil i saqarTvel oSi gaexsnaT umaRI esi skol is tipis liceumebi... magram samSobl os damoukidebl obadakargul qarTvel ebSi ar gamqral iyo Tavisufl ebis wyurvil i da erovnul i umaRI esi skol is daarsebis ocneba...

pirvel i qarTul i cnoba saqarTvel oSi universitetis daarsebis aucil ebl obisa da misi moTxovnis Sesaxeb gaCnda 1832 wl is SeTqmul Ta wreSi, roml is wevrTa umravl esoba naziarebi iyo rusul da evropul ganaTI ebas. magram es moTxovna im drois SesatyvisobaSi ganuxorciel ebel i aRmoCnda iseve, rogorc TviT 1832 wl is SeTqmul eba.

XIX saukunis samocian wl ebSi saqarTvel oSi samoRvaweo asparezze gamovida axal i Taoba, didi qarTvel i sazogado moRvawis il ia WavWavaZis meTaurobiT, romel Tanac dakavSirebul ia sul ieri aRorZinebis axal i etapi saqarTvel os istoriaSi. am wl ebSi gansakuTrebiT gaaqtiurda universitetis daarsebisaTvis brZol a.

XX saukunis dasawyisidan ki qarTul i universitetis dafuZnebis misia peterburgis universitetis aRzrdil ma da misma privat-docentma ivane javaxiSvil ma ikisra. igi samarTI ianad iTvl eba il ia WavWavZis gzis gamgrZel ebl ad qarTul i erovnul i TviTSegnebis SenarCuneba-gaZl ierebis Tval sazrisiT.

rodesac ivane javaxiSvil i qarTul sazogadoebas universitetis daarsebis aucil ebl obaze esaubreboda, igi xazs usvamda, rom qarTul i universiteti erTsa da imave dros samecniero kvl eva-Ziebisa da cdis dawesebul ebac unda yofil iyo da umaRI esi samecniero saswavl ebel ic. am universitetis profesorebi da xel mZRvanel ni mar to l eqciebis mkiTxvel ni ki ar unda yofil iyvnen, aramed upirvel esad yovl isa mecnierni da mkvl evarni, romel nic TaviantI naSromebiT mecnierebis warmatebas Seuwyobdnen xel s da misabaZi magal iTic iqebodnen mozardi TaobisaTvis.

ivane javaxiSvil i, mcirericxovan TanamoazreebTan erTad, universitetis daarsebiT didi qarTul i kul turis Cawyvetil i xidebis aRdgenas cdil obda. Akademikos Tamaz gamyrel izis sityvebiT rom vTqvaT, „Cven Cveni umaRI esi ganaTI ebis istoria unda daviwoT ara Tbil isis universitetis daarsebiT 1918 wel s, aramed saqarTvel oSi umaRI esi ganaTI ebis kerebis arsebobiT ukve XII saukuneSi da SesaZl ebel ia ufro adrec, kerebisa, roml ebic Tavisi drois yvel aze mowinave, el inistur tradiciebze damyarebul centrebs warmoadgenda, sadac iswavl eboda

trivium-quadrivium principis mixedviT aRmosavl ur-dasavl uri fil osofia, rac moicavda imdroindel i mecnerebisa da ganaTI ebis yvel a ZiriTad sferos... swored el inisturi kul turis _ am aRmosavl ur-dasavl uri kul turul i simbiozis _ gamoxatul ebaa uZvel esi qarTul i kul tura, kul tura qveynisa, romelic aRmosavl eTisa da dasavl eTis gzajvaredinzea moTavsebul i da Tavis TavSi tradiciul ad aerTianebis el inistur-dasavl ur kul turul nakadebs. es tradiciebi, ukve evropul i ganaTI ebisa da mecnerebis saxiT, aRdga CvenSi qarTul i universitetis daarsebiT. swored amaSi mdgomareobs Cveni erovnul i universitetis didi istoriul i mniSvnel oba" (gamyrel iZe 2008).

1918 wl is 5 Teberval saxl ad daarsebul i Tbilisis universitetis profesorTa sabWos me-4 sxdomam, romel sac p. meliqiSvili (sxdomis Tavmj domare), iv. javaxiSvili, e. TayaiSvili, k. kekelize, i. abulaze, a. Sanize, g. axvlediani, i. yifSize (sxdomis mdivani) eswrebodnen, mxatvardimitri SevardnaZis⁴³ mier Seqmnil i universitetis beWdis sami nimuSidan erT-erTi daamtkica (tfilisis 2006: 99).

⁴³ dimitri SevardnaZe me-20 saukunis 20-30-ian wl ebSi qarTul i kul turis erT-erTi yvelaze Tval sacino figura iyo. igi 1885 wl is 1 dekembers ozurgetis raionis sofel baxvSi dai bada, saSual o ganaTI eba quTaisis real ur sasvavil ebel Si miRo, xolo samxatvro codnis misaRebad jer peterburgSi gaemgzavra, Semdeg ki miunhenis samxatvro akademiaSi ganagrZo swavl a. "arqivebma Semogvinaxa sabuTebi, romlebic mowmobs, rom studentobis wl ebSi mas material ur saxmarebas uwevda qarTvel Ta Soris wera-kiTxvis gamavrcel ebel i sazogadoeba" (berize 1986). dimitri SevardnaZis nacnoboba eqvTime TayaiSvil Tan 1910 wl idan dawyebul a, rodesc igi, jer kidev germaniaSi myofi, TayaiSvil is mier wamowyebul sparsul i miniaturebiT Semkul i „vefxistyaosnis" gamocemis saqmeSi aqtiurad Cabmul a. 1911 wel s geronti qiqoze miunhenidan eqvTime TayaiSvil s swerda: "didaT pativcemulo batono eqvTime! dRes gazeTSi wavikitxe, rom saistorio sazogadoebaSi gadagiwyvetiat xutasi maneTis gadadeba monastrebSi da ekl esiebsi darCenili qarTul i mxtvrobis gadmosaRebaT. am saqmistvis, ra sakvirvelia, mcodne da ketil sindisieri adamiani dagWirdebaT. aq aris erTi axal gazrda qarTvel i mxatvari dimitri SevardnaZe, romelic siamovnebiT ikisrebs mag saqmes, Tu Tqven araferi gaqvt mis winaarmddeg da miandobT mas. Tqven piradaT kidec icnobT SevardnaZes. Cemis azrit, metad niWieri, mcodne da muyaiti axal gazrdaa da rogorc TqvenTvis, ise mistvis Zlier xel sayrel i iqneba, Tu aseTs mniSvnel ovans da saintereso saqmes miandobT. is mzadaa Tqveni cnobis miRebiStanave gamoemgzavros saqarTvel osken" (yancaveli 1985).

rogorc al eqsandre baramiZe igonebda, qarTul i universitetis gerbis idea ivane j avaxiSvil s ekuTvnoda (baramiZe 1983: 321). Tavdapi rvel ad Sei qmna universitetis beWdis eskizebi, roml ebic saqarTvel os xel nawerTa erovnul centrSi, ivane j avaxiSvil is arqivSi, inaxeba, xol o TviT I iTonSi Camosxmuli sabeWdavi dacul ia Tbil isis saxel mwifo universitetis muzeumSi (sur. 54).

pirveli msofi io omis wl ebSi rodesac ruseTis armiis samxreTis frontma anatoliis mniSvnel ovani nawili daikava da Woroxis auzic zurgSi moiqcia, am garemoebiT isargebla eqvTime TayaiSvil ma da 1917 wels moawyo samxreT saqarTvel oSi mesame arqeol ogiuri eqspedicia, romel Sic, eqvTimesTan erTad, monawil eobdnen inJineri a. kal gini, varZiis monastris mRvdel -monazoni ipol ite, mxatvrebis: I. gudiasvili, m. Wiaureli da d. SevardnaZe, agreTve "moxalise xuroTmoZRvari-al pinisti" i. zdanevici (TayaiSvili 1960: 3). am mogzaurobas eqspediciis TiToeuli axal gazrda wevrisaTvis ganuzoml ad didi mniSvnel oba hqonda. aq miRebul ma STabeWdil ebebma, gamocdil ebam Tu did mecnierTan urTierTobam Rrma kval i datova maTze. amas isini yovel Tvis aRniSnavdnen. "eqvTime TayaiSvil Tan Sexvedras l ado gudiasvili ma gadamwyveti movl ena uwoda Tavis cxovrebaSi" (moseSvili 1988: 18).

ivane j avaxiSvil Tan d. SevardnaZis nacnoboba, rogorc cans, misi germanidan samSobl oSi dabrunebis Semdgom daiwyo.

dimitri SevardnaZem saqarTvel oSi Camosvl istanave safuZveli Cauyara qarTvel xel ovanTa sazogadoebas, romel mac didi muSaoba gaswia qarTul i kul turis Zegl ebis movl isa da mecnieruli Seswavis Tval sazrisiT. ivane j avaxiSvili am sazogadoebas sistematurad exmareboda da rCeva-darigebas aZl evda Zegl ebis fiqsaciisa da Seswavis saqmeSi. igi 1916 wl is 14 agvistos moxsenebaSi werda: "qarTvel xel ovanTa sazogadoebis gamegebas vurcie amTaviTve nabaxtevis ekl esiis kedl is mxatvrobisTvis mieqcia yuradReba da daRupvisagan gadaerCina" (j avaxiSvili 1966: 47). nabaxtevis eqspedicia warmatebit dagvirgvinda da 1917 wels misi Sedegebis, kedl is mxatvrobis pirebis, gamofenac moewyo e.w. „didebis tazarsi“. es Senoba Semdeg qarTvel xel ovanTa sazogadoebas gadaeca, sadac 1920 wels saqarTvel oSi saxviti xel ovnebis pirveli muzeumi - „saqarTvel os erovnul i samxatvro gal erea“ gaixsna, roml is xel mZRvanel ad dimitri SevardnaZe dainiSna.

dimitri SevardnaZe farTo Tval sawieris moazrovne da daxvewili gemovnebis mqone mxatvari iyo. evropuli ganaTleba da erovnul i kul turis codna ganapirobebda mis Semoqmedebasa da saertod, mTel mis moRvaweobas. misi Seumcdari mxatvruli al Ro rom ara, iqneb saqarTvel os samudamod daekarga firosmanis Semoqmedebis didi nawili; misi amouwuravi energia da SemarTebara rom ara, dRes namdvil ad ar gveqneboda aseTi mdidari xel ovnebis muzeumi; misi zneobrivi gmiroba rom ara, daingreoda metexis tazari (j avaxiSvili 1984: 458-460). dimitri SevardnaZe XX saukunis 20-30-iani wl ebis qarTul i kul turis erT-erTiyvel aze Tval saCino figura iyo. xanmokle, magram mraval mxrivi iyo misi moRvaweoba. komunistur tiraniasTan SeWidebuli xel ovani TiTqos Cqarobda sakuTari niWisa da energiis daxarjvas... dimitri SevardnaZe 1937 wels sabWota represiebis msxverpli gaxda.

beWedi warmoadgens mrgval , 4,7 sm diametris farze gamosaxul irems, romel ic ZuZus awovebs nukrs. beWdis eskizis Seqmnisas mxatvarma gamoiyena antikuri epoqis brinj aos Wvirul i bal Tebis kompoziciis mTavari detal i (sur. 55). am bal Tebis ZiriTadi kol eqciebi dacul ia Tbil isisa da saqarTvel os sxvadasxva muzeumSi, agreTve moskovSi, peterburgSi, niu- iorksa da l ondonSi.

bal Tebi Tavisi SinaarsiT bunebis kul tTan dakavSirebul miTol ogiur kompl eqss asaxaven, Tumca, rogorc mkvl evrebi miuTiTeben, maTze gamosaxul siuJets ukve dakargul i aqvs Tavisi pirvandel i mniSvel oba, figuraTa stil izacia im safexurzea ayvanil i, rom is wminda dekoratiul funqcias asrul ebs, mTavari yuradRebac swored gamomsaxvel obas eqceva. gvianantikuri xanis imdroindel i erovnul i kul turis Tavisebureba mkveTrad gamovl inda im epoqis SesaniSnav Zegl ebSi, brinj aos Wvirul gamosaxul ebian bal TebSi, roml ebic warmogvidgenen winaqristianul i xanis qarTul i mxatvrul i mel iToneobis ukanasknel etaps da agvirgvineben am dargis brwyinval e tradiciebs (xidaSel i 1972: 86).

brinj aos bal Tebs, central uri cxovel is ikonografiis cvl il ebis mixedviT, xuT j gufad hyofen. universitetis beWdis Temis gadawyvetisas SevardnaZes gamoyenebul i aqvs l j gufSi gaerTianebul i bal Tebis zogadi sqema, roml isTvisac damaxasiaTebel ia: a) kompoziciis central ur el ements warmoadgens ukan Tavmibrunebul i fantastikuri irmis gamosaxul eba; b) bal Tebis kompozicia orfiguriania.

brinj aos bal Tebze meore figuras nukris gamosaxul eba ar aqvs, bal Tebis kompoziciisTvis dedaSvil obis motivi ucxoa. bal Tebze gamosaxul i yvel a figura nayofierebis qal RvTaebis uZvel esi zoomorful i saxea. es RvTaeba ki monadireobis qal RmerTis pirvel saxed iTvl eba. maSasadame, bal Tebis simbol ika qarTvel da, saerTod, kavkasiel tomTa uZvel es rel igiur warmodgenebsac ukavSirdeba (xidaSel i 1972: 65).

SevardnaZem universitetis beWdis central uri figura - iremi brinj aos bal Tebis mixedviT Seqmna, kompoziciis meore el ements ki nukris grafikul i saxe misca da nawarmoebis ideas zusti forma mouZebna. ufrosis

mier umcrosisaTvis codnis, sibrZnis gadacemis aqts mianiWa martivi, poeturi da, amave dros, zogad pl anSi moazrebul i TaobaTa erTianobis simbol uri saxe. bal Tebze gamosaxul irmebs ferdebsa da mkerdze aqvT koncentrirebul i wreebi, roml ebic am cxovel Ta mTvaris kul tTan kavSirze mianiSnebs (xidaSel i 1972: 80). universitetis beWedSi es wreebi pirdapir aris gadmotanil i. gerbSi ki irmis fexebis konturis gagrZel ebad da spiral ur ornamentad warmogvidgeba, amiT igi harmoniul ad aerTianebs central ur figuras, mis CarCosa da darCenil i sivrcis Sesavsebad gamoyenebul ornamentul dekors, roml ebic aseve xveul stil Sia gadawyvetil i. amgvარი ornamenti bal Tebis I jgufis III qvejgufisTvisaa damaxasiaTebel i.

beWdis faris sivrces avsebs vazis dekori, igi Zvel i qarTul i xel nawerebis aJurul samkaul ebs mogvagonebs. erTmaneTSi faqizad Caxl arTul i yvavil wnul ebi da yurZnis mtevnebi, irmis stilizebul rqebTan erTad I irizmiT avseben nawarmoebS.

fars gars uvl is 31 spiral isebri ornamentisgan Sedgenil i CarCo da wriul i warwera qarTul i da I aTinuri mTavrul i SriftiT: „tfil isis: universiteti: UNIVERSITAS:PHILISENSIS“. sityvebi erTmaneTisgan gayofil ia orwertil iT, xol o qarTul i da I aTinuri warwera erTmaneTisgan oTxi wertil iTaa gamij nul i

mogvianebiT beWdis safuZvel ze Seiqmna universitetis gerbi, magram, beWdisgan gansxvavebiT, normatiul i saxis dokumenti am gerbis damtkicebis Taobaze ar Semonaxul a. mis pirvel wyarod warmogvidgeba universitetis gamocemul wignebze dabeWdil i gerbis gamosaxul ebebi warweriT: “tfil isis universitetis Rerbi” (Cveni 1923: 3).

universitetis gerbi warmoadgens mrgval (aRmosavl ur) fars (Tugl iptikaSi es yvel aze gavrcel ebul i formaa, heral dikaSi mas nakl ebad iyeneben). beWdis embl ema, iremi da nukri, gerbze TiTqmis ucvl el adaa gadatanil i, Tumca gamomsaxvel obiTi xerxi ufro mkacri da gamartivebul ia. irmebis ukan moCans mSvenieri dekoratiul i el ementi vazis,

an siccocxl is xis grafikul i sil uetis saxiT, romel sac marcxnidan da marj vnidan vazis stil iseburi rqebi eyrebian.

gerbis central uri el ementis irgvl iv, beWdisgan gansxvavebiT, aRar Cans warwera qarTul da l aTinur enaze. samagierod, S-seburi ornamentebisgan Seqmnil moCarCoebas, gars ertymis 24 figurisagan Semdgari CarCo. figurebi moTavsebul ia kuTxovan wnul ornamentSi, roml is texil i stili da gerbis farze gamosaxul i CuqurTmebis xveul i formebis kontrasti mTel nawarmoebis dinamikas aniWebs. figurebi real istur Tu fantastikur cxovel ebsa da frinvel ebs ganasaxiereben: l leopardi, l omi, pegasi, grifoni, drakoni, pegasi, l omi, farSevangi, pegasi, l omi, cxvari, maryuJebad daxveul i gvel i, antil opa, vefxvi, pegasi, l imoni, grifoni, monoceroni, gvirgviniani gvel i, bu, Svel i, l omi, antil opa, l omi. isini simetriul ad mihyvebian erTmaneTs da mowesrigebul ornamentul sistemas qmnian, mraval feroznebis miuxedavad, harmoniul ad erTiandebian da monumentur gancdas aniWeben gerbs.

kuTxovan-wnul CarCoSi Casmul i es figurebi dimitri SevardnaZem iSxnis mcire ekl esiis (sur. 56) xuroTmoZRvrul i morTul obis mixedviT Seqmna. rogorc aRvniSneT, man 1917 wel s samxreT saqarTvel oSi mowyobil mesame arqeol ogiur eqspediciaSi miRo monawil eoba da, sxva xuroTmoZRvrul Zegl ebTan erTad, Seiswavl a iSxnis, eqvTime TayaiSvil is sityvebiT rom vTqvaT, „iSviaTi sil amazis koxta ekl esia da misi araCveul ebrivad faqizi, mSvenieri morTul oba“. es ekl esia 1006 wel s auSenebia mefe gurgens (994-1008 ww), romel ic qarTvel bagrationTgan pirvel i atarebda mefeTmefis tituls. sxvadasxva feris qviT naSen RvTismSobl is saxel obis ekl esiis kars amSvenebs mdidari skul pturul i Tamasa (sur. 57). gansakuTrebiT aRsaniSnavia cxovel Ta ornamenti. aqve moTavsebul ia asomTavrul i warwera da TariRebi qarTul i da somxuri wel TaRricxvis mixedviT. warweris kamaradSemovl ebul i Tamasa qarTul i skul pturul i ornamentis Tval saCino nimuSia. misi gamoyeneba Tbil isis

universitetis gerbsi aixsneba rogorc winda mxatvrul i, aseve azrobrivi mniSvnel obiT.

dimitri SevardnaZem iSxnis mcire ekl esiis morTul obis cxrameti figura ocdaoTxamde Seavso ise, rom ar daurRvevia stil uri mTl ianoba. gerbis am wnul i moCarCoebiT erTmaneTisgan gamoyofil i da amave dros gaerTianebul i es nawil i samyaros simbol oa, roml is Sesaxeb codnis misaRebad aucil ebel i pirobaa dedaSvil obasaviT (irmebi) WeSmariti, myari erTobl ioba (universitas) moZRvarsa da moswavl es Soris da ufrosis mier umcrosisatvis sibrZnis gadacema da gamocdil ebis gaziareba.

amrigad, pirvel i qarTul i universitetis gerbis avtorma zustad gadmosca universitetis damaarsebel Ta idea: axal daarsebul i universiteti qarTul i istoriul -kul turul i tradiciebis saZirkvel ze dafuZnebul iyo da momaval i TaobisaTvis gadaeca kacobriobis mier saukuneebis ganmavl obaSi dagrovil i sibrZne. d. SevardnaZis mier Seqmnil i gerbi qarTul i heral dikuri memkvidreobis saintereso nimuSia.

\$ 2. mxedari saqarTvel os respubl ikis gerbze demokratiul i da social isturi mmarTvel obis epoqebSi

ruseTis imperiaSi dasavl eT evropidan Sesul i heral dika mal e saxel mwifos administraciul i mowyobis atributadac iqca. am Tval sazrisiT gansakuTrebiT aqtiuri periodi XIX saukunis 40-iani wl ebidan daiwyo, rodesac, herol diis departamentma ruseTis imperiis guberniebis, ol qebis, qal aqebis gerbebis Seqmna da arsebul i heral dikuri namuSevrebis mowesrigeba gadawyveta. gubernatorebs daeval aT, ezrunaT maT gamgebl obaSi arsebul teritoriul erTeul ebSi Semaval i qal aqebis heral dikis srul yofaze. gansakuTrebiT mniSvnel ovani iyo is, rom ruseTis imperiis centrSi dasamtkicebl ad gagzavnil i saqal aqo gerbebis eskizebi adgil ze, amierkavkasiis mxaris mTavar sammarTvel oSi mzaddeboda. 1843 wel s miRebul iqna saqarTvel o-imereTis guberniebis erTiani gerbi (sur.

58), რომლის ფარისგულში, მცირე ფარზე დათანილია გველესაპის განმგმირავი ამხედრებულის მინდა გიორგი. დიდმოვამე მხედარი ნოეს კიდობანთან და სავაზრვასთან ერთად რუსეთის იმპერიის გუბერნიის ემბლემად იყა. 1843 წელსვე დამტკიცდა საკართველოს ყალბეების გერბები (მაგალითად, ix. სურ. 59, 60, 61), რომლებზეც მ. გიორგი (საკართველო-იმერეთის გუბერნიის გერბის გადაკვეთილი ნაწილი _ ნოეს კიდობნისა და სავაზრვის სიმბოლოებთან ერთად) გამოცნა. მოგვიანებით, 1876 წელს, ხელახლა შეიკმნა კართული ყალბეების გერბები, რომელზეც სხვა ემბლემათა ერთად, მხედრის, ნოეს კიდობნისა და სავაზრვის ნაწილად, უკვე თბილისის გუბერნიის გერბი (სურ. 62) წარმოცნა საერთო დეტალად (სურ. 63, 64). ასეა ისახა რუსულ ჰერალდიკაში საკართველოს მიმართ სახელმწიფო იდეოლოგია: ბაგრატიონებს ებოჯათ თავადთა გერბი, ხოლო საკართველოს სახელმწიფო სიმბოლოდ ცნობილი მ. გიორგი ცველებრივი ტერიტორიის არმნიშვნელობის ემბლემების: სავაზრვი, მტკვარ-არაგვის, მინარჯვერისა და არარატის მთის გვერდით, დაკარგული სახელმწიფოებრიობის მიმანიშნებელი სიმბოლოდ გადაიყა.

XX საუკუნის 20-იან წლებში, რუსეთის იმპერიის დაშლისა და საკართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდგომ სახელმწიფო სიმბოლოდ კვლავ ცნება მხედარი. 1918-1921 წლებში საკართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გერბზე იგი გამოსახულია შვედის მნათობის ფონზე, თუმცა ამ ემბლემაზე, როგორც გერბზე საუბარი უნდა მკვლევარს უზღვედეს, რადგან იგი ჰერალდიკის პრინციპების რული უგულვებელი არის შემკმნილი. გერბის ესკიზის ავტორია იოსებ სარემანი.⁴⁴

საკართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას სახელმწიფო სიმბოლიკის შემკმნის პროცესში კონსულტაციას უწევდნენ კართული მეცნიერებისა და ხელოვნების გამოცნეილი მოწვევნი. დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე

⁴⁴ იოსებ სარემანი 1880 წლის 6 (18) აპრილს პეტერბურგში დაიბადა, სწავლობდა პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიაში. 1917 წლიდან ცხოვრობდა და მოწვევებდა საკართველოს, იყო თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი დამაარსებელი და 1941 წლიდან კი _ მისი პროფესორი. სარემანის სახელთან არის დაკავშირებული საკართველოსი ვიგნის გრაფიკის მნიშვნელოვანი წარმატებები. იოსებ სარემანი 1957 წლის 31 დეკემბერს გარდაიცვალა.

muSaoba daiwyo "mcodne pirTa" j gufma,⁴⁵ roml is rekomendaciis gaTval iswinebiT Seiqmna da 1918 wl is 20 seqtembris kanoniT damtkicda saxel mwifos gerbi (sur. 66).

mogvianebiT, ukve sabWoTa saqarTvel oSi erovnul -ganmaTavisufi ebel i moZraobis gaaqtiurebis kval dakval , intensiurad daiwyo msj el oba sabWoTa saqarTvel os embl emis Secvl is da demokratiul i respublikis gerbis aRdgenis Taobaze. 1990 wl is miwurus kvl av Sarl emaniseul i gerbi gamocxadda saqarTvel os saxel mwifo gerbad (sur. 67).

XX saukinis 90-ian wl ebSi saqarTvel os istoriaSi axal i etapi daiwyo. 1990 wl is Semodgomaze gamarTul arCevnebSi gamarjvebis Semdeg

⁴⁵ finansTa da vaWrobis saministros mier mowveul mcodne pirTa kerZo TaTbiris oqmi (1918 wl is 24 ivl isi):

"TaTbirs Tavmj domareobda: g. d. Jurul i. daeswrnen ministris amxanagi k. p. kandel aki, pr. i. j avaxiSvil i, istorikosi e. s. TayaiSvil i, mxatvrebi b. gabaSvil i da d. SevardnaZe. inJ. g. qurdiani, z. maCabel i da s. qvariani.

Tavmj domare: radgan saWiroya moxdes axal -axal i konkursi mas Semdeg roca mTavroba daakanonebs saxel mwifo Rerbsa da ful is sistemas, amitom sasurvel ia TaTbirma gamoTqvas Tavisi azri am orive sagnis Sesaxeb.

_ pr. j avaxiSvil i: saqarTvel os Zvel aT erqva georgia; am saxel iT icnoben mas evropasa da aziaSi. mis mfarvel ad iTvl eba TeTri giorgi da TviT saqarTvel os droSaze gamosaxul i iyo wm. giorgi, romel sac ar hqonda darTul i arc j vari da arc Saravandedi. aseTive iyo giorgi III-is beWedze gamoxatul i wm. giorgi. amitom sasurvel ia, rom dResac saqarTvel os embl emad darCes TeTri giorgi, romel sac did pativs cems qarTvel i xal xi, qarTvel Ta yovel i tomi da iTvl eba Cveni qveynis udides mfarvel ad.

_ d. SevardnaZe: eTanxmeba pr. j avaxiSvil s da scnobs saWirod, rom wm. giorgis darTul i hqondes 7 mnaTobi, rogorc embl ema srul iad saqarTvel os e.i. 7 samTavro.

_ pr. j avaxiSvil i: Rerbisa da ful is konkursis gamocxadebis dros aucil ebel i saWiroya winaswar dacul iqnas kanonmdebl obiTi wesi da SemuSavebul i embl ema da ful is sistema.

TaTbirma erTxmaT miRo pr. j avaxiSvil is winadadeba b. SevardnaZis damatebiT da daadgina: euwyos mTavrobas TaTbiris survil i TeTri giorgis saqarTvel os embl emad miRebis Sesaxeb 7 mnaTobiT da eTxovos, rac SeiZl eba mokl e xanSi, miRebul iqnas da dakanondes rogorc embl ema, ise ful is sistema.

g. qurdiani cnobs saWirod, rac SeiZl eba daCqarebiT, SemuSavdes saqarTvel os Rerbi, radgan am dReebSi unda Seudges Rerbis qaRal debis beWdvaso.

d. SevardnaZe iTxovs mTavrobidan garkveul direqtivebs embl emis SesadgenaT da ori kviris vadas Rerbis sakonkursod dasamzadebl ad. kreba eTanxmeba b.

SevardnaZis winadadebas. (amave sxdomaze gaimarTa msj el oba qarTul i val utis Sesaxeb da gamoiTqva azri, rom mas saxel ad ewodos TeTri, e.i. orabaziani)" (suisa 1891: 1).

xel isufli ebaSi movida erovnul -ganmaTavisufli ebel i moZraobis nawil i, roml is pol itikuri moRvaweobis kredo saqarTvel os damoukidebl obisTvis brZol a iyo. aqedan gamomdinare, igi upirvel esad iseT qmedebas mimarTavda, romel ic am mizanTan daaxl oebda da rac mTavaria, rac SeiZl eba sayovel Taod dekl arirebul s gaxdida am pol itikas. amitomac auaxl esi sakanondmebl o cvl il eba, romel ic maSindel ma uzenaesma sabWom ganaxorciel a, saxel mwifo simbol oebis Seexeboda.

heral dikisadmi miZRvnil i anal itikuri naSromebi sakuTriv saqarTvel Si, ZiriTadad sagazeTo statiebi, gasul i saukunis 90-ian wl ebSi, erovnul -ganmaTavisufli ebel i moZraobis gaaqtiurebis kval dakval , gaCnda. maTi umravl esoba saqarTvel os demokratiul i respubl ikis saxel mwifo simbol oebis aRdgenasTan dakavSirebul i sayovel Tao msjel obis (Tu ara vnebaTa Rel vis) gamoxatul eba ufro iyo, vidre samecniero kvl eva, Tumca aTeul i wl ebis „heral dikuri dumilis“ Semdeg TiToeul i mcire mocul obis weril ic ki seriozul monapovrad SeiZl eboda CaTvl il iyo.

saintereso weril ebis seria gamoaqveyna mkvl evarma sol iko nucubizem, romel ic cdil obda, aRedgina 1918 wl is ambebi, rodesac saqarTvel os demokratiul i respubl ikis simbol ika iqmneboda. im dros ZiriTadad gerbis ori varianti ganxil eboda. pirvel ze gamosaxul i iyo TeTri giorgi, xol o meoreze wamyvani Tema mij aWvul i amirani iyo. am ukanasknel s mxars social -demokratebi uWerdnen da TeTri giorgis ewinaaRmdegebodnen misi rel igiuri el feris gamo (nucubize 1994).

gazeT „uwyebanSi“ dastambul weril Si daviT kl diaSvil i, TanamedroveTa mogonebebisa da XX saukunis 20-iani wl ebis qarTul presaSi gamoqveynebul i weril ebis mixedviT, mimoixil avda saqarTvel os demokratiul i respubl ikis gerbis miRebis istorias. gerbis araqristianul arss igi, upirvel es yovl isa, social -demokratebis aTeisturi msofl mxedvel obiT xsnida. amis argumentad imowmebda 1918 w. 26 noembers menSevikuri xel isufli ebis mier miRebul kanons skol ebSi saRvTo sj ul is swavl ebis gauqmebis Sesaxeb, rac imis mimaniSnebel i iyo, Tu rogor cdil obdnen social -demokratebi qveyanaSi yovel gvare qristianul is

არმოქმნას. ცხადია, ასეთ ვითარებაში ღვეყანა თავისი ისტორიისა და ტრადიციების შესახებ როგორც სიმბოლოა, როგორც მემკვიდრეობა (კლდიაშვილი 1990).

1990 წელს ზურაბ კიკნაძის მიერ „დროსა და რეზი“ (კიკნაძე 1990) დაწერილი ნაშრომის ავტორის საგანგებო მიზნით გამოქვეყნდა აზრი იმის შესახებ, რომ საკრებულოებს გერბზე გამოსახული მხედარ აუცილებლად სწორედ ბიძაშვილი უნდა იყოს. ამ აზრს იზიარებდა ნიკოლოზ ციციანი და თანდათან, რომ უკეთესი იქნებოდა, თუ გიორგი გამოსახული იყოს არა მხედარ ანაზღაურებით, არამედ პროფესორი, რაც უფრო შესაბამისი იქნებოდა დემოკრატიული საკრებულოების მიზნებს (ციციანი 1990). პაატა იაკობიშვილი პუბლიცისტი მიერ „იმნი, დროსა და რეზი“ განიხილავდა იმნი, დროსა და გერბის მნიშვნელობას სახელმწიფოებრივი ცნობიერების სამოქმედო პროცესში და ცდილობდა, დაესაბუთებინა დემოკრატიული საკრებულოების მიზნებს ანტიკური მემკვიდრეობის მნიშვნელობა. მისი აზრით, თუ გიორგი, სამხედრო დროსა და „დიდება“ უპირველესად იმნი იყო, რომ ეს საკრებულოების ისტორიაში უპირველესად იმნი იყო სამხედროებრივი სახელმწიფოს სიმბოლო იყო (იაკობიშვილი 1992).

როგორც სიმბოლოა, ისე რეზი ფსიქო-ემოციური, ისტორიული და სემანტიკური დანიშნულების შესახებ ამასობაშიდა ურადიკალური იაკობიშვილი და ცდილობდა, დაესაბუთებინა, რომ მისი საკრებულოების დასაფრულ ენაზე მნიშვნელობის იმის შესახებ, თუ ვინ არის თვითონ და რაკონსერვაციის სურს ყოფნა დანარჩენ სახელმწიფოებთან. ის, ვინც როგორც სიმბოლოა, უნდა ცდილობდეს ცოდნის ისტორიული გენეზის შესახებ, რომელიც მისი მნიშვნელობის საკრებულო ინდივიდუალურად ურადიკალური, რატომღაც სიმბოლოა გამარჯვების (იაკობიშვილი 1994).

XX საუკუნის 90-იან წლებში გამოქვეყნდა აზრი საკრებულოების მიზნებს მიმართ შესახებ, ამის დასაბუთებაში ფიგურა ღვეყნის ხელისუფლებას, რომელმაც საამისოდ სპეციალური კომისია შექმნა.

საკრებულოების მიზნებს მიმართ სიმბოლოების დაკონსერვაციის სპირიტუალური პოზიციის გამოხატული მნიშვნელობა. გერბზე თანდათან ერთ-ერთი უპირველესი საკრებულო – თუ გიორგია გამოსახული, იგი სრულიად საკრებულოების და სხვაგანაც ისევე გავრცელებულია, როგორც

CvenSi. umTavresi ki mainc is aris, rom qveynis mTI ianobas srul iad ver Seesatyviseba, sinamdvil is mxol od erT mxares moicavs, meore mxares mTI ianad uyuradRebod tovebs da qmnis gaTiSvis saSiSroebas. mokl ed, droSasTan da himnTan erTad gerbic Sesacvl el ia, _ am mosazrebas aviTarebda s. qeTel auri Tavis weril Si "droSa, himni, gerbi" (qeTel auri 1993).

sakmaod popul arul i iyo azri saxel mwifo gerbad bagrationTa samefo gerbis gamocxadebis Taobaze. saqarTvel os istoriul i samefos gerbis aRdgena, qveynis Rirsebis aRdgenis niSnad miCnevden v. rurua da T. qoriZe weril Si "yovel i saqristiano damixsna mooxrebisagan", amis dasturad mohqondaT ruseTis magaliTi, romel mac Tavis gerbze ukve aRadgina bizantiuri warmoSobis orTaviani arwivi (gvirgvinebianad). (rurua v... 1994).

T. qorizis statiaSi „ni hon“ akritikebda ful is niSansa da saqarTvel os moqal aqis pasportze borjRal os gamosaxvis faqts. misi azriT, saqarTvel oSi unda aRdges qristianul i simbol oebis mixedviT Seqmnil i gerbi _ „samefo kvarTian daviTian saqarTvel osi“ da xuTi jvriT Semkul i droSa „gorgasl ian-daviTiani“ (qoriZe 1994).

mkvl evari mal xaz afridoniZe maSindel saxel mwifo gerbs embl emas uwodebda. avtori mimoixil avda gerbis Sedgenisa da bl azonirebis principebs da askvni da, rom gerbi maSin aris gerbi, roca is Tanamedrovis cnobierebaSi asaxavs social ur, samarTI ebriv urTierTobebis da sxv. Tu es ase ar aris, gerbi mxol od embl emad rCeba (afridoniZe 1993). igive avtori Tavis Ria weril Si akritikebda saxel mwifo simbol ikis mosamzadebel i samuSao jgufis Seqmnis princips, am jgufis muSaobasa da saxel mwifo atributikis Sesaxeb saj arod gamoTqmul mosazrebebs (afridoniZe 1994).

saxel mwifo gerbis cvl il ebis Taobaze sazogadoebaSi da Sesabamisad, qarTul presaSi mimdinare diskusiis fonze, XX saukunis 90-ian wl ebSi gansakuTrebit gaxSirda vaxuStiseul i droSebisa da gerbebis popul arul i xasiaTis gamocemebi (gamsaxurdi... 1999), (saqarTvel os 1991).

saqarTvel os respubl ikis uzenaesi sabWos pirvel i sesia 1990 wl is 14 noembers gaixsna. sesiaze saqarTvel os uzenaesi sabWos Tavmj domared erTxmad airCies zviad gamsaxurdia. amave sesiaze miRebul i kanonis „saqarTvel os respubl ikaSi gardamaval i periodis gamocxadebis Sesaxeb“ Tanaxmad, saqarTvel os sabWoTa social istur respubl ikas ewoda saqarTvel os respubl ika. erT TveSi Seicval a saxel mwifo gerbi,⁴⁶ droSa da himni.

ramdenime wl is win, 2004 wl is 1 oqtometers, saqarTvel os parl amentma miRo kanoni saqarTvel os gerbis Sesaxeb, roml is Tanaxmad damtkicda saqarTvel os saxel mwifo gerbi (avtori: mamuka gongaZe. sur. 68).

2004 wels faqtobrivad, pirvel ad damtkicda saqarTvel os saxel mwifo simbol o, romel sac garegnul ad namdvil ad heral dikuri forma aqvs.⁴⁷

amrigad, didmowame da Zl evamosil i mxedari rusul wyaroebsi pirvel ad XVII saukunesi Cndeba („titul iarniki“ _ 1672 w., korbis dRiuri _ 1698-1699

⁴⁶ „saqarTvel os respubl ikis saxel mwifo gerbi aris erovnul i oqrosferi CuqurTmiT SemosazRvrul i Svidqimiani varskvl avi, romel sac ornamentSi qimebis gaswvriw Cawnul i aqvs Svidi SavarSiani TeTri bol nuri jvari. rogorc jvrebis, aseve varskvl avis qimebis Sida vel ebi qarTul i wiTel i ferisaa (Sindisferia). varskvl avis gul ze moTavsebul ia mrgval i qarTul i fari qarTul i wiTel i feris (Sindisferi) vel iT, romel zec gamosaxul ia oqrosfl oqvebian TeTr cxenze amxedrebul i TeTri giorgi. mas marjvena xel Si sabrZol od SemarTul i vercxl ispiriani oqros Subi upyria, xol o marcxenaSi _ oqroszoliani fari. TeTr giorgis acvia al isferi Sarval i da oqrosferi waRebi, Semosilia vercxl isferuj redebiani cisferi j avSnita da TeTri mosasxamIT, j avSnis qveS mouCans yavisferi (mixakisferi) tyavis perangi. TeTr giorgis Tavs zemoT rvaqimiani vercxl isferi varskvl avia. varskvl avis marjvniv aris vercxl isferi mTvare, xol o marcxniv _ oqrosferi mze. mTvarisa da mzis gaswvriw or-ori rvaqimiani vercxl is varskvl avia. TeTr giorgis cxens qvemoT Savi ferIT gamosaxul ia mTis mwverval i“ (saqarTvel s respubl ikis kanoni saxel mwifo gerbis Sesaxeb debul ebis damtkicebis Taobaze. 28 dekemberi, 1990 w.).

⁴⁷ „saxel mwifo gerbi warmoadgens heral dikur fars, roml is mewamul vel ze gamosaxul ia oqros jvriani buniani vercxl is Subosani, vercxl is gvel eSapis ganmgmiravi, vercxl is cxenze amxedrebul i, oqros Saravandediani vercxl is mxedari _ wmindagiorgi. fari dagvirgvinebul ia iveriul i (qarTul i) gvirgviniT. faris mtvirTvel i ori oqros lomi vazis stilizebul i ornamentis safuZvel ze dgas. safuZvel ze gadmotanilia vercxl -mewamul i sadevize bafta (aversi _ vercxl i, reversi _ mewamul i). baftis vercxl is vel ze seadisferi qarTul i mxedrul i anbaniT warwerilia devizi: „Zal a erTobaSia“. baftaze, sadevize warweris Tavsada bol oSi, gamosaxul ia mewamul i heral dikuri jvrebi“ (saqarTvel os organul i kanoni saxel mwifo gerbis Sesaxeb. 1 oqtomberi, 2004 w.)

ww.) rogorc saqarTvel os saxel mwifo gerbi. sakuTriv saqarTvel oSi misi ufro adrindel i anal ogi ar Semonaxul a, magram xal xuri mexsiereba da qarTul i intel eqtual uri memkvidreoba inaxavda informacias imis Sesaxeb, rom saqarTvel os saxel mwifos simbol o winda giorgi unda yofil iyo.⁴⁸ saqarTvel os ruseTTan SeerTebis Semdgom rusul saxel mwifo heral dikaSi did da mcire saimperio gerbze wm. giorgi Cans saqarTvel os simbol od. vaxuStis atl aszec (1735 w.) saqarTvel os gerbi gvel eSapis ganmgmiravi didmowame mxedaria. saqarTvel os demokratiul i respublikis gerbze, qarTvel mecnierTa rCeviT, mxedris gamosaxva, miani Snebs Tavisufl ebaaRdgenil i qveynis ideol ogiur kursze, romelic Zveli qarTul i saxel mwifebrivi tradiciebis gagrZel ebas unda iTval iswinebdes. rogorc gairkva, ar aRmoCnda imdroindel i xel isufl ebis politikuri kursi erovnul faseul obebze mtkiced damyarebul i. amis erT magal iTad SeiZl eba 1919 wl idan saswavl o programebidan saRvTo sj ul is swavl ebis amoReba dasaxel oT. mTavrobis am politikam sabol oo moSal a is erovnul i saskol o ganaTI eba, "romel sac saukuneebis ganmavl obaSi mebrZol i qarTvel i eri inarCunebda da, romelic tradiciul ad saqarTvl oSi samonastro skol ebis saxiT arsebobda" (I il uaSvil i 2006: 95). farTo diskusia gaCaRda imis Taobaze gauqmebul i saRvTo sj ul i ra sagniT Caenacvl ebinaT. damfuZnebel i krebis sxdomaze saxal xo ganaTI ebis komisiis wevri grigol naTaZe asabuTebda `saRvTosj ul is magier Setanil i yofil iyo programaSi rel igiaTa istoria da eTika. n. naneiSvil s ki miaCnda, rom rel igiis istoriasTan dakavSirebul ia rel igiis warmoSobis sxva sakiTxebic, es probl emebi ki mWidrod aris dakavSirebul i rel igiis fil osofiasTan. bol os ki sarwmunoebis istoria rel igiis fil osofiis istoriis saxes miiRebs- (suisa 471)

qarTvel i sazogadoebriobis did nawil s dauSvebl ad miaCnda qarTul i ekl esiisa da masTan dakavSirebul i sakiTxebis ugul ebel yofa. rogorc zemoT motanil i saarqivo dokumentidan Cans, xel isufl ebam ver gadauxvia

⁴⁸ magal iTad 1828 wels gamocemul pirvel qarTul gazeTze "tfil isis vedomostebi" gamosaxul ia gerbi Zl evamosil i mxedris gamosaxul ebiT (sur. 65).

cnobil i qarTvel i mecnieris ivane j avaxiSvil is rCevas da amis gamo daTanxmda saxel mwifo gerbze wmindanda mxedris gamosaxvas.

1990 wels ki saqarTvel os demokratiuli respublikis (1918-1921 ww.) gerbis ardgena im respublikis memkvidred gamocxadebas niSnavda, romelic 1921 wels sabWoTaA ruseTis wiTel ma armiam daipyro.

\$ 3. saqarTvel os saekl esio simbol ika _ sapatrjarqos gerbi

gansakuTrebit mniSvnel ovania is faqti, rom jer kidev komunistur epokaSi qarTul heral dikaSi kvlav gamocnda wm. giorgis gamosaxul eba marTI madidebel i ekl esis sapatrjarqos axladSeqmnil gerbze (sur. 69).

1977 wl is 25 dekembers, arsaydrebis dRes warmoTqmul sityvaSi saqarTvel os kaTolikos-patriarqma xazi gausva ekl esiisa da qarTvel i eris erTianobis saukuneobrivi tradicias da miznad am fenomenis gaZliereba, eris gajansaRebasa da sulier amaRlebase zrunva daisaxa.⁴⁹ am marali miznis grafikuli gansxeuleba unda yofil iyo sapatrjarqos gerbic.

saqarTvel os sapatrjarqos arqivSi daculia mravali saintereso samusao varianti, romlebic gerbis Seqmnis procesSi mzaaddeboda. TiToeulis wamyvani Tema wmindanda giorgia. gerbis eskizze musaobdnenal eqsandre sarCimelize, emir burjanaZe, j emal l o l u a, el guja amaSukeli,

⁴⁹ "...Tavs vixri saqarTvel os ekl esiisa da misi mrevlis - qarTvel i eris winaSe, romel sac sasoebit unda emsaxuros Cemi Zali da Cemi goneba: unda emsaxuros im sarwmunoebit, romlis dacvisa da Senarcunebisatvis dawyebuli mcxeTasi macxovris kvarTis motanidan, zRvasixli gaiRo ricxvit mcire Cvenma erma. qarTvel i eri da qarTul i ekl esia mudam erTad iyvnen Cveni samSobl os yvela Znel bedobis Jams. qarTvel ers dRemde SerCa cxovrebis oromtrial isagan gamobrZmedili mraval mxrivi Sinagani energia. Cveni valia, gamovavli not masze RvTiti miniWebuli es didi madli da Sevecadot, rom xal xma sasaxel od gamoiyenos igi, qristes moZRvreba, romelic Tavad moZRvarma sakuTari sikhli iT dawera, da sikhli iT daicva Cvenma erma... Cvens erSi marTI madidebeli qristianuli sarwmunoebis ganmtkiceba, rogorc yovel Tvis, axlac iqneba Cveni ekl esis saqmianobis pirveli sazrunavi... qarTul i ekl esiebis zarebis rekva winandeburad omisa da ubedurebis macne ki ar yofil iyos Cveni erisTvis, aramed sarwmunoebis, sasoebis, siyvarulis, Sromisa da sikeTis zeimisa" (patriarqis 1977)

guram bučukuri, el guj a berZeniSvil i (ssa 1676, dok. 10646. Tema #106, #19). mxatvarTa j gufi saqarTvel os kaTol ikos-patriarqis il ia Il-is konsul taciT xel mZRvanel obda. mxatvrebs Tavidanve konkretul i amocana hqondaT: heral dikuri kompoziciis mTavari figura didmowame mxedari unda yofil iyo.

mraVal i namuSevridan sapatrjarqos samxatvro sabWom airCia eskizi, roml is avtori iyo guram bučukuri⁵⁰.

samwuxarod, ar Semonaxul a gerbis bl azoni. am masal is momzadebaSi didi daxmareba gamiwia saqarTvel os kaTol ikos-patriarqTan mis uwmidesobasa da unetaresobasTan il ia meoresTan da mxatvar emir burj anaZesTan saubarma.

saqarTvel os sapatrjarqos gerbis Tavdapirveli dedani, romel ic sapatrjarqos arqivSi inaxeba, Sesrul ebul ia qaRal dze guaSiT. gerbis fari normanal ia (heral dikaSi mas xan ingl isur farsac uwodeben). faris vel i wiTel ia. masze marcxniv Sebrunebul i TeTr cxenze amxedrebul i Seabj rul i winda giorgia gamosaxul i. mxedari SubiT gangmiravs cxenis ferxTiT garTxmul gvel eSaps. gamosaxul eba Sesrul ebul ia Savi konturIT. wiTel i feri heral dikaSi gambadaobis, vaJkacobis, uSiSrobis (l akieri 1990: 33), agreTve, mxedrul i mamacobisa da didsul ovnebis (veidi 1898) simbol oa.

⁵⁰ guram bučukuri (1933-1986 ww.) q.Tbil isSi daibada. 1952 wel s daamTavria Tbil isis stal inis saxel obis vaJTa pirveli saSual o skol a. 1952-58 wl ebSi swavl obda Tbil isis samxatvro akademiaSi. Mmisi pedagogi, Teimuraz yubaneisvil Tan erTad, iyo i. Sarl emani.

g. bučukuri 1958-63 wl ebSi muSaobda kinostudia K"qarTul fil mSi"L dekoratorad, mul tiplikatorad, mTavar mxatvrad. misi iniciativiT, 1961 wel s kinostudiaSi daiwo diafil mebis warmoeba.

igi 1963-80 wl ebSi muSaobda Tbil isis saxel mwifo samxatvro akademiaSi ufrosi maswavl ebl is Tanamdebobaze. aswavl ida sagnebs: Srifti, kompozicia, qsil ografia, oforti, l inograviura. aqtiuri monawil eoba miRo samxatvro akademiaSi axal i kaTedris - samrewel o grafikis kaTedris Camoyal ibebis saqmeSi.

1982 wl is ianvarSi guram bučukuri akurTxes diakvna, ori Tvis Semdeg ki _ mRvdl ad da mianiWes mRvdel -monazonis wodeba. amave dros g. bučukurma muSaoba daiwo saqarTvel os sapatrjarqoSi mxatvar-restavradorad, xuTi Tvis Semdeg ki, 1982 wl is 28 agvistos, saqarTvel os kaTol ikos-patriarqis il ia meoris brZanebiT, saqarTvel os ekl esiaSi Tavdadebul i samsaxurisaTvis, sapatrjarqos samxatvro sabWos Tavmj domare mRvdel -monazoni daviTi (bučukuri) aRyvanil iqna iRumenis, xol o 1984 wl is ianvarSi ki _ arqimandritis xarixSi (ssa 11).

cxenisa da mxedris feri (TeTri) heral dikuri ganmartebiT, ucodvel obasa da sispetakes mianiSnebs (I akieri 1990, gv. 33), wm. giorgisa da misi cxenis TeTr ferSi gamosaxva I ogikuria, magram aq feris heral dikuri simbol ikis Zieba gamarTI ebul i ver iqneba, radgan gvel eSapic TeTr ferSi da Sav konturSia gadawyvetil i. aq ufro grafikosis xel wera Cans, vidre heral dikosis.

gerbi mkacr heral dikur CarCoebSi ver Tavsdeba. mxatvari gerbis tradiciul i el ementebis nacvl ad saekl esio real obidan aRebul gamomsaxvel obiT xerxebis gvTavazobs.

faris ukan gamosaxul ia serafimis frTebi, roml ebsac, faqtobrivad, heral dikur farismtvirtvel Ta funqcia akisria.

zeciur ierarqiaSi angel ozTa Soris serafimni yvel aze aRmatebul ni arian.

esaia winaswarmetyvel Tan, me-6 Tavis me-2-3 muxl ebSi vkiTxul obT: "da serafinni dges garemo misa. equzni frTeni edgnes erTsa, da equzni erTsa. da oriTa ifarvides pirTa maTTa. da oriTa ifarvides ferATa maTTa. da oriTa frinvides. RaRadebdes erTi erTisa mimarT da etyodes. wmida ars. wmida ars. wmida ars. ufal i sabaoT, savse arian cani da queyanaÁ di debiTa misiTa." serafimebi saubroben, umRerian RmerTs morigeobiT, asrul eben ufl is nebas. isini gonieri, sul ieri arsebani arian. maT aqvT frTebi. es mianiSnebs maT zeciur samyarosi arsebobaze, Zal aze, RvTaebriV Zal mosil ebaze. ori frTiT isini, mowiwebis niSnad, sxoul s ifaraven da ase dganan RvTis gverdiT da mis irglv iv. meore wyvil i frTiT, RvTaebriV sidiadis winaSe mokrZal ebis gamo, saxes ifaraven, xol o mesame wyvil iT dafrinaven. maTi daniSnul ebaa RmerTis samsaxuri. sxva angel ozebisgan gansxvavebiT, isini ar warigzavnebian miwaze, genekuTvnebian mxol od uSual od RvTaebriV sferos. I opuxinis bibl iis ganmartebebis Tanaxmad, samjer gameorebiT "wmida ars. wmida ars. wmida ars", _ serafimebi gamoxataven wmindasamebis saidumlos (I opuxini 2007).

sadac serafimni arian, iq kacis Tval Tagan uxil avi RmerTic aris. gerbze serafimebis frTebis gamosaxva ufl is siaxl ovis miniSnebaa.

frTebis ukan l urji konturebiT gamosaxul ia omofori, romel ic heral dikuri mantiis funqciasac asrul ebs. heral dikaSi l urji sidiadis, sil amazisa da simsubuqis (l akieri 1990: 33), agreTve, simarTI is (veidi 1898) simbol oa.

omofori (ὠμοφόριον berZnul idan: mxriT satarebel i) mRvdel mTavarTa samosel is nawil ia. omoforiT Semosvisas sasul iero piri kondakidan kiTxul obs l ocvas: “mxarTa zeda qristes SecTomil i kacobrivi bunebai aRixven, amaRl di da mihgvare RmerTsa da mamasa, yovl adve aw da maradis, da ukuniTi ukunisamdi. amin” (samRvdel mTavro kondaki. tfil isi, 1908, gv. 29.) omofori simbol urad gzaabneul cxvars ganasaxierebs, romel ic keTil ma mwyemsma mxarze Seisva da ise miyvana saxl Si (l uk. 15: 4-7).

sasul iero piris mier omoforis mosxma da RvTismsaxureba ganasaxierebs qristes mier gzaabneul TaTvis zeciuri mamis saxl Si dabrunebaSi daxmarebas. qristem gzaabneul i cxvris igavSi mianiSna, raoden Zvirfasia ufl isTvis TiToeul i gzaabneul i adamianis sul i da rogor eZebS RmerTi codvil adamianebs, raTa isini Tavistan daabrunos. gzaabneul i cxvari codvil is metaforaa, romel ic gzis ucodinrobis gamo, xSirad bil iks ascdeba da faras CamorCeba. mwyemsi mianiSnebs RmerTze, romel sac imdenad edardeba CamorCenil i cxvari, rom mis gamo mTel faras, danarCen 99 cxvars, datovebs da mis mosaZebnad gaeSureba. cxvari daRl il ia. amitom mwyemsi mxarze Seisvams mas. ase exmareba qristes madl i gadarCenaSi codvil s, romel sac ar hyofnis Zal a, damoukidebl ad gaiaros Znel i gza.

adamianTa codvaTa tvirTebad ganmartavs am igavs netari Teofil aqte bul garel ic. qristem ipovna ra momakvdavi cxvari, sakuTar mxrebze Seisva igi. amit man yvel a Cveni avadmyofoba da codva itvirTa. man gamoisyida is yovel ive, ris gamoc Cven unda gvezRo da Cven, tanj vis gareSe, migviyvana saxl amde, anu zecamde (netari 1907: 195). omoforis gamosaxva saqarTvel os

marTI amdidebel i ekl esiis gerbze mianiSnebs, rom ekl esia, keTil i mwyemis msgavsad, aseve SeeSvel eba am ekl esiis samwysos, qarTvel ers, srul iad saqarTvel os, da daexmareba ufl is saxl isken svl aSi. omoforis gamosxvis tradicia saqarTvel oSi ukve arsebobda qarTvel marTI madidebel saekl esio moRvaweTa gerbebe. magal iTad, ioane bodbel is gerbi, bodbis wm. ninos saxel obis monasterSi (sur. 70), an episkopos petre konWoSvil is gerbi al averdis taZarSi (sur. 71).

omoforze datanil i wmindaninos wiTel i jvrebi, mixedavad imisa, rom araheral dikuria, xazs usvams saqarTvel os marTI madidebel i ekl esiis uZvel es tradicias da qristianuli saxel mwifos mraval saukunovan istorias.

gerbs agvirgvinebs mitra.

gerbis gvirgviniT Semkobis tradicia dasavl eT evropasi XV saukunidan gaCnda, mas Tavdapirvel ad didi feodal ebi iyenebdnen. samefo warmoSobisa da sxva didgvarovani memkvudreobis mqone episkoposebi xSirad Taviant gerbebs yaryumis mantis fonze gamosaxavdnen da faris zemoT samefo gvirgvinsac aTavsebdnen, Tumca es wesi miuRebel i iyo ekl esiisaTvis, romel sac Tavisi ierarqia da Tavisi heral dikuri niSnebi aqvs. yvel a sasul iero piri erTmaneTis sul ieri Zmaa da ar unda arsebobdes maT Soris gansxvaveba warmoSobis, siRaribisa Tu simdidris mixedviT. sasul iro pirma SeiZl eba Tavis gerbze gamosaxos sakuTari gvaris esa Tu is heral dikuri niSani, magram xazi ar unda gaesvas social ur upiratesobas, aqedan gamomdinare, saekl esio gerbze mizanSeuwonel ia gvirgvinis (anu el ementis, romel ic social uri ierarqiis niSnis mqonea) gamoyeneba (heimi 1978: 34). amitomac saekl esio gerbebsi gvirgvinis adgili mitram daikava.

heral dikuri mitra Tavseba yvel a im piris gerbze, romel sac kaTol ikuri, aRmosavl uri, angl ikanuri ekl esiebis mier Teoriul ad Tu faqtobrivad miniWebuli aqvs mitris tarebis ufl eba. mas xmaroben arqiepiskoposebi da episkoposebi. mitris, rogorc aRkazmul obis el ementis xmareba, ra Tqma unda, win didi xniT uswrebs mis heral dikaSi gamoyenebas.

misi uZvel esi gamosaxul eba meTerTmete saukunis dasawyisis miniatiurebzea Semonaxul i. pirvel ad weril obiT ki ixsenieba pap I eo IX-is 1049 wl is bul aSi.

marTI madidebl ur ritual Si I iturgiul Tavsarqmel s ar atarebdnen meTeqvsmete saukunemde, Tumca aRmosavl eTSi qristiani sasul iero pirebi ufro adre iyenebdnen Tavsaburavs. dasavl eTisa da aRmosavl eTis ekl esiebis erTianobis xanaSi mitras atarebda romis episkoposica da al eqsandriis episkoposic. ucnobia, vin misca maT amis ufl eba. SesaZl ebel i, maT es uZvel esi mRvdel mTavis Tavsarqml is mibaZviT gaakeTes, arsebobs mosazreba, TiTqos romis pap sil vestres pirvel ma qristianma mefem konstantinem uboZa Tavsarqmel i. sigel Si, romel ic mefe konstantinem gaugzavna roma el ebs, naTqvamia, rom igi sil vestres, rogorc sul ier mamas, misi siwmindis Tayvaniscemis niSnad gvirgvins uZRvnis. magram rodesac sil vestrem, mokrZal ebis gamo, uari Tqva am saCuqarze, mefem Tavidan moixsna sartyel i, romel sac mefeebi atarebdnen da aiZul a igi, mieRo ZRveni. mitra evangel es simbol odac iTvl eba (beniamini 1992: 143).

mitra, rogorc aRvniSneT, Zvel i berZnebis Tavsaburavidan momdinareobs, aseT Tavsarqmel s iyenebdnen pirvel i qristiani episkoposebi (ukan Sekrul i oqrosferi zonari amkobdaT ioane RvTismetyvel s, wm. markozsa da ierusalimis episkopos iakob mcires). droTa ganmavl obaSi Tavsaburavi simaRl eSi wagrZel da da iqca zemo mxridan gaxsnil, ori wamaxvil ebul i nawil isgan Sedgenil qudad. es ori wamaxvil ebul i naxevari iesos jvarcmidan ormocdameaTe dRes ierusalimSi mociqul ebze sul iwmindis mofenisas gadmosul i cecxli is enebis simbol oa (jonsi 1982: 153). (da eCvenes maT ganyofani enaTani, viTarca cecxli isani da daadgra TiToeul ad kacad kacadsa maTsa zeda", _ saqme, 23). pirvel ad VI saukuneSi konstantinopol is episkoposma ioane kabadokiel ma Seamko mitra naqargebiT da amit mas saritual o-sazeimo el feri misca. wmindanTa gamosaxul ebebi Subl is mxares iyo upiratesad moTavsebul i. es siaxle dasavl eTSic gavr cel da. XII saukunemde mitra dabal i iyo. mogvianebiT igi imdenad

მნიშვნელოვანი ატრიბუტი გახდა ეპისკოპოსატვის, რომ მასზე ფიქსაც კი დადგინდა. ამისათვის ეკლესია XI საუკუნიდან მიტრა საიმპერატორო გვირგვინთანაც გაიგივდა (ეპისკოპოსი – ხატი მეფე ქრისტესი). საგულადაა, რომ XVII-XVIII საუკუნეების კართელ კათოლიკოსთა საბეჭდებზე ქრისტესის გამოსახულ ებადრთა განმავლობასი მიტრის გამოსახულ ებამ სეცვალა (ბაგრაძე 1978: 106-107). მისი სიმბოლიზმს ზემოთ ნათქვამისაგან განსხვავებული ინტერპრეტაციაც აქვს, თუმცა ეს ვარიანტიც, ეკლესიის გვირგვინთან და მკვდრეთით არმდგარი იესოს საფლავსი დაგდებულ სუდარასთან პარალელის გამო („და სუდარი იგი, რომელი იყო თავსა მისა არა თხოთა თანა მდებარე, არამედ თვისაგან სეკეცილი ერთსა ადგილსა“, – იოან. 20: 7), მოციქულებთან არის დაკავსირებული.

დრთა განმავლობასი მიტრის ფორმა სეცვალა, ზემოთ დაიხურა, გაგანიერდა და მომრგვალდა. ამ ფორმის მიტრის იენებს მართლმადიდებელი ეკლესია.

თავზე ჯვარდადგმული მიტრა მართლმადიდებელურ ჰერალდიკურ ნიმუშების ვხვდებით.

საკართელ ოს სპატრიარქოს გერბის მიტრა ეკლესიის ჯვრისი გუმბათის სტილიზებული გამოსახულ ებაა, რომლის ყელსაც სვიდი სარკმელი აქვს. სარკმელთა რაოდენობა ეკლესიის სვიდსაიდუმლოს მანიშნებს. მიტრისა და ომოფორის სილუეთი გუმბათის ეკლესიის სენობის ასოციაციას ქმნის.

გერბის აქვს დევიზი: ასომთავრული ვარვერა “ცენტან არს რმერთი”. მათეს სახარებასი ვერია: “აჲ ვალ ვული მიუდგე და სვეს ჴე, და უოდინ სახელი მისი ემანუელი, რომელი არს თარგმანებით: ცენთანა რმერთი” (მატ. 1: 23). თეოფილ აკტებულ გარელის განმარტებით, “საყმეები გვიცენებს, რომ ეს არის რმერთი, თუმცა ცენტან ცხოვრობს” (თეოფილ აკტე 1989: 14). მასადამე, ეს დევიზი, გარდა იმისა, რომ ადასტურებს სერაფიმის ფრტების გამოსახვით გრაფიკულად გაცხადებულ მნიშვნელობას რვთის აქლოს ყოფნის სესახებ (გავიხსენოთ: სერაფიმები არ იგზავნიან მივზე და ფიზიკურად არ განესობიან რმერთს), ამავადროს, იმ იმედსა და პასუხისმგებლობაზე მანიშნებს, რაც აკისრია ამ გერბის მფლობელს უფალთან სიაქლოვისა და მასთან ყოფნის გამო.

რათომ გამოისახა საკართელ ოს სპატრიარქოს გერბზე მინდა გიორგი და არა ქრისტეს კვართი? თუ ბაგრაციონების გერბზე დანილი უფლის სამოსლის

embi ema mianiSnebs imas, rom bagrationTa gvari am udidesi siwmindis mcvel i, qristianul i rel igiis daraji iyo maSinac ki, roca am gvaris warmomadgenel i mefeebi xSirad mahmadianobas iRebdnen, maSin ratom ar gamoisaxa TviT marTI madidebel i ekl esiis gerbze kvarTi? igi xom saqarTvel oSi upirvel es da udides qristianul saswaul Tan aris dakavSirebul i da dafl ul ia Cveni ekl esiis umTavres sveticxovl is sakaTedro taZarSi; imdenad mniSvnel ovani siwmindea, rom masze pretenzias ruseTis ekl esiac acxadebs, rom aRaraferi vTqvaT evropis sxva qveynebze?

gadauWarbebl ad SeiZl eba iTqvas, rom saqarTvel os sapatrjarqos gerbi qarTul i heral dikuri memkvidreobis Tval saCino nimuSia. masze muSaoba, saqarTvel os kaTol ikos-patriarqis il ia Il-is iniciativiT, misi aRsaydrebisTanave, daiwyo. j gufi, romel ic gerbis Seqmnas cdil obda, regul arul ad iRebda patriarqisgan miTiTebas imis Taobaze, rom heral dikuri gamomsaxvel obiTi xerxebiT masze asaxul iyo ekl esiis mWidro damokidebl eba qarTul saxel mwifosTan, wina pl anze wamoweul iyo qristianobis mniSvnel oba qarTvel i eris gadarCenis, individual obis SenarCunebis, TviTdamkvidrebis procesSi, gerbi unda yofil iyo saekl esio formisa da Sinaarsis, magram mas, amave dros, unda hqonoda zogadqarTul i azrobrovi pl asti. sabWoTa reJimis pirobebSi, rodesac saqarTvel os damoukidebl oba ukve aTwl eul ebis win hqonda dakargul i da mis saxel mwifoebriobaze saubari araTu ideol ogiurad iyo akrZal ul i, aramed sazogadoebriv cnobierebaSic ki, sabWoTa reJimis gavleniT, nawil obriva aqTual obadakargul ad iTvl eboda, kaTol ikos-patriarqisgan mxatvrebma miiRes rCeva, rom sapatrjarqos gerbze gamoesaxaT iseTi figura, romel ic rel igiurTan erTad qarTul -saxel mwifoebrivi msofi mxedvel obis gamomxatvel i iqneboda. aseTi simbol o wm. giorgi iyo.

wminda giorgi erT-erTi yvel aze popul arul i wmindania ara mxol od marTI madidebel , aramed mTel qristianul samyarosi.

dasavl eT evropaSi wamebul i mxedari gansakuTrebiT raindTawodebis mfarvel ad iTvl eboda. wm. giorgis winamZRol obiT ganxorciel ebul i saswaul ebis gamo mas srul iad qristianul i l aSqris mxedarTmTavr ad

miiCnevden. Tavdapirvel ad qristes embl emad miCneul i wiTel i j vari TeTr fonze, mogvianebiT moiazreboda, rogorc wm. giorgis gerbi. TeTri bairaRi wiTel i j vriT (an wiTel i bairaRi TeTri j vriT) dasavl ur ikonografiaSi gavr cel ebul i atributia aRdgomis scenaSi. bairaRis ferebi qristes vnebebs (TeTri _ qristes siwminde, wiTel i _ sisxl i), an evqaristias (xorci da sisxl i) Seesabameba.

wm. giorgis, rogorc raindT a mfarvel s mieZRvna aristorkratTa aTeul obiT ordeni da gaerTianeba. maT Soris, pirvel i evropul i raindT a saero ordeni _ ungreTis wmind a mowame giorgis raindi Znebis sazogadoeba. "am gaerTianebaTa niSnebi upirvel esad Semkul i iyo gvel is gamgmiravi wmindanis gamosaxul ebiT da TeTr fonze wiTel i j vriT" (medvedevi 2009).

aseTive sapatio wmindani iyo giorgi aRmosavl eTSi.

arc erTi wmindanis cxovreba ar qceul a imdeni l iteraturul i nawarmoebis wyaro, rogorc borotebasTan mebrZol i giorgis gmirul i Tavgadasaval i. "gansakuTrebiT popul arul ia wmind a giorgi CvenSi, saqarTvel oSi. am mxriv mas al baT verc erTi qriatianul i qveyana ver Seedreba. arc wm. sameba RmerTis, arc ieso qristes da arc erTi wmindanis saxel obaze ar moipoveba imdeni taZari saqarTvel oSi, ramdenic wm. giorgis saxel zea aSenebul i" (gabiZaSvil i 1991: 5). rogorc vaxuSti batoniSvil i ambobs: "ar arian borcuni da maRal ni gorakni, romel sa zeda ara iyos Senni ekl esiani wmidisa giorgisani" (vaxuSti 1973: 6).

wm. giorgis gamosaxul ebis heral dikur niSnad gamoyenebas saqarTvel oSi didi tradicia aqvs. qarTvel heral dikosTa absol uturi umravl esoba Tanxmdeba imaze, rom gvel eSapis ganmgmiravi mxedari saqarTvel os saxel mwifos simbol od gamoiyeneboda (ucxouri wyaroebi, vaxuStis rukebi, bagrationTa gerbebis nawil i...).

gansakuTrebul i damokidebul eba, romel ic wmind a giorgisadmi aqvs kaTol ikos-patriarqs il ia meores kargad Cans mis mier 1985 wel s Seqmnil l ocvaSi, romel sac "mokrZal ebul i Txovna" uwoda avtorma.

yovel ive amis gaTval iswinebiT, saqarTvel os sapatiarqos gerbis farze gamoisaxa wmind a giorgi, romel ic erTdroul ad saqarTvel os

marTI madidebel i ekl esiisa da qarTul saxel mwifosTan misi mWidro kavSiris simbol oa. "istoriul i tradiciiT, saqarTvel os sazogadoebriv cxovrebaSi, mis saxel mwifoebriw ganviTarebaSi saqarTvel os ekl esias gansakuTrebul ad rTul i da uaRresad sapsuxismgebl o funqcia ekisreboda; saxel mwifoebriwi ZI ierebis, misi wyobil ebis ideol og-damcveli iyo; qveynis erTianobisaTvis sazogadobis yvel a fenis gamaerTianebel i, sazogadobriw-pol itikuri moZraobis aqtiuri monawile, gareSe Zal Ta winaaRmdeg mebrZoli da erovnuli kul turis damcvel -qomagi, misi ganviTarebisa da winsvl is, erovnuli cnobierebis burji iyo" (pavl iaSvili 2000: 4). am gerbSi zustad iqna gadmocemuli marTI madidebel i ekl esiisa da saqarTvel os saxel mwifos erTianobis idea. gerbi mogvianebiT, xatweris principebis gavl eniT, Seicval a. am cvl il ebebze saubari am statiis mizans scil deba.

XX saukunis 70-80-ian wl ebSi sabWoTa xel isuflebis mier devnili ekl esia eris sul ier cxovrebase araTu srul fasovnad ver axdenda zegavl enas, aramed, mas, faruli Tu aSkara ideol ogiuri wnexis qveS myofs, udidesi Zal isxmevis fasad uwveda arsebobiTvis zrunva.

saqarTvel os marTI madidebel i ekl esiis sapatrjarqos gerbze didmowame Zel evamosili mxedris gamosaxva im Tavganwiruli brZol isTvis mzadyofnis dekl arireba iyo, roml is gadatanac mouwevda qarTul ekl esias da mis meTauris qveyanaSi marTI madidebel i sarwmunoebis aRorZinebagamtkicebisaTvis.

daskvna

qarTul i kul turis umdidres saganZurSi Tavisi mikrZal ebul i adgil i ukavia heral dikas. gerbis, rogorc kul turul i fenomenis, Cvens qveyanaSi Semosvl a da damkvidreba qristianul religiasTan, saqarTvel os ekl esiis wiaRSi mimdinare movl enebTan, daSI il i saxel mwifos aRorZinebis mcdel obasTan, kul turul aRmavl obasTan da im msofl mxedvel obriv pl astebTanaa dakavSirebul i, romelic zemoCamotvl il procesebs ganapirobebs da axl avs.

gerbis warmoSobisa da ganviTarebis ZI ieri winapiroba evropul social ur garemosTan erTad iyo sabeWdavi. niSandoblivia, rom saqarTvel oSiC mWidro kavSiri Cans pirvel i gerbebisa da sabeWdavebis ideol ogiur safuZvl ebs Soris.

pirvel qarTul heral dikuri xasiaTis naSromad SeiZl eba CaiTval os XVII-XIX saukuneebis mij naze moRvawe qarTvel i mecnierisa da sazogado moRvawis ioane batoniSvil is cnobil i Txzul eba "kal masoba", romel Sic avtori, Txrobis Taviseburi manerIT, saintereso informacias gvawdis saqarTvel oSi heral dikuri xel ovnebis Sesaxeb. Tu am literaturul wyaros vendobiT, heral dikis umciresi niuansebic ki yofil a imdroindel saqarTvel oSi cnobil i. Tumca mere, did xans, qarTul i analitikuri azrovnebis yuradRebis miRma darCa gerbi, rogorc kul turis Semadgenel i nawil i. mxol od XX saukunidan daiwyo qarTul i heral dikis kvl eva. am Tval sazrisiT mniSvnel ovani naSromebi Seqmna mixeil vadbol skim, miuxedavad imisa, rom misi mraval i mosazreba SeiZl eba sakamaTo iyos, mainc udavoa, misi naSromebis damsaxureba CvenSi heral dikuri literaturis gamdidrebis Tval sazrisiT.

gansakuTreebul i interesi heral diksadm saqarTvel oSi gasul i saukunis 90-iani wl ebidan Cndeba, rodesac ZI ierdeba erovnul - gamaTavisufl ebel i moZraoba. mraval ricxovani statiebidan gansakuTrebiT saintereso istorikosebis m. afridoniZis, T. asaTianis, n. j avaxiSvil is, d.

kl diaSvil is naSromebi. me, SeZl ebisdagvarad, Sevecade gavcnobodi qarTul i heral dikisadmi miZRvnil presasa Tu samecniero naSromebs da msjel obisas daveyrdeni cal keul i mkvl evrebis saintereso daskvnebs.

qarTul i gerbebis did nawil s sagvareul o gerbebi warmoadgens. romel Ta umravl esoba im periods ganekuTvneba, rodesac saaqarTvel o ruseTis imperiis Semadgenl obaSi Sedioda. aqedan gamomdinare, qarTul i heral dikis Seswavl is ZiriTad wyaros rusul i Sesabamisi institutebis mier damtkicebul i dokumentebi warmoadgenen, roml ebic qarTul i warmoSobis gvarebis gerbebis Sesaxebac iZl evian cnobebs. magram isic faqtia, rom ar iqneba marTebul i qarTul i heral dikuri xel ovnebis nimuSebad am periodSi Seqmnili gerbebis ganxil va. rusul i heral dikis umTavres dokumentSi `gerbebis saerTo krebul Si`L dabeWdil i is gerbebi, romel Ta mfl obel ebi qarTul i gvarebis wrmomadgenl ebi arian an dakavSirebul ni arian saqarTvel osTan, arafriT gansxvavdebian amave gamocemaSi dastambul i sxva gerbebisgan. amave dros, mocemul i cnobebi qarTul i gvarebis istoriis Sesaxeb xSirad arazustia, sadavao saqarTvel os istoriidan motanil i bevri faqtic, Tumca, miuxedavad amisa, qarTul i heral dikis kvl evis Tval sazrisiT, rusul i dokumentebi rCeba erT-erT upirvel es wyarod, romel Sic, Semonaxul ia heral dikis principebis srul i dacviT Sesrul ebul i qarTvel didgvarovanTa gerbebi.

bol o dros gamsakuTrebiT popul arul i gaxda gerbis damoukidebel i (e.w. TviTmyofadi gerbebi, I legenduri dasabuTebiT winaprebis Tavaduri warmoSobis Taobaze) miReba saqarTvel oSi, amgvari midgoma heral dikisadmi ufro epoqis social ur kval s atarebs. niSandobl ivia, rom Tavisufal i gerbebisadmi amgvari I tol va XX saukunis 20-iani wl ebis qarTul i emigrantul i subkul turis damaxasiaTebel i niSanic iyo. heral dika Sua saukuneebis ganmavl obaSi dasavl eT da Sua evropaSi Seqmnili embl emaTa sistemaa, roml istvisac damaxasiaTebel ia erTi mxriv, Taviseburi wesebi gamsakuTrebiT piradul i Tu kol eqtiuri niSnebis (upirvel esyovl isa gerbisa) gaformebisa da gamoyenebisa da meore mxriv, am niSnebis dekoratiul i, reprezentatiul i da identifikaciurobis funqciebis myari

erToba. Tavisufal (TviTmyofad) gerbebs, dekoratiul obis garda, ori danarCeni funqcia aRar aqvT. Tumca maTi patronebi uwinaresad pirvel i ori funqciis warmosaCenad qmnian maT. gvaris, Taobis makrokul turisaTvis damaxasiTebel i individual izmis warmocenis mcdel oba aseTi Seuferebel formebiT vl indeba da igi ar iTval iswinebs am formaTa gamovl enis organul kanonebs, amiT xazs usvams arsisgan gaucxoebis moments. axal garemoSi adaptirebis mZime procesebis fonze, efemerul i Rirsebebis mogonebiT fsevdowarsul is SeTxzvisa da TviTdaj erebis gziT social izaciis mcdel obis magal iTebad SeiZl eba CaiTval os XX-XI saukuneebSi saqarTvel oSi (ruseTisa da postsabWoTa qveynebis msgavsad) Tavisufal i gerbebis Seqmnis faqtebi.

j varosnul ma omebma, roml ebic grZel deboda 1096-1291 wl ebSi, evropis istoriaSi mTel i epoka Seqmnes. am movl enebma evropisa da aziis mraval i kul turul i Sris Seqmnas Seuwyes xel i. j varosnul i l aSqrobebi, rodesac dasavl eT evropis aznauroba, raindebi, erTi wmindა ideiT anTebul i, ufl is safl avis gasaTavisufl ebl ad aRmosavl eTisken miemarTeboda, gerbebis ganviTarebis erT-erT impul sadac iqca. magram mas mere, rac raindTa fenis mier Seqmnil i gerbebi, j er pirovnul i, xol o mogvianebiT sagvareul o niSnebad qceul i, Taobidan Taobas gadaecemoda da aRar hqonda samxedro daniSnul eba, iWreboda yofiT sferoSi. gerbebiT amkobdnen vercxl is WurWel s, faifurs, minis sagnebs, qsovil s, ekipaJebS, Senoba-nagebobebS, safl avebs, wignis ydebs, weril ebs... gansakuTrebiT intensiurad gamoiyeneboda gerbebi sabeWdavebze. msfli io kul turam uamravi artefaqti Seqmna, roml is Sesaxeb informciis mocema mxol od masze gamosaxul gerbs SeuZl ia, im sagnebis warmoSobis geografiul i areal is, misi mfl obel is social uri mdgomareobis, damzadebis TariRis Tval sazrisT. xSirad, gerbis yofa-cxovrebaSi gamoyenebis SemTxvevaSi, heral dika ama Tu im sagnis Sesaxeb srul iad axal monacemebs iZl eva ekonomikisa da meurneobis saferoSi, miT ufro, sameurneo kompl eqsebis transformaciis Taobaze maTi ganadgurebisa da cal keul i sagvareul o-saaj axo sakuTrebis mfl obel Ta cvl il ebis dadgenis gziT. gerbi, rogorc

gansakuTrebuli saistorio wyaro Seicavs axal mniSvnel ovan monacemebs. sagerbo eqspertizas, rogorc saistorio kvlevis aucil ebel Semadgenel nawils, SeuZlia socialur-ekonomikuri da kul turuli istoriis probl emata xleburigaazreba da gadaWra.

gerbis specifika isaa, rom igi pasportizacias ukeTebis da aTariRebs garkveul sagans, amave dros arkvevs mis mfl obels, adgens sakuTrebis qronol ogiur TariRebs da sagani Semoaqvs samecniero mimoqcevaSi.

gerbis formirebaSi aranaklebdidi roli iTamaSa agreTve raindTaturnirebma, romlebic jvarosnul lasqrobendamde adre gamoCnda evropasi (savaraudod IX saukunesi). turnirebs formal izebuli xasiaTi safrangeTsi XII saukunesi mieca, aqedan gavr cel da igi mTel evropasi, romlis cxovrebis ganuyofel nawil ad iqca didi xnis ganmavl obasi. evropasi mxol od warCinebuli gvaris warmomadgenlebs hqondaT turnirebze daswrebis ufl eba. SeiZleba iTqvas, rom turniris mTavar el ements warmoadgenda gerbi, romelic misi mfl obelis keTil Sobilur warmomavl obasa da sagvareulo ierarqiasimis adgils adasturebda.

qarTul mecnierebaSi istorikosma T. asaTianma moaxdina heral dikis ganvTarebis istoriis periodebad dayofa da sami ZiriTadi etapi gamoyo. "pirveli _ nacionaluri (XVII saukunis meore naxevidan, XIX saukunemde), xolo meore _ evropul -rusuli (XIX saukune da XX-is dasawyisi) da mesame _ respublikur-sabWouri (XX saukunis 20-iani wlebidan moyolebuli)." T. asaTianis mier SemoTavazebuli periodizacia efuZneba qarTuli gerbebis warmoSobis mizezebis sworanal izs. Tumca XXI saukunis dasawyisidan saqarTvel oSi iseTi intensivobit ganvitarda saxel mwifo heral dika (magal iTad mxol od samxedro segmenti gamodgeba), rom, albaT mizanSewonili iqneba qarTuli heral dikis ganvTarebis periodizaciaSi meoTxe, postsabWota, etapic daematos. saqarTvel oSi heral dikis ganvTarebis TiToeul periods safuZvl ad daedo qarTuli saxel mwifos iseTi umniSvnel ovanesi politikuri momenti, romelic dakavSirebuli iyo saxel mwifos damoukidebl obis dakargvasa da xel axla mopovebasTan.

sabeWdavi, rogorc arte-faqt, kacobriobis istoriis uSores warsul idan iRebs saTaves. gerbis warmoSobas didi xnis ganmavl obaSi pirdapir sabeWdavebTanac akavSirebdnen. sabWdavi da gerbi bevri ramiT hgavs erTmaneTs.

sabeWdavisა da gerbis urTierTmimarTebisas, azrTa mraVal gvarobis miuxedavad, erTi cxadia: sabeWdavebi yvel aze ufro xSirad iyenebdnen mfl obel is gerbis gamosaxul ebas (igul isxmeba aseTis arsebobis SemTxvevaSi). imis mtkiceba ki, rom gerbi sabeWdavidan warmoiSva, myari ver iqneba. kul turis ori dargis: gl iptikisa da heral dikis warmoSoba erTmaneTze ar iyo damokidebul i, magram erTmaneTis ganvitarebaze ki udavod didi gavl ena iqonies.

saqarTvel oSi arsebobs rogorc aziuri, iseve evropul i warmoSobis mdidari gl iptikuri memkvidreoba. erT-erTi saukeTeso ni muSis kaTol ikos domenti III-is sabeWdavis Seswavl a gvaZl evs imis Tqmis ufl ebas, rom mogvianebiT, vaxtang VI-is mier Tbil isSi mowyobil stambaSi dabeWdil wignebeze gamosaxul i bagrationTa gerbis paral el ebi kaTol ikosTa sabeWdavebTan gavi l eba. sveticxovl isa da qristes kvarTis Tema, romel sac saqarTvel os gamorCevis ideuri datvirTva aqvs, Cndeba agreTve domenti IV-is, besarion kaTol ikosis, anton kaTol ikosis sabeWdavebze. ar arsebobs xisti gamyofi zRvari zogad heral dikasa da saekl esio heral dikas Soris, magram saekl esio mizniT evropaSi heral dikis gamoyeneba Tavdapirvel ad xorciel deboda sasul iero pirTa da monastrebis sabeWdavebze piradi da sagvareul o gerbebis gamosaxviT. rogorc Cans, qarTvel i mRvdel mTavrebis sabeWdavebze ufro adre Cndeba bagrationTa, rogorc qristes kvarTis mcvel Ta, ufl is samosel is mqone qveynis mefeTa simbol uri ni Sani.

domenti kaTol ikosis sabeWdavi, eWvgareSea, upirovno sabeWdavs warmoadgenda, maSasadame, igi xazs usvamda zogadad qarTul i marTI madidebel i ekl esiis sixl xorceul kavSirs ieso qristes kvarTTan. es ki ufl is mier gamorCeul obis udavo ni Sani iyo.

Tu erTmaneTis TanmimdevrobiT daval agebT domenti III-is sabeWdavs, domenti IV-is sabeWdavsა da 1709 wel s „samociqul oSi“ dabeWdil

bagrationTa gerbs, maT Soris araTu Sinaarsobriv kavSirs davinaxavT (es Zal ian Tval Si sacemia), aramed sveticxovl is Temis sagerbo gamosaxul ebad gardaqmnis evol uciur gzasac SevamCnevT. kaTol ikosi damenti IV-is sabeWdavze gamosaxul i gvirgvini, kverTxTan da j varTan erTad, gerbis kompoziciis principiT aris agebul i.

uaRresad sainteresod gveCveneba didi ruminel i saekl esio mamis anTimozi iveriel is kavSiris Zieba qarTul heral dikasTan. Tavad anTimozi, mraval mxriv ganviTarebul i da erudirebul i moRvawe, niWier heral dikosadac gvevl ineba ruminetsi. aseve udavoa misi Semoqmedebisa da misi skol is gavl ena bagratovanTa nabeWd gerbebeze.

bagrationTa samefo gerbi ar iyo mxol od erTi Cveul ebrivi heral dikuri nawarmoebi, man faqtobrivad, dasabami misca saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebas. Tu gaviTval iswinebT masze gamosaxul i embl emebis semantikis Rrma kavSirs qarTul i saxel mwifoebrivi cnobierebis ganviTarebis istoriasTan, maSin „samociqul oSi“ dastambul i gerbi ganuzoml ad did mniSvnel obas izens. Q

qristes kvarTis Tema, rogorc aRiniSna, qarTul saxviT xel ovnebaSi, kerZod, gl iptikaSi, manamdec ar iyo ucxo, magram bagrationebis gerbze kvarTis gamosaxva safli avSi gansvenebul i el iozis dis gareSe xazs usvams ufl is mier saqarTvel os rogorc qveynis, saxel mwifos, gamorCebis ideas. amasTan erTad, kvarTis simbol ika, Teol ogiuri genmartebebis Tanaxmad, ekl esiis erTianobas ukavSirdeba da ar SeiZl eba kvarTi hqondes mas, vinc ekl esiis daSl as ecdeba. ukerverl i kvarTi bagrationTa gerbze dauSl el saxel mwifos asociaciasac iwvevs.

bagrationebis gerbze kvarTi memkvidreobis heral dikur niSani araa (bibliuri daviTis simbol oebis qarisa da Surdul isgan gansxvavebiT). mas saxel mwifoebriv-ideol ogiuri da msopl mxedvel obiTi pl asti devs safuZvl ad. saqarTvel os saxel mwifos RvTis mier gamorCebisa da am qveynis mier ufl is udidesi siwmindis „fl obis“, erTiani ekl esiisa da daunawevrebel i qveynis simbol oa. am siwmindis politikur-rel igiuri

faseul oba gansakuTrebiT mniSvnel ovani iyo yovel epoqaSi, ra Tqma unda, maSinac, rodesac mas bagrationTa gerbze gamosaxavdnen.

kaTol ikosTa sabeWdavebze ufl is kvarTis misteriiS _ safl avSi gansvenebul i qal i, gul Si Caxutebul i wmindamოსლიTa da mironmdinare sveticxovl iT, anu siuJetis mqone grafikul i gamosaxul ebis gardaqmna embl emuri eniT metyvel heral dikur nawarmoebad unda CaiTval os saqarTvel oSi hel adikis ganviTarebis sawyis etapad. Ees mniSvnel ovani movl ena swored anTimoziვერიელ Tan da mis skol asTan aris dakavSirebul i. saqarTvel oSi heral dikis pirvel i periodi udavod evropul kul turasTan kavSiriT viTardeboda. Cvens qveyanaSi gerbis "keTil Sobil i xel ovnebis" Semotanisa da danergvis mcdel oba erTi patara, magram mniSvnel ovani niuansia saqarTvel o-evropis urTierTobis istoriaSi.

ruseTis oficial uri dokumentebSi orjer iqna damtkicebul i bagrationTa gerbi. pirvel ze (XIX saukunis daswyisi) ar Cans kvarTi, meores (XIX saukunis miwurul i) _ ufl is samoseli amSvenebs. ruseTis oficial uri institutebi saqarTvel os ruseTTan SeerTebis pirvel wl ebSi kvarTis gareSe amtkiceben qarTul i samefo gvaris memkvidreTa gerbs, xol o TiTqmis saukunis gsvl is Semdgom kvl av gamoaCenen bagration-gruzinskebis gerbze qristianobis am udides siwmindeS. orive SemTxvevaSi am damtkicebul i gerbebis mfl obel ebi ukve ruseTis imperiis Semadgeneli erTi patara nawil is Tavadebi arian, roml ebic didi xania, aRarc ki cxovroben im miwaze, saidanac arian warmoSobiT.

vfiqrob, am faqtis Cemeuli Sefaseba ar aris interesmokl ebul i, _ bagrationTa gerbze kvarTis gamosaxva aris simbol o am gvaris da im qveynis gamorCevisa, roml is samefo dinastiasac warmoadgenda es gvari. kvarTi rakiRa ekl esiis erTianobis metaforaa, bagrationebs am erTianobis mcvl is funqciac unda hqonodaT. ufl is daunawevrebel i samoseli aseve dauSl el i qveynis al egoriaa, roml is erTianobaze zrunva bagrationTa gvaris heral dikuri simbol o unda iyos.

qarTul sazogadoebriv cnobierebasa da ramdenime heral dikur dokumentSi saqarTvel os saxel mwifo simbol od wmindamოსლი giorgi iyo

aRiarebul i. amitomac, qarTvel i mecnierebis rCeviT, gamoCnda igi, Secvl il i SinaarsiTa da formiT, saqarTvel os demokratiul i respubl ikis (1918-1921 ww.) gerbze. xol o es gerbi 1990 wel s arCeul ma saqarTvel os xel isufl ebam kvl av aRadgina, riTac xazi gausva saxel mwifoebriv memkvi dreobas.

XX saukunis 20-ian wl ebSi saqarTvel oSi mimdinare procesebi, roml ebic erovnul i TviTmyofadobisa da faseul obebis SenarCuneba-aRdgenisaken iyo mimarTul i, mkafiod aisaxa axl ad daarsebul i Tbil isis universitetis gerbze.

wminda giorgi gamoisaxa qarTul i heral dikis uaRresad saintereso nimuSze _ saqarTvel os sapatiarqos gerbze, romel ic mraval rel igiur-pol itikuri pl astsa da simbol os Seicavs.

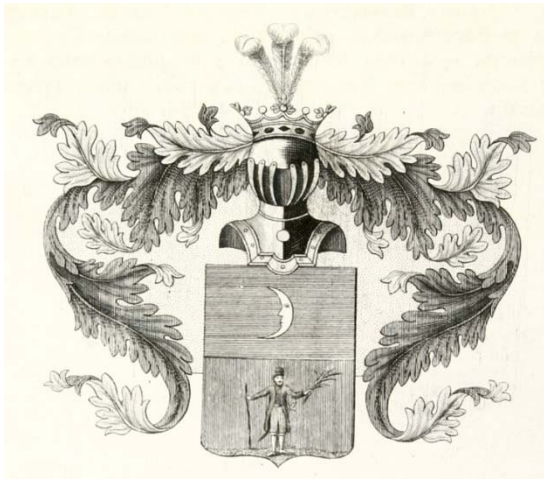
qarTul i heral dikis mniSvnel ovan nawarmoebebs msofl mxedvel obrivi motivi udevs safuZvl ad.

rogorc cnobil ia, heral dikis warmoSoba sami ideis ganviTareba da urTierTserwymaa. Tavdapirvel ad warmoiSva mxol od individual uri xasiaTis mqone martivi piradi devizebi Tu embl emebi. Semdgom gaCnda sakuTrebis dekoratiul i formiT aRniSvnis idea, roml is real izeba moxda sabeWdavis, damRis gziT. dabol os, saWiro gaxda meomarTa pirovnul i identifikaciisa da prezentabel obis saSual ebebis moZieba, rodesac saomari j avSani ukve SeuZl ebel s xdida mxedarTa Secnobas am sami kul turul -sayofacxovrebo nakadis Serwymis Sedegad warmoSobil ma heral dikam samivesgan miRo simbol o-embl emebi da mecnierul sistemaSi moaqcia isini. qarTul heral dikas ar gauvl ia, evropul is msgavsad, Camoyal ibebis es etapebi. igi, rogorc evropul i kul turis dargi, ukve ganviTarebis garkveul etapze myofi, Semovida CvenSi da qarTul i kul turis saintereso nawil ad iqca.

bl azonireba da Seqmnis motivis gaazreba im mniSvnel ovani artefaqtebisa, roml ebic qarTul ma heral dikma Seqmna, ufl ebas gvaZl evs, gamovTqvaT mosazreba, rom saqarTvel oSi heral dikis ganviTarebis sawyisi dakavSirebul ia erTi mxriv, evropul i kul turul i dinebebis SemoWrasTan, evropis qveynebTan dakargul i kavSirebis xel axal aRdgenasTan da, meore

mxriv, qristianul religiur institutebTan. ganviTarebis sxvadasxva etapze qarTul i heral dikuri nawarmoebebis Seqmnis umTavres safuZvel s mainc is kul turul -msofi mxedvel obrivi foni warmoadgenda, romelic Sesabamis epoqas axasiaTebda.

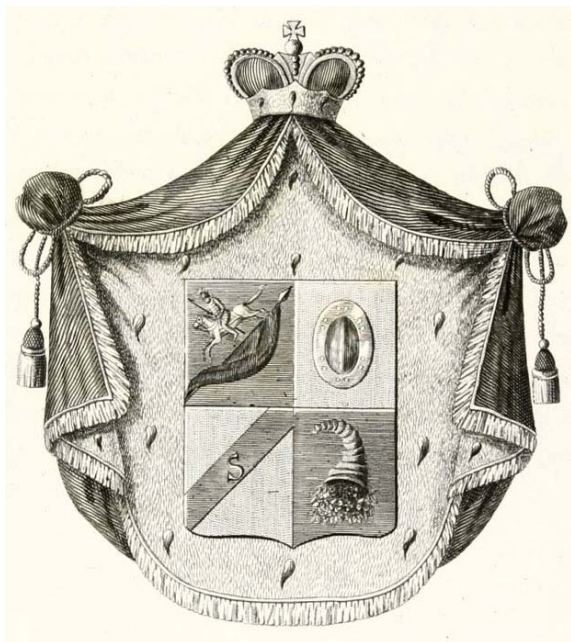
i l u s t r a c i e b i

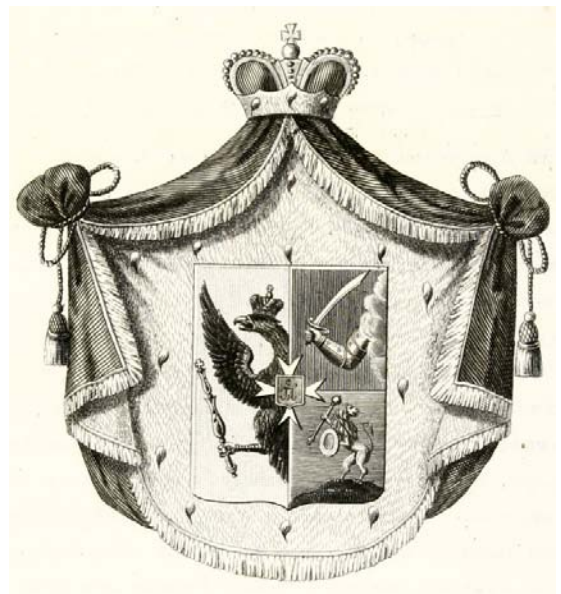
sur. 1. I aSqaraSvil ebis gerbi

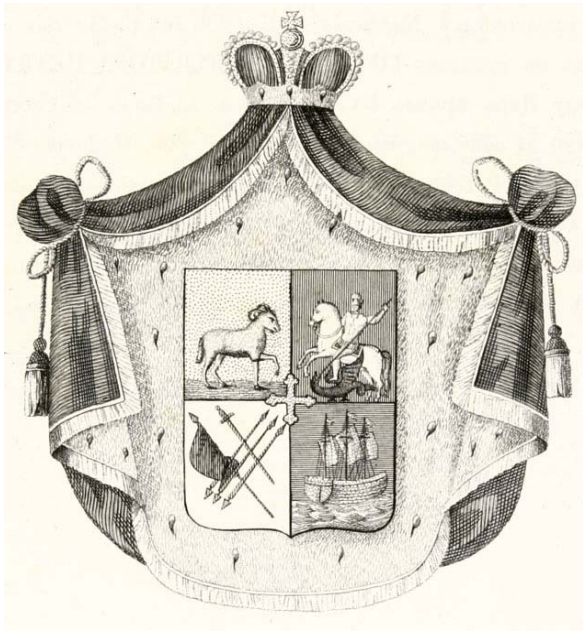
sur. 2. ambrosaZeebis gerbi

sur. 3. ciciSvil ebis gerbi

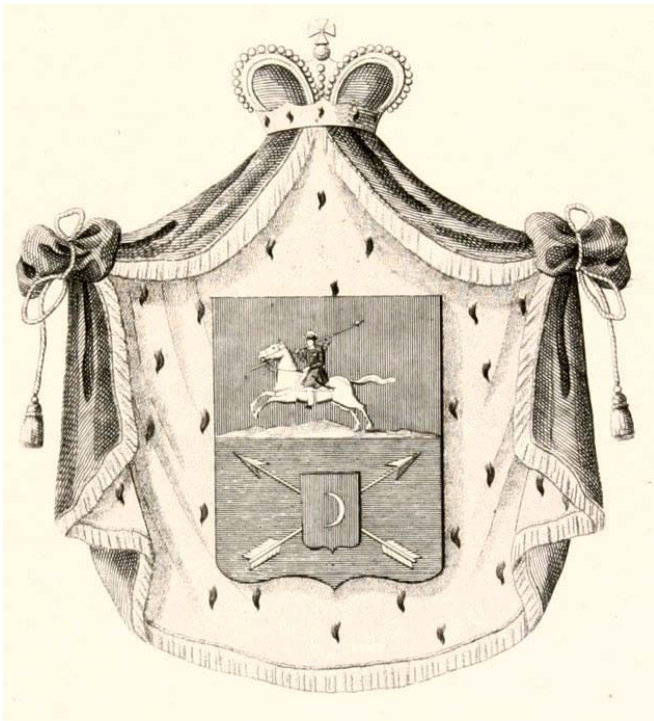
sur. 4. arguTinski-dol gorukebis gerbi

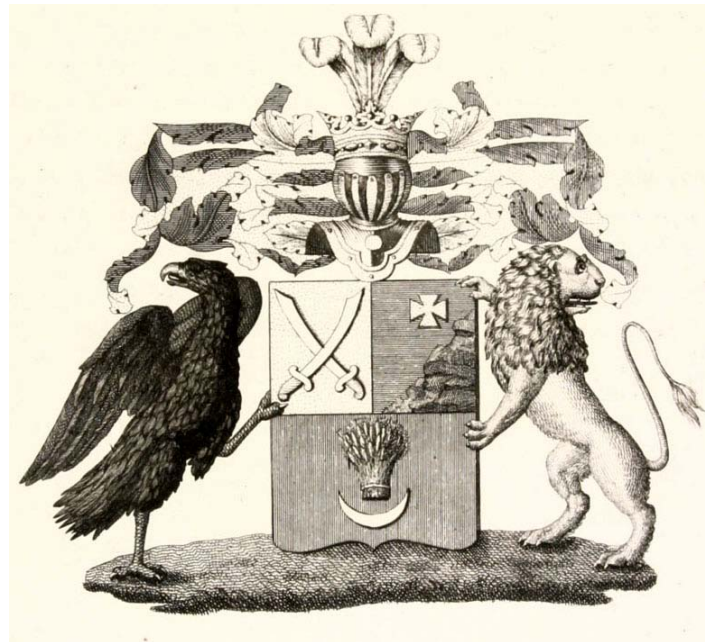
sur. 5. dadianebis gerbi

sur. 6. garsevani Svi I ebi s gerbi

sur. 7. begTabegovebi s gerbi

sur. 8. xudobaSevebi s gerbi

sur. 9. domenti kaTol ikosis sabeWdavi, saqarTvel os
xel ovnebis muzeumi

sur. 10. kaTol ikos domenti III-is sabeWdavi,
Wabukis gamosaxul eba

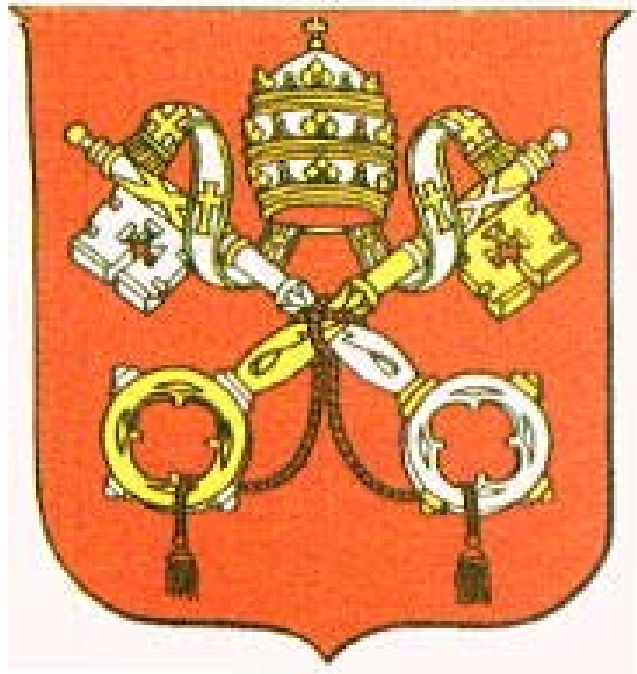
sur. 11. kaTol ikos damenti III-is sabeWdavi,
sveticxovl is gamosaxul eba

sur. 12. germania, q. trieris
gerbi

sur. 13. safrangeTi, q.
arJantul is gerbi

sur. 14. vatikani s gerbi

sur. 15. kaTol ikos damenti IV-is
meore sabeWdavi

Голѣчь схларѣ , зѣте Прѣкхѣ ,
Кѣнѣ предѣмнхѣ , пестѣчѣ оѣ доисхѣ .
Шѣ Мелѣноѣ фѣсѣ , Коѣрне фѣналѣцѣ ,
Касѣлѣ чхѣдѣмѣ , прѣчѣоѣ неѣвѣцѣ .

sur. 16. anTimoz iveriel is gerbi

sur. 17. anTimoZ iveriel is gerbi

sur. 18. argeSis gerbi
anTimis monastris wesdebis frontispisi,
1715 w. buqaresti

sur. 19. mehedincis gerbi.
anTimis monastris wesdebis
frontispisi,
1715 w. buqaresti

sur. 20. tel ermanis gerbi.
anTimis monastris wesdebis
frontispisi,1715 w. buqaresti

sur. 21. kaTol ikos domenti IV_is
rvakuTxa sabeWclavi

sur. 22. kaTol ikos besarionis oval uri
sabeWdavi

sur. 23. petre mogul as gerbi

sur. 24. saqarTvel os gerbi.
„titul iarniki“, 1672 w.

sur. 25. saqarTvel os gerbi korbi s
dRi uridan, 1698-1699 ww.

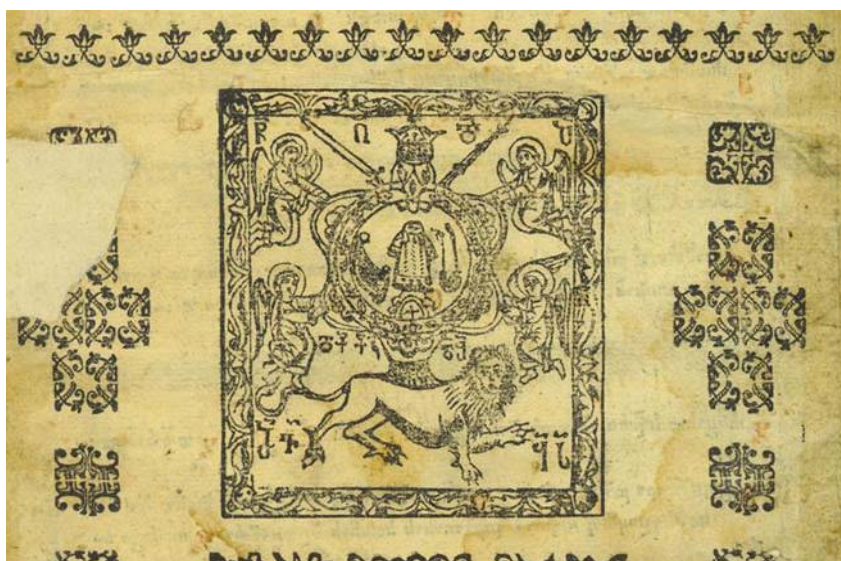
sur. 26. bagrationTa gerbi, I varianti, „samociqul o”, 1709 w.

sur. 27. TinaTin dedofl is safI avis qvaze
gamosaxul i bagrationTa gerbi. al bomi
"bagrationebi", 2003 w.

sur. 28. bagrationTa gerbi, II varianti, kondaki, 1710 w.

sur. 29. bagrationTa gerbi, III varianti. parakl itoni, 1720 w.

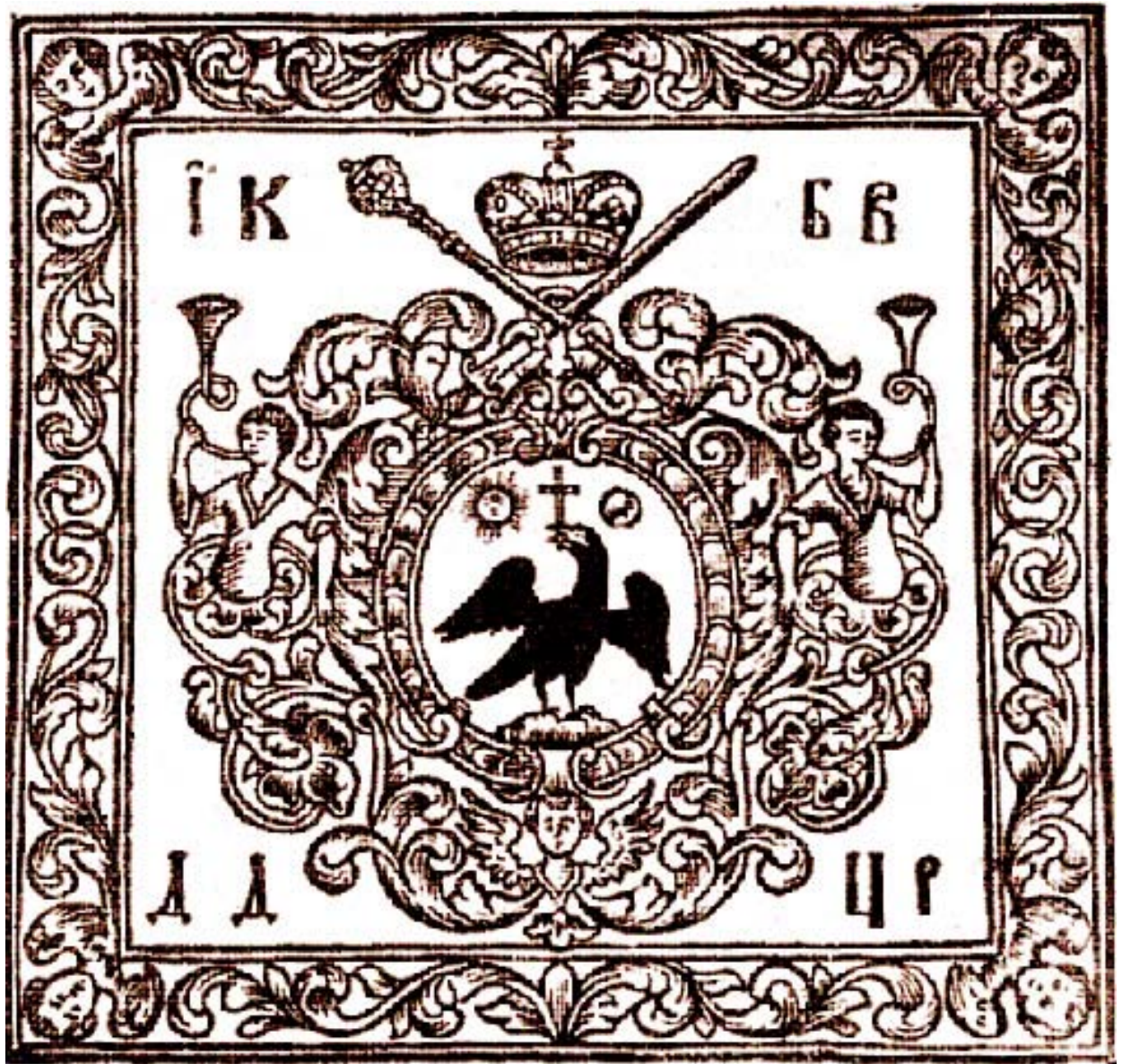
sur. 30. bagrationTa gerbi. axal i aRTqma. baqariseul i gamocema, 1739 w.

sur. 31. bagrationTa gerbi. saxareba. erekl e II-i seul i gamocema. 1786

sur. 32. bagrationTa gerbi. saxareba vnebis kviriakisa, quTaisi, sol omon mefiseul i gamocema. 1803 w.

sur. 33. rumineTis samefo gerbi

sur. 34. rumineTis samefo gerbi. anTimoZ iveriel is mier dabeWdil i berZnul -
ruminul i saxareba, 1693 w.

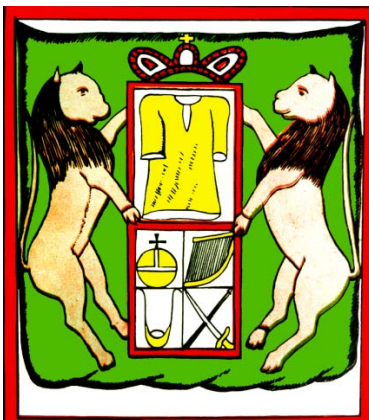

sur. 35. ruseTis saxel mwifo droSa, 1742 w. ermi taJi. al bomidan:
"Государственный герб России."

saqarTvel os gerbebi vaxuStis atl asidan

sur. 36. wm. giorgi

sur. 37. kvarTian-
daviTiani

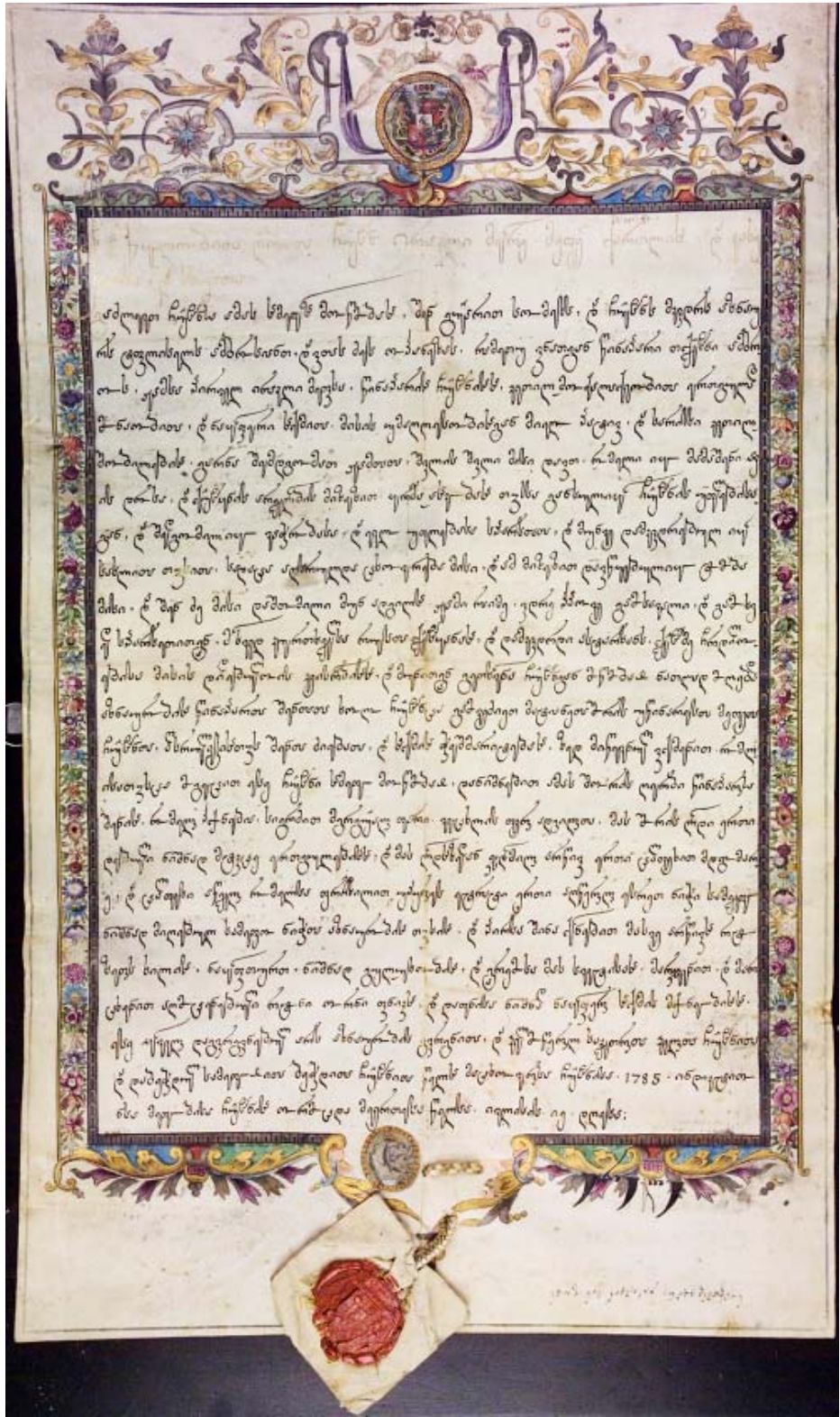
sur. 38. mTavarangel ozi

sur. 39. erekl e II-is beWedi georgievskis traqtatze.
1783 w. xel nawerTa erovnul i centri

sur. 40. vaxtang VI-is droSa. 1711 w. saqarTvel os erovnul i muzeumi

sur. 41. ambosaZeebi sTvis boZebul i erekl e II-i sigel i. xel nawerTa erovnul i

sur. 42. ambasazeebišTvis božebul i erekl e II-is sigel i. detal i. samefo gerbi.
centri

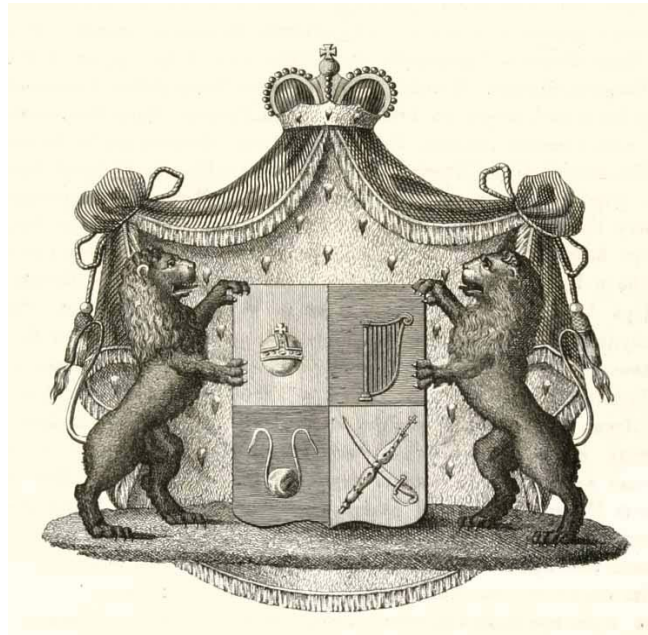
sur. 43. qarTl -kaxeTis gerbi ruseTis imperiis
 "protektoratis dros" (vadbol ski piradi
 arqivi. saqarTvel os uaxl esi istoriis arqivi)

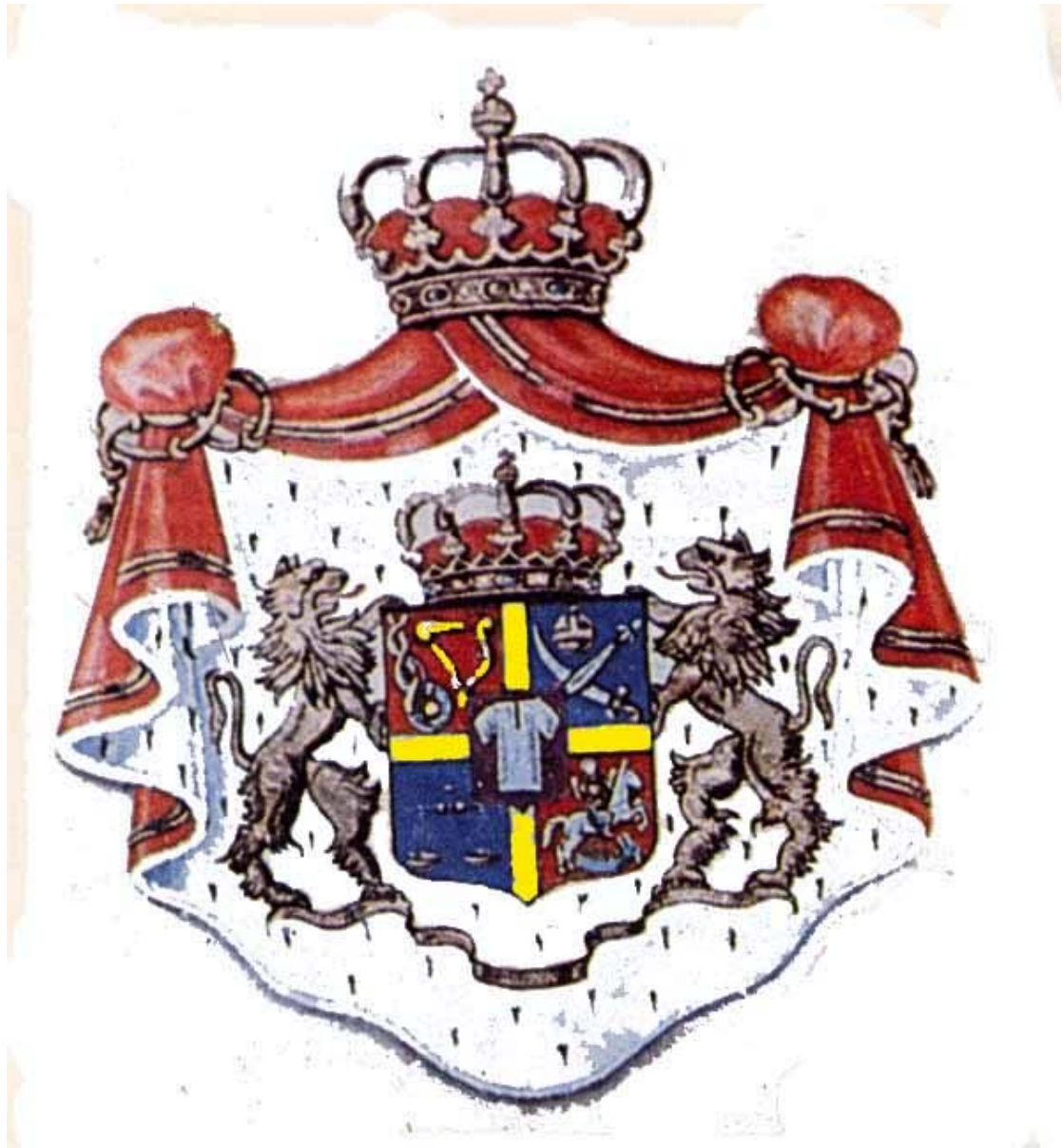
sur. 44. giorgi XII-is gerbi

sur. 45. gerbi giorgi XII-is sabaWdavze

sur. 46. bagrationTa gerbi "Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи". т. VII

sur. 47. bagration-muxranel Ta gerbi. Aal bomi dan "Дворянские роды Российской Империи," т.3, I eoni da bagration-romanovis mier mi wodebul i naxatis il ustracia

sur. 48. uganati ebul esi Tavadebis gruzinskebis gerbi "Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи". т. XIV

sur. 49. rusetis imperiis didi saxel mwifo gerbi.

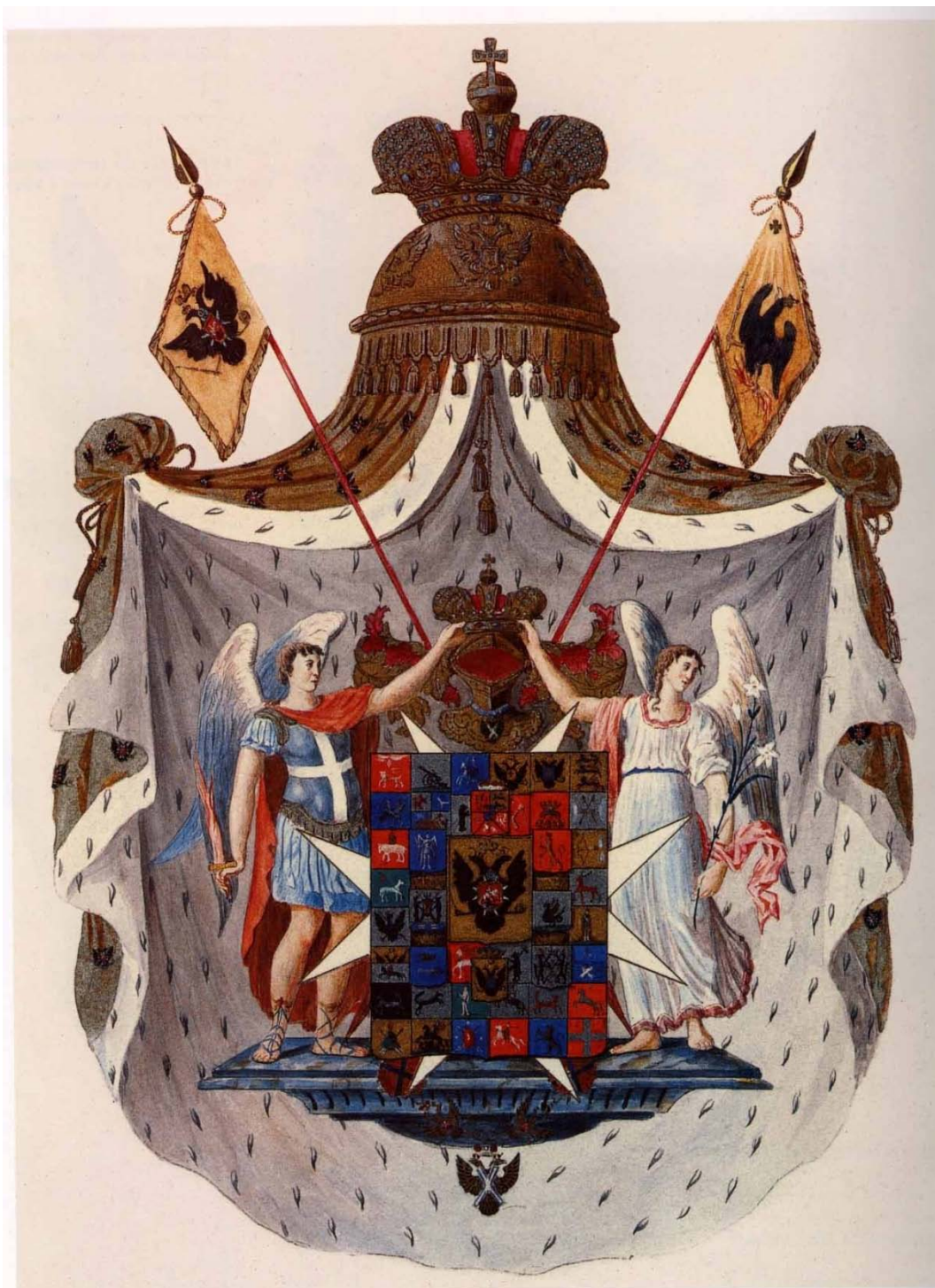
1882 w., 1883 w., 1905 w.

sur. 50. saqarTvel os gerbi ruseTis
didi saxel mwi fo gerbi dan

sur. 51. ruseTis imperiis mcire
saxel mwi fo gerbi. 1883 w.

sur. 52. ruseTis imperiis didi saxel mwifo gerbi. pavl e l-is manifesti srul iad
ruseTis didi gerbis Sesaxeb. 1800 w.

sur. 53. Tbilisis saxel mwi fo universitetis gerbi. 1918 w.
mxatvari d. SevardnaZe

sur. 54. universitetis pirvel i beWedi.

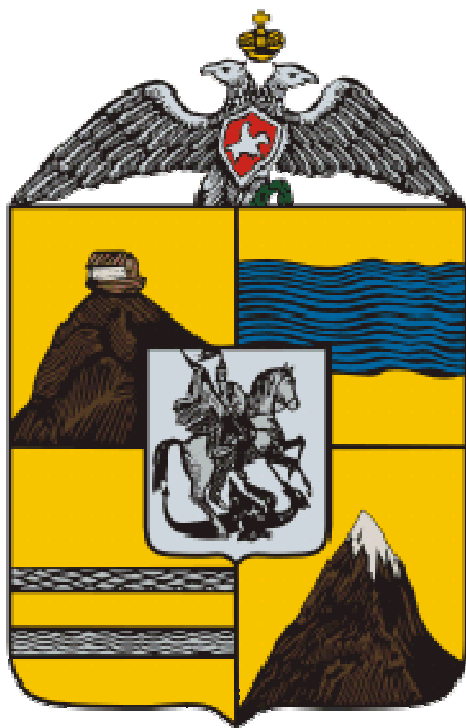
sur. 55. brinj aos Wwirul i bal Ta.

sur. 56. iSxnis mcire ekl esia. I . cicxvaias foto

sur. 57. i Sxni s ekl esiis timpani, d. ermakovi s foto

sur. 58. saqarTvel o-imeretis ("gruzino-imeretinski") gerbi. 1843 w.

sur. 59. q. Tbil isis gerbi. 1843 w.

sur. 60. q. goris gerbi. 1843 w.

sur. 61. q. Tel avis gerbi. 1843 w.

sur. 62. Tbil isis guberni is gerbi.
1876 w.

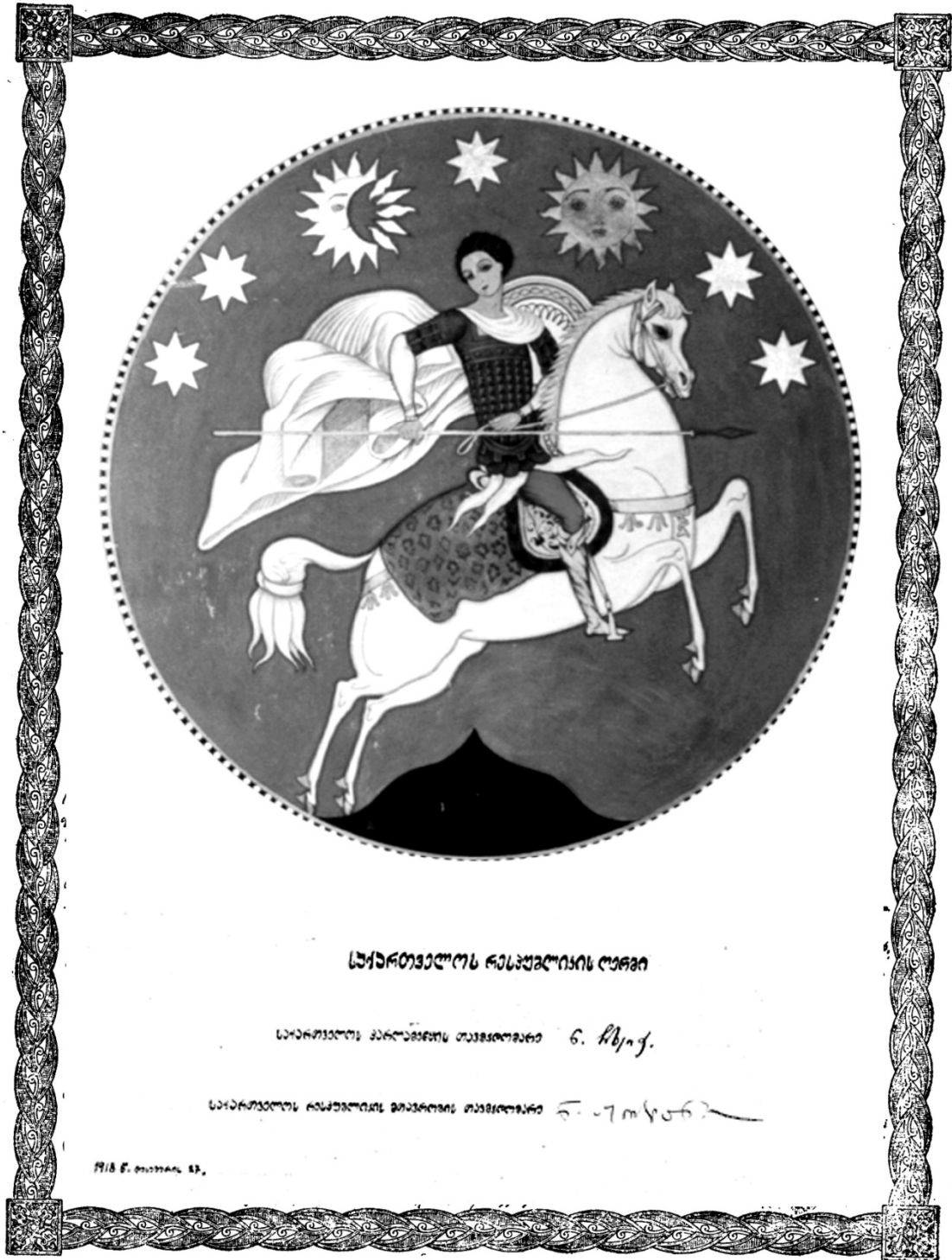
sur. 63. q. gor is gerbi. 1876 w.

sur. 64. q. Tel avis gerbi. 1876 w.

sur. 65. gerbi gazeTze „tfil isis
vedomostebi“. 1828 w.

sur. 66. saqarTvel os demokratiul i respubl ikis gerbi. 1918 w. mxatvari i. Sarl emani. g. SaraZis wignidan „istoriul i rel ikvების dabruneba“, 2001 w.

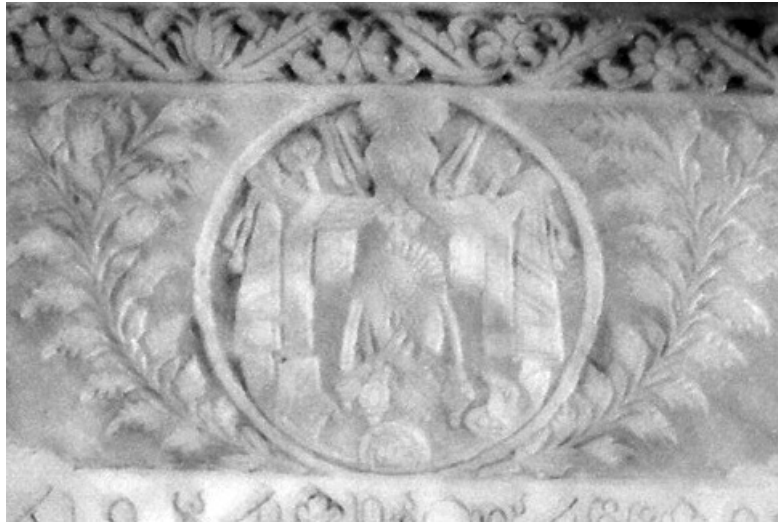
sur. 67. saqarTvel os respubl ikis saxel mwifo gerbi, 1990 w.

sur. 68. saqarTvel os saxel mwifo gerbi. 2004 w. mxatvari m. gongaZe

sur. 69. saqarTvel os sapatriarqos gerbi. 1978 w. mxatvari g. buCukuri

sur. 70. ioane bodbel is gerbi. bodbis monasteri

sur. 71. petre konWoSvil is gerbi. al averdis monasteri

gamoyenebul i literatura da wyaroebi:

- abesaZe... 1998** abesaZe i., bagratiSvil i q. dimitri SevardnaZe.
Tbilisi, 1998
- abramiSvil i 1998:** abramiSvil i m. qarTuli heraldika, (heraldika symbol oebi), J. maradisi, #2, 1998
- anTelava 1972:** anTelava i., carizmis koloniuri politika saqarTvel osi XIX saukunis 30-ian-50-ian wl ebSi. mmarTvel obis sistema, saqarTvel os istoriis narkvevebi, t. V, Tb., 1972 w.
- anTologია 1697:** Antologia întregului serviciu de peste an, cea mai bogată dintre antologiile cunoscute acum. Snagov, 1697
- archo 1993:** del Arco F. Heraldica Papal. Madrid, 1993
- arsenievi 1908:** Арсеньев Ю. Геральдика. Москва. 1908
- asaTiani 1996:** asaTiani T. saqarTvel os gerbi, Jrn. artanuj i, #5, 1996
- asaTiani 1997:** asaTiani T. j avaxiSvil Ta sagvareulo gerbi, J. artanuj i, #7, 1997
- asaTiani 1998:** asaTiani T. gerbtmcodneoba qarTul diplomatiasTan mimarTebaSi, kreb. qarTul i diplomatia, wel iwdeuli (damateba), 1998
- asaTiani 1999 a:** asaTiani T. saxal iso heraldika. J. artanuj i. # 8-9, 1999
- asaTiani 1999 b:** asaTiani T. samgrel os samTavros gerbebi. samegrel o, kol xeTi, odiSi. zugdidi-Tbilisi, 1999

- asaTiani 2001:** asaTiani T. saqal aqo gerbebi qarTul heral dikaSi. Tbil isi. 2001
- asaTiani 2002:** asaTiani T. qarTul i gerbTmcodneoba. Tbil isi. 2002
- asaTiani... 1997** asaTiani T. Ciqovani i. ivane j avaxiSvil i – 120, j avaxiSvil is sagvareul o gerbi, J. artanuj i, #6, 1997
- afridoniZe 1993:** afridoniZe m. saxel mwifo atributikis gansazRvrisTvis, meti profesional izmi, nakl ebi emociuroba, gaz. axal gazrda iveriel i, 14 agvisto, 1993 w.
- afridoniZe 1994:** afridoniZe m. Ria weril i saqarTvel os respubl ikis saxel mwifo simbol ikis mosamzadebel samuSao j gufs, gaz. I literaturul i saqarTvel o, 7 oqtomberi, 1994 w.
- afridoniZe 1996:** afridoniZe m. heral dika: TeTri giorgi, gvel eSapi da “qarTul i wiTel i”, gaz. saqarTvel os respubl ika, 27 ivnisi, 1996.
- afridoniZe 1997:** afridoniZe m. zogadi heral dika. J. parl amentis uwyebani, # 27-28, 1997
- afridoniZe 1998:** afridoniZe m. heral dikuri ferebi da maTi simbol ika. kreb. mesxeTi, II, 1998
- afridoniZe 2004:** afridoniZe m. heral dikisa da herol dTa institutis warmoSobis safuZvl ebi da maTi rol i Sua saukuneebis evropis sazogadoebriv-pol itikur cxovrebaSi., istoriis mecnierebaTa kandidatis mosapovebel i sadisertacio naSromis avtoreferati. Tb., 2004
- afridoniZe 2006:** afridoniZe m. heral dikis istoria, 2006

- bagrationi 1997:** bagrationi v. saqarTvel os atl asi. saqarTvel os mecnierebaTa akademi a. vaxuSti bagrationis saxel obis geografiis instituti. Tbil isi. 1997
- baramiZe 1983:** baramiZe al . axl o warsul idan. Tbil isi, 1983
- barnavel i 1953:** barnavel i s. qarTul i droSebi. Tbil isi, 1953
- barnavel i 1965:** barnavel i s. saqarTvel os sabeWdavebi da sxva gl iptikuri masal ebi. Tbil isi. 1965
- baqraZe 1978:** baqraZe a. masal ebi qarTul i sfragistikis istoriisaTvis. Tbil isi. 1978
- beniamini 1992:** Архиепископ Вениамин, Новая Скрижаль. Москва, 1992
- berize 1948:** berize v. mcxeTis kaTedral is "sveti-cxovel i". saqarTvel os saxel mwifo muzeumis moambe, XV_B, 1948
- berize 1986:** berize v. qarTul i kul turis gamoceni l i moRvawe. gaz. komunisti. 15 Teberval i, 1986
- berize 1992:** berize v. kul tura da xel ovneba damoukidebel saqarTvel oSi 1918-1921 wl ebSi. Tbil isi, 1992
- biWikaSvil i 2003:** biWikaSvil i i. bagrationTa samefo dinastiis sagvareul o heral dika. kreb. bagrationebi. samecni ero da kul turul i memkvidreoba. Tbil isi: gamomceml oba "neostudia", 2003
- borisovi 1997:** Борисов И.В. Родовые гербы России, Москва, 1997.

- brose 1861:** Броссе М. Переписка на иностранных языках грузинских царей с российскими государями от 1659 по 1770 гг. СПб., 1861
- burj anaZe 2007:** burj anaZe e. interviu avtorTan, Tbil isi, 2007
- gabaSvil i 1954:** gabaSvil i v. qarTul i dipl omatis istoriidan, mski, nakv. 31. Tbil isi, 1954
- gabiZaSvil i 1991:** gabiZaSvil i e. (Seadgina, gamosacemad moamzada, Sesaval i, l eqsikoni da komentarebi daurTo). wmindagiorgi Zvel qarTul mwerl obaSi. Tbil isi: gamomceml oba "armazi-89", 1991
- gagoSiZe 2003:** gagoSiZe i. kaTal ikos domenti III-is sabeWdavi. J. Academia. #5(A), 2003
- gaiparaSvil i 1993:** gaiparaSvil i z. gerbi Rirsebis ni Sanicaa, J. xel ovneba, #5-6, 1993
- gaiparaSvil i 2005:** gaiparaSvil i z. anTimozi veriel is gerbi, Tbil isi, gamomceml oba "saari" 2005
- gaiparaSvil i 2005:** gaiparaSvil i z. Rirsebis ni SanTa krebul i, kreb. amirani, XII, 2005
- gamsaxurdia 1999:** gamsaxurdia s., SoSiaSvil i n., xidurel i z. saqarTvel os saxel mwifo droSebi da gerbebi. Tbil isi. 1999
- gamyrel iZe 2008:** gamyrel iZe T. universitetis saubil eod. gaz. Tbil isis universiteti, #2, 2008
- gatereri 1805:** Гаттерер Х. Начертание гербоведения. Первое издание по теории геральдики, выпущенное на русском языке (1805) [on-l ain wi gni]; mi s.: www.apress.ru/pages/greif/bib/httrr/.
- gerbebis 1798:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПб. t.2. 1801

- gerbebis 1799:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.3. 1799
- gerbebis 1799 a:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи. СПБ. т. 4. 1799
- gerbebis 1800:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.5. 1800.
- gerbebis 1801:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.6. 1801
- gerbebis 1803:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.7. 1803
- gerbebis 1816:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.9. 1816.
- gerbebis 1836:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т.10. 1836
- gerbebis 1886:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. т. XIV. 1886
- gvinCiZe 1973:** gvinCiZe o. anTim iveriel i. Tbil isi, 1973.
- grebel ski... 1993:** Гребельский П., Думин С., Мирвис А., Шумков А., Катин-Ярцев М., Дворянские роды Российской империи, СПБ. т. I. 1993..
- guCuа 1973:** guCuа g. qarTul i kul tura XVI-XVII saukuneebSi. saqarTvel os istoriis narkvevebi. т. VI. Tbil isi. 1973
- daSkovi 1996:** Дашков С. Императоры Византии. Москва, 1996
- didi 1992:** Großes-Wappen-Bilder-Lexikon. Battenberg, 1992

- dionise 2000:** Святой Дионисий Ареопагит, О небесной иерархии [On-l ain wi gni], 2000, gamomsemI oba Библиотека "Вехи"; mi s: <http://vehi.net/areopagit/nebesnaja.html>
- dogaru 1994:** Dogaru M. Din Heraldica Romaniei. Bucureşti, 1994
- dumini... 1996:** Думин С. Гребельский П. Дворянские роды российской империи. Москваю t. III. 1996
- dumini... 1998:** Думин С. Гребельский П. Дворянские роды российской империи. Москваю t. IV. 1998
- dundua 1967:** dundua v. saistorio Zie bani , Tbil isi , t. I, 1967
- evangel e 1697:** evangele. Snagov,1697
- esbruki 2004:** Эсбрук Мишель ван Обретение мощей как имперский символ: хитон Христов в Москве и его символизм. [On-l ain statia], (ganTavsebul ia 2004 wl idan); mi s.: www.portal-credo.ru.
- vagner i 1956:** Wagner A.R. Heralds and Heraldry in the Middle Ages. 2 ed. Oxford, 1956.
- vadbol ski 1957:** vadbol ski m. qarTul i heral dikis warsul idan, J. sabWoTa xel ovneba, #1, 1957.
- vadbol ski 1960:** vadbol ski m. saqarTvel os heral dikuri xel ovnebis zogierTi Zegl i, gaz. axal gazrda komunisti, 27 agvisto, 1960.
- vadbol ski 1980:** vadbol ski m. saqarTvel os heral dikuri simbol ika. Tbil isi, 1980

- vadbol ski 2004:** vadbol ski m. masze: pol onel i mxatvrebi saqarTvel oSi. [on-l ain statia], (ganTavsebul ia 2004 wl i dan); mi s.: <http://pag.iatp.org.ge>
- vardeniZe 1965:** vardeniZe al . qarTul i heral dika, gaz. komunizmis ganTiadi, 4 seqtemberi, 1965 w.
- vardosaniZe 1989:** vardosaniZe I . Tbil isis gerbi _ RonisZieba Tu movl ena?, gaz. Tbil isi, 12 seqtemberi, 1989.
- vaxuSti 1973:** vaxuSti batoniSvil i, aRwera samefosa saqarTvel osa, qarTl is cxovreba, IV. Tbil isi, 1973
- vedenski 1962:** Введенский А.А. Вспомогательные исторические науки в работе архивистов. J. Вопросы архивоведения, N2, 1962
- veidi 1898:** Wade W. C. The Symbolisms of Heraldry or A Treatise on the Meanings and Derivations of Armorial Bearings. London, 1898, [on-l ain wigni]; mi s.: www.digiserve.com/heraldry
- vil inbaxovi 1997:** Вилинбахов Г. Государственный герб России. СПб. 1997
- vinkl eri 1893:** Винклер-Фон П. Государственный герб. Энциклопедический словарь. изд. Ф.А. брокгауз, И.А. Эфрон. СПб. т. IX. 1893
- vul pe 2000:** Vulpe A, Istoria Romanilor. Bucureşti, 2000
- zagaSvil i... 2006** zagaSvil i g. cibaZe m. heral dikis safuZvl ebi. Tbil isi, 2006
- TavadaznaurTa 1996:** Дворянские роды Российской Империи, т.3. Москва. 1996
- TamaraSvil i 1995:** TamaraSvil i m. qarTul i ekl esia dasabami dan dRemde. Tbil isi. 1995

- TaqTaqiSvil i 2001:** TaqTaqiSvil i I . mikvl eul ia anTimoZ iveriel is beWedi, gaz. qarTul i wigni, 3, Tbil isi, 2001
- TayaiSvil i 1910:** TayaiSvil i e. sigel i kaTal ikos anton I-isa, boZebul i TaziSvil ebisadmi, 1780 w., saqarTvel os siZvel eni, t. III, tfil isi. 1910
- TayaiSvil i 1960:** arqeol ogiuri eqspedicia samxreT saqarTvel oSi. Tbil isi, 1960
- Tbil isi 1989:** Tbil isis simbol ika, gaz. Tbil isi, 1 ivl isi, 1989.
- Teofil aqte 1989:** Teofil aqte bul garel i, ganmarteba wm. maTes saxarebisa. Tbil isis sasul iero akademiisa da seminariis Sromebi, I, saqarTvel os sapatrjarqo, 1989.
- TvaraZe 2004:** TvaraZe a. saqarTvel o da kavkasia evropul wyaroebSi: XII-XVI saukuneTa istoriografiul i da kartografiul i masal is safuZvel ze, Tbil isi 2004
- iakaSvil i 1992:** iakaSvil i p. himni, droSa da Rerbi", gaz. axal gazrda iveriel i, 25 april i, 1992.
- iakobaSvil i 1994:** iakobaSvil i I . feri, erovnul i simbol ika da qarTul i saxel mwifoebrioba, gaz. kavkasioni, 6 april i, 1994.
- ioan.:** ioanes saxareba
- ioane 1936:** ioane batoniSvil i. kal masoba, wigni I. Tbil isi, 1936
- ioane 1984:** ioane batoniSvil i. kal masoba, qarTul i proza. t. 6. Tbil isi, 1984
- ioane 1991:** ioane batoniSvil i. kal masoba, wigni II. Tbil isi, 1991

- iosel iani 1936:** iosel iani p. cxovreba giorgi mecemetisa.
Tbil isi, 1936
- istoriis 1449:** saqarTvel os istoriis central uri arqivi. fondi
1449
- kaTal ikosni 1900:** kaTal ikosni da mRvdel T-mTavarni. Sedgenil i
mR. Ppol ievktis karbel aSvil is mier. Tbil isi.
1900
- kal andaZe 1979:** kal andaZe c. qarTvel Ta monawil eoba ruseTis
kul turul da sazogadoebriv cxovrebaSi,
Tbil isi, 1979
- kandel aki 1977:** kandel aki b. WavWavaZeebis gerbi, J. Zegl is
megobari, nak. 45, 1977
- kandel aki 1994:** kandel aki b. qarTvel i poetebis sagvareul o
gerbebi (guriel is, baraTaSvil is, orbel ianis,
WavWavaZis sagvareul o gerbebi), gaz. ganaTI eba,
15 ianvari, 1994
- kekel iZe 1981:** kekel iZe k. Zvel i qarTul i literaturis
istoria. t. II. Tbil isi. 1981
- kvasxvaZe 1952:** kvasxvaZe S. vaxtang VI stambis wigni. Tbil isi,
1952
- kiknaZe 1990:** kiknaZe z. droSa da Rerbi. gaz. saqarTvel o, #3,
1990 w.
- kinwuraSvil i 1998:** kinwuraSvil i s. Cveni saqal aqo heral dika, gaz.
Tbil isi, 21 agvisto, 1998.
- kl diaSvil i 1994:** kl diaSvil i d. gaz. uwyebani, 26 ianvari, 1994.
- kl diaSvil i 1997:** kl diaSvil i d. qarTul i heral dikis istoria. J.
saparl amento uwyebani, VII, 1997
- kl diaSvil i 2000:** kl diaSvil i d. qarTI -kaxeTis samefos didi
saxel mwifo beWedi, J. omega, #2, 2000
- kl diaSvil i 2001a:** kl diaSvil i d. saqarTvel os saxel mwifo gerbis
kvarTis istoria. J. omega, # 6, 2001

- kl diaSvil i 2001 b:** KL Dkl diaSvil i d. qarTI is mefe l uarsab l-is saxel mwifo gerbi, Journ. omega, # 8 2001
- kl diaSvil i 2003:** kl diaSvil i d. saqarTvel os saxel mwifoebriobis simbol oebi. Tbil isi. 2003
- komarovski 2003.:** Комаровский Е Новые церковные гербы. gaz. Церковный вестник.2(231), 2003
- kurRel aSvil i 1959:** kurRel aSvil i m. qarTul i stambis istoriidan. Tbil isi, 1959
- kurTxeva 1997:** kurTxevaÁ da saydrad aRyvanebaÁ kaTol i kos-patriarqisaÁ. Tbil isi, 1997
- I akieri 1990:** Лакиер А. Русская геральдика. Москва, 1990
- I eonize 1951:** I eonize g. anTim iveriel i. J. droSa, # 2. Tbil isi, 1951
- I il uaSvil i 2006:** I il uaSvil i e. qarTul i kul tura da Tbil isis saxel mwifo universiteti 1918-1921 wl ebSi. istoriis mecnierebaTa kandidatis samecniero xarixis mosapovebl ad warmodgenil i disertacia. Tbil isi, 2006
- I opuxini 2007:** Толковая Библия или комментарий на все книги Св.Писания Ветхого и Нового Заветов. А. П. Лопухина. [Online wigni], ganTavsebul ia 2007 wl idan; misamarTi: <http://lopibible.narod.ru/>
- I orTqifaniZe 1962:** I orTqifaniZe g. qal aq dioskuriis monetebis motivebis sesaxeb. J. sabWoTa xel ovneba, # 12, 1962
- I uisi 1990:** Luis F. Messia De La Cerda y Pita. Heraldica Espanola, Madrid, 1990
- I uk.:** I ukas saxareba

- I ukomski... 2004:** Лукомский В.К., Тройницкий С.Н., Перечень родам и лицам, гербы которых утверждены или пожалованы российскими монархами, а также утверждены Правительствующим Сенатом Временного Правительства России. СПб. 2004. г.
- maT.:** maTes saxareba
- mamiSTval aSvil i 1996:** mamiSTval aSvil i e. amil axvrebi, gori, 1996
- mamiSTval iSvil i 2003:** mamiSTval iSvil i e. qristes kvarTis istoria. goris sax. universitetis gamomceml oba. 2003.
- mani festi 1993:** imperator pavl e pirvel is mani festi, Families of the nobility of the russian empire, st.petersburg, 1993, t. 1.
- marTI madidebl uri 2001:** Православная энциклопедия. т. 1. Москва, 2001
- mayaSvil i... 1996** mayaSvil i m., kl diaSvil i d. qarTul i heral dikis istoria, gaz. saxal xo gazeTi, ## 88, 89, 1996
- mayaSvil i... 1997** mayaSvil i m., kl diaSvil i d. qarTul i heral dikis istoria, gaz. saxal xo gazeTi, ## 90, 95_99, 102, 1997
- medvedevi 2004:** Медведев М. Геральдика, Энциклопедия средневековой культуры, Москва, 2004.
- medvedevi 2004 a:** Медведев М. Геральдический шедевр: герб Анфима I, митрополита Валашского [on-l ain statia]; ganTavsebul ia 2004 wl idan. mi s.: <http://sovet.geraldika.ru>
- medvedevi 2007:** Медведев М. Геральдика: введение в науку [on-l an statia]. ganTavsebul ia 2007 wl idan. mi s.: <http://sovet.geraldika.ru>
- medvedevi 2009:** Медведев М. Георгий Победоносец: святой иконы и герой герба [on-l ain statia]. ganTavsebul ia 2009 wl idan. mi s.: www.geraldika.ru
- mesia 1990:** Messia de la Cerda y Pita L. F. Heraldica Espanola. Madrid, 1990
- meunargia 1880:** meunargia i. Cveneburi saqarTvel os gerbi, gaz. droeba. 14 agvisto, 1880

- miq:** miqa winaswarmetyveli
- moseSvili 1988:** moseSvili i. I. Iado gudiasvili. Tbilisi, 1988
- mRvdel mowame 1990:** mRvdel mowame kipriane karTagenis episkoposi, ekl esiers Tianobis Sesaxeb. si tyva marTI isa sarwmunoebisa, wigni I, 1990 w.
- netari 1907:** Благовестник или толкование блаженного Теофилакта Архиепископа Болгарского на Святое Евангелие. ч. 3, Евангелие от Луки. Казань, 1907
- notr-dami 1999:** notr-damis universitetis heral dikuri I eqsikoni Heraldic Dictionari [on-lain wigni], ganTavsebulia 1999 wlidan; mis.: <http://www.nd.edu>.
- nucubiZe 1994:** nucubiZe s. TeTri giorgi da Svidi mnaTobi. gaz. saqarTvel os respublika, 4 ianvari, 1994.
- nucubiZe 1958:** nucubiZe S. qarTuli fil osofiis istoria. t. II, Tbilisi, 1958
- ocdaSvidi 1971:** ocdaSvidi weli aziis qveynebsi. gamosacemad moamzada g. zardal isvilma. Tbilisi. 1971
- pavliaSvili 1987:** pavliaSvili q. kaTolikuri ekl esia da saqarTvelo (XVII s.), Tbilisi, 1987
- pavliaSvili 1990:** pavliaSvili s q. karmel itebis qronika saqarTveloze (XVI-XVIII ss.), Tbilisi, 1990
- pavliaSvili 2000:** pavliaSvili q. saqarTvelos marTI madidebeli ekl esia 1917-1921 wlebsi. Tbilisi: gamomcemloba "giorgi afridoniZe". 2000
- patriarqi 1977:** sruliad saqarTvelos kaTolikos-patriarqis, uwmindesisa da unetaresis ilia II-is mier

warmoTqmul i sityva sveticxovel Si,
aRsaydrebis dRes. 25 dekemberi, 1977. mis:
<http://www.patriarchate.ge>

patriarqi 1985: Zl evaSemosil sa, sakvirvel Tmoqmedsa, borotis
damTrgunvel sa, didsa mowamesa, wmidasa naTel
giorgis srul iad saqarTvel os kaTol ikos-
patriarqis il ia Il mokrZal ebul i Txovna. 1985.
mi s: <http://www.patriarchate.ge>

piko 1886: Picot E. Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur
Anthime d'Ivir, metropolitaine de Valachie. în Nouveaux
Melanges Orientaux. Paris, 1886

1 kor. : pirvel i korinTel Ta

rol eri 1950: Роллер М. История Румынии. Москва, 1950

rumineTi 1956: Biserica ortodoxa Romina. 8-9. București, 1956

rurua v... 1994: rurua v., qoriZe T. yovel i saqristiano dami xsnia
mooxrebisagan, gaz. droni, 8 marti, 1994.

samRvdel mTavro 1908: samRvdel mTavro kondaki. tfil isi, 1908

saqarTvel os 1991: saqarTvel os droSebi da gerbebi vaxuSti
bagrationis mixedviT, Tbil isi, 1991.

saqarTvel os 2000: saqrTvel os kaTol ikos-patriarqebi. Tbil isi.
2000

saistorio 1945: saistorio moambe. # 1. Tbil isi, 1945

saqme: mociqul Ta saqme

srul i 1912: Полный православный Богословский энциклопедический
словарь. Москва 1912

- ssa 11:** saqarTvel os sapatrjarqos arqivi, Tema # 11, dokumenti # 11223, furc. 8,16-20
- ssa 1676:** saqarTvel os sapatrjarqos arqivi. saqaral de #1676. dokumenti #10646. Tema #106, #19
- suisa 170:** saqarTvel os uaxl esi istoriis saxel mwifo arqivi, f. 170. arw. 1, saqme 47., arw. 2. saqme 93.
- suisa 471:** saqarTvel os uaxl esi istoriis saxel mwifo arqivi, fondi 471, anaw., 6, saqme 1
- suisa 1891:** saqarTvel os uaxl esi istoriis saxel mwifo arqivi. fondi #1891. arw.1. saqme #14
- tresideri 2001:** Тресидер Дж Словарь символов. Москва, 2001
- tuxasvil i 1973:** tuxasvil i l . politikuri vitareba XVIII s. pirvel oceu l Si., saqarTvel os istoriis narkvevebi. t. IV. Tbilisi, 1973
- tfilisis 2006:** tfilisis saxel mwifo universiteti. profesorTa sabwos oqmebi 1917-1926. Tbilisi: gamomceml oba „universal i“. 2006
- fs:** fsal muni
- qazaCu 1969:** Cazacu M Cine, I-a ucis pe Antim Ivireanul ? Magazin istoric, 4 (25). București, 1969
- qarTl is 1955:** qarTl is cxovreba. Tbilisi, 1955
- qarTul i 1998:** qarTul i dipl omatis istoriis narkvevebi. t. II. Tbilisi, 1998.
- qetel auri 1993:** qetel auri s. droSa, himni, gerbi, gaz. si tyva qarTul i, 30 ianvari, 1993.
- qemovedianu 1977:** Cernovodeanu D. Stiinta si arta heraldica in Romania. București, 1977
- qorize 1994:** qorize T. ni hon, gaz. saqarTvel os respublika, 23 agvisto, 1994

- qSutaSvil i 2009:** qSutaSvil i a. anTimoz iveriel is monsattris tipikoni _ XVIII saukunis saekl esio samarTi is Zegl i. krebul i: "saqarTvel o da evropul i samyaro _ fil osofiur-kul turul i dial ogi", t. 1. 2009
- yanCavel i 1985:** yanCavel i n. mxatvari da sazogado moRvawe. J. sabWoTa xel ovneba. # 9, 1985
- SaniZe 1935:** SaniZe a. qarTul i stambis istoriisaTvis. Tbil isi, 1935
- SaraSiZe 1955:** SaraSiZe q. pirvel i stamba saqarTvel oSi. Tbil isi, 1955
- Cveni 1923:** Cveni mecniereba. Tbil isi: "tfil isis universitetis gamomceml oba", 1923
- Ciqovani 1990:** Ciqovani n. kvl av saqarTvel os saxel mwifo simbol ikis Sesaxeb, gaz. Tbil isi, 3 noemberi, 1990 w.
- cixinski 1922:** Цихинский. Кавказский гербовник. Тавадские роды. Петроград (xel naweri), 1922
- wesi 1997:** wesi, romel i iqmnebis xel Tdasxmasa zeda episkoposis. Tbil isi, 1997
- wm. ioane 1998:** wm. ioane oqropiri. TargmanebaÁ maTes saxarebi saÁ. wigni III. Tbil isi. 1998
- wowel ia 1989:** wowel ia vl . rogor daibada, gaz. Tbil isi, 25 maisi, 1989
- xel nawerTa:** xel nawerTa erovnul i centri
- xel ovnebis:** saqarTvel os Sal va amiranaSvil is saxel obis xel ovnebis saxel mwifo muzeumi

- xidaSel i 1972:** xidaSel i m. brinj aos mxatvrul i damuSavebis istoriisaTvis antikur saqarTvel oSi. Tbil isi, 1972
- j avaxiSvil i 1913:** j avaxiSvil i iv. qarTvel i eris istoria, I,II. Tbil isi, 1913
- j avaxiSvil i 1926:** j avaxiSvil i iv. qarTul i sigel eTmcodneoba anu diplomatika. Tbil isi. 1926
- j avaxiSvil i 1945:** j avaxiSvil i i. istoriis mizani da wyaroebi. Tbil isi, 1945
- j avaxiSvil i 1928:** j avaxiSvil i i. qarTul i samarTl is istoria. I wigni. Tbil isi, 1928
- j avaxiSvil i 1966:** j avaxiSvil i i. qarTvel xel ovanTa sazogadoebis gamgeobas, moxseneba wakiTxul i 14.VIII.1916. J. Zeglis megobari, # 7, 1966
- j avaxiSvil i 1984:** j avaxiSvil i q. mixeil j avaxiSvil i. Tbil isi, 1984
- j avaxiSvil i 1984:** j avaxiSvil i n. qarTul i fal eristika (j il doTmecniereba). Tbil isi. 1995
- j avaxiSvil i 1996:** j avaxiSvil i n. qarTul i bonistika (qaral dis safasTmcodneoba). Tbil isi. 1996
- ჯავახიშვილი 1998 a:** j avaxiSvil i n. saqarTvel os demokratiul i respublikის ბნები (1919-1921). Tbil isi.1998
- ჯავახიშვილი 1998 b:** j avaxiSvil i n. daj il doeba Zvel saqarTvel oSi. Tbil isi. 1998
- ჯავახიშვილი 1998 c:** j avaxiSvil i n. Tamar mefis ordeni. Tbil isi. 1998
- j amburia 1973:** j amburia g. saqarTvel os pol itikuri viTareba

XVII s. 30-90-ian wl ebSi., saqarTvel os istoriis
narkvevebi, t. IV, 1973: gv. 342-343

- j afarize 1999:** mTavarepiskoposi anania j afarize, saqarTvel os
samociqul o ekl esiis istoria, t. III. Tbil isi. 1999
- j inj ixaSvil i 1967:** Джинджихашвили Ф. Антимоз Ивериели. Тбилиси, 1967
- j onsi 1982:** Jones A. A. Illustrated dictionary world religions. Exeter, 1982
- heimi 1978:** Heim B.B. Heraldry in the catholic church. Buckinghamshire. 1978